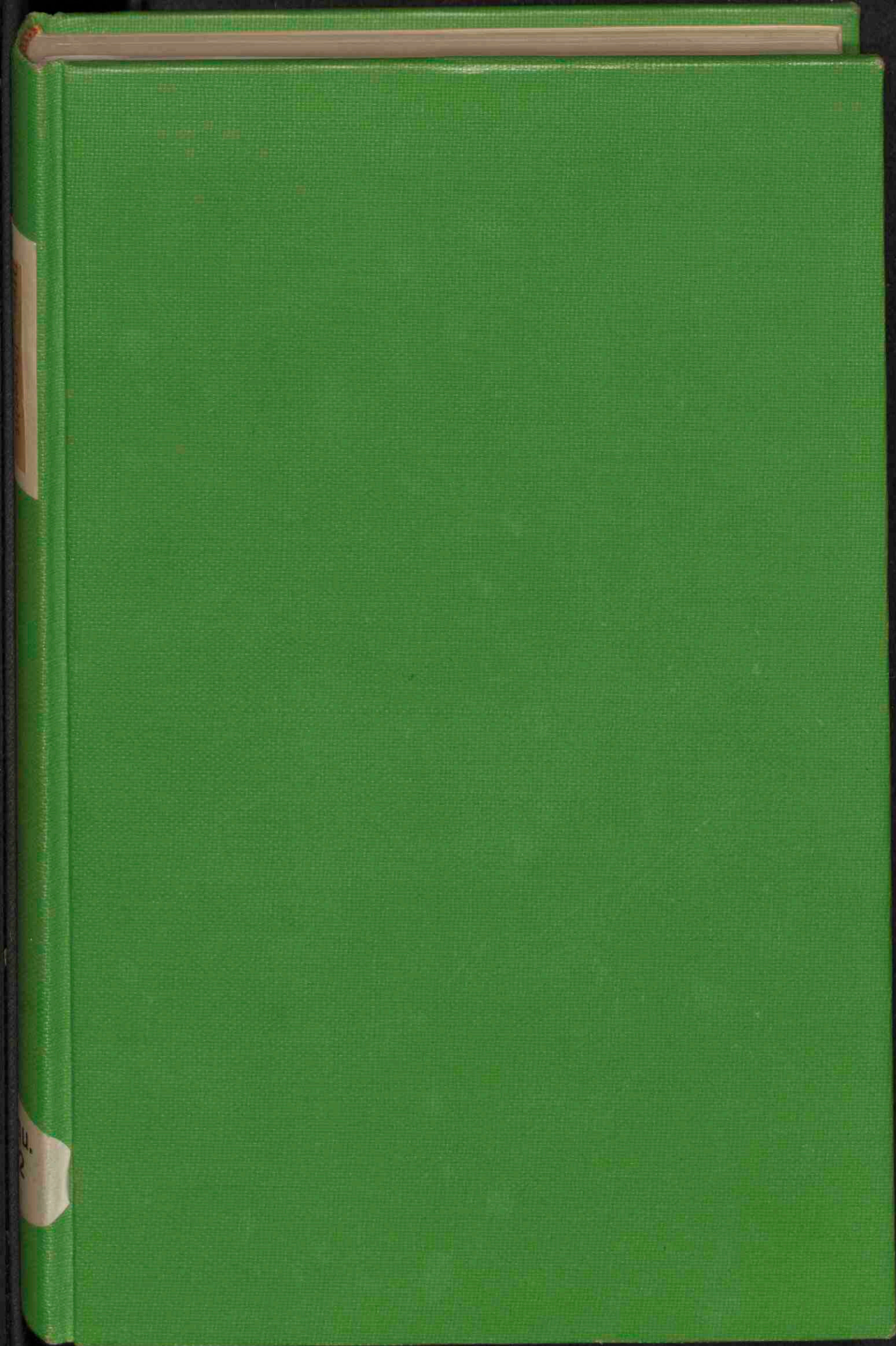

Wangedrag van kinderen : onderzoek naar aard en oorzaken ten aanzien van 600 Rotterdamsche kinderrechter-kinderen

<https://hdl.handle.net/1874/321498>

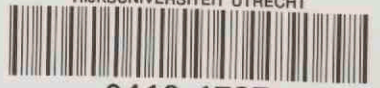

WANGEDRAG VAN KINDEREN

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0416 1737

A. qu. 192. 1935

WANGEDRAG VAN KINDEREN

ONDERZOEK NAAR AARD EN OORZAKEN
TEN AANZIEN VAN 600 ROTTERDAMSCH
KINDERRECHTER-KINDEREN

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN
DOCTOR IN DE RECHTSGELEERDHEID AAN
DE RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT OP
GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS
Dr. H. BOLKESTEIN, HOOGLEERAAR IN DE
FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBE-
GEERTE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN
SENAAT DER UNIVERSITEIT TEGEN DE
BEDENKINGEN VAN DE FACULTEIT DER
RECHTSGELEERDHEID TE VERDEDIGEN
OP WOENSDAG 10 JULI 1935, DES
NAMIDDAGS TE 5 UUR

DOOR

Mr. WILLEM SCHENK
GEBOREN TE MEPPEL

BAARN — HOLLANDIA-DRUKKERIJ N.V. — 1935

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

PIAE PATRIS MEMORIAE

Een terugkeer tot de Academie, meer dan een afscheid ervan is dit proefschrift en het weemoedige van iederen terugkeer na een geruim aantal jaren wordt ook thans niet bespaard: meer dan een van de Hoogleeraren der Utrechtsche Universiteit, aan wie ik mijn juridische opleiding verschuldigd ben — waarvoor ik thans gelegenheid heb hen allen mijn grootsten dank te betuigen — heeft zijn zetel in de faculteit verlaten.

Onder hen gedenk ik met eerbied de nagedachtenis van Professor *Simons*. Wel geen jurist met strafrechtelijke belangstelling werd door zijn bijzondere persoonlijkheid onberoerd gelaten.

In het bijzonder geldt mijn dank ook *U*, Hooggeleerde *Suyling*, die door Uw colleges en Uw beschouwingen op de zoo uiterst leerzame vergaderingen van het Juridisch Dispuutgezelschap *Antonius Matthaeus* in hooge mate hebt bijgedragen tot mijn juridische vorming.

Ik reken mij gelukkig, Hooggeleerde *Pompe*, dat Gij mijn promotor hebt willen zijn. Uw groote belangstelling voor mijn werk heeft mij dankbaar gestemd en was voor mij een prikkel te meer om den arbeid voort te zetten ook als het doel soms vèr scheen. Uw critiek verhelderde mijn inzicht op vele punten.

Uit de praktijk der kinderrechtspraak is dit proefschrift ontstaan en vijf jaren van Uw ambtsperiode als Kinderrechter, Edelachtbare *de Bie*, worden erin besproken. Uw bezielende arbeid als Kinderrechter was het wel in de eerste plaats, die mijn belangstelling gewekt heeft en mijn liefde voor het onderwerp heeft doen groeien. Het was een voorrecht, waarde *Ovewater*, om daarna ook nog van tijd tot tijd Uw medewerker te mogen zijn en den invloed van Uw werk te ondergaan.

Mijn eerbiedigen dank betuig ik voorts aan Zijne Excellentie den Minister van Justitie voor de verleende toestemming tot de bewerking der dossiers en andere gegevens, zonder welke toestemming ik dit onderzoek niet had kunnen beginnen.

VIII

Velen ben ik verder dank verschuldigd voor de groote bereidwilligheid, waarmee zij mij inlichtingen verstrekten om een zoo volledig mogelijk beeld te krijgen van de onderzochte kinderen en van Rotterdamsche toestanden: de ambtenaressen en ambtenaren voor de kindervetten; den secretaris, secretaresse en adjunct-secretaressen der Rotterdamsche Voogdijraden; de secretaresse van Pro Juventute; gezinsvoogdessen en gezinsvoogden; den Chef der Kinderpolitie; den Wethouder van Onderwijs, de afdeelingen statistiek en stadsontwikkeling der gemeente Rotterdam; en tenslotte de directrices en directeuren van vele gestichten en inrichtingen, van wie verscheidene mij zeer vriendelijke gastvrijheid verleenden. Hen allen met name te noemen zou onmogelijk zijn. Een uitzondering moge ik slechts maken voor U, Zeergeleerde P o s t m a, van wiens rijke ervaringen ik mede de vruchten heb mogen plukken, en voor U, Zeergeachte v a n D i j k e, die menig middag hebt opgeofferd om in de Kindersluis Uw oud-pupillen nog eens voor mij te doen herleven.

De groote welwillendheid, waarde Felix en collegae substitoot- en waarnemend-griffiers der Rotterdamsche Rechtbank, waarmede Gij herhaaldelijk werk van mijn schouders genomen hebt om het mij mogelijk te maken meer tijd te vinden aan dit proefschrift te werken, heeft mij steeds tot zeer groote erkentelijkheid gestemd.

Tenslotte mag ik niet nalaten van deze gelegenheid gebruik te maken om ook hen te danken, die mijn Gymnasiale studie leidden: den rector en leeraren van het Utrechtsch Stedelijk Gymnasium, en met eerbied en warmte gedenk ik hen, die heengingen: Brascamp, van Noorle Jansen, Hoogeweg en niet het minst mijn Vader.

INHOUD

	Blz.
Inleiding	1
1. Hoe komen de Kinderen met den Kinderrechter in aanraking?	3
2. De Rotterdamsche organisatie der kinderbescherming De bronnen der inlichtingen	8
3. De wijze van onderzoek	12
4. Omvang van het onderzoek	16
Eerste gedeelte. AARD EN OMVANG VAN HET WANGEDRAG	18
1. Omvang	18
2. Wat is onder wangedrag te verstaan	21
3. Aard en frequentie der misdragingen	25
4. Leeftijd waarop het wangedrag begon	34
5. De verdeeling van het wangedrag over de verschillende maanden van het jaar	37
Tweede gedeelte. DE MOGELIJKE OORZAKEN VAN HET WANGEDRAG	42
Hoofdstuk I. GEESTELIJKE EN LICHAAMELIJKE GESTELDHEND VAN HET KIND	43
1. Intellectueele en psychische toestand	43
a. Intellect	43
b. Psychische gesteldheid	48
c. De invloed der intellectueele en psychische defecten	51
d. De intellectueel boven-normalen	74
2. Lichamelijke gesteldheid	76
3. De invloed der sexueele gevoelens der meisjes	79

	Blz.
Hoofdstuk II. ONWETTIGE GEBOORTE	87
Hoofdstuk III. KERKGENOOTSCHAP	96
Hoofdstuk IV. HET GEZIN	99
1. De ouders	99
a. De onvolledigheid van het gezin	99
b. Stiefmoeder-moeilijkheden	109
c. Oneenigheid in het gezin; misdragingen der ouders	115
d. Ziekelijke afwijkingen bij de ouders	124
2. De economische toestand van het gezin	128
a. Algemeen	128
b. Maatschappelijke positie en beroep der kostwinners	133
c. Werkloosheid der kostwinners	136
d. De invloed in het algemeen der economische omstandigheden	138
e. Woningtoestand	148
3. De opvoeding der kinderen	153
a. Algemeen	153
b. Het verband der opvoedingsfactoren met andere invloeden	183
1. Met den economischen toestand	183
2. Met de geestelijke en intellectueele gesteldheid	184
3. Met de onvolledigheid van het gezin	186
4. De invloed van broers en zusters	189
5. De gezinsgrootte en het rangnummer van het kind in het gezin	190
a. Algemeen	190
b. De gezinsgrootte	192
c. Het rangnummer van het kind in het gezin	202
Hoofdstuk V. INVLOEDEN BUITEN HET GEZIN	221
1. Vrienden en vriendinnen	221
2. Buurt- en straatinvloeden	222
3. Slachtoffer van ontuchtige handelingen	230
4. Bioscoop en lectuur. Dansgelegenheden	231
5. Werk	233
6. Werkloosheid	237
Slotbeschouwing	242
Lijst der tabellen	251
Lijst der grafieken	252
Lijst der beschreven gevallen	253
Litteratuurgave	254

INLEIDING

Als verdediger in kinderstrafzaken eerst, echter nog meer later als waarnemend griffier van tijd tot tijd met de assistentie van den Kinderrechter belast, kwam ik met diens rechtspraak in aanraking.

Het rijke materiaal in de strafrechtelijke zoowel als de civielrechtelijke dossiers verzameld, getuigend vaak van groote zorg en moeite aan de zaak besteed, deed de vraag rijzen of het geen beter lot verdiende, dan na afloop van de behandeling in het archief te verdwijnen en slechts te blijven voortleven in de herinnering van de enkelen, die bij het geval betrokken waren en er hun krachten aan gaven. Het was te verwachten, dat een systematische bewerking van deze gegevens uitkomsten zou geven, de daaraan bestede moeite waard.

Beperking was evenwel geboden. Sedert de Kinderrechter in November 1922 zijn werkzaamheden begon, waren bij den aanvang van mijn onderzoek in het najaar 1931 reeds meer dan 2000 dossiers gevormd. Al deze te bewerken zou te veel tijd gekost hebben. Bovendien is vooral het instituut der gezinsvoogdij met de toenemende ervaring geleidelijk gegroeid, zoodat de latere dossiers waardevollere gegevens bevatten dan de oudere. Besloten werd daarom het onderzoek tot 5 jaar te beperken en wel tot de jaren 1927 tot en met 1931. Om den eventueelen invloed van de toenemende werkloosheid te kunnen nagaan, is ook het jaar 1931 in het onderzoek opgenomen en is 1926 buiten beschouwing gelaten. Daar aanvankelijk dit jaar er ook in betrokken zou worden zijn nog enkele gevallen uit 1926, die reeds nagegaan waren, in de resultaten verwerkt.

Een tweede beperking bestond hierin, dat alleen werden uitgezocht kinderen uit de gemeente Rotterdam (behalve Hoek van Holland), wat vrijwel met de stad Rotterdam samenvalt ¹⁾. In de

¹⁾ Pernis en Hoogvliet, thans deel van Rotterdam, vielen er toen nog buiten.

buitengemeenten van het Arrondissement zijn de instellingen, die zich het lot der gevaarloopende kinderen aantrekken en de zaken bij de bevoegde instanties aanbrengen veel minder georganiseerd; zijn, wat de strafzaken betreft, de factoren die tot het opmaken van proces-verbaal leiden zoo geheel anders¹⁾; zijn tenslotte de levensomstandigheden zoo verschillend, dat m.i. vergelijkingen weinig waarde hebben.

Daar het onderzoek alleen betrof zich misdragende kinderen, zijn ook buiten beschouwing gelaten de gevallen, dat de kinderen zich niet aan eenig wangedrag hadden schuldig gemaakt, doch onder toezicht werden gesteld alleen wegens dreigende verwaarloozing. Dit waren meestal de jongste kinderen.

Als laatste beperking koos ik alleen die kinderen, die uit welken hoofde ook eenigen tijd in een observatiehuis, tuchtschool of opvoedingsinrichting hadden vertoefd²⁾ en daar in bijna alle gevallen aan een medisch onderzoek waren onderworpen. T.a.v. de andere kinderen ontbraken de gegevens om een oordeel te kunnen vormen over hun fysieke en psychische gesteldheid. Slechts voor 2 jongens, strafrechtelijk vervolgd, te wier aanzien een psychiatrisch onderzoek bevolen was en voor wie dit bezwaar dus niet bestond, is hierop een uitzondering gemaakt. Niet in dit onderzoek werden dan ook betrokken kinderen, die wel ex art. 373n B.W. werden vastgezet, doch zonder dat van medisch-psychiatrische of paedagogische observatie sprake was, b.v. meisjes, die met het oog op de aanstaande bevalling in een Moederhuis of dergelijke werden opgenomen.

Door alle kinderen, die niet op eenige wijze in een inrichting nader geobserveerd zijn, uit te sluiten wordt een selectie toegepast, waardoor de minder ernstige gevallen buiten beschouwing

¹⁾ Uit de stad b.v. komen bijna nooit mishandelingszaken tegen minderjarigen, uit de buitengemeenten meermalen. Voor alle groote steden blijkt dit te gelden: volgens de statistiek 1929 werden in het geheele land 182 veroordelingen wegens mishandeling uitgesproken tegen strafrechtelijk minderjarigen, daarvan betrof het uit Rotterdam en Amsterdam ieder 2, uit den Haag en Utrecht ieder 3 delinquenten.

²⁾ N.l. vóór 1 Jan. 1932 daar geweest waren. Uit praktische overwegingen moest een datum gekozen worden, om den omvang van het onderzoek vast te stellen. Sommige van de in 1931 en vroegere jaren b.v. onder toezicht gestelde kinderen zijn nog na dien datum in een inrichting opgenomen.

blijven, minder ernstig ook wat betreft de geaardheid van het kind en de huiselijke omstandigheden. Het beeld, dat verkregen wordt, gegrond op de onderzochte gevallen, zal waarschijnlijk dus wat te somber zijn. Om na te gaan in hoeverre, verzamelde ik ook van alle andere in 1931 met den Kinderrechter in aanraking gekomen Rotterdamsche kinderen, benevens van alle kinderen, die zich aan wangedrag schuldig maakten en wier ouders mede daarom in dat jaar uit de ouderlijke macht of de voogdij werden ontzet of ontheven, enkele gegevens, die uit alle dossiers konden blijken, om deze te kunnen vergelijken met de volledig onderzochte gevallen.

1. Hoe komen de kinderen met den Kinderrechter in aanraking?

In herinnering moge worden geroepen, dat er wettelijk twee wegen zijn, waarlangs de Kinderrechter zijn klantjes krijgt toegevoerd:

de strafrechtelijke: op grond van een door een kind van welken leeftijd ook (mits beneden 18 jaar) gepleegd strafbaar feit wordt door de politie proces verbaal opgemaakt; dit wordt (indien het een misdrijf¹⁾ betreft) doorgezonden aan den Officier van Justitie der Rechtbank, die, zoo hem dit gewenscht voorkomt, een strafvervolgning instelt; met inachtneming van alle formaliteiten van het strafproces wordt het kind dan gedagvaard en de zaak ter zitting door den Kinderrechter behandeld, tenminste zoolang het kind inmiddels geen 18 jaar is geworden (of wanneer het tezamen met strafrechtelijk meerderjarigen terechtstaat) en tenzij de Officier van Justitie of de Kinderrechter de zaak te ingewikkeld oordeelt (of meent dat een zwaarder gevangenisstraf dan 6 maanden zou moeten worden opgelegd, art. 487 Sv). In de eerste twee gevallen moet de gewone strafrechter de zaak behandelen, doch daar de Kinderrechter te Rotterdam tevens plaatsvervangend Politierechter is, kan hij de zaak in deze kwaliteit toch aan zich houden;

¹⁾ Het misdrijf van eenvoudige strooperij en de overtredingen worden ook t.a.v. kinderen door den Kantonrechter berecht, behalve weer belasting-overtredingen en bedelarij en landlooperij (veroordeeling van kinderen wegens deze laatste twee overtredingen komt uiterst zelden voor, te Rotterdam kwam ik het niet tegen). Al de overtredingen blijven hier verder buiten beschouwing.

in de laatste gevallen moet de Officier de zaak aanbrengen bij, of de Kinderrechter haar verwijzen naar de meervoudige strafkamer, waarvan de Kinderrechter dan zelf deel uit moet maken.

Wordt het kind schuldig bevonden (slechts zelden wordt het feit ontkend), dan kan de Kinderrechter uit velerlei straffen en maatregelen een keus doen: hij kan het kind (dat bij het plegen van het feit nog geen 16 jaar was) zonder toepassing van straf aan zijn ouders teruggeven (art. 38. Sr., de enkele verschijning voor hem wordt dan geacht voldoende waarschuwing geweest te zijn); hij kan het kind (ten tijde van het vonnis jonger dan 14 jaar) met een officieele „berisping” straffen, waarmee de zaak dan afgelopen is (art. 39 septies Sr.); hij kan een geldboete opleggen of de plaatsing van het kind voor een bepaalden tijd (hoogstens één jaar) in een tuchtschool bevelen (art. 39 septies Sr.); tenslotte kan hij, niet als straf, doch als maatregel bedoeld, het kind ter beschikking van de regeering stellen om van harentwege te worden verpleegd (art. 39 Sr.).¹⁾ Dit laatste treft wel het zwaarst, daar het kind tot zijn 21ste jaar uit het gezin verwijderd kan blijven. Om te beginnen wordt de jongen of het meisje dan meestal in een rijks- of particulier opvoedingsgesticht opgenomen en van daar uit later in een gezin of een betrekking geplaatst; t.a.v. de jongsten wordt dikwijls dadelijk gezinsverpleging toegepast. De plaatsing in een tuchtschool en de terbeschikkingstelling kunnen ook voorwaardelijk worden uitgesproken, in de hoop dat het kind zich niet opnieuw zal misdragen (artt. 39bis a en 39 octies Sr.). Gecombineerd met een van deze straffen of maatregelen is het mogelijk het kind onder toezicht van een gezinsvoogd(es) te stellen (art. 39 decies Sr.)²⁾.

¹⁾ Het verschil tusschen straf en maatregel, bij het strafrecht voor volwassenen veel omstreden, treedt t.a.v. de kinderen veel minder op den voorgrond, voornamelijk wel, omdat ook hier de vrijheidsstraf (tuchtschool) zooveel mogelijk aan de opvoeding wordt dienstbaar gemaakt. (Zie ook Mr. W. P. C. Knuttel, Regeeringskinderen, blz. 54 vlg.) Naast de gevallen van gebrekkige opvoeding, zal terbeschikkingstelling geboden kunnen zijn, wanneer de aard van het kind langdurige opvoeding buiten het gezin noodig maakt.

²⁾ De combinatie met onvoorwaardelijke terbeschikkingstelling alleen in zinloos; met onvoorwaardelijke tuchtschoolplaatsing niet, daar het zeer gewenscht kan zijn, dat een gezinsvoogd het kind bij zijn terugkeer uit de tuchtschool opvangt. — Weinig gebruikte mogelijkheden zijn nog: op de 16- en 17-jarigen kunnen de straffen voor volwassenen worden toegepast (art. 39 septies l.l. Sr.); naast de terbeschikkingstelling kan wegens ernstige feiten gevangenisstraf

De gevolgen van de strafrechtelijke ondertoezichtstelling zijn dezelfde, als wanneer het kind langs civielrechtelijken weg onder toezicht is gesteld (ook wanneer de Kinderrechter als strafrechter de ondertoezichtstelling heeft uitgesproken, geschiedt de aanwijzing van een gezinsvoogd door hem, rechtsprekende in burgerlijke zaken; van het oogenblik der aanwijzing af loopt na te noemen termijn van één jaar). In dat geval verzoekt de Voogdijraad bij verzoekschrift op grond van hem verstrekte inlichtingen, waaruit blijkt dat het kind met lichamelijken of zedelijken ondergang bedreigd wordt, aan den Kinderrechter het onder toezicht te stellen (hier geldt als leeftijdsgrens de civielrechtelijke minderjarigheid, gewoonlijk dus 21 jaar; ook degeen, die de ouderlijke macht uitoefent, de voogd, de toezieend voogd of bloedverwanten kunnen de ondertoezichtstelling vragen; de Officier van Justitie kan haar vorderen). De Kinderrechter hoort op het verzoek het kind en de ouders (roept hen in ieder geval op tot het verhoor), benevens den Voogdijraad, terwijl ook 4 familieleden moeten worden opgeroepen, en benoemt bij inwilliging van het verzoek een gezinsvoogd¹⁾ (art. 373 en vlg. en 436a B. W.), naar wiens aanwijzingen in het belang van de opvoeding van het kind gegeven,

worden opgelegd, te ondergaan wanneer de leeftijd van 21 jaar is bereikt of de terbeschikkingstelling eerder onvoorwaardelijk is beëindigd (art. 39 ter Sr.).

¹⁾ Deze benaming schijnt den wetgever t.a.v. enkele formaliteiten op een dwaalspoor gebracht te hebben: het voorgeschreven familieverhoor, dat bij de gewone voogd-benoeming zin kan hebben, is hier, naar algemeen wordt erkend, zinloos; ook de kennisgeving door den griffier aan het voogdijregister te zenden (art. 385a B.W. en 39 decies Sr.) is hier niet op haar plaats. Veeleer zou het gewenscht zijn, om evenals sedert 1 Jan. 1928 de terbeschikkingstelling op het strafblad wordt aangeteekend (circ. Min. v. Justitie van 19 Maart 1928, te vinden bij Donner en van Dijck, Strafvordering, blz. 519) de ondertoezichtstelling daarop te vermelden. Wanneer de betrokkene later weer terechtstaat voor Politierechter of Strafkamer blijft meestal, tenzij de Kinderrechter toevallig zelf aan de nieuwe behandeling deelneemt, of de griffier het geval van vroeger kent, het bestaan van het oude dossier verborgen, terwijl daaruit juist belangrijke inlichtingen omtrent de persoon van verdachte te putten zouden zijn. (Naar mij werd medegedeeld, wordt op grond van een brief van den Minister van Justitie in strafzaken tegen minderjarigen geen persoonsdossier opgemaakt, al is een reclasseeringsrapport uitgebracht). Hield men in het strafregister aantekening der ondertoezichtstellingen, dan zou de naam „strafblad” minder toepasselijk worden, doch reeds bovenvermelde ministerieele circulaire spreekt van „mededeelingen” i.pl.v. strafblad, wanneer het terbeschikkingstelling betreft zon-

de ouders zich hebben te gedragen, behoudens beroep op den Kinderrechter (art. 373 k en l B. W.). De ondertoezichtstelling wordt voor ten hoogste één jaar uitgesproken en kan telkens met ten hoogste één jaar worden verlengd (art. 373i B. W.). Krachtens de ondertoezichtstelling kan de Kinderrechter belangrijke en ingrijpende beslissingen nemen: hij kan het kind voor 3 maanden ter observatie doen opnemen (art. 373m B. W.) in een observatiehuis of dergelijke inrichting (in Rotterdam bestaan „de Kinder-sluis” als observatiehuis voor jongens en „Bethanië” en de observatieafdeeling der St. Magdalenastichting als zoodanig voor resp. Protestante en R. Katholieke meisjes); blijkt een kind bij zondere tucht te behoeven, dan kan de plaatsing worden bevolen in een tuchtschool, opvoedingsgesticht of dergelijke inrichting voor den tijd van ten hoogste één jaar (of een half jaar, indien het kind nog geen 14 jaar is), met mogelijkheid van verlenging telkens met ten hoogste zes maanden (de z.g.n. „vastzetting”, art. 373n en o B. W.; de Minister van Justitie heeft ook de bevoegdheid het kind tusschentijds te ontslaan); tenslotte kan met goedvinden van den Kinderrechter de gezinsvoogd het kind een verblijfplaats buiten het ouderlijk huis aanwijzen¹⁾, zulks dikwijls minder op grond van het wangedrag van het kind, dan wegens de omstandigheden in het ouderlijk gezin.

De kosten der observatie komen geheel ten laste van den Staat; in die der vastzetting kan de Kinderrechter den ouders een bijdrage opleggen; ook de kosten, voortvloeiende uit een aanwijzing van den gezinsvoogd ten aanzien van de opvoeding van een kind gegeven, kunnen met machtiging van den Minister van Justitie ten laste van den Staat worden gebracht (K. B. van 19 Juni 1922, Stbl. no. 402); in verband daarmee wordt een plaatsing van een kind buiten het gezin, niet berustend op art. 373m of n B.W., gekleed in den vorm van een „aanwijzing van den gezinsvoogd”.

der toepassing van straf; deze vonnissen mogen ook alleen op uittreksels, ten dienste der justitie afgegeven, vermeld worden.

¹⁾ Soms in een pleeggezin, vaak in een der Tehuizen voor Werkende Meisjes, van waaruit de meisjes overdag gewoon hun werk verrichten, doch waar zij in hun vrijen tijd onder contrôle staan. Voor de jongens wordt als zoodanig wel gebruik gemaakt van het Tehuis Stadwijk van de vereeniging De Kinder-sluis, hoofdzakelijk bestemd voor de opneming van door Maatschappelijk Hulpbetoon uitbestede jongens.

Naast het vorengenoemde moet nog vermeld worden als maatregel, ook ingrijpend in de verhouding ouders-kind, doch niet genomen door den Kinderrechter alleen, de ontheffing of ontzetting der ouders (of voogd) uit de ouderlijke macht (of voogdij), indien zij ongeschikt of onmachtig zijn deze uit te oefenen, dan wel hun ouderlijke verplichtingen grovelijk verwaarloozen of van slecht levensgedrag zijn, of indien zich andere in de wet genoemde omstandigheden voordoen (art. 374a vlg. en 437 vlg. B. W.). Een vereeniging of instelling wordt dan meestal met de voogdij belast en deze plaatst de kinderen hetzij in een opvoedingsgesticht hetzij in een pleeggezin.

Het vorenstaande is slechts een vluchtig overzicht van de wettelijke mogelijkheden en het is hier de plaats niet daarop verder in te gaan. Slechts wil ik nog wijzen op de vele verschillende wegen waarlangs een kind in dezelfde inrichting kan belanden. B.v. in een observatiehuis: strafrechtelijk: als preventief gedetineerde (de voorloopige hechtenis wordt dan tevens aan de observatie dienstbaar gemaakt); als passant, wanneer ter zitting bij het vonnis de onmiddellijke gevangenneming is bevolen, doch in tuchtschool of opvoedingsgesticht nog geen plaats beschikbaar is; civielrechtelijk: hoofdzakelijk krachtens art. 373m B.W.; in aansluiting aan dien observatietermijn dikwijls nog krachtens art. 373n, of op aanwijzing van den gezinsvoogd, indien het n.l. nog niet gewenscht is het kind direct naar huis te laten terug gaan, of wanneer elders voor het kind nog geen plaats is gevonden om de bevolen vastzetting te ondergaan. Ook plaatsen voogdijvereeningen, die zelf niet over een gesticht beschikken, hun weerbarstige pupillen wel als tuchtmaatregel voor korten tijd in een observatie- of doorgangshuis. Evenzoo kunnen in de tuchtschool komen zoowel de strafrechtelijk tot tuchtschoolplaatsing veroordeelden, als de civielrechtelijk ter observatie of vastzetting opgenomen onder-toezichtgestelden; in het opvoedingsgesticht zoowel de strafrechtelijk ter beschikking der regeering gestelden, als de civielrechtelijk ter vastzetting opgenomen en de voogdijkinderen, wier ouders ontzet of ontheven zijn met opdracht der voogdij aan een vereeniging.

In dit onderzoek betrok ik zonder onderscheid de strafrechtelijk zoowel als de civielrechtelijk behandelenden. Tot mijn spijt moest ik

er buiten laten de voogdijkinderen (voorzoover zij tenminste niet reeds in de genoemde jaren onder toezicht gesteld waren en uit dien hoofde eronder vielen), daar over hen in het algemeen te weinig volledige gegevens te verkrijgen waren. Voorzoover hun wangedrag mede oorzaak der ontheffing of ontzetting was, behooren zij zeker in de besproken categorie thuis. Dat het aantal van deze vrij groot is, vermeldde ik voor het jaar 1931 in een bijdrage in het Maandblad voor Berechting en Reclasseering.¹⁾

2. De Rotterdamsche organisatie der kinderbescherming. De bronnen der inlichtingen.

Na het korte overzicht der wettelijke mogelijkheden een enkel woord over de plaatselijke organisatie van het werk ten behoeve van de gevaarloopende jeugd. Vooral is dit gewenscht omdat, zooals bekend, vele wettelijke maatregelen op het gebied van het kindrecht voorafgegaan zijn door bemoeiingen van particuliere instellingen, wier werk tenslotte door den wetgever werd gesanctionneerd.

Wanneer ouders klachten hebben over hun kinderen wenden zij zich te Rotterdam in de meeste gevallen tot het bureau der (Zeden-) Kinderpolitie. Hier worden zij te woord gestaan door een der dames-assistenten, die na het onderhoud met de ouders ook het kind bij zich ontbiedt. Tevens wordt inmiddels door een der rechers een buurtonderzoek ingesteld, om zodoende van zooveel mogelijk kanten inlichtingen te verkrijgen. Vaak vindt de Kinderpolitie een allen bevredigende oplossing en behoeft verder niets te worden gedaan, behalve dat soms na eenigen tijd geïnformeerd wordt of de toestand gunstig blijft.

Blijken verdere maatregelen noodig, dan wordt van de bevinding een uitgebreid rapport opgemaakt en dit doorgezonden aan den Voogdijraad. Lijkt patronaat voldoende en zijn de ouders bereid mede te werken, dan worden zij wel verwezen naar Pro Juventute of het Comité voor Gezinsvoogdessen, dat uit haar leden een patroon zoekt, die het toezicht over den jongen of het meisje op zich neemt. Heeft dit niet het gewenschte resultaat en blijkt het noodig den patroon met meer gezag te bekleeden, dan laat de instelling,

¹⁾ Jaarg. 1933, blz. 104.

indien de ouders daarmee instemmen, door een bevrienden procureur een request tot ondertoezichtstelling bij den Kinderrechter indienen namens de ouders. Meermalen verwijst de Kinderpolitie de ouders naar de August Herman Franckeschool, uitgaande van de Vereeniging „Zoekt het Verlorene”, speciaal bestemd voor moeilijke kinderen: vooral erge spijbelaars en diefjes. Het onderwijs is hier zooveel mogelijk individualiseerend, terwijl veel aandacht wordt besteed aan handenarbeid e.d. Ook buiten schooltijd en na het verlaten der school strekt zij haar zorg over de kinderen uit. Nauw contact met een psychiater bestaat.

Indien de Voogdijraad het geval door de Kinderpolitie toegezonden krijgt, stelt een der leden een nader onderzoek in, waarna de Raad beslist of aan den Rechter maatregelen zullen worden gevraagd. Besluit de Raad tot ondertoezichtstelling, dan vraagt hij, alvorens een request in te dienen, aan Pro Juventute of een der andere instellingen een gezinsvoogd voor te dragen. Voordat deze gevonden is gaat evenwel vaak te veel tijd verloren en in spoedgevallen wordt meestal een der ambtenare(ssen) voor de kindervetten als gezinsvoogd(es) ¹⁾ aanbevolen. Aan een van hen draagt de Raad meermalen ook voorloopig het houden van toezicht op, om te zien hoe de toestand in het gezin zich ontwikkelt. Zij rapporteeren dan geregeld over hun bevindingen.

Ook wanneer de Kinderpolitie van anderen dan de ouders (b.v. van bureu of van school) klachten bereiken, wordt op gelijke wijze gehandeld.

Soms melden de ouders zich rechtstreeks bij den Voogdijraad aan of zijn de klachten van derden aan den Raad gericht. Ook

---

¹⁾ De ambtenaren en ambtenaressen voor de kindervetten zijn in dienst van de vereeniging Pro Juventute, die voor hun salarieering subsidie van rijkswege ontvangt. Zij worden benoemd door een commissie, waarin behalve het bestuur van Pro Juventute ook de Voogdijraad en de Kinderrechter vertegenwoordigd zijn. Hun taak is in de eerste plaats het rapporteeren over alle strafgevallen door den Officier van Justitie om advies bij Pro Juventute aangebracht en over alle gevallen waarin door anderen rechtstreeks advies gevraagd wordt; verder het doen van onderzoeken en het houden van toezicht ten behoeve van den Voogdijraad; en tenslotte in de moeilijke gevallen het uitoefenen der gezinsvoogdij of het verlenen van tijdelijke assistentie aan particuliere gezinsvoogden op verzoek van den Kinderrechter. Er zijn te Rotterdam 3 ambtenaren en 2 ambtenaressen.

in die gevallen wordt bijna steeds een rapport van de Kinderpolitie gevraagd.

In andere gevallen wenden de ouders zich het eerst tot Pro Juventute, dat dan door een der ambtenaren voor de kindervetten een onderzoek doet instellen en op grond daarvan advies verstrekt.

De verschillende instellingen houden contact met de Kinderpolitie, zoodat men daar op de hoogte blijft van den loop van het geval. Behalve wat de Kinderpolitie op bovenvermelde wijze verneemt en registreert in de dossiers, ontvangt zij van alle politieafdeelingen bericht van hetgeen daar over minderjarigen bekend wordt, zoowel van het plegen van misdrijven of overtredingen, als van andere feiten, b.v. dat het kind zwervend of bedelend op straat werd gevonden, of dat een meisje assistentie gevraagd heeft, omdat zij, laat thuisgekomen, door haar ouders niet binnengelaten werd. Op deze wijze vormt het dossier van de Kinderpolitie een belangrijke bron van inlichtingen en ook wanneer geen proces verbaal is opgemaakt na het plegen van een strafbaar feit, wegens de geringe beteekenis ervan, blijft dit bekend en kan bij een volgend vergrijp worden overwogen in overleg met den Officier van Justitie of het opmaken van proces verbaal alsnog gewenscht is. Wanneer proces verbaal wordt opgemaakt, zendt de Kinderpolitie aan den Officier van Justitie tevens een uittreksel uit haar dossier, terwijl zij, wanneer het gezin of het kind in den laatsten tijd of in het geheel nog niet met haar in aanraking kwam, door een der rechercheurs een kort onderzoek laat instellen.

De Officier van Justitie zendt alle ingekomen processen verbaal door naar Pro Juventute, dat door een der ambtenaren voor de kindervetten rapport doet uitbrengen en een advies geeft. Op grond van al deze inlichtingen kan de Officier dan uiteindelijk beslissen of hij de zaak al dan niet zal vervolgen, of dat hij wellicht civielrechtelijk de ondertoezichtstelling zal vorderen.

In het dossier, dat tenslotte aan den Kinderrechter wordt overgelegd, bevindt zich dus bijna steeds een rapport of een uittreksel uit het dossier van de Kinderpolitie; in civiele zaken een rapport van het lid van den Voogdijraad dat de zaak onderzocht; in strafzaken steeds, in civiele zaken soms, een rapport van een der ambtenaren voor de kindervetten. Indien in strafzaken de Kinderrechter

het kind in een observatiehuis in preventieve hechtenis heeft geplaatst, wordt bij het dossier vóór de laatste behandeling ter zitting het observatierapport gevoegd.¹⁾

Indien het een strafzaak betreft, eindigend met geldboete, berisping, teruggave, of een voorwaardelijke straf of maatregel, die later niet ten uitvoer gelegd behoeft te worden, groeit het dossier niet verder aan. Houdt het vonnis tuchtschoolplaatsing in, dan ontvangt de Kinderrechter na het verstrijken van den straftijd een rapport, waarin het eindoordeel van den psychiater en den directeur is samengevat. Evenzoo ontvangt de Kinderrechter, indien het kind ter beschikking werd gesteld en opgenomen in het Rijks Opvoedingsgesticht te Doetichem, een z.g.n. psychogram, waarin de resultaten van het onderzoek in de observatieafdeeling en de ervaringen met den pupil opgedaan worden vermeld.

In het geval hetzij strafrechtelijk, hetzij civielrechtelijk de ondertoezichtstelling is uitgesproken, is de benoemde gezinsvoogd verplicht iedere maand aan den Kinderrechter rapport uit te brengen over de lotgevallen van den pupil. In het algemeen komen de gezinsvoogden deze verplichting behoorlijk na. Daarnaast meldt de Kinderpolitie alles wat haar omtrent ondertoezichtgestelde kinderen bekend wordt. Eindelijk wordt, indien de Kinderrechter art. 373 m B.W. toepast, een observatierapport aan het dossier toegevoegd; ook brengen, ingeval van vastzetting, de verschillende gestichten rapporten uit.

Verschiedende observatieinrichtingen leggen een door de kinderen geschreven levensbeschrijving over. Deze geeft vaak een goeden kijk op het kind, minder door den inhoud, welke in de meeste gevallen weinig zeggend is, dan wel door den vorm en wijze van vertellen.

¹⁾ Van den weg genoemd in art. 497 jis. 197 en 198 Sv. wordt in Rotterdam nooit gebruik gemaakt, daar de termijn van 6 weken in het laatste art. genoemd te kort wordt geacht voor behoorlijke observatie. Zit het kind reeds preventief, dan wordt het gerechtelijk vooronderzoek eerst gesloten wanneer het observatierapport is ontvangen. In andere gevallen wordt de behandeling op de eerste terechtzitting geschorst om den directeur van het observatiehuis als getuige te hooren, terwijl tevens de onmiddellijke gevangenneming wordt gelast met bevel tot opneming in het observatiehuis. Bijna steeds betreft het diefstal, verduistering of heling, waarvoor preventieve hechtenis mogelijk is, en vrees voor herhaling is in deze gevallen wel altijd aanwezig.

3. De wijze van onderzoek

In de onderzochte dossiers trof ik al de bovenvermelde bronnen van inlichtingen aan. Zelf heb ik de gegevens trachten aan te vullen, door aan de meer ervaren gezinsvoogd(ess)en (deels schriftelijk, deels mondeling) nog eens een samenvattend oordeel te vragen over hun pupillen, soms aangevuld met vragen over bijzondere punten, waaromtrent de dossiers onvolledig waren. Tevens vroeg ik hetzelfde aan de inrichtingen waar de kinderen geweest waren, in de meeste gevallen in dezen vorm, dat ik mijn indruk, gegrond op de gegevens uit het dossier, kort samenvatte en aan den directeur der controleering en eventueele aanvulling toezond. In een aantal gevallen was ik in de gelegenheid de verschillende pupillen met den directeur of den geneesheer te bespreken, terwijl ik in enkele andere gestichten inzage mocht nemen van de geregelde aantekeningen over de verpleegden.

Zooveel mogelijk keek ik ook de dossiers na van broers of zusters van de behandelde kinderen, indien de Kinderrechter met hen te doen had gehad. Met behulp van het op het bureau van den Kinderrechter bestaande kaartsysteem was dit gemakkelijk na te gaan.

Waar de gelegenheid zich voordeed informeerde ik naar het verdere leven der pupillen, zonder hierop bepaaldelijk het onderzoek te richten, doch meer omdat kennis daarover bij kan dragen tot een betere beoordeeling van het gedrag in de jongere jaren. Een enkele maal werd mij ex officio van het later leven meer bekend, wanneer ik het kind ter zitting van den Politierechter terugzag.

Om de stad en de woningtoestanden beter te leeren kennen, vergezelde ik verschillende keeren een der ambtenaren en ambtenarissen voor de kindervetten op hun tochten en bezocht ik met hen enkele der onderzochte gezinnen.

Sommige der kinderen leerde ik van aanzien kennen, doordat de Directeur van een der gestichten bij mijn bezoek hen op zijn bureau ontbood, om hen wat te laten vertellen van werk en vorderingen; met anderen maakte ik kennis ter zitting of op het spreekuur van den Kinderrechter, wanneer ik in de vacantie of bij ziekte diens griffier verving. In die perioden bleef ik ook in aanraking met de nog loopende zaken en tot het najaar 1933 heb ik deze gevolgd.

Als taak stelde ik mij al de gegevens in de dossiers gevonden systematisch te verzamelen, waartoe van ieder kind een kaart werd gemaakt, waarop ook zijn lotgevallen kort werden vermeld. Zoo veel mogelijk trachtte ik te registreeren en weer te geven de onderzochtingen en de resultaten van onderzoek van anderen. Daar echter de inlichtingen uit zoo veel verschillende bronnen kwamen, was het noodig op allerlei punten eenheid in de terminologie te brengen. Vooral t.a.v. de beoordeeling van de geestelijke gesteldheid van het kind was dit noodzakelijk. Het verschil in opvatting en waardeering op dit gebied bleek vrij groot te zijn en uit de verschillende meeningen moest dan naar eigen inzicht gekozen worden. De ervaring leerde de waarde der gebruikelijke kwalificaties schatten. Een gelukkige omstandigheid was daarbij, dat een groot aantal kinderen door dezelfde personen beoordeeld waren. Zoo verbleven van de 335 onderzochte jongens ongeveer 200 in de Kindersluis en waren van de 268 meisjes ruim 190 in Bethanië of de St. Magdalenavereeniging, aan welke inrichtingen in dien tijd dezelfde psychiater verbonden was, en 56 in Montfoort of Zeist, waarvoor hetzelfde geldt (16 meisjes zijn hierbij dubbel geteld). Dit gaf een goede basis voor vergelijkingen met de beoordeeling van anderen.

Tenslotte moest in ieder geval de vraag beantwoord worden, wat de factoren waren geweest, die tot de ontsporing van het betrokken kind hadden gevoerd. Een pasklaar antwoord hierop werd in de meeste dossiers niet gevonden, doch uit de beschikbare gegevens moest dit naar eigen inzicht worden afgeleid. De juistheid der conclusies werd weer zoo veel mogelijk aan het oordeel der gezinsvoogden en de directies der instellingen onderworpen.

Behalve bij vorenvermelde gelegenheden ontbrak persoonlijk contact met de onderzochte kinderen. Ik heb dit ook niet verder gezocht, omdat bij den omvang, dien ik het onderzoek wilde geven, het niet doenlijk zou zijn met al de kinderen zelf te spreken. Bovendien weerhield mij de schroom om, als voor hen vreemde, de oude geschiedenissen weer op te halen, die voor een deel toch al weer een afgesloten periode uit hun leven beteekenen. Eindelijk was het zeer de vraag of ik, niet ervaren in den persoonlijken omgang

met deze kinderen, door een toch altijd maar zeer kortstondig kontakt meer en beter indrukken zou opdoen dan de rapporteurs, ambtenaren voor de kindervetten en gezinsvoogden, die langen tijd met het kind omtobden, of gestichtsleiders, die het geruimen tijd onder hun toezicht hadden. Ik geloof dan ook dat ik door mijn gegevens te putten uit de inlichtingen van de ervaren mannen en vrouwen, die met de betrokken kinderen voortdurend in relatie stonden en tenslotte vaak in groote mate hun vertrouwen genoten, een juister kijk op deze heb kunnen krijgen, dan persoonlijke ondervragingen e.d. ooit zouden hebben vermocht.

Zoo veel mogelijk heb ik getracht naast de gevonden cijfers vergelijkingsmateriaal te plaatsen. Het was niet steeds mogelijk dit uit bestaande publicaties of statistieken te putten. Op mijn verzoek zijn mij daarom door tusschenkomst van den Wethouder van Onderwijs te Rotterdam door de hoofden van een aantal over de geheele stad verspreide openbare lagere volksscholen enkele gegevens verschaft ten aanzien van de 13-jarige (en enkele 12-jarige) leerlingen hunner scholen, in het bijzonder betreffende de gezinsamenstelling en den woningtoestand.

De opzet van het onderzoek is deels statistisch, deels biografisch. Zuiver statistisch voorzoover betreft het weergeven van cijfers omtrent vaststaande feiten en omstandigheden. Biografisch voorzoover steeds aan de hand van den levensloop en de bijzondere gegevens over het kind (uit den tijd van vóór de eerste aanraking met kinderplicht of Pro Juventute waren deze niet steeds volledig) is nagegaan in hoeverre mogelijk criminogene factoren ook aanwijsbaar als zoodanig hebben gewerkt. Ook onderzocht ik zooveel mogelijk, indien statistisch een bepaald verband scheen te bestaan, of in de bijzondere gevallen de werking daarvan was aan te toonen, of dat de bijzondere gevallen van dat verband een verklaring konden geven. In zeer veel gevallen kon op deze vragen niet anders geantwoord worden dan met een *w a a r s c h i j n l i j k* wel of *w a a r s c h i j n l i j k* niet.

Ter illustratie zijn de levensloop en de omstandigheden van enkele der onderzochte kinderen aan de hand van al de verzamelde gegevens vermeld (de gebezigde namen zijn natuurlijk fictief). De

bedoeling was telkens voor het in de tekst besprokene duidelijke voorbeelden te vinden, daar echter de verschillende oorzakelijke factoren in de meeste gevallen zoo zeer dooreenloopen, was dit niet steeds mogelijk.

Naast het zoeken naar oorzakelijk verband heb ik gegevens willen verzamelen over den aard van het wangedrag der kinderen. Van praktisch belang leek mij dit o.a. met het oog op de vraag of het gerechtvaardigd is het verschil tusschen de straf- en civiel-rechtelijke behandeling te laten voortbestaan.

Het ondernomen onderzoek behoeft, meen ik, nauwelijks rechtvaardiging. Vermeerdering van de kennis omtrent de oorzaken van het wangedrag van kinderen, ook al brengt dit slechts bevestiging van wat reeds bekend is of verondersteld wordt, ¹⁾ kan slechts leiden tot het nemen van doeltreffender maatregelen ter bestrijding. Uiteindelijk moet dit weer leiden tot vermindering der criminaliteit van volwassenen. Bepaalde cijfers hierover zijn moeilijk te geven. Lastig is na te gaan of het later gedrag behoorlijk is. Raadpleging van het strafregister is niet voldoende, een verdergaand onderzoek, zooals eenige jaren geleden door Pro Juventute te Rotterdam ondernomen, ²⁾ is wel het meeste wat bereikbaar is. Eenzijdig is dat echter weer, omdat het beperkt is tot regeerings- en voogdijpupillen. Van vele der door mij onderzochte kinderen mag als zeker worden aangenomen, dat zij dank zij het ingrijpen gedurende de onevenwichtigste jaren, voor groote schade aan lichaam en geest behoed zijn en dat zij, zonder dat, afgegleden zouden zijn tot het niveau van de minst gewaardeerde elementen der samenleving, ook zonder bepaald tot criminaliteit of prostitutie te vervallen, van waaruit het zeer moeilijk geweest zou zijn zich weer op te werken.

¹⁾ Daar mijn onderzoek streng plaatselijk beperkt werd, zou het interessant zijn na te gaan of voor kinderen uit andere groote steden dezelfde uitkomsten verkregen worden.

²⁾ De resultaten der gezinsverpleging van misdadige kinderen door Pro Juventute Rotterdam, 1924. Op grooter schaal het rapport uitgebracht aan den Nederl. Bond tot Kinderbescherming door Mevr. Dr. R. C. S. Kruyswijk-Hamburger: „De resultaten van de opvoeding ingevolge de kindwetten” 1927. Alleen gegrond op de gegevens van het strafregister: Mr. G. L. Suermondt, in Tijdschrift voor Strafrecht 1925.

4. Omvang van het onderzoek.

Met inachtneming van de vorenvermelde beperkingen en met weglating van de gevallen, waarin niet voldoende gegevens konden worden verkregen, strekte het onderzoek zich tenslotte uit over 604 kinderen, t.w.:

TABEL I

Jaar	JONGENS		MEISJES	
	Civ.r.	Strafr.	Civ.r.	Strafr.
1926 ¹⁾	5	—	11	—
1927	24	27	38	3
1928	34	48	50	4
1929	25	35	48	4
1930	26	41	59	—
1931	26	44	47	5
Totaal	140	195	253	16

TABEL II

Alle gevallen uit 1931	Jongens 213		Meisjes 157	
	%	%	%	%
Ontheffing of ontzetting	30 14.1	} 126 59.2	28 17.8	} 99 63.—
Civielr. (voor korter of langer tijd uit het gezin verwijderd	37 17.4		65 41.4	
Strafrechtelijk (idem) . .	59 27.7		6 3.8	
Civielrechtelijk (niet verwijderd)	26 12.2	} 87 40.8	54 34.4	} 58 37.—
Strafrechtelijk (idem) . .	61 28.6		4 2.5	

¹⁾ Zie blz. 1.

De uit 1931 ter aanvulling nog t.a.v. enkele punten bekeken dossiers¹⁾ betroffen 143 jongens en 105 meisjes. In een aantal gevallen daarvan bleek nog na 1 Januari 1932 (zie blz. 2, noot 2) tot observatie, vastzetting of tenuitvoerlegging van een voorwaardelijke straf of maatregel besloten te zijn, zoodat deze gevallen ook nog tot de ernstigere gerekend zouden moeten worden. Verdeeld naar den aard der behandeling luiden de cijfers, met inbegrip der volledig onderzochte gevallen uit 1931 vermeld in tabel I, zooals weergegeven in tabel II.

Het aantal kinderen, niet met den Kinderrechter in aanraking gekomen, waarover ik enkele gegevens van de school-hoofden ontving, bedroeg 158 jongens en 110 meisjes.

¹⁾ Zie blz. 3.

EERSTE GEDEELTE

AARD EN OMVANG VAN HET WANGEDRAG

1. O m v a n g.

Gelijk reeds vermeld, kan op verschillende wijzen opgetreden worden tegen zich misdragende kinderen. Bij de lezing der statistiek-cijfers over deze materie is dit steeds te bedenken. De cijfers b.v. gegeven in een bijdrage in het Maandblad voor Berechting en Reclasseering „Lieder ohne Worte”¹⁾ wekken den indruk, dat in Amsterdam de kindercriminaliteit van 1931 op 1933 ernstig is toegenomen. Hiertegenover moet echter gesteld worden, dat deze toename naar alle waarschijnlijkheid voor het grootste gedeelte toe te schrijven is aan de andere wijze van behandeling der criminaliteit, n.l. langs strafrechtelijken, i.pl.v. langs civielrechtelijken weg. De daling van het aantal civielr. ondertoezichtgestelden in 1933 en 1932 (resp. 140 en 151 tegenover 266 in 1931)²⁾ bevestigen mijn vermoeden, dat er sprake is van verandering in behandelingswijze.

Om een juist beeld te krijgen van den omvang van het wangedrag is het dus gewenscht de cijfers der civielr. ondertoezichtgestelden bij die van de strafrechtelijk behandelenden te voegen, gelijk

---

¹⁾ Jg. 1934, blz. 57.

²⁾ Jaarboek v. Ber. en Recl. 1934, blz. 32 en 1935, blz. 30. Deze cijfers betreffen vermoedelijk het aantal requesten. De Statistiek van de toepassing der Kinderwetten, geeft het aantal kinderen. Blijkens de Statistiek over 1932 is vooral het aantal meisjes verminderd: 145 tegenover 294 in 1931; jongens 247 tegenover 311 (de nog geen 10-jarigen buiten beschouwing gelaten). Het aantal (straf)r. schuldigverklaringen bedroeg in 1931: 68, in 1932: 117.

Prof. v. Bemmelen deed in zijn referaat voor de Nederl. Vereeniging voor Geestelijke Volksgezondheid in 1933 (blz. 79 van het verslag). Daarenboven zou men in rekening moeten brengen alle kinderen, wier ouders werden ontzet of ontheven uit de ouderlijke macht of voogdij mede op grond van het wangedrag van het kind. Wanneer we deze jaren een toeneming mochten zien van het aantal ter beschikking der regeering gestelde kinderen (van 1931 op 1932 is deze al te constateeren, Statistiek 1932 blz. 75), dan zal dat m.i. ongetwijfeld verband houden met de vermindering van het aantal ontzettingen en ontheffingen op bezuinigingsgronden, die over het geheele land genomen aanzienlijk ernstiger blijkt te zijn, dan de cijfers over 1932 voor Rotterdam mij deden vermoeden¹⁾. Anderzijds doet deze vermindering in sommige Arrondissementen het aantal ondertoezichtstellingen toenemen. Uit een en ander volgt dus wel, dat men al deze cijfers moet samenvatten, wil men een juist beeld krijgen van den totalen omvang van het wangedrag van minderjarigen, dat tot rechterlijke maatregelen aanleiding gaf.

Buiten beschouwing blijven dan nog de gevallen, door den Officier van Justitie niet vervolgd en die, waarin geen proces-verbaal werd opgemaakt.²⁾ Evenzoo de gevallen, wel ter kennis van den Voogdijraad gebracht, doch waarin met officieuze maatregelen volstaan werd.

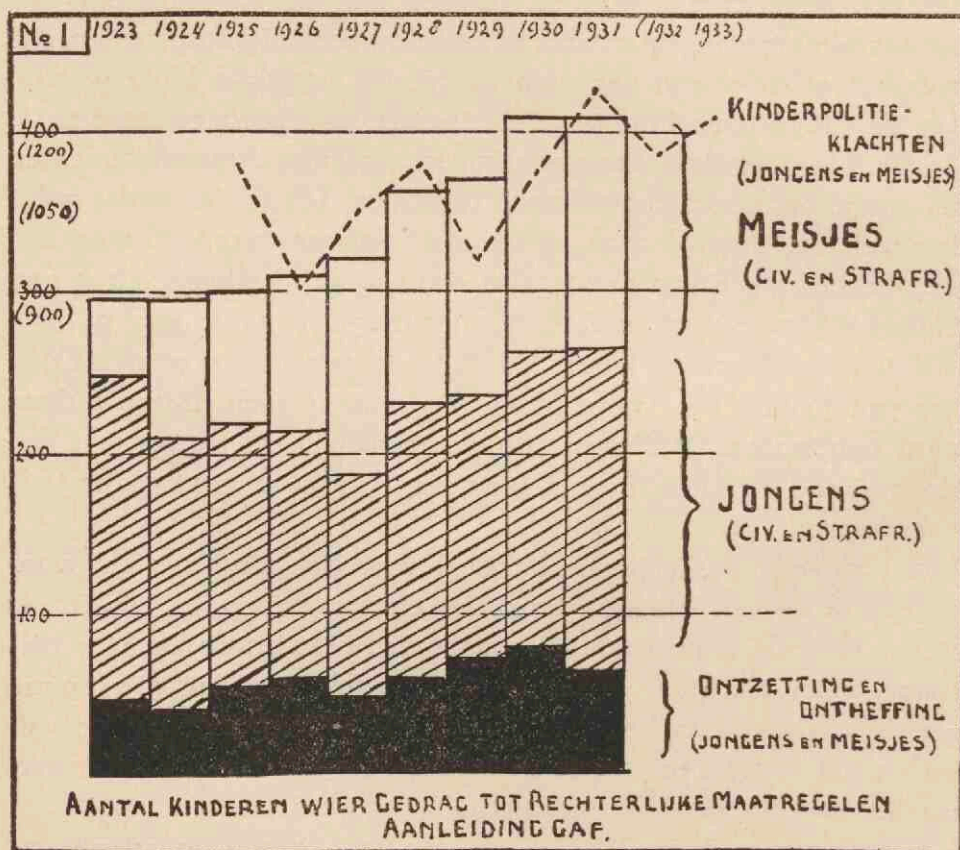
Het zuiverst vergelijkingsmateriaal voor den loop van het wangedrag in de verschillende jaren zal daarom te vinden zijn in de cijfers, door de Kinderpolitie gepubliceerd omtrent de bij haar binnengekomen klachten. Alle bovengenoemde gevallen zijn daarin verwerkt. Bovendien hebben ze het voordeel werkelijk de voorvallen uit het besproken jaar te vermelden, terwijl de officieele maatregelen dikwijls eerst geruimen tijd later genomen worden.

In onderstaande grafiek (no. 1) zijn de cijfers weergegeven betreffende Rotterdamsche kinderen. Rekening is gehouden met het totaal aantal ondertoezichtgestelden, zonder aftrek van die geval-

¹⁾ Maandblad 1933, blz. 103.

²⁾ Zie blz. 10. Het overleg van Kinderpolitie met den Officier van Justitie te Rotterdam voorkomt dikwijls het opmaken van een proces-verbaal, dat geseponneerd zou worden. De cijfers der seponneeringen door de Statistiek gegeven (1930 b.v. geen geval geseponneerd) doen reeds vermoeden dat te Rotterdam bijzondere factoren werken.

len, waarin het kind zich niet misdroeg.¹⁾ De nauwkeurige cijfers van het aantal kinderen wier ouders ontzet of ontheven werden, terwijl de kinderen zich tevens aan wangedrag schuldig maakten, konden niet vermeld worden. De statistiek geeft alleen de cijfers voor het geheele arrondissement²⁾, terwijl slechts uit de stukken van ieder geval zou kunnen blijken of het kind zich aan wangedrag schuldig maakte. Voor de jaren 1931 en 1932 heb ik dat aan de

hand van de requesten nagegaan, en ik vond dat deze categorie

¹⁾ Anders hadden alle dossiers nagegaan moeten worden. In 1931 bedroeg het getal dezer gevallen ongeveer 10% van het totaal aantal ondertoezichtgestelde kinderen. De hier en elders gegeven cijfers betreffen steeds uitsluitend Rotterdamsche kinderen.

²⁾ Statistiek van de toepassing der Kinderwetten over 1931, bijlage IV op blz. 105.

26 resp. 28% uitmaakte van het totaal aantal kinderen uit het gehele arrondissement wier ouders werden ontzet of ontheven. Voor de andere jaren schatte ik de cijfers op grond van dit percentage.

In de grafiek verwerkte ik tevens de cijfers van de in die jaren bij de Kinderpolitie binnengekomen klachten (stippellijn en tusschen haakjes geplaatste getallen). Van de in de jaarverslagen vermelde getallen trok ik af de gevallen, waar als oorzaak der klacht is vermeld: „omgeving laat te wenschen”, daar er dan meestal geen kwestie van wangedrag is.

Opmerkelijk van deze cijfers is de constante toeneming van het aantal behandelde meisjes en, in mindere mate, van de ontzettingen en ontheffingen (in 1931 beide tot staan gekomen, en t.a.v. de ontzettingen en ontheffingen in een vermindering veranderd). Hier-tegenover geeft het aantal klachten over meisjes bij de Kinderpolitie binnengekomen (in de grafiek niet afzonderlijk opgenomen), in de verschillende jaren een veel gelijkmatiger beeld en is deze toene-ming hier niet te vinden, de schommelingen komen hoofdzakelijk op rekening van de jongens. Dit wijst er waarschijnlijk op, dat niet het wangedrag der meisjes toeneemt, doch de werkingssfeer van Voogdijraad en Kinderrechter zich uitgebreid heeft.

Het aantal behandelde jongens vindt zijn toppen in 1923 en 1931. Daartusschen is er op een lager niveau weinig schommeling, be-houdens in 1927 een laagtepunt en in 1930 het begin van de stij-ging naar 1931. De klachten over jongens bij de Kinderpolitie (in de grafiek ook niet afzonderlijk weergegeven) daarentegen zijn in aantal zeer wisselend en volgen deze lijn niet, behalve dat ook in 1930 en 1931 een duidelijke stijging te zien is (1932 vertoont weer een opmerkelijke daling, die correspondeert met de statistiek-cijfers voor de strafrechtelijke gevallen in 1932; de stijging in 1933 komt geheel voor rekening van de jongens).¹⁾

2. Wat is onder wangedrag te verstaan

Alvorens nader in te gaan op de verschillende soorten misdragingen, die aanleiding zijn tot het ingrijpen van den Kinderrechter,

¹⁾ De door de Statistiek gegeven getallen voor Rotterdam wijken nog al af van de mijne, omdat daarin de overtredingen der Rijwielbelastingwet zijn be-grepen.

een enkel woord over het begrip „wangedrag”. Hieronder versta ik niet alleen het plegen van strafbare feiten. Ik vermijd daarom bij voorkeur het gebruik van het woord criminaliteit of misdadigheid. Dit heeft in onze taal en ons spraakgebruik, niet enkel in het technisch-juridische spraakgebruik, slechts de beperkte beteekenis van overtreding der strafwet¹⁾. Bovendien is het een woord, dat in een groot deel der gevallen, waar ook al van een strafbaar feit sprake is, veel te zwaar is. Ik denk b.v. aan het geval van een jongetje, dat meegesnoept had uit een door zijn vriendjes gestolen jampot, en nu wegens heling terecht stond, hij had immers „opzettelijk eenig door misdrijf verkregen goed ten geschenke aangenomen”. Past daarop echter de qualificatie „misdadigheid”?

Naast deze overtredingen van de strafwet is er evenwel een ander wangedrag, minder rechtstreeks tegen de maatschappij gericht, maar uit sociaal oogpunt dikwijls nog bedenkelijker: n.l. de opstand tegen het ouderlijk gezag, het tyranniseeren van het gezin, kortweg: onhandelbaarheid thuis in ruimsten zin. Soms vinden de conflicten hun aanleiding in drankmisbruik of het zich afgeven met vrouwen (of mannen). In andere gevallen in het geen moeite willen doen om werk te zoeken, het telkens ontslagen worden wegens slecht gedrag, het om een kleinigheid vergooien van het werk.²⁾ Evenzeer is wangedrag, hoewel niet strafbaar, spijbelen en zwerfen, vaak tot laat in den avond, soms den geheelen nacht door.

1) Dr. Bierens de Haan in „Misdadige kinderen” neemt het begrip veel ruimer, blz. 39. In „Reddingswerk der toekomst” gebruikt de schr. de term wangedrag, terwijl daar de (habitueele) criminaliteit een species van wangedrag is, blz. 9 vlg.

2) Mr. H. de Bie in zijn openingswoord tot een der secties van het 2e Nederl. Paedag. Congres 1930 zegt: „Veel ernstiger dan de jongen of het meisje, dat eens voor de verleiding van een bedrag aan geld, dat voor de hand lag, of een mooi kledingstuk, bezweek, acht ik op grond van mijn ervaring den jongen, die geregeld met zijn gezin overhoop ligt, omdat hij telkens zijn werk vergooit, beschonken thuis komt, met meisjes op onbehoorlijke wijze zich afgeeft: of het meisje, dat zelve door de strafwet beschermd tegen ontuchtige aandrang, daartoe maar al te gemakkelijk zich biedt. Tenslotte zijn dergelijke jongens en meisjes, ook al plegen zij nimmer een strafbaar feit in den zin der wet, voor zich zelve, voor hun gezinnen (denk aan het gevaar van de geslachtsziekte) en voor de maatschappij veel bedenkelijker, dan de jongens uit de verwaarloosde gezinnen, die de weekmarkten afstroopen en gappen wat van hun gading is.”

Ook dit verraadt een ongedurigheid, een onvermogen zich aan te passen; in deze gevallen aan de eischen, die gezins- of schoolleven stellen. Het is daarom als symptoom belangrijk.¹⁾ Dikwijls gaat dit soort wangedrag trouwens met diefstalletjes gepaard, aanvankelijk nog onschuldige, geleidelijk aan van ernstigeren aard. Eveneens zien we herhaaldelijk, dat hoewel de jongen zich nu nog slechts aan huiselijk wangedrag schuldig maakt, hij op later leeftijd, deels na de meerderjarigheid, tot eigenlijke strafbare feiten vervalst. Het is m.i. dan ook een verkeerd systeem met ingrijpen te wachten tot werkelijk strafbare feiten of ernstige strafbare feiten begaan zijn. Dit is het groote nut der ondertoezichtstelling, dat ook zonder bepaald strafbaar feit een tegenmaatregel mogelijk is.

Bij de reeds vermelde soorten wangedrag moet voor de meisjes nog vermeld worden de misdragingen op sexueel gebied in vele schakeeringen, overtredingen van de eischen, die de opvoeders in het belang van de geestelijke en lichamelijke hygiëne van de minderjarigen, zelf nog niet tot beoordeeling daarvan behoorlijk in staat, mogen en moeten stellen, eischen b.v. ten aanzien van uitgaan en tijdstip van thuiskomen, den omgang met jongens, café-bezoek e.d.

Al deze kinderen maken zich aan wangedrag schuldig, aan gedrag „dat indruischt tegen de moraal van volk en tijd”²⁾. In het Duitsch gebruikt men daarvoor de term „Verwahrlosung”, die echter ook nog een ruimer terrein omvat en geheel niet gedekt wordt door ons woord verwaarloozing: „der Zustand, der dadurch gekennzeichnet ist, dass die betreffenden Individuen auf die sozialen Forderungen und Gegebenheiten nicht in

¹⁾ Hetzelfde constateerden Mr. N. Muller, Biografisch-aetiologisch onderzoek over recidive bij misdrijven tegen den eigendom, blz. 503 en Mr. Hanna Hillesum, Biografisch onderzoek naar de werking van het R.O.G. voor meisjes (Hfdst. III § 8).

²⁾ Bierens de Haan, Reddingswerk, blz. 11. Schr. gebruikt de term „paranomie” (blz. 12).

In dezelfde richting gaat Dr. A. Querido, in zijn Co-referaat voor de Ver. voor Geestelijke Volksgezondheid 1933, blz. 17: indien de individuen tot de gemeenschappelijke doelstelling der gemeenschap meewerken zijn ze maatschappelijk, doen ze het niet dan onmaatschappelijk; deze gemeenschap kan zijn de maatschappij, het gezin, de school of de groep; het is ook anti-sociaal gedrag, indien het gedrag slechts gericht is tegen b.v. de belangengemeenschap van het gezin.

dem Masze und in der Weise reagieren, wie es die Gesellschaft für die jeweilige Entwicklungsstufe des Individuums fordert".¹⁾

Wangedrag noem ik ook, wanneer het zich misdragen vermoedelijk geen habitueel karakter heeft, zooals bij enkele der door mij onderzochte, hoofdzakelijk strafrechtelijke gevallen. Oorzaak van en reactie op het gepleegde feit zal anders zijn dan bij habitueel wangedrag, echter het blijft een inbreuk op de geldende moraal en (of) rechtsregels. De grenzen tusschen habitueel en incidenteel wangedrag zijn daarenboven vloeiend.

Is, eindelijk, handelen bewust tegen eigen beter weten in noodig, wil van wangedrag sprake kunnen zijn? Meestal zal dit inzicht, hoewel soms ontkend, aanwezig zijn.²⁾ Van practisch belang is de vraag t.a.v. sommige vormen van sexueel (wan)gedrag der meisjes. Of het meisje zich aan een reeks vrienden en kennissen overgeeft, in haar hart van het verkeerde overtuigd, dan wel of zij dit doet, welbewust een tegen de opvattingen harer omgeving indruischende moraal aanvaardend, maakt beoordeeld naar de heerschende moreele opvattingen haar gedrag niet minder verwerpelijk. Ook in het laatste geval moet dus van wangedrag gesproken worden, maar evenals bij het niet-habitueele wangedrag zal de reactie ertegen een andere moeten zijn.³⁾

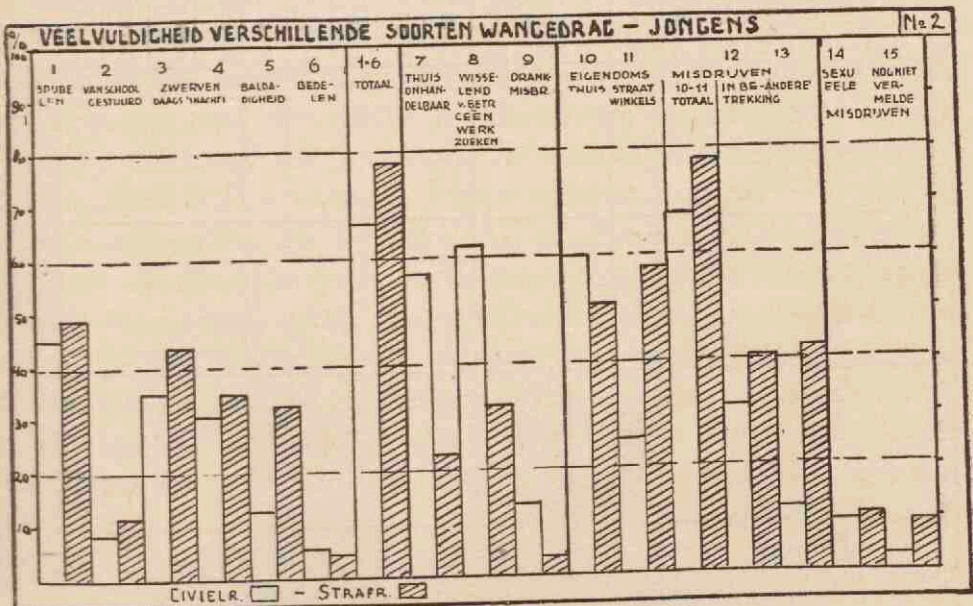
Een moeilijkheid kan nog opleveren de beantwoording van de vraag in hoeverre bepaald sexueel wangedrag tegen de heerschende moreele opvattingen ingaat. Men mag wel aannemen, dat in de kringen, waaruit de „Kinderrechter-kinderen” voortkomen, ge-

¹⁾ Hanna Kühn, Das Stiefmutterproblem, blz. 2.

²⁾ Buiten beschouwing blijft natuurlijk het geval, dat het meisje uit onkunde op sexueel gebied gehandeld heeft; ik heb dit in mijn gevallen echter niet vermeld gevonden.

³⁾ Dr. Bierens de Haan is t.a.v. de beide laatste punten van andere opvatting, Reddingswerk blz. 12. Wanneer men de juistheid van een der theoretische grondslagen van schr., dat aan alle habitueele wangedrag psychische invaliditeit ten grondslag ligt, van geval tot geval tracht te toetsen, stuit men herhaaldelijk op de vraag in hoeverre het wangedrag van een bepaald kind een habitueel karakter heeft. Er zijn hier twee discussiabele grootheden, wat bij het uitgangspunt van den schr. het gevaar medebrengt, dat men op grond van de al dan niet aanwezigheid van den eenen factor tot het al dan niet bestaan van den anderen concludeert. Te meer klemt dit, omdat juist de psychische invaliditeit zich vaak alleen uit in afwijkend sociaal gedrag.

slachtsverkeer tijdens min of meer vaste verkeering vrij algemeen als gewoon wordt geaccepteerd: „als je niet toegeeft, blijf je zitten” was de uitspraak van een der meisjes.¹⁾ Hierover komen de klachten der ouders dan ook meestal niet. Anders wordt het wanneer de vrijer, hetzij om zijn gedrag, hetzij om zijn godsdienst, ongewenscht geacht wordt. Waar de ouders in andere gevallen geen bezwaar tegen gemaakt zouden hebben, hekelen zij nu ernstig. In deze gevallen kan zeker, op grond van de ontstane conflicten, van „bedreiging met zedelijken ondergang” worden gesproken, zoodat ingrijpen van den Kinderrechter gemotiveerd is; of het ook wangedrag genoemd kan worden, moet van geval tot geval beoor-

deeld worden. Enkele van deze twijfelgevallen zijn ook in de door mij onderzochte begrepen.

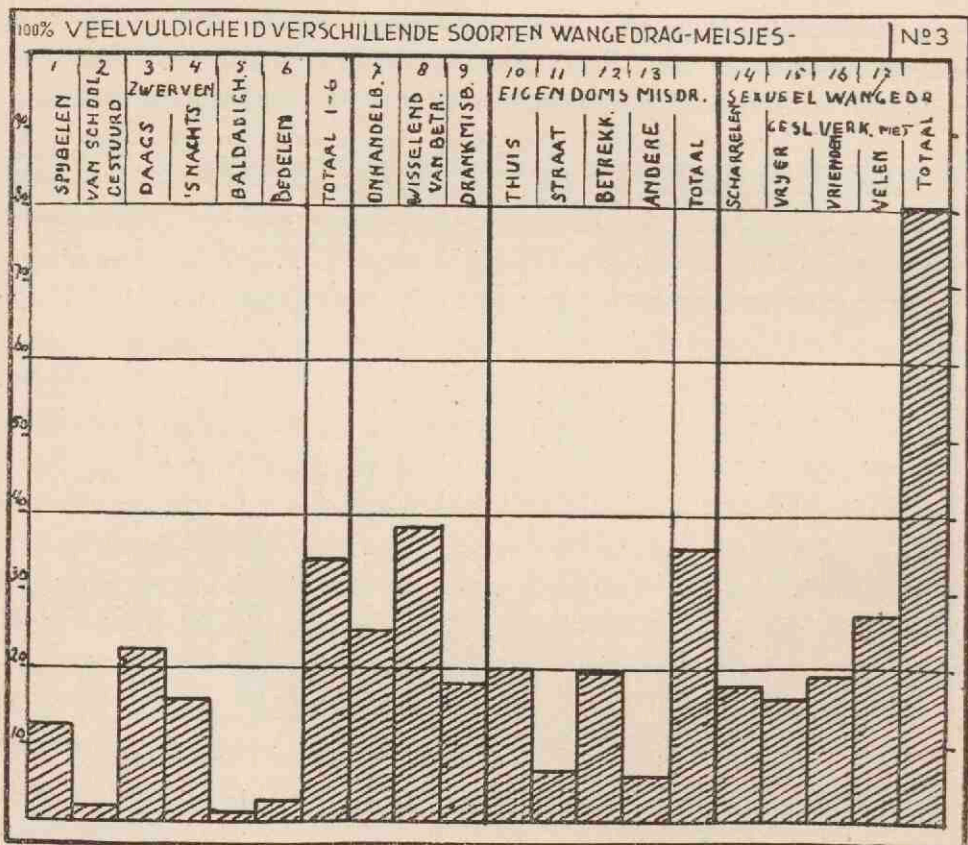
3. Aard en frequentie der misdragingen

In grafiek 2 en 3 is een beeld gegeven van den aard en de fre-

¹⁾ Ter illustratie vermeld ik, dat van alle eerstgeborenen te Amsterdam in de jaren 1916—21, 1921—5 en 1926—30 resp. 34,8, 31,3 en 29,2% in de eerste 8 maanden van het huwelijk werden geboren (Statistische mededeelingen der gemeente Amsterdam no. 97). Bij een onderzoek van 1700 groote Amsterdamsche gezinnen (van 6 en meer kinderen) vond G. Wolda zelfs een % van 49, terwijl in 19% der gevallen reeds een kind vóór het huwelijk was geboren. (Periodiciteit, Rhythme en Symmetrie bij de geboorten).

quentie der misdragingen, waaraan de onderzochte kinderen ¹⁾ zich schuldig maakten en die tot het ingrijpen van den Kinderrechter leidden. Onderscheiden zijn de civiel- en strafrechtelijk behandelde jongens en de meisjes. Ten overvloede is nog opgemerkt, dat de getallen niet enkel betreffen het bij vonnis geconstateerde, doch al het ter zake dienende wangedrag, waaraan het kind zich blijkens de inlichtingen uit het dossier in den loop der jaren schuldig

maakte. Herhaaldelijk is dan ook hetzelfde kind in verschillende kolommen vermeld.

De eerste groep (kolom 1—6) vormen: *spijbelen* (waaronder niet begrepen de gevallen dat het kind van school gehouden wordt); slecht gedrag op school in die mate dat het kind *van school verwijderd* is; *overdag zwerven*, vaak het uitvloeisel van spijbelen,

¹⁾ Tenzij het tegendeel uitdrukkelijk is vermeld hebben de grafieken en tabellen betrekking op de 604 onderzochte kinderen.

waaronder ook begrepen het meerijden met auto's naar andere plaatsen, van waaruit de kinderen door de politie weer op transport gesteld worden; afzonderlijk zijn daarnaast nog vermeld de gevallen dat het zwerven zoo'n omvang aanneemt, dat het kind ook 's nachts wegblijft (c.q. is het kind ook in kolom 3 vermeld); *baldadigheid*, met inbegrip van straatschenderijen, die buiten den wettelijken term vallen, en van sommige gevallen van vernieling, zooals b.v. van straatlantaarnlampjes: tenslotte *bedelen*.

In een tweede groep (kolom 7—9) vatte ik samen het huiselijk wangedrag en het daarmee verwante, t.w.: de *onhandelbaarheid thuis* in allerlei vormen, die zich soms reeds voordoet bij het schoolgaande kind, doch meestal pas in de ergste mate optreedt bij de oudere jongens; de klachten zijn dan, dat het kind zich niet laat regeeren, herhaaldelijk groote scènes maakt, waarbij zelfs vechtpartijen met den vader en de grofste scheldwoorden tegen de moeder niet uitblijven; ook bij de meisjes vinden we het, maar toch meestal niet zoo ernstig. Nauw hiermee verwant is de rubriek *geen werk willen zoeken* (kol. 8), waaronder ik slechts begrepen heb de gevallen van duidelijken onwil of het geen ernstige moeite doen (in de eerste jaren, waarover het onderzoek loopt, was altijd nog wel een baantje te vinden!). Dit vormt in het gezin herhaaldelijk een oorzaak van verwijten en twisten, en door het dikwijls niet tactvol optreden der ouders wordt het kind tenslotte volslagen onhandelbaar. Het is voor deze kinderen juist zoo dikwijls noodig weer werk te zoeken, omdat zij meestal uitermate kort bij denzelfden patroon blijven en voortdurend *van betrekking veranderen* (met het vorige samengenomen in kol. 8), hetzij omdat zij wegens ongeschiktheid spoedig ontslagen worden, hetzij omdat zij het werk laten liggen, door een kleinigheid verstoord, of in de ongegronde meening het elders beter te zullen krijgen. Het gevolg voor de jongens is, dat zij nooit verder komen dan fietsjongen-baantjes, soms een tijdje op een fabriek of werf werkzaam zijn, maar steeds te kort om eenige geoefendheid te verwerven en dat zij tenslotte, volwassen geworden, opgenomen worden in het leger der losse havenarbeiders, waar zij maar een mager bestaan kunnen vinden. Eindelijk vermeldde ik in deze groep niet strafbaar wangedrag het *drankmisbruik*.

Alleen voor de meisjes geldt de groep *sexueel wangedrag* (kol.

14—17). Ik maakte hier vier onderscheidingen, waarbij ik ieder individu slechts in één rubriek telde, n.l. die van het verst gaand wangedrag waaraan het zich op dit terrein schuldig maakte. In de eerste rubriek werden gebracht de gevallen, waarin voorzoover bekend was of geconstateerd werd, geen geslachtsverkeer had plaats gehad, doch de klachten betroffen het zich tot 's avonds laat met jongens op straat en in portieken ophouden, gepaard dikwijls met stoeipartijen en handtastelijkheden, samengevat onder de, dit het best typeerende benaming scharrelen. In de 2e rubriek zijn opgenomen de meisjes, die alleen geslachtelijken omgang hadden met den jongen met wien zij meer of minder vaste verkeerung hadden; in de 3e zij, die met verschillende min of meer oppervlakkig bekende omgang hadden, en in de 4e degenen, die zich aan velen of wildvreemden overgaven. Of dit al dan niet tegen betaling was (alleen in het eerste geval zou ik van prostitutie willen spreken) is buiten beschouwing gelaten, omdat de meeste meisjes zich daarover niet uitlaten. Het is begrijpelijk, dat het niet altijd mogelijk was de grenzen tusschen de rubrieken met zekerheid te trekken, vaak moest op vermoedens worden afgegaan. Een zeer ernstig vermoeden, dat het meisje tot de 4e rubriek behoorde, werd b.v. geput uit het feit dat zij in café's op den Schiedamschen dijk in gezelschap van vreemdelingen werd aangetroffen. De ervaring leert, dat de overgang van onschuldige vormen van sexueel wangedrag naar bedenkelijke zeer geleidelijk gaat. Dit rechtvaardigt en toont de noodzakelijkheid aan van het treffen van maatregelen, voordat het kind nog te ver is afgegleden. Maatstaf voor de indeeling was niet alleen hetgeen zich vóór de ondertoezichtstelling had voorgedaan, maar ook het gebeurde tijdens den loop daarvan.

Het strafbare wangedrag bestaat voor het verreweg grootste deel (voor de meisjes zelfs uitsluitend) uit *vergripen tegen den eigendom* (kol. 10—13). In het algemeen zijn het feiten van weinig beteekenis. In de eerste kolom (10) vermeldde ik het wegnemen van geld en goederen thuis en begreep daar tevens onder het knoeien met boodschappengeld: het boodschappen laten opschrijven en zelf het geld gebruiken of het koopen van mindere kwaliteit of hoeveelheid en het prijsverschil zelf houden. Snoepen e.d. liet ik buiten beschouwing. In de tweede kolom (11) vatte ik samen de diefstalletjes op straat van wagens e.d., uit winkels en uitstal-

lingen, soms uit de toonbanklade, daarbij inbegrepen alle vormen van medeplichtigheid daaraan en heling in verband daarmee (het meegenieten van de opbrengst, zonder bepaald zelf actief meegedaan te hebben). In de derde plaats (kol. 12) alle oneerlijkheid in betrekking, diefstal zoowel als verduistering. Hier betreft het soms belangrijke bedragen, die het kind toevallig in zijn betrekking in handen krijgt. Het impulsieve van de handeling blijkt in vele van deze gevallen duidelijk: zonder juiste voorstelling van wat hij wil of zal doen, wordt plotseling alles in de steek gelaten en gaat de jongen per fiets of trein er van door.¹⁾ Doch niet steeds draagt het feit dit karakter, soms werden b.v. nota's of kwitanties veranderd om zoo aan geld te komen, of om achteraf het begane feit te verbergen.

In de 4e kolom (13) zijn eindelijk alle andere misdrijven tegen den eigendom of op winstbejag gericht vermeld. Deels zijn het feiten van weinig beteekenis: diefstalletjes bij vrienden, bureu of op school; verduistering van een gehuurde fiets; wegnemen van lood van daken; deels zijn het ernstigere feiten: belangrijke diefstallen met braak, inklimming of valsche sleutels; eenige malen oplichting en valscheheid in geschrifte en bij de meisjes een enkele berooving. De verzwarende omstandigheid van art. 311 4° Sr. (diefstal door 2 of meer vereenigde personen) is t.a.v. de zuiver kinderlijke diefstallen bezwaarlijk als zoodanig aan te merken, eerder is het als een verzachtende omstandigheid te beschouwen: de jongens warmen elkaar op en de een wil voor den ander niet onder doen.²⁾ Met uitzondering van een aantal „inbraken” in keten e.d. wijzen de vermelde ernstigere feiten, in tegenstelling tot het meerendeel der kinderlijke criminaliteit, wel degelijk op overleg en voorbereiding.

1) Zie Bierens de Haan, Misdadige kinderen, blz. 44 en Carp, blz. 38. Trefend juist in de beschrijving van dit soort feiten is ook J. Ehrhardt's „Strassen ohne Ende”.

2) T.a.v. kinderen te spreken van de „criminaliteit in den gevaarlijken en scherpen vorm van art. 311 Sr.” gelijk Mr. J. Chr. F. v. Sandick doet in zijn proefschrift „De straftoemeting” (blz. 77) is dan ook onjuist. Dat de opgelegde straffen t.a.v. gekwalificeerde diefstal niet hooger zijn in het algemeen dan bij eenvoudige diefstal, wekt dan ook geen verwondering als men met de werkelijkheid bekend is.

De „inbraken” zijn voor een deel ook als een ernstige vorm van baldadigheid te beschouwen. Zoo drie inbraken in scholen, gepleegd door jongetjes van 10, 12 en 13 jaar (steeds met kameras), waarbij echter ook voorwerpen werden weggenomen als stukjes gom, pennen, enkele centen; een inbraak van een 16-jarigen jongen met anderen in een fabriek, waar niets weggenomen werd, daar zij niets van hun gading vonden; en een in een woonschuit door een 14-jarigen jongen met vriendjes, waar wat geld en twee horloges werden meegenomen. Bij de iets oudere jongens is het nog om de weg te nemen voorwerpen zelf te doen: zoo eenige inbraken in pakhuizen, waar fruit en limonade was opgeborgen, door een van 16 jaar met kornuiten. Verder zijn er echter ook twee 16-jarige en één 17-jarige jongen, die zich aan een geheele reeks van ernstige inbraken en inklimmingen schuldig maakten. In verschillende combinaties van 2 hadden zij, voorzoover bleek, in korten tijd 7 inbraken gepleegd, waarbij belangrijke hoeveelheden winkelgoederen en flinke geldsbedragen werden buitgemaakt. In deze gevallen is van een kinderlijke impulsieve handeling geen sprake meer, het betreft dan echter ook jongens, die als volwassen kunnen gelden.

De verscheidenheid van de verdere eigendomsmisdrijven blijke nog uit het volgende lijstje:

twee jongens zijn zakkenrollers; wanneer ze zin hebben in een bioscoopje, gaan ze in de file staan; de kleinste, van 12 jaar, papt samen met een paar vriendjes aan met een jongetje, dat net een kaartje heeft genomen en onder het gesprek weten ze hem dit te ontfutselen; de andere, van 15 jaar, tracht portemonnaies uit andermans zakken te halen;

een jongen van 14 jaar is met zijn broer en een vriend onder de suggestie van den onmetelijken rijkdom van een boven-buurvrouw van den vriend; een of twee van de jongens houden de oude vrouw beneden aan den praat, de andere gaat onderwijl haar woning boven binnen; eerst namen ze enkel geld, dat op tafel lag, mee; toen maakten ze een kast open en namen daaruit geld weg en later gouden sieraden, eindelijk vonden ze een trommel met effecten onder het bed; daar ze hiervan geen verstand hadden namen ze curiositeitshalve één obligatie van f 100.— mee;

eën jongen van 15 jaar heeft bij een vriend een huissleutel weg-

genomen; wanneer de familie niet thuis was, kwam hij met dien sleutel herhaaldelijk de woning binnen en nam geld weg;

een jongen van 17 jaar liet zich op een avond insluiten in een garage, waar hij veel kwam, en nam geld uit het kantoortje weg; een andere 17-jarige, barbiersleerling, maakte er zijn specialiteit van onder het scheren klanten hun dasspelden afhandig te maken; een derde van 17 jaar nam eenige malen geld weg uit de jas van den badmeester in een zwembad, in wiens kantoortje hij kwam praten; hetzelfde deed een ander van denzelfden leeftijd bij zijn vroegeren patroon, bij wien hij nog herhaaldelijk op bezoek kwam, wanneer deze hem een oogenblik alleen liet om een klant te helpen.

De oplichtingen zijn van verschillend karakter: drie jongens, alle van 17 jaar, kochten goederen op naam van hun vader, vroegeren patroon of anderen; een meisje van 17 jaar trachtte op die wijze geld te leenen; een ander meisje (16 jaar) zond een klein zusje naar de fabriek, waar een vriendinnetje werkte, dat toen ziek was, met een briefje houdende het verzoek haar het weekloon van dat vriendinnetje mee te geven;

een 20-jarige jongen (civielrechtelijk onder toezicht gesteld) liet bonnen drukken voor een patronaats-club en inde daarop onrechtmatig contributie;

een 12-jarige jongen haalde in allerlei winkels speelgoed, bonbons en sigaren „op zicht”, meestal voor menschen, wier naam hij in de buurt op een huisdeur gelezen had;

twee jongens tenslotte (afzonderlijk van elkaar), van 12 en van 16 jaar, maakten een collecte-lijst resp. voor een zondagschool- en knapenvereenigingsfeest en gingen daarmee rond te eigen bate (zie Bastiaan N.; 6).

Behalve de gevallen van knoeien met kwitanties en nota's, waren er nog drie jongens, die zich aan valsheid in geschrifte schuldig maakten: één (17 jaar) vond in een kantoorportaal een postwissel (of haalde hem uit de bus?) en zette een valsche handteekening voor de inning; een ander van 17 jaar veranderde als „hulp-jongeling” bij de posterijen cijfers op postpakketkaarten, waarvoor de ontvangers nog bestelloon moesten betalen en inde zoo te veel te eigen bate (Roelof C., 13); de derde tenslotte (van 18 jaar, door de meervoudige kamer berecht, die hem een voorwaardelijke gevangenisstraf van 1 jaar oplegde en hem tevens onder toezicht stelde)

maakte na uitgebreide voorbereiding een valsche kwitantie met betaalbaarstelling en inde daarop een groot bedrag bij een bank.

Kolom 14 van de jongens heeft betrekking op *sexueele criminaliteit*. Deze bestaat hoofdzakelijk in het plegen van ontucht met kinderen (art. 247 Sr.), meestal met een zusje of een nichtje, soms met andere (ook kleine) meisjes, een enkele maal van een ouderen jongen met kleine jongetjes; bovendien waren er twee gevallen bij van openbare schennis der eerbaarheid.

De laatste kolom ziet op *andere strafbare feiten*, in de voorgaande niet vermeld. Ik noteerde: wederspanning, belediging en mishandeling van politieagenten (totaal 9 maal); mishandeling (4 maal); vernieling (3 maal); dierenmishandeling (2 maal); brandstichting (2 maal); desertie (1 maal); belediging d.m.v. een brief (1 maal); terwijl tenslotte een jongen in zijn levensbeschrijving vertelt, dat hij opzettelijk op een anderen jongen met een catapult schoot en daarbij diens oog trof (ook Bastiaan N., 6).

Bij beschouwing van de *frequentie* waarin zich de verschillende soorten wangedrag voordoen, is opvallend het verschil tusschen jongens en meisjes. Maakten bij de jongens zich $\pm 70\%$ aan spijbelen enz. schuldig, bij de meisjes is dit niet meer dan 35% . Ook het strafbare wangedrag is bij de meisjes veel geringer: ongeveer $\frac{1}{3}$ van dat bij de jongens. Dit komt niet alleen omdat de jongens, die meer op straat zijn, daar meer gelegenheid vinden, want ook wegnemen van geld e.d. thuis, waartoe de mogelijkheid voor jongens en meisjes wel gelijk zal zijn, werd slechts door $\pm 20\%$ der meisjes bedreven, tegen door 50 à 60% der jongens. Het zwaartepunt voor de meisjes ligt natuurlijk bij het sexueele wangedrag: ruim 80% der meisjes maakten zich aan eenigen vorm daarvan schuldig en ruim 27% der meisjes aan niets anders. Bij de jongens treedt behalve het spijbelen enz. de economische criminaliteit het meest op den voorgrond.¹⁾

Een vergelijking tusschen de civiel- en strafrechtelijk behandelde jongens leert, dat het verschil tusschen beide groepen hoofdzake-

¹⁾ Deze verschijnselen schijnen wel internationaal te zijn. De bij W. Healy en A. F. Bronner, „Delinquents and Criminals, their making and unmaking” vermelde cijfers vertoonen dezelfde tendenz. Ook deze schrijvers beperken zich bij hun opgave niet tot de gerechtelijk geconstateerde criminaliteit.

lijk ligt in het huiselijk enz. wangedrag (kol. 7—9). Zooals te verwachten was, komt dit bij de civielrechtelijk behandelde jongens veel vaker (meer dan 2 maal zoo vaak) voor dan bij de strafrechtelijk behandelde (de meisjes staan in dit opzicht tusschen de civiel- en strafrechtelijk behandelde jongens in). Samengaand daarmee is de oneerlijkheid thuis frequenter bij de civielr. behandelde. Omgekeerd wordt het wangedrag op straat in alle vormen: spijbelen, zwerven, baldadigheid, diefstallen op straat enz., weer vaker bij de strafr. behandelde gevonden. Bij hen vindt men ook de zeldzamere strafbare feiten meer.

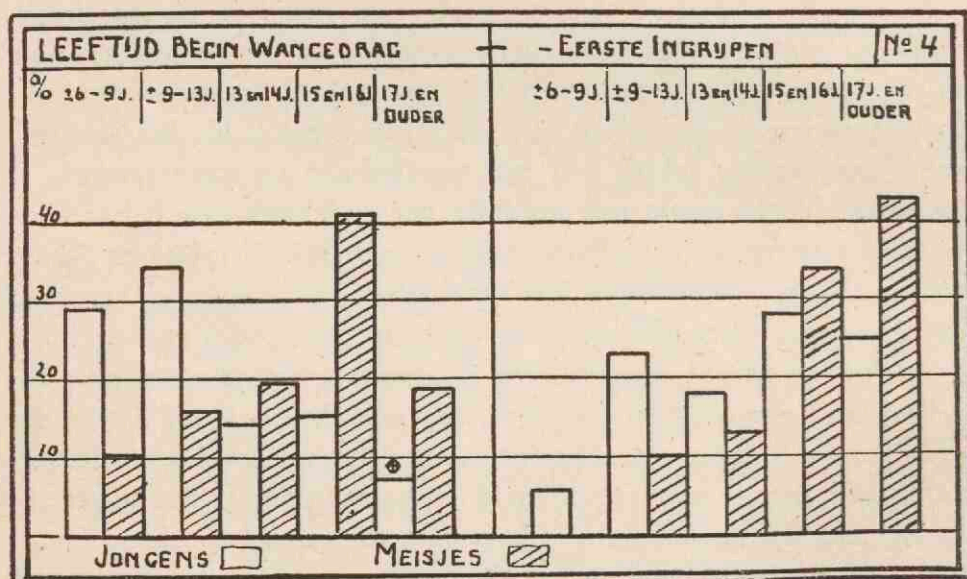
Een principieel verschil bestaat er tusschen de civielrechtelijk en strafrechtelijk behandelde jongens in het algemeen niet, in dien zin, dat de eene groep zich aan geheel andersoortig wangedrag zou schuldig maken, dan de andere; het is slechts een verschil van accent, echter met een voorbehoud op twee punten: in de eerste plaats maakt een gedeelte der civielrechtelijk behandelde jongens zich niet aan strafbare feiten schuldig (22%); bij hen draagt echter zonder uitzondering het wangedrag een habitueel karakter, dit als tweede uitzondering. Men vindt n.l. bij de strafrechtelijk behandelde een aantal, waar het feit waarvoor vervolgd werd, op zichzelf staand genoemd kan worden. Ik vond dit bij 11 of 5½% der gevallen. In 8 dezer was de ernst van het feit aanleiding tot de vervolging, in één, de noodzakelijkheid het kind uit zijn milieu te verwijderen, terwijl in de laatste 2 andere motieven een rol speelden. Het is natuurlijk duidelijk, en ter voorkoming van misverstand moge ik er nog even op wijzen, dat bij de niet onderzochte strafrechtelijke gevallen een grooter percentage zal zijn, dat zich slechts incidenteel aan een strafbaar feit schuldig maakte. Met teruggave, berisping, geldboete of eventueel voorwaardelijke tuchtschoolstraf kon dan worden volstaan. Anderzijds wijst dan toch ook het opmaken van een procesverbaal en het vervolgen door den Officier van Justitie er op, dat om de een of andere reden het gewenscht werd geacht, dat de jongen of de ouders een waarschuwing kregen. Van de 61 strafr.gevallen uit 1931, waarin geen enkele maatregel van tijdelijke of blijvende verwijdering uit het gezin werd toegepast, was maar in ruim 1/3 deel (22) sprake van een op zich zelf staand feit. In een aantal van deze (4) waren de gezinsomstandigheden zeer slecht; in enkele ervan betrof het jongens uit groepjes, die samen

terechtstonden (10); eenige anderen (5) werden vervolgd wegens de ernst van het feit.

4. Leeftijd waarop het wangedrag begon

Uit de gegevens der dossiers ging ik na, wanneer het wangedrag zich het eerst openbaarde. Op den dag af nauwkeurig is dit niet vast te stellen, daarom maakte ik 5 leeftijdsgroepen: de eerste schooljaren (van 6 tot ± 9 jaar); de tweede helft der schooljaren

(van ± 9 tot ± 13 jaar); de tijd vlak na school (13 en 14 jaar); 15 en 16 jaar; en den tijd daarna. Over het algemeen kon de in-deeling vrij nauwkeurig gemaakt worden. Twijfel bleef bestaan in een aantal gevallen, waar als begin vermeld werd de schooljaren en waar niet duidelijk bleek of dit de eerste dan wel tweede helft van den schooltijd betrof. Grafiek 4 geeft de gevonden cijfers weer.

De uitkomst voor de jongens was anders, dan men vaak vermeld vindt, het zwaartepunt werd n.l. gevonden in de tweede helft der schooljaren.¹⁾ Niet bevestigd dus vond ik de opvatting, dat de jaren waarin de overgang van school naar werk valt, de gevaar-

¹⁾ Tusschen de civiel- en strafrechtelijk behandelde jongens bestond hier geen noemenswaard verschil.

lijkste zouden zijn.¹⁾ In verband met andere gegevens kom ik later nog op dit verschijnsel terug.

Het verloop bij de meisjes, waar het sexueele wangedrag zoo'n groote rol speelt, beantwoordt geheel aan de verwachtingen: n.l. een zeer uitgesproken top bij 15/16 jaar.

De vorm waarin zich het wangedrag het eerst openbaarde (een afzonderlijke grafiek maakte ik hiervan niet, zie ook hierna grafiek 5) was, zooals na het voorgaande te begrijpen is, voor de jongens vooral spijbelen, zwerven enz. (bijna 50% der gevallen), na gevolgd door oneerlijkheid thuis en op straat (43%).²⁾

De civiel- en strafrechtelijk behandelde jongens staan in dit opzicht gelijk, doch bij de eersten komt huiselijk wangedrag evenveel als eerste vorm van wangedrag voor, als oneerlijkheid thuis en op straat. Misdragingen van ander karakter blijven hierbij ver achter (alle beneden 10%). In een aantal gevallen is hierbij hetzelfde individu dubbel geteld, daar het wangedrag zich soms gelijktijdig in verschillende vormen openbaarde (b.v. in zwerven en straatdiefstallen).

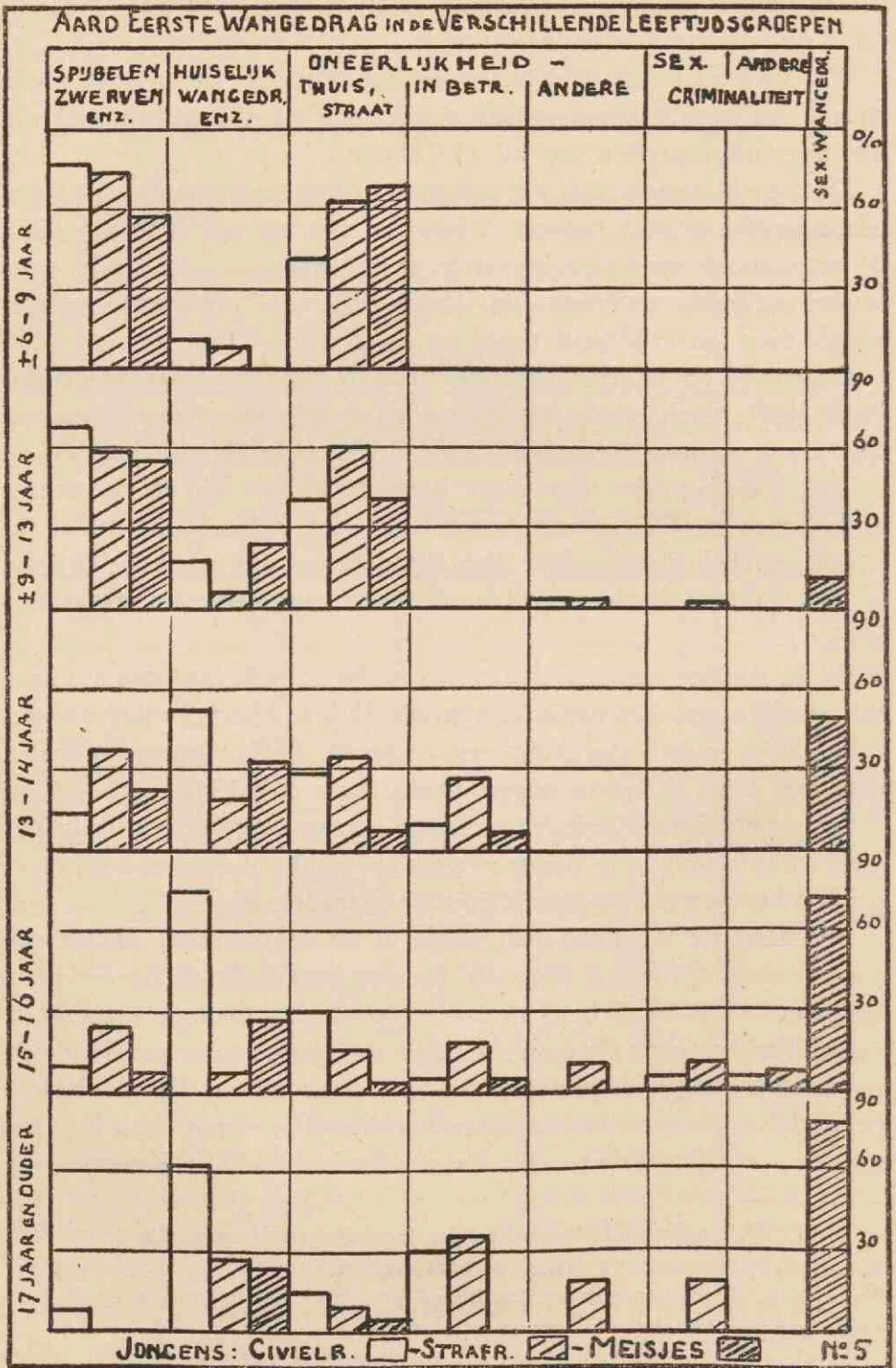
Bij de meisjes vormt het sexueele wangedrag in het grootste aantal gevallen ook het begin (ongeveer 55%). Hierop volgt wangedrag thuis en in betrekking met ongeveer 25%, daarna spijbelen enz. met bijna 20% en oneerlijkheid thuis met 13%.

De moeite waard leek mij tenslotte nog na te gaan welk wangedrag zich in de verschillende leeftijdsgroepen als eerste openbaarde (grafiek 5).

Beginnen de moeilijkheden reeds in de schooljaren, dan is dat zoowel voor de jongens als de meisjes hoofdzakelijk zwerven en spijbelen en oneerlijkheid thuis en op straat. Daarna komen de verschillen tusschen de jongens en de meisjes en tusschen de civiel- en strafrechtelijk behandelde jongens naar voren. Bij de civiel- behandelde jongens is het meer het huiselijk wangedrag en het wisselen van betrekking, bij de strafrechtelijk blijft het meer de

¹⁾ H. W. Gruhle, „Die Ursachen der jugendlichen Verwahrlosung und Kriminalität“, vindt t.a.v. de 105 door hem onderzochte jongens van het opvoedingsgesticht Flehingen ook een top bij 12 jaar, maar bovendien een op 15 jaar, zijnde het jaar van het verlaten van de school.

²⁾ Ook Gruhle vindt rondzwerven en daarna diefstal het meest als eerste symptomen van wangedrag.

oneerlijkheid van verschillenden aard, die in de volgende leeftijdsgroep als eerste verschijningsvorm van het wangedrag optreedt. De oneerlijkheid in betrekking vormt vooral het begin voor de oudste jongens, ook voor de civielr. behandelden van dezen leeftijd komt het als zoodanig naar voren. Bij de meisjes staat na de schooljaren het sexueel wangedrag als begin der moeilijkheden steeds het meest op den voorgrond, daarnaast het huiselijk wangedrag.¹⁾

5. De verdeeling van het wangedrag over de verschillende maanden van het jaar.

Aan de hand van de mutaties der politie en de rapporten der gezinsvoogden heb ik de verdeeling van het wangedrag over de verschillende maanden van het jaar trachten na te gaan. Alleen voor de groepen „zwerven, spijbelen, baldadigheid” en „diefstallen op straat en uit winkels” t.a.v. de jongens en „ernstig sexueel wangedrag” t.a.v. de meisjes, vond ik voldoende bepaalde gegevens in groot genoeg aantal. Onderstaande grafiek (no. 6) geeft de gevonden curve.

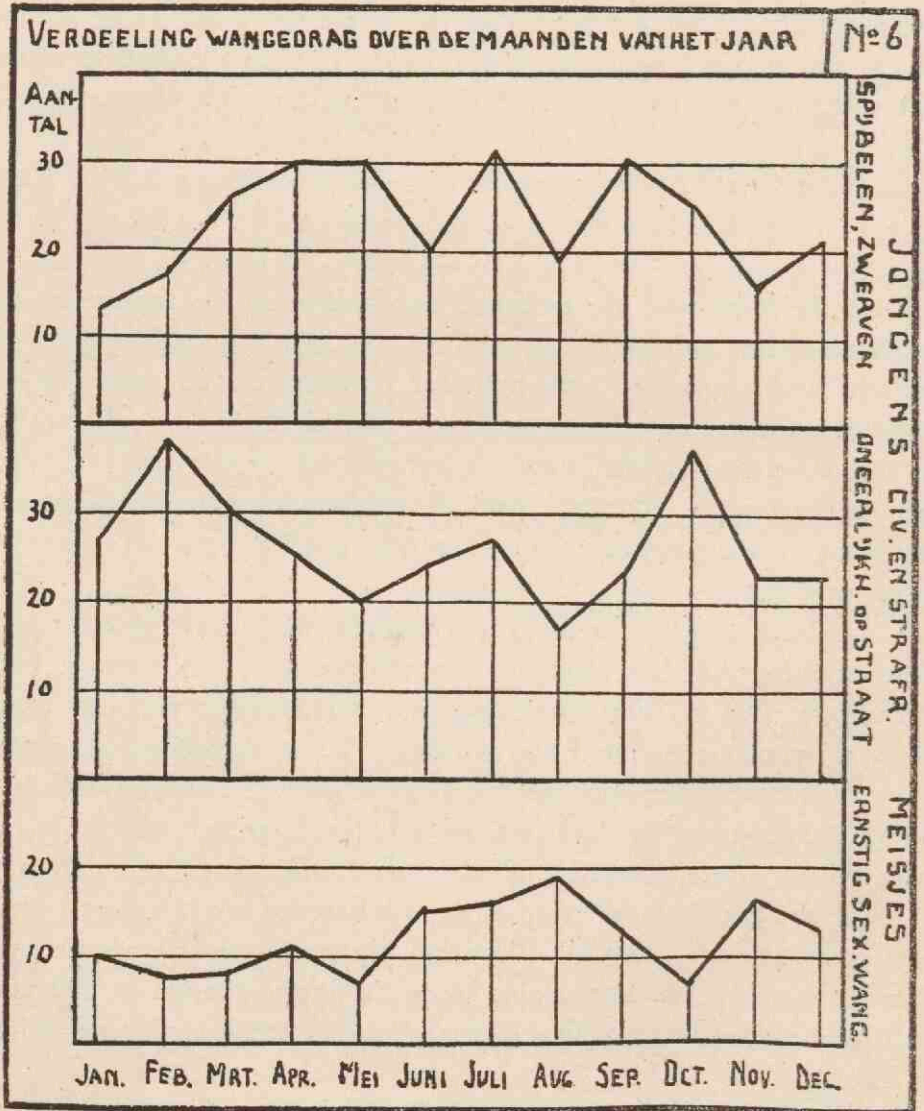
Opvallend is in de 1e curve (gebaseerd op 278 aantekeningen) de toeneming met het voorjaar. Voor den val in Juni weet ik geen verklaring. Die in Augustus hangt natuurlijk samen met de vacantie, waarin niet gespijbeld kan worden. (T.a.v. de maand Augustus moet men ook bedenken, dat ten gevolge van de vacantie ook door de gezinsvoogden in deze maand minder intensief wordt gecontroleerd en gerapporteerd). Het najaar brengt weer een daling.

De curve der diefstallen op straat (gebaseerd op 314 aant.) loopt met de vorige niet parallel. Over het algemeen zijn de afwijkingen van het gemiddelde niet groot. Voor de hooge toppen in Februari en October kan ik geen verklaring vinden, evenmin voor de daling in Mei.

De curve voor het ernstig sexueel wangedrag der meisjes is op een vrij gering aantal aantekeningen gebaseerd, n.l. 142. Conclusies kunnen daarom slechts onder voorbehoud gemaakt worden. De zomermaanden Juni, Juli en Augustus liggen boven het gemid-

¹⁾ Het sexueele wangedrag begint bij een klein aantal reeds in de schooljaren. Het betreft dan het ontucht met zich laten plegen meest met oudere mannen, vaak tegen belooning. Zij spelen daarbij zeer vaak geen slachtoffersrol.

delde, echter ook November en December. De top in Augustus (niettegenstaande de bovenvermelde tegengestelde tendenz) moet waarschijnlijk voor een deel worden toegeschreven aan de wijze

waarop in volkskringen te Rotterdam Koninginnedag gevierd pleegt te worden.

6. Wanneer werd het eerst ingegrepen.

De leeftijden waarop het eerst werd ingegrepen, correspondee-

ren, vooral voor de jongens, weinig met de leeftijden van het eerste wangedrag (zie grafiek 4). Onder ingrijpen hier dan niet alleen verstaan de strafvervolgving of ondertoezichtstelling, maar ook plaatsing op Aug. Herm. Franckeschool, of school voor Buitengew. Lager Onderwijs, patronaat en toezicht namens den Voogdijraad. Het eerste ingrijpen blijkt bij de jongens vrij regelmatig over de 4 laatste leeftijdsgroepen verdeeld te zijn (de lichte schommeling komt geheel voor rekening van de civielrechtelijk behandelenden). Bij de meisjes is er een sterke toeneming met den leeftijd.

Het verschil tusschen de curven van het eerste wangedrag en het eerste ingrijpen heeft waarschijnlijk twee oorzaken. In de eerste plaats laat het zich dikwijls eerst nog niet ernstig aanzien en wachten de ouders nog een tijdlang met klagen; in de tweede plaats pleegt er vaak geruime tijd te verlopen, voordat een klacht alle instanties doorloopen heeft en tot een maatregel geleid heeft.¹⁾

Ter vergelijking met de vorige cijfers geef ik hieronder die van de leeftijden der kinderen, waarover bij de Kinderpolitie klachten binnenkwamen (waaronder begrepen die, waarover op verzoek van den Voogdijraad werd gerapporteerd) volgens de jaarverslagen 1925 tot en met 1933 en die van de onderzochte kinderen ten tijde van het opleggen van de straf of het nemen van den maatregel door den Kinderrechter (grafiek 7).

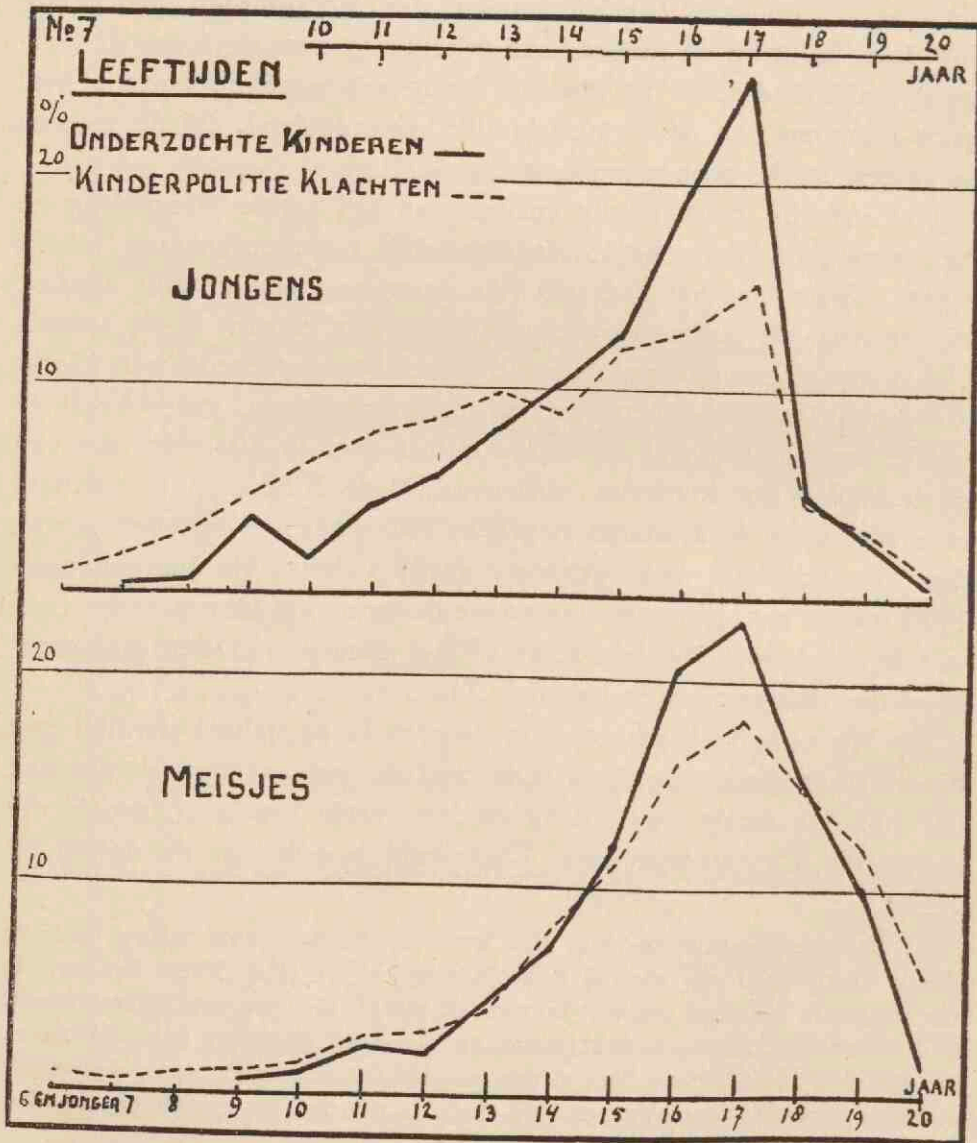
De lijn van de klachten over meisjes loopt geheel parallel met die van het eerste ingrijpen. Die over de jongens ligt in tusschen die van het eerste wangedrag en het eerste ingrijpen, zooals die in grafiek 4 is weergegeven. Opvallend is ook hier de daling bij

¹⁾ Uit paedagogisch oogpunt lijkt het mij van zoo groot belang, dat de reactie op de daad zoo spoedig mogelijk volgt. Welk effect maakt het b.v. als een jongen in Februari een vrij ernstig feit pleegt, niet preventief gezet wordt, in Juni ter beschikking gesteld wordt en dan eind Augustus pas opgenomen kan worden? Hooren ze na het plegen van het feit voorloopig niets, dan wordt de indruk gewekt: ze maken me toch niets; is eenmaal het vonnis geveld, dan is door het idee „ik moet toch weg” alle rem vervallen.

Het plaatsgebrek in de gestichten, in het bijzonder de tuchtscholen draagt hier ook veel schuld. Daar de strafgevallen voorgeen bij opneming is het dikwijls niet eerder dan na ettelijke weken mogelijk een vastzetting in de tuchtschool ten uitvoer te leggen. En juist bij deze gevallen klemt de noodzaak van onmiddellijke verwijdering dikwijls nog meer. De mogelijkheid van tenuitvoerlegging bij voorraad der vastzetting is daarom ook zeer gewenscht.

14 jaar. I.v.m. de groote getallen, op grond waarvan deze lijn is samengesteld (totaal 5031 jongens) kan dit geen toeval zijn.

Bij de in dezelfde grafiek opgenomen curve der leeftijden op

het oogenblik van den maatregel van den Kinderrechter t.a.v. de onderzochte gevallen, is opmerkelijk de scherpe stijging bij de jongens van 16 en 17 jaar, die voornamelijk veroorzaakt wordt door de strafrechtelijke gevallen. Dit laatste vindt voor een deel zijn

verklaring hierin, dat door den Officier van Justitie vaak t.a.v. de bijna 18-jarigen groote spoed wordt betracht, om hen nog als strafrechtelijk minderjarigen te kunnen laten berechten. Bij de civielrechtelijk behandelde jongens ligt de top ook op 17 jaar, doch de curve verloopt geleidelijker.

En bij de Kinderpolitie-gegevens en bij de onderzochte gevallen ligt de top zoowel t.a.v. jongens als meisjes bij 17 jaar. Bij de meisjes zet echter in de Kinderpolitie-curve de snelle stijging reeds eerder in (n.l. al van 13 op 14 jaar), terwijl bij de jongens de klachten een grooter aantal jongere kinderen betreffen. Dit beide stemt overeen met het gevondene t.a.v. het begin van het wangedrag.

Wel blijkt dus dat met 16 en 17 jaar niet alleen het grootste aantal klachten valt, doch ook, uit het niet-evenwijdig loopen der curven, dat de klachten op dien leeftijd ernstiger waren, gezien de ingrijpendere maatregelen die op dien leeftijd genomen moesten worden.

TWEEDE GEDEELTE

DE MOGELIJKE OORZAKEN VAN HET WANGEDRAG

In het voorgaande zijn de verschijningsvormen van het wangedrag en de er tegen genomen maatregelen besproken, thans moeten de mogelijke oorzaken van dit wangedrag nader beschouwd worden. In de eerste plaats zal de lichamelijke en geestelijke gesteldheid van de kinderen worden besproken, daarna zullen de uiterlijke levens- en de gezinsomstandigheden worden nagegaan en tenslotte zal aandacht besteed moeten worden aan de buiten het kind en het gezin gelegen direct ongunstig werkende invloeden.

HOOFDSTUK I

GEESTELIJKE EN LICHAAMELIJKE GESTELDHEID VAN HET KIND

1. Intellectueele en psychische toestand

a. *Intellect.*

Het intellects-onderzoek geschiedt in de meeste inrichtingen in de eerste plaats met behulp der Binet-tests of een variatie daarvan. Daarnaast wordt veelal van nog andere tests gebruik gemaakt. In de Kindersluis, waar het grootste deel der door mij onderzochte jongensgevallen verbleef, gebruikt men tevens een test in den trant van de Amerikaansche legertests, doch vereenvoudigd, veel beperkter en ingesteld op het peil van Rotterdamsche volksjongens („Kindersluis-test”). Bovendien worden twee proeven van Roels gebruikt, n.l. de aandachtsproef no. 24 en de begripsvormingsproef no. 33 ¹⁾. Valt bij de oudere jongens de Kindersluis- en begripsvormingstest bevredigend uit, dan blijft de Binet-Simontest dikwijls achterwege. Omgekeerd blijken deze tests voor de kleinste jongens meestal te moeilijk te zijn. Op grond van de tests, de gemaakte levensbeschrijving en verder de resultaten der observatie in den vrijen tijd, bij handenarbeid, huishoudelijke bezigheden en schoolwerk wordt het oordeel over den jongen gegeven. Het is dus nooit uitsluitend op de tests gebaseerd.

In de Tuchtsschool voor meisjes te Montfoort en het Rijksop-

¹⁾ Uit Prof. Dr. F. M. J. A. Roels en Joh. v. d. Spek, Handleiding voor Psychologisch onderzoek op school (uit den druk van 1921).

voedingsgesticht voor meisjes in Zeist wordt ook naast de Binet-Simontest een bewerking der Amerikaansche legertest gebruikt en tevens andere vragenreeksen, om een inzicht te krijgen in de algemeene kennis van het kind. Bovendien wordt de beoordeeling gebaseerd op gedrag en houding van het kind tijdens werk en vrijen tijd.

In de beide Rotterdamsche observatiehuizen voor meisjes wordt voor het intellectsonderzoek eveneens van een der Binet-tests gebruik gemaakt, doch ook hier weer vormt het niet de eenige beoordeelingsmaatstaf.¹⁾

Van groot belang voor de onderlinge vergelijking was bij mijn onderzoek, dat zoo groote groepen kinderen door dezelfde personen werden onderzocht, waardoor een vrij groote eenheid in de beoordeeling verkregen werd. Wanneer de kinderen later in andere inrichtingen kwamen, was er gelegenheid de daar opgedane ervaringen te toetsen aan de vroegere. In de meeste gevallen stemden de oordeelen wel overeen. Waar dit niet het geval was (nog meer kwam dit voor bij de beoordeeling der psychische geaardheid van het kind), was het noodig op grond van de ter beschikking staande gegevens en de nader verkregen inlichtingen zelf een beslissing te nemen.

Bij de beoordeeling van het intellect werden vier groepen gemaakt: de normalen, de boven-normalen, de sub-normalen en de achterlijken. Tot de achterlijken werden gerekend zij die globaal gesproken een intelligentie-quotient hadden van minder dan ongeveer 75, daarbij 100 gerekend als het gemiddelde peil van Rotterdamsche volkskinderen. Gelijk boven reeds gezegd is het resultaat der tests niet de uitsluitende maatstaf geweest; eenigszins onnauwkeurig daarom, spreek ik gemakshalve van intelligentie-quotient, ook in de gevallen, waarin dit niet mathematisch is vastgesteld. Onder de achterlijken komen enkele voor, die waarschijnlijk ook wel imbeciel genoemd zouden kunnen worden. Het aantal is niet groot, wat waarschijnlijk zijn oorzaak hierin vindt, dat deze ernstig achterlijken dikwijls al eerder langs anderen weg in verzorging zijn genomen.

Tot de subnormalen werden degenen gerekend, die een intel-

¹⁾ De onderzoeksmethoden in andere inrichtingen laat ik eenvoudigheidshalve buiten bespreking, zij zijn mij ook minder bekend.

ligentie-quotient hadden van ± 90 tot ± 75 . De praktijk toonde de noodzakelijkheid aan deze tusschengroep in te voeren.

De grens tusschen de normalen en boven-normalen valt niet scherp aan te geven, daar de gebruikte tests er minder op zijn ingericht dit in een eenvoudig getal uit te drukken. Een scheiding tusschen boven-normalen en begaafden is dan ook niet beproefd. De laatsten zullen waarschijnlijk in ons materiaal uiterst zeldzaam zijn.

Het resultaat van deze verdeeling blijkt uit grafiek 8.

Ter vergelijking met de gemiddelde schoolbevolking geef ik de door Luning Prak vermelde cijfers¹⁾: normale leerlingen: 65%; langzame leerlingen: 15%; vlugge eveneens 15%; daar boven en daar beneden 2 à 3% achterlijken en imbecielen eenerzijds, begaafden anderzijds. Het valt dadelijk op dat de subnormalen en achterlijken in ons materiaal veel vaker voorkomen, dan bij de totale schoolbevolking.²⁾

Dit wordt bevestigd door de schoolprestaties. Het percentage van hen, die de lagere school geheel doorloopen hebben, was voor de onderzochte kinderen (voorzoover zij de lagere school

¹⁾ De school in cijfers, blz. 22; schr.'s maatstaf is: langzame leerlingen: I. Q. 70—90; normale: I. Q. 90—110; vlugge: I. Q. 110—130.

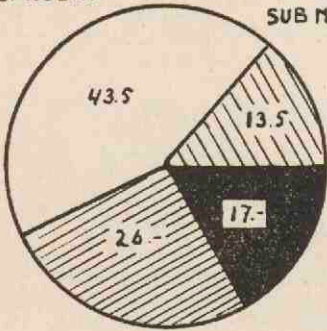
²⁾ Reeds J. Klootsema (in *Misdeelde Kinderen*, blz. 51) vermeldt hetzelfde. Van de door hem nog normaal genoemden zegt hij, dat het in ieder geval „domme jongens” waren, die een vergelijking met gewone kinderen van hun leeftijd niet konden doorstaan.

Dr. Postma, *Bijdrage over de criminaliteit en het wangedrag enz.*, blz. 23, vond resp. 28 en 31% debielen en imbecielen onder de civielrechtelijk, resp. strafrechtelijk opgenomen tuchtschoolmeisjes.

D. Lund (*Ueber die Ursachen der Jugendasozialität*) geeft interessante cijfers van vergelijking tusschen wegens verwaarloozing en wangedrag in Zweedsche opvoedingsgestichten opgenomen kinderen en een even groote groep niet verwaarloosde. Ook hier blijkt het intellect der zich misdragende kinderen veel geringer te zijn. Ook de hierna nog te bespreken psychische abnormaliteit komt bij de zich misdragende kinderen veel meer voor.

Burt, *tenslotte*, t.a.p. blz. 299, vond „natural dullness” (ongeveer gelijk te stellen met wat ik sub-normaal intellect noemde) bij 27.9% der door hem onderzochte „delinquent” (waaronder ook onze vormen van niet-strafbaar wangedrag vallen: spijbelen, op sexueel gebied e.d.) kinderen, tegenover bij 9.7% der „non-delinquent”; achterlijkheid in resp. 7.6% tegenover 1.2% der gevallen.

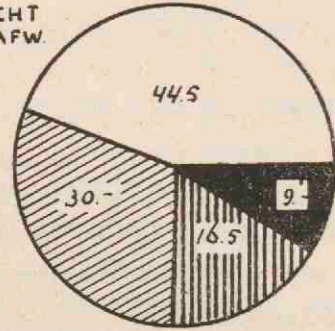
INTELLECT
JONGENS
CIVIELR.

PSYCHISCHE GESTELOHEID

%

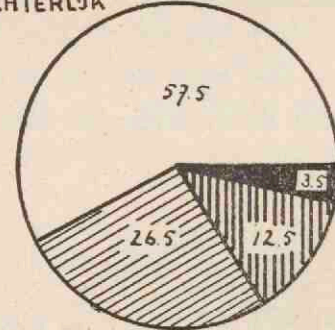
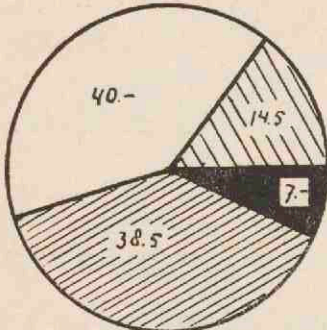
BOVENNORM.
 NORMAAL
 SUB NORM.
 LICHT AFW.

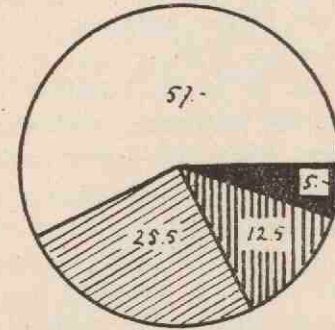
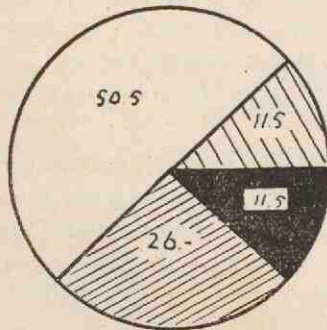
STRAFR.

ACHTERLYK

 PSYCHOPAATH
 ERNSTIG ACHTERLYK

MEISJES

verlaten hadden en zonder degenen, die het buitengewoon lager onderwijs bezochten):

jongens civielr.: 55%	} samen 46.7%.
„ straf.: 41.8%	
meisjes 47.5%.	

Daarentegen bereikt volgens Luning Prak ongeveer 83% der gewone schoolbevolking het eind-punt. ¹⁾

Ook het percentage der onderzochte kinderen, dat het buitengewoon lager onderwijs bezocht, is veel hoger dan dat der totale schoolbevolking: der onderzochte jongens: 6.3%.

idem meisjes: 1.1%.

jongens en meisjes samen: 4 %.

Op de totale schoolbevolking, op grond van de gegevens van Luning Prak, slechts ongeveer 0.8%. ²⁾ Volgens de jaarcijfers der Gemeente Rotterdam was de bevolking der scholen voor buitengewoon lager onderwijs (waaronder dan nog begrepen zijn de doofstomme en blinde kinderen) op 1 Jan. 1930 1.2% der totale schoolbevolking.

Van de kinderen, die de gewone lagere school verlieten, zijnde: jongens 261; meisjes 250 ³⁾

bezochten korter of langer tijd het 7e

leerjaar	31 (11.9%)	14 (5.6%)
een mulo-, ambacht-, vrouwenarbeid-, of industrijschool, of opleidings- schip	54 (23.3%)	35 (14%)
(liepen deze geheel af:	3	3)
een school voor m.o.:	1	1
	(doorliep 3-j. curs. en daarna M.T.S.)	(doorliep 3-j. cursus)

¹⁾ Grafiek op blz. 58, 5 wel tegen 1 niet.

Dr. Herderschee, Achterlijke kinderen, blz. 20, vermeldt voor Amsterdam een wat kleiner percentage, n.l. 75.

²⁾ Totaal aantal leerl. L.O. op 31 Dec. 1929: 1058231, aantal leerl. zwakzinnigenscholen in 1931: 9087. Het aantal jongens is bij het Buitengewoon onderwijs ook veel grooter dan het aantal meisjes, Dr. Herderschee vermeldt voor Amsterdam een verhouding van ongeveer 2 op 1.

³⁾ 53 jongens en 15 meisjes waren nog op de l.s.; 21 resp. 3 bezochten of hadden bezocht het buitengew. l.o.

In het bijzonder wijs ik op het kleine % dergenen die de ambachtschool of dergelijke instelling bezochten en deze ook tot het eind toe met goed resultaat afliepen. Dikwijls waren de kinderen er slechts enkele maanden en verdwenen dan weer, omdat zij er niet langer zin in hadden. Het groote aantal subnormalen onder de strafrechtelijk behandelde jongens stemt overeen met de slechtere schoolresultaten van deze groep; zij brengen het meestal niet verder dan de 4e of 5e klas.

b. Psychische gesteldheid.

Alvorens de uit deze cijfers te trekken conclusies te bespreken wil ik eerst de resultaten vermelden van het onderzoek naar de psychische geaardheid van de kinderen. ¹⁾

Evenals t.a.v. het intellect moest gerubriceerd worden; onderscheiden werden: normalen, uitgesproken psychopathen en een tusschengroep, „lichtafwijkenden” genoemd, omvattende kinderen, die in hun gedrag opvallende afwijkingen van temperament of karakter vertoonden, zonder dat dit zulke afmetingen aanneemt, dat van psychopathie gesproken moet worden. ²⁾

Daar bij de deskundigen nog zoo weinig eenstemmigheid bestaat over de in deze te gebruiken terminologie, vooral het begrip psychopathie nog zoo onzeker is, was het voor mij dikwijls zeer moeilijk de juiste qualificatie te bepalen. De ervaring leerde van welke zijde men spoedig geneigd was het woord psychopaath te gebruiken en van welke zijde men, met vermindering van het woord, toch het begrip accepteerde onder andere omschrijving.

Het valt buiten het onderwerp van dit onderzoek op een en ander verder in te gaan. Ter begripsbepaling slechts het volgende: onder psychopaath is te verstaan een persoonlijkheid, die uit hoofde van afwijkingen in temperament en karakter, ernstige aanpassingsdefecten vertoont t.o.v. de maatschappelijke orde (Prof. Carp, in een

¹⁾ De intelligentie-defecten hield ik gescheiden van de afwijkingen op het gebied van drift-, gevoels- en wilsleven. Soms worden ook de eerste onder psychopathie begrepen, zoo b.v. Dr. Postma, Het karakter bij het meisje met misdadige en anti-sociale neigingen, blz. 21.

²⁾ Een klein aantal deelde ik in deze groepen niet in, n.l. de ernstig achterlijken, wier geheele geestesleven door deze achterlijkheid beheerscht wordt.

lezing voor het Leidsch Criminologisch Instituut, winter 1933/4). Nader getypeerd: er bestaat een onevenredige ontwikkeling der verschillende psychische eigenschappen en/of een verhoogde psychische vulnerabiliteit, verminderd weerstandsvermogen; gevolg is een groote onevenwichtigheid en een inadaequaat reageeren op milieu-invloeden, waardoor de sociale aanpassing gevaar loopt.¹⁾

Uit maatschappelijk oogpunt het opvallendst bij den psychopaath is dus zijn gebrekkige aanpassing aan de eischen van maatschappij en gezin. Men neemt meestal aan, dat deze gegrond moet zijn op een constitutioneele afwijking. Van andere zijden echter verklaart men dezelfde sociale beelden op geheel andere wijze, verwerpt de constitutioneele basis voor de karakter-afwijkingen en spreekt van neurotische reactie-vormen.²⁾

Een nadere typeering van de verschillende vormen van psychopathie bij de onderzochte kinderen laat ik achterwege. Daarvoor is het psychiatrisch onderzoek der kinderen in te veel verschillende handen geweest.

Het is duidelijk dat de overgangen van normaal tot psychopaath geleidelijk zijn. Daaruit vloeide de noodzakelijkheid voort bovengenoemde tusschengroep in te voeren. Het onderscheid tusschen deze groep en de psychopathen is grootendeels gradueel. Anderzijds moet men zich de als normaal gerekenden niet voorstellen als allemaal

¹⁾ Dr. H. v. d. Hoeven, Psychiatrie voor juristen, deel III, blz. 3 vlg.; Mr. G. H. A. Feber, Beschouwingen over psychopathenstrafrecht, blz. 18 vlg., bij welke schrijvers verwijzing naar veel andere litteratuur.

²⁾ Zoo de psychoanalytici, b.v. Alexander en Staub, Der Verbrecher und sein Richter. Ook de Individual-psychologen willen van een mogelijk erfelijke basis niets weten, getuigend b.v. de volgende, belijdenis zou ik het willen noemen, voorkomend in de inleiding van een serie opstellen, uitgegeven onder den titel „Schwer Erziehbare Kinder“, waarvan ook een Nederlandsche bewerking is verschenen: „Ob die Zielsetzung (van een bepaald individu) gemeinschaftsförderend, kulturell nützlich, glückbringend, und das Leben dementsprechend „gesund“ ist — oder ob unter dem verzaubernden Blick eines „fiktiven Persönlichkeitsideals“ die Charakterzüge und Leitlinien, ja die ganze Lebensweise einen asozialen, menschenscheuen, egoistischen Ton bekommen, ob der Mensch nervös oder neurotisch wird, sich selbst zum Last — das ist eine Frage starken oder schwachen Mutes und Gemeinschaftsgefühls. Keine Frage der Veranlagung, Belastung, Begabung, des Schicksals, Glücks oder Pechs — eine simple Frage des grösseren oder geringeren Mutes! „alle Menschen, gleich geboren, sind ein adliches Geschlecht!““ (spatieering van mij).

evenwichtige figuren, velen van hen bevinden zich dicht bij de grens van het licht afwijkende. ¹⁾

In het bijzonder zijn vaak eigenschappen vermeld als wilsslapte en onevenwichtigheid. Herhaaldelijk vinden we dan ook ongedurigheds- en prikkelbaarheidsverschijnselen, een uiterst gering weerstandsvermogen tegen verleiding en ook groote zelfoverschatting. ²⁾

De gevonden cijfers zijn mede in grafiek 8 (blz. 46) verwerkt.

Het groote aantal afwijkenden is opvallend. Het stemt overeen met wat door velen gevonden werd. In het bijzonder wijs ik op de resultaten van een onderzoek van Dr. Postma ³⁾, daar deze in de gelegenheid was een vergelijking te maken tusschen in de Tucht-school te Montfoort civielrechtelijk en strafrechtelijk opgenomen meisjes eenerzijds en smokkelaarsters anderzijds, welke laatsten waarschijnlijk als representanten van de normale grensbevolking in de oorlogsjaren konden gelden. Bij de civielrechtelijk opgenomen meisjes vooral vond hij, dat een hooge graad van moreele minderwaardigheid bestaat, dat zij een gering aanpassingsvermogen bezitten aan de orde-regels in de Tucht-school en dat zij in het algemeen nerveuzer zijn. Onder hen schuilen vele hystericae, die meestal vlug van verstand zijn.

Naast de gescheiden cijfers voor de intellectuele en psychische gesteldheid is het ter verkrijging van een zuiver beeld noodig, te

¹⁾ Ik vermoed, dat in de terminologie van Dr. Bierens de Haan (Misdadige kinderen en Reddingswerk der toekomst) de beide groepen psychopathen en psychisch afwijkenden, samen zouden kunnen worden gevat onder den naam „psychisch invaliden”. Daar de meeste onderzoekers de term psychopaath slechts gebruikten voor de ernstigste gevallen, heb ik mij daaraan gehouden.

Ook onder de normaal gerekenden zullen waarschijnlijk verschillende schuilen, bij wie in lichten graad „psychische invaliditeit van den aard” bestaat. Dr. Bierens de Haan neemt deze aan, gegrond op een psychisch invaliden aanleg, in alle gevallen van habitueel wangedrag. Of mijn materiaal dit bevestigt is moeilijk te zeggen, de kinderen zouden dan naar den door den schr. aangelegden maatstaf bekeken moeten worden. Bovendien is er een deel onder, dat zich niet aan habitueel wangedrag schuldig maakte.

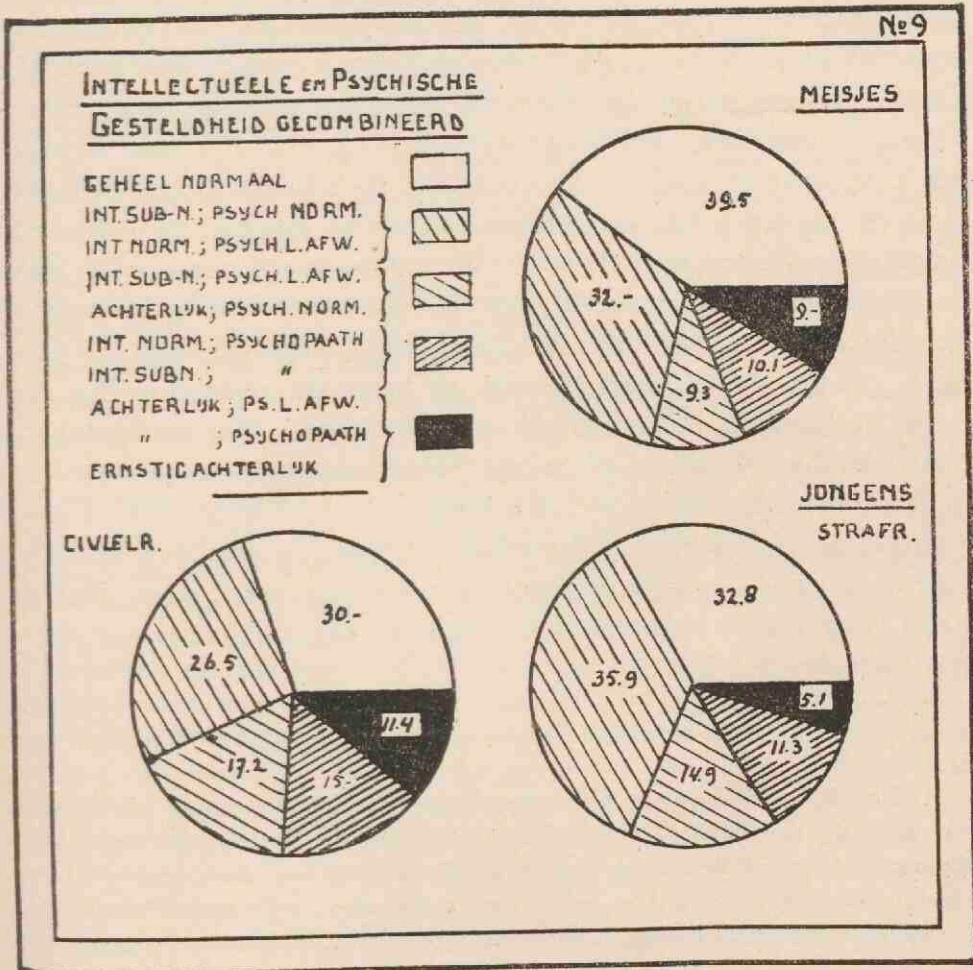
²⁾ Zie Muller, blz. 501, t.a.p.

Ook Gregor en Voigtlander vermelden dat de door hen als psychisch gezond gerekenden alle van het normale afwijkende karaktertrekken vertoonden, vaak op de grens van psychopathie stonden.

³⁾ Dr. H. Postma, Het karakter van het meisje met misdadige en anti-sociale neigingen, blz. 18.

vermelden hoe de combinaties dezer groepen van eigenschappen over de onderzochte gevallen verdeeld zijn. De gevonden uitkomsten zijn in grafiek 9 in beeld gebracht.

Opvallend is bij deze beide uitkomsten het verschil tusschen de civiel- en strafrechtelijk behandelde jongens. Bij de eersten is het aantal ernstige afwijkingen belangrijk grooter, bij de laatsten dat

der lichte afwijkingen. De meisjes houden tusschen deze groepen het midden, behoudens een grooter aantal geheel normalen.

c. De invloed der intellectueele en psychische defecten.

Hoe doen nu deze gevonden afwijkingen van intellect en anders-

zins hun ongunstigen invloed gelden bij het ontstaan van het wangedrag? Het opvallend groote percentage van hen, die in intellect achterblijven, doet reeds het vermoeden rijzen, dat een tekort aan intellect een handicap is om zich staande te houden. Theoretisch is dit ook aannemelijk.

Intellect is volgens Stern's ¹⁾ definitie: „die Fähigkeit eines Individuums, sich unter zweckmäßiger Verfügung über Denkmittel, auf neue Forderungen ein zu stellen; sie ist allgemeine geistige Anpassungsfähigkeit an neue Aufgaben und Bedingungen des Lebens”. Daar het wangedrag der kinderen voor een zeer groot deel niet anders is dan een niet aangepast zijn aan, een zich niet kunnen schikken naar de eischen, die het gezin, de school, de maatschappij stelt, is het duidelijk, dat iedere geestelijke eigenschap, die deze aanpassing bemoeilijkt, de kans op ontsporingen vergroot. Hun oordeelszwakte maakt vooral, dat zij voor de verleiding bezwijken, spoedig onder invloed van anderen komen, moeilijke situaties geen baas kunnen. ²⁾ Ik neem daarbij ter harte de waarschuwing van Stern het intellect ook weer niet te overschatten. Het is onloochenbaar, dat het slagen in de maatschappij niet uitsluitend door het intellect bepaald wordt, we zien immers herhaaldelijk, ook in mijn gevallen, dat zelfs een goed intellect niet voor misstappen behoedt. Echter is het in aanleg gegeven intellect voor een groot deel de basis voor andere geestesfuncties, hoewel het anderzijds ook weer niet geïsoleerd werkt. ³⁾

¹⁾ Die Intelligenz der Kinder und Jugendlichen und die Methoden ihrer Untersuchung.

²⁾ Dr. Bierens de Haan, *Misdadige Kinderen*, blz. 77 schrijft: „de domme, de stumperig domme, die overal in het leven aan het kortste eind trekt, staat door zijn kortzichtigheid zwak tegenover alle soorten van verleiding; een goed verstand kan zooveel andere geestelijke zwakheden ondervangen”.

Ook Dr. Postma, in het hiervoor aangehaalde artikel (*Het karakter van het meisje enz.*), is van oordeel: „Tusschen de karaktereigenschappen en het intellect bestaat een innig verband”. Bij de goede karaktereigenschappen is het verstand boven het gemiddelde, bij de slechte bijna steeds er onder (blz. 13 vlg.).

Zie ook het artikel van Dr. Postma „Zwakzinnigheid en antisociaal gedrag bij het meisje in de puberteitsjaren”.

³⁾ Stern, t.a.p. blz. 6 schrijft: „...diese enge Verknüpfung der Intelligenz mit anderen Seelenfunktionen (ist) nicht nur auf dem geistigen Gebiet (Gedächtnis, Phantasie, Sinneswahrnehmung) beschränkt, sondern (greift) auch auf das Willens- und Gemütsleben hinüber. Es sind die praktischen Willens-

Ook op andere wijze werkt het beperkte intellect ongunstig: het domme kind, dat op school niet mee kan, herhaaldelijk blijft zitten en verzeild raakt tusschen veel jongere kinderen, ondervindt daardoor een sterk minderwaardigheidsgevoel. Op de een of andere manier wil hij een gevoel van belangrijkheid krijgen, zoo niet door goed, dan door slecht gedrag, „if he cannot shine in school, he

handlungen vielfach intelligenzdurchsetzt, und es ist auch umgekehrt die intelligente Denkleistung in hohem Grade ein Willensakt und von Willenseigenschaften: Konzentration, Ausdauer, Zuverlässigkeit und Selbstzucht abhängig."

Het Mental Deficiency Committee rapport 1929 (een commissie ingesteld door de Engelsche Board of Education, aangehaald bij Luning Prak, School, Beroep en Aanleg, blz. 110) spreekt als haar oordeel uit: „dat, hoewel de menschelijke geest een bijna onbeperkte verscheidenheid van functies kent, enkele daaronder van fundamenteel belang zijn. Deze essentiele functies stellen het volwassen individu in staat zich op zulk een bevredigende, efficiënte en harmonische wijze aan zijn sociaal milieu aan te passen, dat hij een zelfstandig en onafhankelijk bestaan kan voeren, zonder behoefte te hebben aan een speciale zorg, toezicht of controle van buitenaf".

Anderzijds wijst Dr. J. H. M. Koenen, Zwakzinnigheid bij Kinderen, erop, „dat niet uitsluitend het intelligentie-quotient iemands geestelijk niveau bepaalt en dat niet slechts in dezen zin, dat naast een behoorlijk verstand, kwaliteiten als handigheid, aanpakken, durf, ijver, volharding, vlotheid in den omgang met anderen en nog vele andere, iemands welslagen bepalen, doch ook in dien zin, dat deze eigenschappen een ruime compensatie kunnen zijn voor een tekort aan intellect, dat zich uit in gebrekkige vorderingen op school, gepaard aan een I. Q. van mogelijk 70 of minder". (blz. 34). Wel noemt schr. deze kinderen ook debielen, doch ter onderscheiding „leer-debielen" tegenover „levens-debielen". Deze laatsten zijn „kinderen met een onvoldoend leerverstand, doch met voldoende levensverstand om in de maatschappij zelfstandig in eigen onderhoud te kunnen voorzien, wanneer de omstandigheden hen gunstig zijn" (spat. van mij). „Het moge waar zijn, dat dit eigen onderhoud somtijds aan slechts bescheiden eischen kan voldoen, doch steeds is dit stellig niet zoo. Wel wordt uit deze catagorie een deel der maatschappelijk onvolwaardigen gerecruteerd, doch even stellig staat het vast, dat anderen uit deze groep slagen, de slechte voorbereiding welke de school hen voor het leven biedt ten spijt". (blz. 53).

Ook onder de door mij onderzochte kinderen vind ik gevallen van intellectueel beperkten, die zich gunstig ontwikkelden, daar zij andere gunstige compenserende karaktereigenschappen bezaten en passend werk vonden.

Prof. Carp, Conflicten van het kinderleven, blz. 56 vlg., oordeelt, dat het intellect door vele andere factoren beïnvloed wordt; hij acht het zgn. „levensverstand" een zoo gecompliceerd begrip, dat het feitelijk de geheele persoonlijkheidsstructuur omvat en meent dat het leer-verstand slechts een betrekkelijke waarde heeft, indien de practische intelligentie ernstig te kort schiet.

can perhaps become the terror of the neighbourhood".¹⁾ Voor een kind als dit moet bezigheid en werk gevonden worden, dat hij aan kan, dat hem voldoening geeft. De gewone lagere school is hiertoe meestal helaas niet in staat. In dit verband wijs ik nog eens op het groote aantal jongens wier ontsporing in de tweede helft der schooljaren begon.²⁾

De vraag doet zich dan verder voor, in hoeverre het werkelijk aangetroffen en gemeten intellect (Intellekt als Eigenschaft, het phaenotype), afwijkt van het in aanleg gegevene (Disposition, het genotype), tengevolge van van buiten komende invloeden, met andere woorden of het gevonden intellectsdefect als oorzaak van het wangedrag, op zijn beurt weer veroorzaakt is door milieuomstandigheden in ruimsten zin en in hoeverre het intellectsonderzoek erin slaagt werkelijk den intellectueelen aanleg zelf te benaderen.

Als vaststaand aangenomen mag worden, dat het milieu nooit vermag een eigenschap uit te breiden buiten de in aanleg gegeven grenzen.³⁾ Kan het milieu een remmenden invloed uitoefe-

1) J. Taft. Problems of social casework with children, geciteerd door M. B. Sayles, The problem child in school.

2) Rotterdam is zoo gelukkig de August Herman Franckeschool te bezitten, uitgaande van de vereeniging „Zoekt het Verlorene", die zich in het bijzonder op deze kinderen richt, met zeer goede resultaten.

Ook Koenen, t.a.p. bepleit de noodzakelijkheid van differentieering der scholen, opdat deze kinderen, die niet op het Buitengewoon Lager Onderwijs thuis hooren, het onderwijs zullen kunnen krijgen, aangepast aan hun beperkte vermogens.

Herderschee, Achterlijke kinderen, blz. 20, schrijft: „Er schuilt in deze groep (van zwakbegaafden) een maatschappelijk gevaar, dat nog onvoldoende onder de oogen wordt gezien.

Ook Burt, t.a.p. blz. 322, wijst op het groote gevaar dat juist deze, niet-achterlijken, maar wel dommen, loopen om tot misdaad en ander wangedrag te komen.

3) Onaannemelijk komt mij dan ook de op blz. 49 geciteerde individual-psychologische uitspraak voor. Stern merkt op n.a.v. de Individual-psychologie, dat de „Ermutigungstherapie" veel goeds kan bereiken, maar dat zij den invloed van den aanleg op ontoelaatbare wijze verkleint. „Zunächst sind schon die seelischen Verhaltensweisen „Entmutigung" und „Ermutigung", solche, die nicht nur von äusseren Bedingungen abhängen, sondern personale Tendenzen des Individuums voraussetzen, auf jene Einflüsse stärker oder schwächer zu reagieren. Wer nicht „Begabung" zum Mut hat, wird auch nicht durch Ermutigung seine Lebenslinie wesentlich in melius umformen können. Sodann aber kann auch die stärkste Ermutigung nur dann etwas aktuell machen, wenn potentiell etwas

nen? Vrij algemeen werd bij de in de ongunstigste economische omstandigheden verkeerende volksklassen een gemiddeld lager intelligentie-quotient gevonden. Het bleek echter ook ¹⁾, dat het verschil onafhankelijk was van schoolsche geleerdheid, het waren vooral de „formale Leistungen der eigentlichen Denkfähigkeit” waarin de kinderen uit de gegoede kringen de anderen overtroffen. Dat de kinderen uit geestelijk hoogerstaande milieu's allerlei gunstige prikkels ontvangen tot ontwikkeling van hun intellectueele functies is duidelijk. Daarnaast mag toch echter de mogelijkheid van verschil in werkelijken a an leg niet over het hoofd gezien worden: „Denn die soziologischen Tatsachen sind mit biologischen eng verknüpft; die soziale Schichtung hängt mit Vererbungsmomenten zusammen. Zu einem groszen Teil sind die Kinder der sozialen Oberschicht die Nachkommen von Generationen, die sich eben durch besondere Tüchtigkeit und Befähigung aus den untern Schichten heraufgearbeitet haben; sie sind also bereits das Erblichkeitsergebnis einer schärferen Auslese, die wenigstens teilweise intellectueeller Natur ist. Das Grundgesetz aller sozialen Bewegung, dasz die oberen Schichten nach oben hin absterben und sich ständig aus den Tüchtigkeitsreserven von unten her auffühlen, hat augenscheinlich auch hier gewirkt.” ²⁾

Ook t.a.v. den schoolschen achterstand concludeert de bovenvermelde Engelsche Commissie, dat zij als oorzaken daarvan vele vond, „maar verreweg de meest algemeene oorzaak is een aangeboren tekort aan verstandelijken aanleg. Emotioneele stoornissen en schoolverzuim zijn ook veelal geen primaire factoren, maar afhankelijk van de geringe onderwijsvatbaarheid, waardoor conflicten optreden en het kind tegenzin krijgt in de school.” ³⁾ Luning Prak vermeldt nog hoe men in Amerika er wel in slaagde door

---

vorhanden war; gewisz sind diese, als vorgegeben zu denkenden, geistigen Dispositionen noch vieldeutig; sie lassen einen Spielraum, innerhalb dessen die Mutweckung vieles leisten kann, der aber nie durch äuszere Faktoren erweitert oder überschritten werden kann” (blz. 340). Het lijkt mij gewenscht tegenover den stroom van populaire individual-psychologische geschriften van den laatsten tijd, deze critische beschouwing in herinnering te brengen.

¹⁾ Bij een in Breslau gedaan onderzoek, zie Stern, blz. 236.

²⁾ Stern, blz. 244. In denzelfden zin Herderschee, t.a.p. blz. 55 en 78.

³⁾ Luning Prak, School, beroep, aanleg, blz. 138.

milieuverbetering het intelligentie-quotient met enkele punten te verhoogen, doch dat het verschil bescheiden bleef.

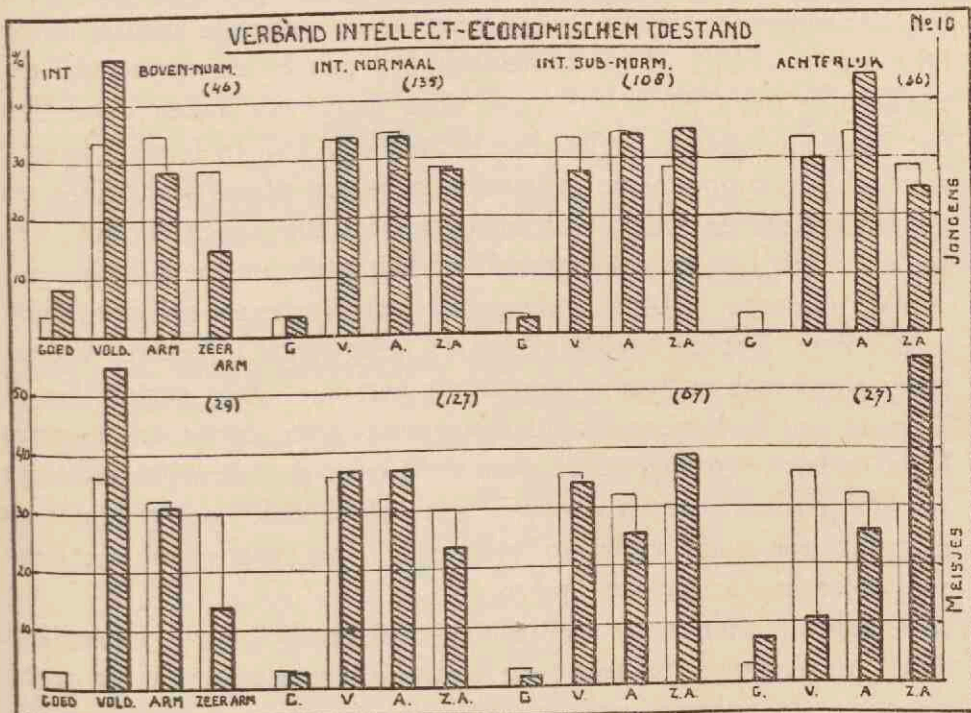
Geheel anders is de conclusie van hen, die aan de milieu-invloeden de overwegendste beteekenis toekennen, ook op de intellectueele ontwikkeling. Uit de veelheid van litteratuur wil ik slechts het oordeel aanhalen van Hildegard Hetzer¹⁾: „Unterschiede zwischen gepflegten und ungepflegten Kindern sind fast durchaus Quantitäts- und keineswegs Qualitätsunterschiede; sie sind im höchsten Masse milieubedingt anzusehen und können daher durch entsprechende Masznahmen weitgehendst ausgeglichen werden“. Het zou te ver voeren de uiteenzetting van schr. uitvoerig te vermelden. Tot goed begrip diene, dat schr. ervan uitgaat, dat de „gepflegte“ kinderen met de „sozial besser gestellten Kinder“ en de „ungepflegte“ met de „sozial benachteiligten“ zijn gelijk te stellen. Het gepflegt of ungepflegt zijn laat schr. echter ook voor een deel bepalen door factoren, die met materieel slechte verzorging niets te maken hebben, doch hun grond vinden in gebrekkig paedagogisch inzicht der opvoeders.²⁾ Een der verschillen tusschen het ungepflegte en gepflegte kind vindt schr. hierin, dat het ungepflegte kind niet kan denken. Het nadenken wordt hem ook onmogelijk gemaakt, omdat hij, als hij zich om hulp tot de volwassenden wendt, geen antwoord krijgt of als lastig wordt afgewezen. Niemand heeft voor hem tijd en omdat niemand hem helpt went hij ook het vragen en onderzoeken af. Hij doet wat men hem vraagt, zonder te overleggen, staat gedachteloos tegenover de dingen en de gebeurtenissen, laat ze eenvoudig langs zich heen gaan of laat zich door hen drijven (blz. 92).³⁾

¹⁾ Kindheit und Armut, (blz. 135). Schr. is een medewerkster van Charlotte Bühler.

²⁾ T.a.p. blz. 8: „Armut (hat) nicht ihren einzigen Grund im Mangel an Material, das zur Befriedigung der Bedürfnisse herangezogen werden kann, sondern ebenso Unfähigkeit, die gebotenen Mittel entsprechend zu verwerten, sei es nun Unkenntnis oder Zeitmangel, die nötigen Masznahmen durchzuführen, (sind) hierfür verantwortlich zu machen.“ Breidt men dan echter het begrip „armoede“ niet ver buiten zijn normale grenzen uit? Het juiste paedagogische inzicht blijkt veelvuldig ook in beter gesitueerde kringen te ontbreken.

³⁾ Zoo ook Dr. F. Künkel, Das dumme Kind (In de serie Schwer erziehbare Kinder). „Man wird ausgelacht, wenn man fragt. Man erregt die Ungeduld und den Zorn derer, die schon alles wissen. Also gewöhnt man sich

Ook bij mijn gevallen blijkt, bij het nagaan van het verband tusschen den economischen toestand van het gezin en het intellect van het kind, dat het laatste bij de armste groepen slechter is dan bij de beter gesitueerden (grafiek 10; met een dunne lijn is telkens de verdeling der welstandsgroepen op alle jongens, resp. meisjesgevallen aangegeven; de tusschen haakjes geplaatste cijfers zijn de aantallen, waarop de figuren betrekking hebben, totaal voor de jongens 325, voor de meisjes 250). Opvallend is, dat de groep intellectueel normaal, relatief gelijk over alle welstands-

groepen verdeeld is (bij de meisjes een kleine afwijking, de lijn blijft gelijk). De groote afwijkingen van het gemiddelde liggen bij de intellectsgroepen plus-normaal en achterlijk, en daarmee corresponderend, bij de welstandsgroepen voldoende en zeer arm. De groep achterlijk bij de jongens vertoont echter weer een ander beeld, dan men, op grond van het voorgaande zou verwacht hebben (de kleine aantallen kunnen de uitkomsten ech-

das Fragen ab. Und die Rätsel, die man allein doch nicht lösen kann, verlieren allmählich ihr Interesse. Damit beginnt die Denkhemmung."

ter ook onbetrouwbaar maken), deze groep wordt n.l. niet voor het grootste deel uit de armste gezinnen gevormd. Bij de meisjes is dit wel zeer uitgesproken het geval. Hierbij is te bedenken, dat in de groep *z e e r a r m* vrij veel ouders voorkomen, die juist tengevolge van hun geestelijke afwijkingen (achterlijkheid, een enkele maal psychopathie) in zoo groote armoede verkeeren.

De cijfers alleen vermogen geen antwoord te geven op de vraag of de zeer armelijke omstandigheden de ontplooiing van een in aanleg gaaf intellect belemmeren, dan wel of juist tengevolge van het beperkte intellect de betrokkene in de onderste maatschappelijke klassen blijft of er in belandt. Bij een beschouwing der afzonderlijke gevallen is wel vaak deze gang van zaken te vinden: het beperkte intellect belet den jongen een vak te leeren, daarom wordt hij loopjongen; na meestal vele bazen, afgewisseld door een paar zeereizen en werk, waarbij geen of weinig geoefendheid vereischt wordt op een scheepswerf of kistenfabriek, belandt de jongen op ouderen leeftijd in de groep losse havenarbeiders of bloemenventers, met meestal beperkte, in ieder geval onzekere verdiensten. Komt echter zoo'n jongen uit een zeer arm gezin, dan is hiermee op de bovengestelde vraag nog geen antwoord gegeven. Mijn onderzoek verspreidde geen licht over de levensgeschiedenissen der ouders, kennis daarvan zou echter ook noodig zijn, zoo mogelijk ook weer van hun voorouders, om van geval tot geval een oplossing te kunnen geven. ¹⁾

Anderzijds vinden we wel duidelijk bij een belangrijk aantal kinderen uit gezinnen, waarin *g e e n* sprake is van min of meer groote armoede, de ongunstigste gevolgen van een beperkt intellect (of andere geestesafwijking) die de sociale aanpassing belemmeren. Hier is dus zeker niet de economische toestand aansprakelijk te stellen voor de gevonden afwijkingen. Naast en in samenwerking met den defecten aanleg moet de oorzaak dan in andere milieuomstandigheden gezocht worden.

¹⁾ Muller vermeldt b.v. dat in 6 van de 25 gevallen de vaders van zijn recidivisten declassseerden van patroon tot knecht en voegt eraan toe: „dat pleit niet voor den aanleg der vaders”. In 3 gevallen was het tengevolge van drankmisbruik. Andere psychische eigenschappen dan intellectueele zijn hier natuurlijk ook in het spel.

(1) Een voorbeeld van een geheel achterlijk gezin is dat van Hanna L. Het eerste politierapport erover werd uitgebracht, toen Hanna 15 j. en 7 m. was. De vader, die veel gedronken had, voer toen als schippersknecht op den Rijn en had een andere vrouw bij zich aan boord genomen. De moeder was met haar beide dochters (waarvan Hanna de oudste is, 3 oudere zijn jong gestorven) in een logement en liep met bedelnegotie; Hanna was lompensorteerster. Alle drie maakten een achterlijken indruk. Gezegd werd, dat Hanna niet van mannen kon afblijven. Termen tot ingrijpen werden toen nog niet aanwezig geacht.

In den loop van de volgende $1\frac{1}{2}$ jaar werd nog telkens kort over het gezin gerapporteerd. Eerst leefde de vrouw in een woonschuit, toen weer in een 1-kamer-woning in een der zijstegen van den Schiedamschen dijk, nu eens met dezen, dan weer met dien kostganger in concubinaat. Hanna was afwisselend thuis en elders, meest in ongunstige omgeving, en kwam geregeld laat of geheel niet thuis.

Toen Hanna 19;2¹) jaar oud was, bleken beide meisjes weer bij de moeder te wonen en daar herhaaldelijk met mannen thuis te komen; overdag ging moeder dan een tijdje wandelen, 's nachts liet ze hen maar op den grond slapen. Beide meisjes waren prostituées van de laagste soort. Hanna werd thans voorloopig onder toezicht gesteld en ter observatie in de Tuchtsschool opgenomen, het jongste meisje werd door den Officier van Justitie aan den Voogdijraad toevertrouwd.

In de Tuchtsschool bleek, dat Hanna lezen noch schrijven kon, ze werd een goedaardige zwakzinnige geoordeeld (ook de moeder kon lezen noch schrijven, zij was waarschijnlijk evenzeer ernstig achterlijk). Geen enkele betrekking had Hanna behoorlijk kunnen vervullen. Lichamelijk vertoonde ze verschillende degeneratie-teekenen, haar gezichtsscherpte was aanzienlijk verminderd.

Het zusje bleek bij onderzoek bepaald imbeciel te zijn. Met rechterlijke machtiging werd zij in een krankzinnigeninrichting opgenomen.

Na afloop van den observatietermijn ging Hanna weer naar Rotterdam terug, daar gebleken was, dat zij zwanger was. I.v. daarmee werd zij in een moederhuis opgenomen. Zij gedroeg zich daar wel goed, doch was niet in staat haar kind te verzorgen; een behoorlijk gesprek was met haar niet te voeren, ze was steeds vol fantastische verhalen.

Ter voorkoming van meer progenituur werd zij tenslotte op vordering van den Officier van Justitie wegens onnoozelheid onder curateele gesteld en in een zwakzinnigen-inrichting opgenomen. Van de voogdij over haar kind werd zij 4 jaar later ontheven. Ook dat was, naar toen reeds bleek, ernstig achterlijk.

(2) Een geval van een jongen uit een niet arm gezin met beperkt intellect is dat van Johannes L.

Toen hij 13;3 jaar oud was klaagde zijn moeder over hem bij Pro Juventute: hij spijbelde veel, hield bij boodschappen doen geld achter, was thuis onhandelbaar als hij zijn zin niet kreeg en bedreigde zelfs zijn zuster eens met een mes.

¹) Korthedshalve gebruik ik hier en in het vervolg deze aanduiding voor de uitdrukking van den leeftijd in jaren en maanden.

Bij het ingestelde onderzoek bleek, dat Johan de 4e van 5 kinderen was (2 oudere zusters en 2 broers). De ouders waren gescheiden, toen Johan 11 jaar was (de man zoowel als de vrouw zouden het met de huwelijkstrouw niet nauw genomen hebben). Aan de moeder werd de voogdij opgedragen. Zij was daarna werkster in een vaste betrekking en de oudste kinderen verdienden behoorlijk. Van tijd tot tijd was er ook een kostganger.

Kort voor de klachten van de moeder was zij hertrouwd met een zeeman, zij werkte nu niet meer. Het gezin bewoonde een behoorlijke bovenwoning.

Het gedrag der meisjes gaf toen reeds aanleiding tot klachten. De moeder was altijd veel afwezig geweest voor haar werk en had niet voldoende toezicht op de kinderen kunnen houden. Tijdens de afwezigheid van de moeder had de oudste zuster Johan niet voldoende ontzag kunnen inboezemen. De moeder zelf trad niet beleidvol op, ze was gauw geneigd tot slaan en schelden tegen de kinderen.

Ook op school had men veel klachten over Johan, zoowel zijn vorderingen als zijn gedrag waren slecht. Reeds op de bewaarschool had hij gespijbeeld.

Het resultaat van het onderzoek was, dat Johan onder patronaat van Pro Juventute kwam, doch veel blijkt dat niet geholpen te hebben. Precies 4 jaar later klaagde de moeder weer.

In de ruim 3 jaar, dat Johan van school af was, bleek hij al meer dan 20 patroons te hebben gehad; op verschillende fabrieken, loonzagerijen e.d. was hij werkzaam geweest, bijna steeds was hij ontslagen wegens baldadigheid, luiheid, onhandigheid of onbruikbaarheid; op een zagerij had hij het nog het langst uitgehouden. Verschillende malen bleef hij zwerven en kwam ook 's nachts niet thuis; eens werd hij van Amsterdam uit op transport gesteld. De moeder trad nog steeds onverstandig tegen de kinderen op, steeds hakte zij op hun tekortkomingen. Vooral als Johan geen geld thuis bracht, had zij geen goed woord voor hem. De stiefvader was een fatsoenlijke man, die een goeden invloed op de moeder had, doch voor een lastpost als Johan voelde hij weinig. Met de beide meisjes was het in de verloop 4 jaar geheel misgegaan: beide waren uit huis, de een was maintainée van een ouden heer elders, de ander was in het leven (zij had reeds 2 kinderen, die beiden ook al weer gestorven waren). De oudste jongen was gehuwd (een gedwongen huwelijk met een meisje dat niet veel zaaks zou zijn).

Met 17;6 jaar werd Johan op verzoek van zijn moeder onder toezicht gesteld. Hij werkte toen weer in de machinale houtbewerking; dat ging 3 maanden goed, toen verdween hij op een Dinsdag en kwam Zaterdag pas weer boven water. Hij had voor f7.— per week niet langer willen werken. Hij gedroeg zich thuis zoo onhebbelijk, dat de moeder hem de deur uitzette. De Kinderrechter beval daarop zijn observatie in de Kindersluis.

Het oordeel over hem hier (en later in de Tucht school) luidde: licht achterlijk (het is een grensgeval tusschen achterlijk en intellectueel subnormaal; op school kwam hij tot in het 4e leerjaar); verder was hij onbeheerscht, zeer oppervlakkig, zoodanig, dat hij geestelijk niet geheel normaal geacht werd; hij was onhandig en toonde onvoldoenden ijver; alleen voor eenvoudig werk was hij te gebruiken, moeilijker werk kon hij niet aan; de andere jongens zagen hem

niet voor vol aan; hij was zeer makkelijk tot alles over te halen. Op grond van een en ander rekende ik hem onder de licht afwijkenden.

De Kindersluis adviseerde tot ontheffing der moeder en plaatsing in een vakgesticht, doch daar i.v.m. zijn leeftijd wel geen voogdijvereiniging tot aanvaarding der voogdij bereid zou zijn, werd zijn vastzetting in de Tuchtsschool bevolen.

Hij bleef hier een jaar en kwam terug op 19-jarigen leeftijd. Er werd niet aanstonds werk voor hem gevonden en thuis waren er direct weer groote moeilijkheden. Dit was niet alleen zijn schuld; zijn moeder trad liefdeloos op, vond dat hij te weinig verdiende en zag hem liever gaan dan komen. Wat er precies gebeurde blijkt niet, maar in ieder geval werd na ruim 2 maanden opnieuw zijn vastzetting in de Tuchtsschool bevolen. Hij leerde thans vrij aardig het schildersvak en na ruim een jaar (het voorjaar was afgewacht om meer kans te hebben een baas voor hem te vinden; hij was toen 20;5 j.) keerde hij in Rotterdam terug. Helaas werd weer geen werk gevonden bij een schilder, doch wel kon hij als leerling-chauffeur bij zijn zwager in dienst komen (een der zusters blijkt inmiddels getrouwd te zijn). In deze betrekking hield Johan het enkele maanden uit, totdat hij een auto in elkaar reed en ontslagen werd.

Hierop ging hij zwerven en na eenige weken meldde hij zich zelf bij de Tuchtsschool aan. Na overleg met den Kinderrechter werd hij er nogmaals gehouden en bleef er nog enkele maanden tot zijn meerderjarigheid. In de Tuchtsschool gaf hij nimmer last en vol ambitie ging hij er weer aan het werk op den schilderswinkel. Hij was echter te dom, te slap en te futloos om zelfstandig te werken.

Na zijn terugkeer in Rotterdam werd het weer niets en het laatste bericht was, dat hij met bloemen ventte.

Het „12 ambachten en 13 ongelukken” dat op dezen jongen toepasselijk is, is wel voor het grootste deel toe te schrijven aan zijn gebrekkige intellectuele ontwikkeling. Dit tekort is zeker niet te verklaren uit bekrompen maatschappelijke omstandigheden. Wel blijkt hier duidelijk de noodlottige werking van het beperkte intellect in samenwerking met andere invloeden: eenerzijds zijn afwijkenden aard, zich uitend in groote slapheid en onbeheerschtheid; anderzijds het gebrek aan leiding in de jongere jaren en de liefdelooze houding der moeder later; het laatste restje aan zelfvertrouwen, dat de jongen mogelijk nog had, moet daardoor wel grondig vernietigd zijn.

Dat de *afwijkingen van psychopathischen aard* in lichter en of ernstigeren graad, boven gekarakteriseerd als groote onevenwichtigheid, verhoogde psychische kwetsbaarheid e.a., in hooge mate tot het ontstaan van het wangedrag bijdragen, is duidelijk. Van geval tot geval is de invloed van dergelijke afwijkingen, waar aanwezig, aan te wijzen: om een nietige reden loopt het kind van huis

weg en gaat zwerven, gooit het zijn betrekking neer; de kleinste verleiding is voldoende om het te doen bezwijken; met een natte vinger is het meisje te lijmen met een wild vreemden man mee uit te gaan. Al dit wordt nog in hooge mate verergerd wanneer door gebrek aan inzicht het verstand geen remmenden invloed heeft. Nauw is het een met het ander verweven.

Niet, althans niet met stelligheid, kon ook hier worden nagegaan, in hoeverre deze eigenschappen op een erfelijke basis berusten, dan wel een tijdens het leven verworven reactie-wijze zijn. Mogelijk ware hier in een aantal gevallen met behulp der modernere psychologie meer inzicht te verkrijgen. Resultaten van een onderzoek op dezen grondslag heb ik echter in mijn materiaal slechts zeer weinig vermeld gevonden.

Ten aanzien van deze eigenschappen is het eveneens aannemelijk, dat ongunstige omstandigheden de ontwikkeling van een gunstigen aanleg kunnen belemmeren en een invaliden aanleg manifest kunnen doen worden, die bij gunstige invloeden verborgen zou zijn gebleven. ¹⁾ Hierbij spelen echter ook geheel andere invloeden dan economische een groote rol. Uit grafiek 11 blijkt zelfs dat in mijn materiaal de licht afwijkenden en psychopathen verhoudingsgewijs in grootere mate voorkomen in de gezinnen, die in behoorlijke economische omstandigheden verkeerden, dan in de zeer arme gezinnen.

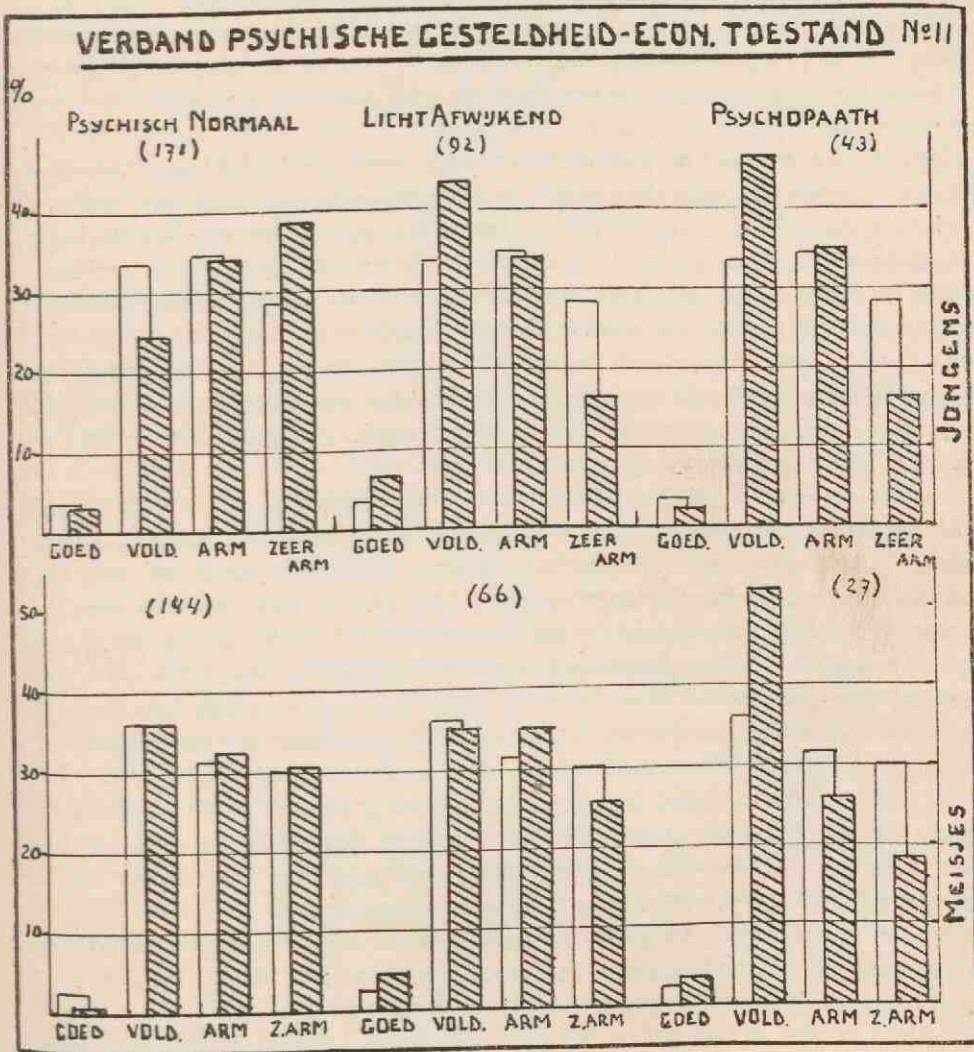
De geschiedenissen van enkele duidelijk psychopathische meisjes en jongens mogen hier thans volgen. In ander verband zullen enkele kinderen besproken worden, die geestelijk licht afwijkend werden geacht.

(3) Toen Maria C. 14;9 jaar was klaagde haar stiefmoeder over haar bij de Kinderpolitie: zij was oneerlijk, nam thuis herhaaldelijk geld weg en op school voorwerpen, b.v. een lineaal. Bij onderzoek bleek, dat de moeder van Maria was overleden, toen deze nog geen 3 jaar oud was, tengevolge van een miskraam van haar 2e kind. Ongeveer een jaar later was de vader getrouwd. Uit dit tweede huwelijk werden nog 3 kinderen geboren en één, dat jong overleed. De stiefmoeder was een flinke vrouw, de vader een goed werkmans (machine-bankwerker in vasten dienst met behoorlijk loon); het gezin bewoonde een nette ruime woning op den Linker Maasoevers; er heerschte in huis een gezellige huiselijkheid. De verhouding van de stiefmoeder tot het meisje was echter niet goed: volgens de stiefmoeder plaagde Maria haar steeds en was de vader te toegevend voor haar; de familie daarentegen beweerde,

¹⁾ Bierens de Haan, Misdadige kinderen, blz. 70.

dat het meisje werd achtergesteld, dat de vader daar niet genoeg tegenop kwam om den vrede met zijn vrouw te bewaren en dat de stiefmoeder zelf ook niet eerlijk zou zijn; de stiefmoeder gaf toe niet van het kind te houden.

Na dit onderzoek was aanvankelijk de toestand verbeterd, doch na een half jaar (15;3 j.) kwamen er weer klachten, dat Maria op school weer allerlei

voorwerpen had weggenomen en een week, zonder dat men dit thuis wist, van school was weggebleven. Ook slenterde ze veel met vriendinnetjes tot 's avonds laat op straat. Zelf zei ze aandrang tot wegnemen te voelen opkomen, waartegen ze zich niet kon verzetten; ze nam alles weg, ongeacht of zij er wat aan had of niet.

'n Psychiatrisch onderzoek leverde geen nieuwe gezichtspunten op, waar-

schijnlijk werd geacht, dat de misdragingen te wijten waren aan een vertraagde puberteit.

M. kwam daarna onder patronaat van Pro Juventute, hetgeen echter weinig invloed had. Van tijd tot tijd waren er weer klachten over kleine diefstalletjes, slenteren over de Hoogstraat tot 's avonds laat en wegblijven van school. Toen ze 16;10 j. was kwam ze een nacht pas om 1½ uur thuis, ze bleek met een marinier te zijn uit geweest.

Op grond hiervan werd ze even voor haar 17e jaar onder toezicht gesteld. Vlak daarna pleegde ze weer diefstallen op school, bracht een nacht op een oorlogsschip door en bleef daarna door de stad zwerven, wat aanleiding werd tot haar observatie.

Uit de hier en later in andere inrichtingen verkregen inlichtingen (de meeningen stemmen alle geheel overeen) is het volgende beeld van haar persoonlijkheid samengesteld: haar intellect is boven het gemiddelde (ze liep de lagere school van 7 klassen geheel af en bezocht daarna de school voor vrouwenarbeid); verder wordt M. geschilderd als een hysterische psychopathe, nerveus, zeer impulsief, weinig tot werken bereid, leugenachtig en zonder weerstand tegen eenige verleiding. Zij is lichamelijk gezond; als kind had ze stuipen (in de familie komt epilepsie en t.b.c. voor; 2 harer stiefbroertjes zijn achterlijk; de grootvader van vaderszijde was een dronkaard). Gezegd wordt verder, dat M. geen rust heeft, als ze geen jongen heeft.

Na het ontslag uit het Doorgangshuis en in de andere perioden van vrijheid, was het steeds hetzelfde: ze was voortdurend onbetrouwbaar, voldeed in geen enkele betrekking wegens luiheid e.d.; kwam steeds laat thuis en ging met mannen (matrozen of militairen) op stap. Met 17;6 j. werd ze voor een jaar vastgezet in de Tucht school; na een maand vrijheid verhuisde ze weer naar een doorgangshuis buiten Rotterdam, waar ze 2 maanden bleef (18;7—9); toen was ze weer 1½ maand in de maatschappij, doch wederom liep het spaak en ze werd opgenomen in een particulier opvoedingsgesticht, dat kort daarna de voogdij aanvaardde, na ontheffing van den vader van de voogdij.

Na een verblijf van bijna 2 jaar in die inrichting werd ze in de maatschappij teruggeplaatst (20;9 j.), doch ook toen ging het oogenblikkelijk weer mis en was ze enkele weken onder water, waarop ze nog voor korten tijd tot de meerderjarigheid in een doorgangshuis werd opgenomen.

Na de meerderjarigheid ging het snel bergaf: eenige malen verscheen ze in een verdacht licht als getuige in beroovingszaken; met 21;5 j. werd gemeld, dat ze bekend staat als publieke vrouw en beroofster en gesouteneerd wordt; met 21;10 j. was ze betrokken bij een roofoverval in de provincie, waarvoor haar een langdurige gevangenisstraf werd opgelegd.

→ Het lijkt m.i. geen twijfel, dat de droevige mislukking van dit meisje geheel op rekening van haar geestelijke gesteldheid moet worden geschoven. De invloed der stiefmoeder heeft mede ongunstig gewerkt, maar er is alle aanleiding te vermoeden, dat het kind de hoofdschuldige van deze slechte verhouding was.

(4) Een ander geval is dat van Gerritje T. Zij was bijna 16½ jaar toen

de moeder voor het eerst bij de Kinderpolitie over haar kwam klagen: het meisje is thuis brutaal, ze wil steeds uit, komt 's avonds geregeld omstreeks 12 uur thuis en gaat met een jongen, die niet deugt. G. sprak dit niet tegen, ze had ook sexueel verkeer met dien jongen, die haar eerst dronken gemaakt had. Ze werkte op een fabriek.

Het gezin bestond uit vader, moeder en 8 kinderen (hoeveel daarvan nog thuis waren blijkt uit de stukken niet). Gerritje is het 4e kind, twee zijn jong overleden. De vader had als metaalslijper al vele jaren een vaste betrekking en verdiende een goed loon. Het gezin bewoonde een behoorlijke woning.

Eenige weken later kwam de moeder weer: G. is na Koninginnedag niet thuis gekomen, haar opsporing wordt verzocht. Ze bleek 2 dagen bij een vriendin te hebben doorgebracht, daar ze geen zin had langer naar de fabriek te gaan.

G. kwam vervolgens onder patronaat van het Comité voor Gezinsvoogdessen en kreeg verschillende diensten, waar ze resp. 1 dag, 1 maand en 14 dagen bleef; ze keerde telkens zonder reden niet in haar betrekking terug, bleef dan over straat zwerven, kwam laat thuis en zocht weer contact met den ongewenschten vriend.

Met 16;9 j. werd ze op verzoek der ouders door den Kinderrechter onder toezicht gesteld, doch ook dit had geen effect. Ze was inmiddels weer naar een fabriek gegaan, doch werd daar ontslagen wegens wegblijven en vechten, wat aanleiding was tot haar observatie (17 j.).

Hier en later in andere inrichtingen bleek, dat haar intellect normaal was (ze had echter een gering concentratievermogen; ze verliet de lagere school op haar 14e jaar, zat toen in de 11e van 12 klassen en was 4 maal blijven zitten). Geestelijk wordt zij verder geschilderd als een zeer hysterisch meisje, met vaak onrustige, abnormale buien, waarin ze alle remmen verliest; kleinigheden kunnen haar dagen lang van de kook brengen; ze heeft een zeer sterken sexueelen drang. Lichamelijk werden geen afwijkingen gevonden (als klein kind was ze nerveus en driftig; ze was één van een twee-eiige tweeling, waarvan de ander overleed).

De ouders maakten een gunstigen indruk, beiden waren echter slap (G. schrijft zelf later, dat ze als klein kind steeds haar zin kreeg); de moeder was zeer nerveus (van de verdere familie is vermeld, dat de ouders der moeder misbruik van drank maakten). Over de andere kinderen waren geen klachten.

Gerritje zelf zeide niet meer in een dienst te willen; andere fabrieksmeisjes, die reeds den verkeerden kant op waren, zouden haar meegenomen hebben naar café's op de Hoogstraat.

Na afloop van den observatietermijn werd het toch nog eens met een dienst voor dag en nacht geprobeerd, doch na 1 week werd dit al een mislukking (ze kan niet alleen slapen, zegt ze) en ging ze thuis moeder helpen. Na enkele maanden bleef ze weer tweemaal een nacht weg met den vroegeren vriend, dien ze niet wilde laten loopen. Ze schrijft: dat komt van een voogdes om haar heen, want dan wordt er later gezegd: „nu ze een voogdes heeft doet ze het wel, maar niet voor haar ouders”.

Een en ander was aanleiding tot haar vastzetting in een particulier opvoe-

dingsgesticht. Het gestichtsleven bleek voor haar heel moeilijk te zijn en er werd niet verwacht, dat langer verblijf haar zou helpen. Na 1 jaar en 3 maanden keerde zij daarom naar Rotterdam terug (ze was toen 18;8 j.) en ze werd toen als overgang in het Tehuis voor werkende meisjes geplaatst, van waaruit ze in een dagdienst ging.

Na verloop van twee maanden liep ook dit verkeerd uit, volgens haar was het in het Tehuis te saai. Op een avond ging ze met een vreemden man mee, die haar 2 glaasjes bier liet drinken, waarna ze alle beheersching kwijt was. Ze bleek toen venerisch besmet te zijn en meldde zich zelf aan bij het Ziekenhuis. Van daaruit werd ze in het Rijks-opvoedingsgesticht geplaatst (19;2 j.). Hier vooral liet zij zich van haar zeer moeilijke, doch ook van haar goede kanten zien. Het eindrapport vermeldt o.a.: „haar gevoel overheerscht alles en laat nauwelijks plaats voor eenig redelijk verstand... In een omgeving, waar haar goede impulsen verstikt worden, zal ze diep kunnen vallen, zonder verloren behoeven te gaan, omdat ze moreel gevoel heeft en ondanks haar gedraaide kanten een zuiveren en eerlijken ondergrond heeft”.

Na 1½ jaar werd ze ontslagen, was korten tijd in een betrekking in Zeist en keerde daarop weer naar Rotterdam terug. Spoedig liep ze uit het ouderlijk huis weg en ging samenleven met een gehuwden man, die vrouw en kinderen voor haar in den steek liet; haar ouders wilden haar toen niet meer in huis hebben. Het laatste bericht was dat zij nog met dien man samenwoonde en van hem een kind had.

→ Het gedrag van Gerritje werd m.i. geheel bepaald door haar hysterisch-psycho-pathischen aanleg. Weliswaar was ook de houding der ouders te slap, maar het is niet waarschijnlijk, dat zij op andere wijze meer met het kind hadden bereikt. Alle strijd tegen haar ongewenscht gedrag was tot mislukken gedoemd en de maatregelen konden slechts strekken om haar tegen te groote schade tijdens haar minderjarigheid te behoeden. Haar gedrag in de toekomst zal er van afhangen, of de man, met wien zij thans leeft, haar zal kunnen blijven binden.

(5) Vervolgens nog het verhaal van een derde geestelijk abnormaal meisje, n.l. van Johanna R. Zij werd geboren drie maanden na het huwelijk harer ouders. De vader maakte veel misbruik van drank, vermoedelijk leed hij aan een ernstige geslachtsziekte. Kort na de geboorte van Johanna verdween hij. De moeder woonde daarna in bij haar ouders op een der Zeeuwsche eilanden. Haar gedrag zou niet goed geweest zijn; in ieder geval kreeg zij nog een kind, 3 jaar jonger dan Johanna, een meisje. Ook van de grootmoeder van moederszijde werd gezegd, dat zij zich 's nachts op straat met mannen ophield. De moeder ging spoedig daarna in Rotterdam in een betrekking. Het meisje bleef in Zeeland bij haar grootouders, tot zij de lagere school had afgeloopen en kwam toen ook in Rotterdam, soms in denzelfden dienst als haar moeder, soms in een anderen. Toen zij 14½ j. was kwam ze eens bij de Kinderpolitie, daar ze van een kort verblijf in Zeeland komend, op het laatste oogenblik in een

dienst niet aangenomen was wegens slechte informatie en het adres van haar moeder niet wist. Dit feit was de aanleiding van een onderzoek der Kinderpolitie, dat het bovenstaande aan het licht bracht. Moeder klaagde verder, dat Johanna zich in Rotterdam veel met jongens ophield en ook dat zij haar eens had aangetroffen in een omhelzing met den heer des huizes, waar zij diende.

Het meisje vond een nieuwen dienst voor dag en nacht en de ambtenares voor de kindervetten hield namens den Voogdijraad een oogje in het zeil. Ze wisselde nog eenige malen van betrekking, werd o.a. wegens snoepen ontslagen.

Met 15;2 j. werd zij in de stad aangehouden aan den arm van een berucht figuur: nacht-caféhouder, rendez-vous-gever, souteneur enz. Johanna erkende veel bij hem te komen en ook in een intieme verhouding tot hem te staan. De moeder was tot ontheffing bereid, een voogdijvereniging was echter niet zoo spoedig gevonden. Met 15;5 j. werd zij door den Officier van Justitie aan den Voogdijraad toevertrouwd en in een particulier opvoedingsgesticht opgenomen, opdat dit zich zou kunnen beraden over de voogdijaanvaarding. Zij verbleef hier 1 jaar en 9 maanden, doch de voogdijaanvaarding werd geweigerd, daar zij een te lastig kind was.

Het werd toen weer in verschillende diensten met haar geprobeerd, doch telkens werd ze ontslagen of liep ze weg. Tenslotte kwam Johanna weer bij de moeder in huis, die in concubinaat leefde met een man, wiens vrouw niet wilde scheiden. Het zusje, een aardig normaal meisje, was ook thuis. Het gezin bewoonde een behoorlijke woning, de man verdiende een matig weekloon en de moeder ging nog uit werken.

Met 17;9 j. werd Johanna op verzoek van den Voogdijraad onder toezicht gesteld en vastgezet in een doorgangshuis buiten Rotterdam. Ze wilde meer worden dan dienstbode en daarom mocht ze lessen in talen en typen volgen. Tevens kwam zij na korten tijd in een niet te drukken dienst daar ter plaatse, zoodat ze gelegenheid had voor haar studie. Ze wilde nu echter privaateslessen hebben en dansles en bleef zeer ontevreden. Ze las veel prulromannetjes, bij voorkeur 's nachts in bed. Wegens haar slecht humeur kon zij tenslotte in die betrekking niet blijven, kwam weer terug in Rotterdam en werd nu opgenomen in een der Tehuizen voor werkende meisjes. Ze vond een betrekking als winkeljuffrouw.

Spoedig kwamen er klachten, dat ze den geest in het Tehuis bedierf, andere meisjes mee naar café's troonde e.d. en ze moest er weg. Ze ging toen weer naar haar moeder (18;6 j.), doch was ook daar niet te harden; ze snauwde en grauwde den heelen dag, eischte alles van de anderen, doch deed zelf thuis nooit iets. Haar plaatsing in de Tuchtsschool werd daarom door den Kinderrechter bevolen.

Bij het onderzoek hier bleek haar intellect boven het normale ontwikkeld te zijn, ze vertoonde echter ernstige karakterfouten en ze werd een moreel defecte psychopathe geacht, vermoedelijk een gevolg van luetische degeneratie.

Het meisje was buitengewoon knap, maar ook buitengewoon hoogmoedig, in de tuchtsschool kreeg zij van de andere meisjes den bijnaam „de koningin”. Verder toonde zij zich zeer oppervlakkig, wispelturig en impulsief; ze wilde

graag vooruit, doch moeite ervoor deed ze niet; van nature was ze traag; niemand of niets had zij lief, behalve zich zelf; ze had iets wreeds over zich: eerst tracht ze te lokken, heeft zij echter iemand door haar innemende maniertjes voor zich ingenomen, dan tracht zij die op alle wijzen te kwellen, ze strooit b.v. 's winters met een meewarig gezicht brood voor de vogels, maar als deze komen eten, jaagt zij hen weg; de kleine kinderen van haar werkgeefster deed zij stiekum opzettelijk pijn.

Na ruim een half jaar (19;2 j.) werd Johanna weer ontslagen en kwam ze thuis bij haar moeder, die toen alleen woonde. Spoedig vond ze een dienst (haar gunstig uiterlijk maakt dat de menschen haar nemen zonder getuig-schriften), binnen een maand was ze echter weer wegens brutaliteit ontslagen. In een volgenden dienst ging het net zoo.

Het bleek daarna, dat ze omgang met den vroegeren beruchten vriend had, ze zeide dolveel van hem te houden, ze vond dit nu eens een „echten” man en ze ging in de auto's zijner prostituées met hem tochtjes maken. Ter bescherming van de maatschappij werd ze opnieuw in de Tucht school opgenomen (19½ j.), waar ze bleef tot ze 20;5 j. was. Men had geen hoop dat er iets goeds van haar terecht zou komen.

Ze werd nog aan een betrekking en een kamertje in Amsterdam geholpen, waar ze het echter slechts 1 dag uithield.

Het laatste levensteeken van haar was, dat kort voor haar meerderjarigheid de zuster voor het maatschappelijk werk te Amsterdam de hulp van den Kinderrechter voor Johanna inriep, die toen in een gasthuis aldaar bleek verpleegd te worden.

Johanna kwam door het ongeregelde leven van de moeder veel leiding te kort en iedere band met de moeder ontbrak. Haar karaktereigenschappen zijn echter van dien aard, dat zij ongetwijfeld ook in gunstiger omgeving te gronde gegaan zou zijn. Haar jonger zusje gaf nimmer aanleiding tot klachten.

Tenslotte nog de geschiedenis van een psychopathischen jongen, die uit een geheel intact gezin kwam.

(6). De eerste aanraking van hem, Bastiaan N., met de kinderplicht was, toen hij, 15½ jaar, uit Gouda op transport gesteld was. Hij gaf aan de politie aanvankelijk een valschen naam op en gaf allerlei onjuiste inlichtingen. Bij onderzoek bleek, dat hij werkzaam geweest was op een scheepswerf, doch daar ontslagen was, omdat hij anderen hinderde; hij had toen niet naar huis durven gaan en was naar Gouda gelopen.

Bastiaan was na school eerst eenigen tijd loopjongen geweest (vermoedelijk tot zijn 14e jaar), doch maakte zich bij alle patroons aan oneerlijkheid schuldig (droeg ontvangen geld niet af, schreef na zijn ontslag nog valsche kwitanties en incasseerde die); bij een buurman had hij geld uit de toonbanklade weggenomen en ook thuis was geld niet veilig voor hem. Toen hij nog op school was, spijbelde hij veel en was zeer lastig, met toestemming der ouders ging hij minstens 1 maal per maand over de knie.

Ook thuis hadden zijn ouders veel klachten: hij liegt en bedriegt om alles, is 's nachts nog niet zindelijk en wil zich niet wasschen. Volgens de moeder is hij van jongs af een „schobberdebeest” geweest en dat is steeds erger geworden.

Bastiaan was nu reeds 1½ jaar op een scheepswerf werkzaam, als leerling-vormer.

Het gezin was compleet: beide ouders waren in leven en woonden gehuwd samen. Hun onderlinge verhouding was goed. Er waren 7 kinderen van 17 tot 2 jaar in leven, waarvan Bastiaan de 2e was (de oudste is een broer, de derde een zuster). Over geen der andere kinderen waren klachten, behoudens een enkele straatpolitie-overtreding. Het gezin bewoonde een behoorlijke woning op den Linker Maasoever. De vader was ijzergieter op dezelfde werf als waar Bastiaan werkte en verdiende daarmee een matig loon. De 3 oudste kinderen brachten reeds verdiensten in. (I.v.m. het groote aantal kinderen is het gezin onder „arm” gerekend). De ouders deden in alle opzichten hun best voor de kinderen en het kon niet blijken, dat hen eenig verwijt trof.

De Kinderpolitie verwees de ouders naar den Voogdijraad, die blijkbaar geen oplossing kon vinden en de politie verzocht bij gelegenheid zoo mogelijk proces verbaal op te maken.

Die gelegenheid deed zich enkele maanden later voor (nadat eerst nog enkele kleine overtredingen waren gemeld). Bastiaan had zich n.l. schuldig gemaakt aan oplichting (15;9 j.). Hij was toen loopjongen in een apotheek en verzocht de assistente den kop van een lijst voor hem te willen tikken, voor een collecte „voor een zondagschoolfeest voor de arme kinderen”. Zij deed dit en was zoo overtuigd van zijn goede trouw, dat ze zelf het eerste dubbeltje intekende. Met deze lijst is Bastiaan vervolgens in de buurt rondgegaan en al spoedig had hij f 1.05 opgehaald. Bij onderzoek bleek, dat hij eenige malen met zijn weekloon niet was thuis gekomen, doch dan met vriendjes naar den Haag gegaan was. Ook in de apotheek berekende hij de klanten herhaaldelijk te veel voor fleschjes e.d. en hield het meerdere in zijn zak.

Na het opmaken van het proces-verbaal ging Bastiaan niet naar huis en 3 weken lang was hij zoek. Hij had weer een baantje gevonden en was in een kosthuis gegaan. Hier had hij een droevig verhaal opgehangen: zijn moeder was overleden, zijn vader was in Amerika gebleven en hij was heelemaal alleen achtergelaten; hij huilde als hij over zijn overleden moeder sprak en schreef een brief naar Amerika aan zijn vader. Hij werd ontdekt, omdat hij zich in zijn betrekking weer aan diefstal schuldig maakte.

In een en ander vond de Kinderrechter aanleiding Bastiaan in preventieve hechtenis in de Kindersluis te plaatsen. Enkele maanden later (bijna 16 jaar) werd hij ter beschikking van de regeering gesteld en in een Rijksopvoedingsgesticht opgenomen, vandaar kwam hij in een R.K. vakgesticht.

In de Kindersluis, zoowel als in het R.O.G. achtte men hem afwijkend, het R.O.G. spreekt van licht psychopaath; hij was een zeer nerveuze en zeer primaire jongen met weinig zedelijk besef. Intellectueel stond hij boven het gemiddelde. Hij was niet onhandig. T.a.v. erfelijke momenten wordt nog vermeld,

dat in vaders familie krankzinnigheid voorkomt en dat alle grootouders zich aan drankmisbruik schuldig maakten. Zijn geboorte was moeilijk.

In het particulier opvoedingsgesticht betoonde hij zich aanvankelijk ook diefachtig en niet te vertrouwen, later is dat beter geworden. Hij heeft met succes een vak geleerd.

Opvallend in deze geschiedenis is wel in de eerste plaats de aard der misdragingen van den jongen: de gefingeerde collecte (zooals reeds elders vermeld, ben ik dit bij nog een jongen tegengekomen) en verder het comediespel in het kosthuis.

Dan is hier een van de weinige gevallen, dat op het gezin geen enkele aanmerking te maken is: het is compleet, de ouders zijn gezond, er is geregeld werk, de opvoeding is niet onjuist.

De oorzaak der ontsporing kan dus slechts gelegen zijn in den aard van den jongen zelf, die als psychopaath gekwalificeerd is. Vermeldenswaard is nog, dat Bastiaan in zijn levensbeschrijving vertelt, dat hij eens bij het roovertje spelen een anderen jongen, waaraan hij een hekel had, opzettelijk in diens oog heeft geschoten, zoodat hij dat missen moest. Hij voegt er aan toe: „daar heb ik ook veel last van gehad”, waarmee alleen maar bedoeld kan zijn innerlijke last, want het blijkt nergens, dat anderen dit ook geweten hebben. De jongen bevindt zich tenslotte in de als moeilijkste beschreven positie in het gezin: het tweede kind, met boven zich een broer, onder zich een zuster. Zijn bij hem wellicht niet ontdekte innerlijke conflicten en spanningen aan het werk geweest, die de misdragingen veroorzaakten, zij het waarschijnlijk, dat zij in zijn aard een daartoe ontvankelijken bodem hebben gevonden?

In verband met het voorgaande nog dit: de vraag is opgeworpen, of niet juist *door het voortdurend gebrek*, de voortdurende zorgen, niet alleen de ontplooiing van gunstige intellectueele en andere psychische eigenschappen belemmerd wordt, maar zelfs *een karakterdegeneratie kan optreden*, waardoor geestestoestanden ontstaan, in hun uitingen gelijk aan die van imbecillen en psychopathen. Dr. Querido schrijft in zijn studie over het Zeeburgerdorp¹⁾: „Deze „achterlijkheid” — beter misschien geestelijke stompheid — openbaart zich in een volslagen gebrek aan interesse buiten den engsten belangenkring; in een onvermogen om ook maar korten tijd vooruit te denken; in groote hulpeloosheid ten opzichte van iedere, eenigszins vreemde situatie; in zorgeloosheid en gebrek aan ver-

¹⁾ Dr. A. Querido, Het Zeeburgerdorp, een sociaal-psychiatrische studie, 1933, blz. 20—21. Schr.'s karakteristiek is zoozeer ook van toepassing op vele ouders van de door mij onderzochte kinderen, dat ik mij dit wat lange citaat veroorloof.

antwoordelijkheidsgevoel; in zelfingenomenheid, licht geraakte eigenwijsheid, in het slaafs volgen van een ingeslepen sleur.

„Dit zijn kenmerken en de geestelijke houding van een imbeciel; maar het blijft voor mij een vraag, die voorloopig niet beantwoord kan worden, of een voortdurende, nooit aflatende, nijpende zorg, een voortdurend gemis van het allernoodigste met de daaruit voortvloeiende algemeene verwaarloozing, niet tot hetzelfde eindresultaat leidt.

„Een andere term, die men in dit verband dikwijls gebruikt, is psychopathisch. Hiermede vat men een aantal uitingen en gedragingen samen, die het individu in botsing brengen met de maatschappij. Eensdeels zijn het motorische ontladingen, plotselinge gewelddaden, ruwheden, wreedheden, uitingen van vernielzucht. Aan den anderen kant zijn het teekenen van labiel gevoelsleven, woede- en huilbuien, redeloze ruzies. Sommigen gedragen zich queruleerend of provoocerend tegenover overheidslichamen, anderen brutaliseeren hun gezin.

„Deze trekken kan men in algemeen-psychiatrischen zin inderdaad psychopathisch noemen, zij hebben daar alle kenmerken van. Echter evenzeer is het mogelijk, dat we hier te doen hebben, niet met aangeboren of reeds zeer lang bestaande reactiewijzen, doch met karakterdegeneraties, door slechte levensomstandigheden veroorzaakt.

„Wanneer men dezen twijfel vooropstelt, zal het slechts na nauwkeurige analyse mogelijk zijn, in een aantal gevallen oorzaak en gevolg te scheiden, en met min of meerdere zekerheid vast te stellen, dat een aanvankelijk aanwezige geestelijke afwijking tot de mislukking heeft geleid, dan wel de maatschappelijke mislukking oorzaak van het afwijkende gedrag is geworden.

„De vraag — milieu of aanleg? — wordt hier van buitengewone gecompliceerdheid, omdat eenerzijds de maatschappelijke omstandigheden en het daaruit ontstane milieu in een groot aantal gevallen ongetwijfeld niet meer normaal mogen heeten, anderzijds de individuen wel afwijken, zich echter niet zoover van den norm bevinden, dat scherp omschreven hanteerbare pathologische eenheden ontstaan.”

Terecht m.i. wijst schr. erop, dat het v ó r k o m e n van zwakzinnigheid en psychopathie in deze gezinnen nog niet het recht

geeft te concludeeren tot een erfelijke oorzaak hiervan (blz. 45). Schr. haalt ook Kronfeld¹⁾ aan, die vond dat „sociale nood de onmiddellijke oorzaak kan zijn van een reeks geestelijke ziekteverschijnselen, terwijl een endogene pathogene bodem — dus een ziekelijke aanleg van het individu — geheel kan ontbreken” (blz. 47).

Ik vraag mij daartegenover echter af, hoe het mogelijk is met stelligheid te verklaren, dat een ziekelijke aanleg van het individu ontbreekt, in gevallen, waar wel geestelijke ziekteverschijnselen worden gevonden. Belangrijker bezwaar lijkt mij nog, dat hier over de oorzaken van dezen chronischen nood verder niets wordt aangegeven. Wanneer dr. Querido zelf eenige regels verder concludeert: „de groep der z.g. lichtere en twijfelachtige gevallen van geestelijke afwijkingen zijn *dus* (cursiveering van mij) te beschouwen als symptomen van min of meer ver voortgeschreden „verelendungspsychose”, in het Nederlandsch misschien het best als „vervalpsychose” te bestempelen, dan is m.i. dit „*dus*” voorbarig. Verder acht ik het onjuist, uit de redeneering van den schr.: „Het blijkt *dus*, dat voor de verklaring van toestanden, zooals wij bij de bewoners van het Zeeburgerdorp vinden, erfelijke factoren geen rol behoeven te spelen. Anders gezegd: voor den invloed van deze factoren vinden we geen bewijs, wel echter talrijke aanwijzingen voor den invloed van maatschappelijke omstandigheden” (blz. 48) te concludeeren, gelijk hij doet, dat de „social problem group” als in het Zeeburgerdorp een sociaal, niet een eugenetisch probleem is. Trekt men op dezen grond deze conclusie, dan keert men den bewijslast om: met zekerheid is nooit te zeggen in hoeverre zuiver erfelijke invloeden zuiver gewerkt hebben, doch dit bewijst nog niet, dat ze niet gewerkt hebben, en wanneer we in enkele gevallen zuiver den invloed van maatschappelijke omstandigheden vinden²⁾, zegt dit nog niet, dat in andere gevallen psychische afwijkingen, al dan niet erfelijk, anterieur aan het maatschappelijk

¹⁾ A. Kronfeld, Soziale Not und Psychotherapie, Der Sozial. Arzt 1931, XII, 332.

²⁾ Het door schr. als voorbeeld gegeven gezin 3 (blz. 44) komt mij minder juist voor: door een lichamelijke ziekte, i.c. t.b.c. is het maatschappelijke verval ontstaan.

verval, niet mee gewerkt hebben tot het ontstaan daarvan.¹⁾

Naar mijn meening ligt het hoofdaccent bij de in aanleg gegeven geestelijke eigenschappen (intellectuele en karaktereigenschappen) van ieder individu.²⁾ Deze toch bepalen de mate van weerstand, dien ieder tegen van buiten komende ongunstige invloeden heeft. Een aantal individuen heeft een zoo lage weerstandsgrens, dat zij ook in de gunstigste omstandigheden niet staande kunnen blijven; anderen kunnen slechts zeer ongunstige omstandigheden doen bezwijken; daar tusschen liggen vele scheelingen. Het zal dus mogelijk zijn, dat een licht defect individu in het eene milieu zich kan handhaven, doch in een ander, minder gunstig, niet. Ongetwijfeld kunnen slechte economische omstandigheden (de ongunstige invloeden zijn overigens zeer vaak van geheel anderen dan economischen aard) een groote belastingproef veroorzaken, waartegen gelijkelijk onvolwaardige individuen in een beter gesitueerd milieu beschermd worden.³⁾ Omgekeerd zien we

¹⁾ Ook Mr. G. H. A. Feber, Beschouwingen over crimineele psychologie, oefent op dr. Querido's beschouwingen kritiek in deze richting. (blz. 423).

²⁾ Zie ook het door Querido geciteerde oordeel van Dr. D. Herderschee: „Het zijn dus ongetwijfeld in hoofdzaak geestelijke eigenschappen, die bepalen, of iemand tot welstand komt of wegzakt in het bezinsel der maatschappij”, blz. 41; verder: Dr. P. J. Waardenburg, Christendom en Eugenetiek, in „de Smidse” van Juli/Augustus 1934, blz. 218: „men vergete niet, dat aanleg ook milieu schept... en dan werken in volgende geslachten milieu en aanleg cumulatief”; ook: Dr. Bierens de Haan, Misdadige Kinderen, blz. 100 en 102.

³⁾ Men zou met Künkel kunnen spreken van de „ondergangslimiet”, tegen het bereiken waarvan ieder individu zich op een of andere wijze te weer stelt. Deze ondergangslimiet is voor ieder individu verschillend en wordt dikwijls reeds bereikt bij het ontbreken van veel onschuldiger dingen, dan het bestaansminimum. (Dr. F. Künkel, Individu en gemeenschap, blz. 73).

Ik vermeld verder nog de oordeelen van enkele schrijvers:

Dr. Bierens de Haan, Misdadige Kinderen, blz. 75: in den invaliden geestes-aard is een vatbaarheid gegeven voor ongunstige invloeden, hoe invalider, hoe geringer omstandigheid als doorslaggevend werkt; blz. 86: die omstandigheden zijn volstrekt niet altijd zoo bijzonder ongunstig.

A. Aichhorn, Verwahrloste Jugend, blz. 63: „Es musz gewisz etwas im Kinde selbst vorhanden sein, damit das Milieu im Sinne der Verwahrlosung wirksam werden kann”.

Men leze, tenslotte, de uitvoerige beschouwingen van Feber, t.a.p. blz. 402 en vlg. over „Aanleg en milieu”, waar ook vele uitspraken van andere auteurs zijn te vinden.

ook herhaaldelijk, dat van vele kinderen uit hetzelfde gezin, in dezelfde omstandigheden groot gebracht, slechts een enkele bezwijkt.¹⁾ Hoeveel gezinnen zijn er ook niet, die vooral in dezen tijd in zeer zorgelijke economische omstandigheden leven en toch het hoofd boven water weten te houden; hoe veel beter weet de eene huisvrouw met hetzelfde steunbedrag rond te komen dan de andere.

Dat op hun beurt de zeer slechte economische omstandigheden den geestestoestand van het onvolwaardige individu kunnen verergeren is aannemelijk. Er is dus een vicieuze cirkel en evenzeer is duidelijk dat de therapie het best kan aangrijpen aan dien factor, welke het gemakkelijkst te beïnvloeden is, i.c. de maatschappelijke omstandigheden (betere woning, steun, toezicht). De ervaring leert echter helaas, dat in vele gevallen het gezin op deze wijze niet te helpen is.

Ik ben met deze beschouwingen reeds eenigszins op een ander onderwerp vooruit gelopen en zal hierna nog gelegenheid hebben op den invloed der verschillende van buiten komende factoren nader in te gaan.

d. *De intellectueel boven-normalen.*

Een enkele maal blijkt ook een boven-normale intellectuele ontwikkeling mede te kunnen werken aan het ontstaan van het wangedrag. In dezen vorm n.l. dat bij gebreke van gelegenheid om dit intellect op passende wijze te ontplooien (de economische factor speelt dan een groote rol), langs ongewenschte wegen bezigheid ervoor gezocht wordt. Ik vond dit echter slechts duidelijk in twee gevallen. In enkele andere gevallen verraadt de aard van het wangedrag een intellect van hoogere ontwikkeling. Soms ook verschaft het den jongen een leiderspositie onder zijn kornuiten, onder ontwikkeling van een destructieve activiteit; waarschijnlijk is dan dikwijls een sterk streven zich te doen gelden in het spel. In de rapporten is hieromtrent niet veel te vinden, mogelijk bestaat een dergelijke werking, hoewel minder opvallend, nog in meer gevallen.

¹⁾ Zie over de beteekenis van het rangnummer in het gezin nader hoofdstuk IV, § 5.

(7) Een meisje met een intellect boven het gemiddelde was Cornelia van der C. Over haar kwamen de eerste klachten, toen zij 14½ jaar was. Zij was thuis erg moeilijk, wilde in de huishouding niets doen; zwierf veel op straat en spijbelde een enkele maal van school; ze kwam nooit op tijd thuis; ook nam ze eens met een vriendin filmster-briefkaarten weg uit een groot magazijn.

Bij onderzoek bleek, dat de moeder van Cornelia gestorven was aan longontsteking, toen Corn. 9 jaar was. Ze had nog 2 zusters, 8 en 9 jaar ouder, die geen van beiden meer thuis waren. De vader was een oppassend werkman, in vasten dienst bij een scheepswerf, met een behoorlijk loon, doch hij was voor zijn werk den geheelen dag afwezig en Cornelia was dan alleen thuis en moest na schooltijd voor de huishouding zorgen, waar de vader ook aan meehielp als hij thuis kwam (hij waschte en kookte b.v. zelf). Een huishoudster wilde hij niet nemen vanwege de praatjes. De man was niet makkelijk om mee om te gaan en erg driftig, daarom waren de oudste dochters het huis uitgegaan. Ook Cornelia voelde niet veel voor hem. Zij was op de Mulo-school en maakte het daar goed, voor huishoudelijk werk voelde zij niets.

De vader werd naar het comité van gezinsvoogdessen verwezen en enkele maanden later vroeg hij de ondertoezichtstelling van Cornelia (die was toen 14½ jaar). Ze bleek toen niet meer op school te zijn, doch in een dienst voor dag en nacht. Deze betrekking was echter te zwaar voor haar. Om haar nauwkeuriger te onderzoeken en haar meteen onderdak te hebben, beval de Kinderrechter de observatie in het doorgangshuis.

Ze bleek intellectueel wat boven de middelmaat te zijn en zeer leergierig te wezen. Ze wilde niets liever dan weer naar school terug. Geestelijk was ze verder geheel normaal. Lichamelijk was ze zwak, had onder controle der t.b.c. vereeniging gestaan en was behandeld met hoogtezon e.d. De reden, waarom ze van school was genomen, bleek te zijn, dat ze na verhuizing op een nieuwe school niet goed meekon, mede omdat ze den laatsten tijd weinig gelegenheid had gehad om huiswerk te maken.

Het werd niet gewenscht geacht haar naar den vader te laten terugkeeren, daar zij dan geheel zonder leiding zou zijn; gezinsverpleging ware het beste, doch de vader wilde daarvoor niets bijdragen; geschikte familie, waar ze gratis in huis kon komen was er niet. Tenslotte werd er een lichte dienst voor dag en nacht voor haar gevonden, waar ze 's avonds gelegenheid had voor studie. Dit mislukte echter, daar het meisje als dienstbode geheel ongeschikt was; ze mocht echter 's avonds de kinderen bij het huiswerk helpen, ze deed dat zeer goed en leefde daarin geheel op.

Cornelia kwam daarna in huis bij haar zuster, die inmiddels getrouwd was en met hulp van verschillende kanten werd ze klaar gemaakt voor de 4e klas Mulo, waarvoor ze slaagde. In het daaropvolgende jaar was zij soms nog moeilijk, doch dank zij den invloed van de gezinsvoogdes en het schoolwerk, waarin zij geheel opging, werd dit steeds beter. Ze slaagde voor het toelatingsexamen van de Kweekschool (met hulp uit particuliere bron was het mogelijk haar deze opleiding te geven, ze was toen ruim 16 jaar) en bleek daar aanvankelijk een goede leerlinge te zijn.

De groote verwachtingen omtrent haar werden echter niet vervuld. Zij ging n.l. niet over naar de 4e klas, omdat zij hoe langer hoe meer tijd ging besteden aan pleziertjes e.d. en niet voldoende zorg meer aan haar schoolwerk gaf. In verband ook met de verminderde vooruitzichten bij het onderwijs werd zij toen van de Kweekschool afgenomen.

Cornelia is een meisje, bij wie, nog meer dan een goed verstand, een uitgesproken aanleg voor onderwijs geven opviel. Het ingrijpen op het juiste moment verhoedde een ontsporing, door het meisje gelegenheid te geven zich in de door haar gewenschte richting te ontwikkelen, tevens gaf het haar den begrijpenden steun van de gezinsvoogdes. Haar familie had niet het minste begrip voor haar verlangen naar andere dan alledaagsche dingen getoond.

Weliswaar voltooide zij de geboden opleiding niet door haar luchthartigheid, doch de verwachting bestaat, dat zij zich de verzamelde kennis op andere wijze ten nutte zal kunnen maken.

2. Lichamelijke gesteldheid.

Het is bekend, dat lichamelijke ziekelijke afwijkingen ook op den psychischen toestand van het kind een grooten invloed kunnen hebben. Grondig lichamenlijk onderzoek is dan ook steeds gewenscht¹⁾. Hoe deze ongunstige factor precies zijn invloed doet gelden, vond ik in mijn materiaal slechts zelden aangestipt. Herinnerd moge er aan worden hoe de individual-psychologie haar oorsprong vond in het in vele gevallen geconstateerd minderwaardigheidsgevoel, dat veroorzaakt werd door de minderwaardigheid van een der organen. Waarschijnlijk zou bij een diepergaand onderzoek in deze richting dit ook bij verschillende van mijn gevallen te vinden zijn. Daarnaast mag als vaststaand worden aangenomen, dat dikwijls op de basis van een tuberculeuze constitutie een verhoogde prikkelbaarheid en nervositeit optreedt.²⁾

Onderstaande tabel 3 vermeldt het aantal der gevonden ziekelijke afwijkingen.

¹⁾ In de practijk der Consultatiebureaux voor moeilijke kinderen bleek herhaaldelijk, dat verbetering der lichamelijke kwaal tevens verbetering van het gedrag tengevolge had.

²⁾ Vermeldenswaard is nog de bevinding van Dr. Postma (Het karakter bij het meisje enz., blz. 9), dat bij kinderen, die in hun jeugd aan rachitis of stuipen leden, slechte karaktereigenschappen vaker vermeld werden dan bij de andere; ook tusschen het geleden hebben aan stuipen en achterlijkheid bleek verband te bestaan.

Het percentage ziekelijke afwijkingen bij de meisjes is hoog wegens de gevallen van geslachtsziekte. Deze zijn waarschijnlijk bijna alle het gevolg, geen oorzaak van het wangedrag.

Bijzondere aandacht vragen nog de mede in bovenstaande tabel opgenomen gevallen waarin sprake is van een vooruit zijn of achtergebleven zijn der lichamelijke ontwikkeling.

TABEL III

LICHAMELIJKE TOESTAND	t. b. c. of t. b. c.-dispositie	geslachtsziek	ernstige zintuig afwijkingen	algemeene zwakte	diversen	totaal ziekelijke afwijkingen	ontwikkeling		totaal betrokken individuen
							voor	achtergebleven	
JONGENS civiel	8	2	3	8	11	32	14	25	58
	5.7	1.4	2.1	5.7	7.9	22.9	10	17.9	41.5
straf	11	—	5	5	9	30	11	21	55
	5.6	—	2.6	2.6	4.6	15.4	5.6	10.8	28.2
MEISJES	10	28	9	14	15	73	29	13	100
	3.7	10.5	3.4	5.2	5.6	27.3	10.8	4.9	37.3

Bij de jongens vindt men de meeste gevallen van het laatste, bij de meisjes van het eerste, vooral sexueele vroegrijpheid. 1) Vaak is het achtergebleven zijn veroorzaakt door rachitis of algeheele zwakte, dikwijls met een t.b.c.-aanleg. Ernstige verwaarloozing in de eerste levensjaren kan mede de oorzaak zoowel van het een als het ander zijn. 2) Gebrekkige intellectueele ontwikkeling en geestelijk infantilisme blijkt dikwijls met de lichamelijke achterlijk-

1) C. Burt, The young delinquent, vindt hetzelfde, blz. 210.

2) De lichamelijk achtergebleven kinderen bleken percentueel vaker geboren te zijn in de oorlogs- en na-oorlogsjaren. De cijfers zijn wel klein, toch is het mogelijk een aanwijzing voor de nawerking der voedselschaarste in den oorlogstijd (tabel IV).

heid gepaard te gaan. Een gevolg van het lichamelijk achtergebleven zijn is, dat het kind niet mee kan met zijn leeftijdgenooten, dat geen baas hem hebben wil, „and for the despised and rejected from whatever cause, the path lies swift and easy to dishonesty and crime”¹⁾ (het minderwaardigheidsgevoel zoekt compensatie!) In de meeste gevallen speelt m.i. echter de geestelijk gebrekkige ontwikkeling de grootste rol.

Bij de voorlijk-ontwikkelden valt in het bijzonder op de discongruentie tusschen lichamelijken en geestelijken groei, vooral bij de meisjes. Lichamelijk, ook sexueel, is het kind volwassen, geestelijk kan zij dit nog niet verwerken en komt tot sexuele misstappen. „The provocation may arise both from within and from without. Outwardly, these over-developed maidens are dangerously alluring to the eye of the opposite sex; inwardly, they are apt to accumulate an unusual store of sexemotion pent up within themselves”²⁾. Gaat deze vroegrijpheid gepaard met een beperkt intellect, wat wij meermalen zien, dan is het dreigend gevaar des te grooter. Anderzijds is er ook een ander type vroegrijp meisje, n.l. met een behoorlijk verstand en een knap uiterlijk, dat daardoor de aandacht trekt, en dat verstrooiing zoekt in nettere dansgelegenheden. Deze meer oppervlakkige naturen kunnen in hun eigen milieu geen bevrediging vinden voor hun luxe-behoeften (die weer aangewakkerd worden door den omgang met de mannen, wier aandacht zij trekken), mogelijk speelt een onbewust onbevredigd zijn van meer

TABEL IV

GEBOORTEJAAR	Vóór 1914	1914	1915, '16, '17	1918, '19	1920 en later
Lichamelijk achtergeblevenen	42.4	18.6	28.8	6.8	3.4
Anderen	63.4	14.1	16.4	3.7	2.4

¹⁾ Burt, blz. 211.

²⁾ Burt, blz. 227. Zoo ook Healy en Bronner, hoofdst. XIV; zie verder H. Hetzer, Kindheit und Armut, hierna in hoofdst. IV, § 2 aangehaald.

geestelijke verlangens een rol (zie ook de gevallen van Cato C., (8) en Martha L. (9). Zij knopen connecties aan boven hun stand, worden heele of halve maintenées, doch wanneer de „vaste vriend” haar in den steek laat, is zeer vaak de terugweg afgesneden naar haar eigen milieu; de fut ontbreekt om zelf weer aan het werk te gaan en de beroepsmatige prostitutie blijft de eenige uitweg.

Op den voorgrond treedt in bijna al deze gevallen van lichamenlijk onevenredigen groei de onharmonische geestelijke ontwikkeling, zich uitend in groote onevenwichtigheid, of uiterste traagheid, slapte van wil e.d. Soms in die mate, dat van psychopathie gesproken moet worden.

3. De invloed der sexueele gevoelens der meisjes.

In hoeverre is sterke zinnelijkheid een oorzaak van het sexueele wangedrag der meisjes? Hiervóór wees ik reeds op het gevaar van lichamenlijke, gepaard met sexueele vroegrijpheid. Echter ook los van een vroege lichamenlijke ontwikkeling wordt het laatste gevonden. H. F. Stelzner ¹⁾ meent, dat het te vroeg ontwaken van den geslachtsdrang een duidelijk teeken van een psychopathischen aanleg is. Weliswaar moet de drang in het algemeen gewekt worden, doch gezonde kinderen zijn tot zekere hoogte immuun tegen schadelijke invloeden van buiten. Paul Wets ²⁾ acht bij bijna alle meisjes aanwezig „une exaltation du sens génésique”. Gregoir en Voigtlander daarentegen zijn van een geheel ander oordeel. Het grootste deel van de door hen onderzochte meisjes had zich niet op grond van eigen sexueele verlangens met mannen afgegeven. Deze schrs. achten het hoofdmotief ijdelheid: het positieve moment is het genoegen, dat het begeerd worden verschaft; voor de feitelijke overgave zijn negatieve momenten verantwoordelijk, n.l. in het algemeen een gebrekkige ontwikkeling van door beschaving gevormde remmen (gebrek aan schaamtegevoel e.d.). Zij vonden

¹⁾ Die psychopathischen Konstitutionen und ihre soziologische Bedeutung, blz. 118.

²⁾ l'Enfant de justice, blz. 141.

de meeste meisjes volkomen passief, ze geven slechts toe, omdat de mannen het vragen, een persoonlijke liefdesverhouding ontbreekt bijna steeds. ¹⁾

Deze laatste omstandigheid zal wel te wijten zijn aan de bijzondere selectie van het materiaal van de schrijvers. In mijn gevallen is er wel degelijk een niet onbelangrijk aantal bij wie een persoonlijke band tot den vriend bestond.

De psychologische verklaring, die schrs. geven, vind ik op deze wijze niet in mijn materiaal bevestigd, voor een aantal gevallen komt zij mij wel waarschijnlijk voor. Anderzijds vond ik van 18 meisjes vermeld, dat zij sterke sexueele gevoelens zouden hebben. Bij nadere beschouwing van deze gevallen, meen ik echter, dat bij het grootste deel de verschijnselen met de oorzaken verward zijn. Er blijven zes gevallen over, waarin naar mijn oordeel het zeker mag heeten, dat een sterk sexueele aanleg het kind steeds weer tot het contact zoeken met mannen drijft, waarin de mannen enkel of in hoofdzaak tot bevrediging van sexueele verlangens worden gezocht. Van deze zes zijn vier uitgesproken psychopaath ²⁾, één is licht afwijkend. Meestal openbaarde deze aanleg zich reeds jong en is het niet een stoornis in de ontwikkeling, die op den duur weer vereffend wordt, zooals bij de boven vermelde gevallen van lichamelijke vroegrijpheid. Dit bevestigt dus het vermelde inzicht van H. F. Stelzner. ³⁾

Bij het grootste deel der meisjes van mijn materiaal bleek het sexueele echter middel, geen doel: middel om zich uitgangetjes naar bioscoop, danszaal of café te verschaffen, of, bij de kleine kinderen middel tot verkrijgen van snoep, opschik e.d. ⁴⁾

Noodig is ook in deze gevallen geweest een wegvallen der natuurlijke remmen. De oorzaken daarvan kunnen velerlei geweest zijn:

¹⁾ Die Verwahrlosung, blz. 507 vlg.

²⁾ Zie b.v. Gerritje T. (4).

³⁾ Er is één meisje bij mijn materiaal, dat reeds op 9-jarigen leeftijd prostituétje bleek te zijn en geslachtsziek was. Bij haar werden noch intellectueele, noch psychische defecten gevonden. Wel was waarschijnlijk sprake van een sterke sensualiteit. Echter is het ook zeer waarschijnlijk, dat zij door haar vader, een reeds ouden man, sexueel werd misbruikt.

⁴⁾ Zie hierna hoofdst. IV, § 2. Zoo ook voor de zwakzinnige meisjes, Dr. Herderschee, t.a.p. blz. 15.

belevingen in het ouderlijk huis, slachtoffer geweest zijn van onzedelijke handelingen, invloed van reeds meer ervaren vriendin, teleurstelling in een liefdesverhouding. (Zie over deze laatste drie factoren nader hierna hoofdst. V. § 1 en 3.

TABEL V

	Ernstig sex. wangedrag		Andere- ren %		Ernstig sex. wangedrag		Andere- ren %
	aant.	%			aant.	%	
INTELLECT				ECONOM. TOE-			
plus normaal	8	11.1	11.6	STAND goed	3	4.5	1.6
normaal	31	43.—	50.7	voldoende	23	34.4	36.4
sub-normaal	18	25.—	26.1	arm	21	31.4	32.—
achterlijk	15	20.8	11.6	zeer arm	20	29.8	29.9
PSYCH. GE- STELDHEID				De zich sexueel ernstig misdragende meisjes (72) vergeleken met de anderen (196) t.a.v. INTELLECTUEELE en PSYCHISCHE GESTELDHEID en ECONOMISCHEN TOESTAND.			
normaal	30	41.7	56.7				
licht afwijkend	21	29.2	25.7				
psychopaath	14	19.5	12.3				
zeer achterlijk	7	9.7	5.2				
Geheel normaal	18	25.—	39.5				
Intell. sub-norm. en/of psycn. licht afw.	29	40.4	38.7				
Psychopaath en/ of achterlijk	25	34.—	21.7				

In mijn materiaal vind ik tenslotte ook nog een aantal meisjes, dat zonder gebleken doel, zonder sterke begeerte, zich aan den eersten den besten aandrang van een willekeurigen man gewonnen gaf. Wat de oorzaken in deze gevallen mogen zijn, ook hier zien we een geheel ontbreken van remmen.

(8) Een dergelijk geval is dat van Cato C. Toen de moeder voor de eerste maal over haar klaagde bij de Kinderpolitie was Cato 14;4 jaar. De reden was,

dat Cato na het verlaten van de school met 13 jaar, reeds in 3 betrekkingen was geweest en daaruit telkens was weggelopen: ze had woorden gehad, had iets gebroken en durfde dat niet zeggen, had een paar appels weggenomen; ze mocht ook op een naaiatelier komen, doch den eersten dag kwam ze te laat en durfde er toen niet meer heen gaan.

De vader van Cato was vroeger in een betrekking bij de gemeente, doch is aan t.b.c. overleden. Hij maakte nog al eens misbruik van sterken drank. De moeder was een nerveuze, opgewonden vrouw, die wel aan zenuwtoevallen geleden had. Zij genoot een pensioen en hield verder kostgangers om in haar onderhoud te voorzien. De economische toestand was bevredigend. Uit het huwelijk zijn nog 4 kinderen in leven (heelemaal zeker blijkt dit niet, mogelijk zijn de twee oudsten reeds voor het huwelijk geboren, zij zijn niet meer thuis), Cato is het derde, het 4e is een meisje, een gewoon aardig kind.

Vier maanden later werd Cato uit Amsterdam op transport gesteld, zij was bij een oom in den Haag in betrekking geweest, deze zou haar te na hebben willen komen, waarop zij gevlucht was naar een anderen oom ergens in Noord-Holland. Hier was ze enkele dagen in een betrekking, kreeg toen heimwee, wilde naar Rotterdam wandelen, doch kwam in Amsterdam terecht.

Twee jaar lang gaf haar gedrag geen reden tot ernstige klachten, tot, toen ze bijna 17 jaar was, haar opsporing gevraagd werd en zij zich na 12 dagen te Amsterdam bij de politie meldde. Het bleek, dat ze op een avond na een woordenwisseling met haar moeder boos de straat opgelopen was; daar een (onbekenden) man tegengekomen was, met wien zij den nacht had doorgebracht; na het gebeurde durfde zij noch naar huis, noch naar haar betrekking terug en ging naar Amsterdam; hier was ze eenige dagen in een betrekking en verbleef verder in logementen.

Na haar aanhouding werd Cato voorloopig onder toezicht gesteld en ter observatie opgenomen. Zij bleek intellectueel vrij ver boven het gemiddelde te zijn (ze doorliep de lagere school geheel en bezocht nog een tijdlang de vervolgklasse); geestelijk was ze afwijkend: nerveus, prikkelbaar, onevenwichtig en zonder wilskracht, zooals ook uit haar gedrag in de maatschappij blijkt. Lichamelijk was ze gezond, leed als kind aan Engelsche ziekte. Van vaderszijde komt t.b.c. in de familie voor, evenals drankmisbruik (grootvader vaderszijde); de grootmoeder van moederszijde was nerveus als de moeder.

Het werd gewenscht geacht haar eerst tot rust te laten komen en daarom werd Cato vastgezet in een particulier opvoedingsgesticht. Haar gedrag was daar heel goed en met haar 18e jaar werd ze ontslagen, keerde terug naar Rotterdam, waar ze in een dienst voor dag en nacht kwam.

Na verloop van ongeveer 9 maanden bleek, dat zij omgang met een jongen had (ook intiemen). De gezinsvoogdes sprak met haar hierover; 's avonds pakte ze ongemerkt haar kleeren in een koffer; ging den volgenden dag niet naar haar betrekking en verdween. Van Amsterdam uit schreef Cato aan haar moeder, dat ze overtuigd was, dat ze weer weg moest.

Pas na 4 maanden werd ze in Amsterdam aangehouden. Ze bleek daar allerlei om handen gehad te hebben, was in een betrekking, in een bar, schilders-

model e.d. Ze maakte afspraakjes met velen. Ze was chique gekleed. Hierop volgde haar vastzetting in de Tuchtsschool.

Na aanvankelijk eenige maanden zeer koppig en gesloten geweest te zijn, toonde Cato daarna berouw en wilde graag naar huis, om haar moeder te helpen, wie het finantieel slechter ging. Zij werd daarop vervroegd ontslagen (19½ j.) Na twee maanden bleef ze echter weer een nacht weg met een man, durfde als gewoonlijk niet terug te komen en verdween naar Amsterdam. Hier was zij twee weken lang iederen dag met een ander op stap, geen andere manier wetend om een dak boven haar hoofd te hebben.

Na haar aanhouding werd ze opnieuw in de Tuchtsschool geplaatst. Zelf schrijft ze, dat ze in de vrijheid wel haar best doet, maar als er iets komt, dan is ze zoo weg; dat is het gevolg van dat ze opgesloten is geweest, als ze dan kan uitgaan weigert ze niet, denkt niet aan de toekomst, niet aan Montfoort; „als je een tijdje weg bent geweest, dan ben je op een gegeven moment door het dollé heen”; als ze weer terug komt, zal ze vroeg of laat toch weer uitgaan.

Van de Tuchtsschool werd ze in het Rijksopvoedingsgesticht geplaatst en vandaaruit in een dagdienst. Vervolgens kwam zij met 20;8 j. weer in Rotterdam terug.

Binnen twee maanden was ze weer onder water in Amsterdam, aanleiding was thans een kleine woordenwisseling met een vriend, een behoorlijken jongen. Ze schreef haar moeder wel, doch gaf geen adres op; ze schrijft, niet slecht te zijn, maar anders te moeten dan thuis.

Een verklaring voor het gedrag van Cato kan slechts gevonden worden in haar afwijkenden aard, die zich ook al uitte, voor er nog van sexueel wangedrag sprake was. De eigenlijke drijfveeren ertoe zijn niet duidelijk, het is telkens een uiterst geringe aanleiding, die haar weer doet wegloopen. Vermeldenswaard is, dat zij in haar betrekkingen uitstekend voldeed en men haar altijd erg graag mocht; zij wist zich dan in iedere omgeving in te leven. Eenig tegenwicht heeft zij niet gevonden in het ouderlijk huis, waar moeder te slap optrad. Het avontuurlijke trekt haar, bij de moeder thuis is het saai.

Een gebrekkig intellect vermindert de normale remmen en verhoogt zeer aanmerkelijk het gevaar ook tot ernstig sexueel wangedrag te vervallen. Hetzelfde effect heeft groote karakter-onevenwichtigheid¹⁾. Uit bovenstaande tabel (5) blijkt duidelijk, dat we vooral de ernstige geestelijke afwijkingen veel vaker vinden bij de meisjes, die zich aan ernstig sexueel wangedrag schuldig maakten, dan bij de andere.

Dit resultaat weerspreekt het oordeel van Hildegard Hetzer,

¹⁾ Een combinatie van beiden, door Dr. Postma hystero-debiliteit genoemd, vond hij veelvuldig bij de tuchtsscholieren; deze meisjes bleken in hooge mate onopvoedbaar (Het karakter bij het meisje enz., blz. 20).

„dasz Intelligenz gar keinen Einflusz auf die Art der Lebensführung hat, und keinerlei Schutz bedeutet" ¹⁾). Wel is ook blijkens mijn materiaal juist, dat in enkele gevallen ook een goed intellect geen voldoende rem blijkt op te leveren. ²⁾ ³⁾

(9) Behalve de gevallen van Cato C. (8) en Johanna R. (5) hiervoor vermeld, beiden geestelijk min of meer afwijkend, demonstreert dit nog de geschiedenis van Martha L., een geestelijk geheel normaal kind.

Martha was 12½ jaar, toen haar moeder na een zeer langdurige ziekte stierf. Haar vader was gepensionneerd oud-Indisch militair en toen reeds 60 jaar. Uit het huwelijk waren 2 kinderen geboren, waarvan Martha de tweede was. Het oudste, eveneens een meisje, was 5 jaar later, toen de eerste klachten over Martha kwamen, reeds gehuwd en Martha woonde toen met haar vader samen in een pension, midden in de stad. Van het pensioen van den vader en van hetgeen hij er met kantoorwerk nog bij verdiende, konden zij behoorlijk rondkomen.

Martha doorliep de lagere school geheel en kwam daarna met haar 13e jaar op een Industrieschool, die zij na 3 jaar met het einddiploma verliet. Tevens had

¹⁾ Kindheit und Armut, blz. 55. Haar oordeel is gebaseerd op 10 gevallen en vindt m.i. zelfs in haar eigen gegevens geen steun; b.v. gaat de „praktische Lebensführung" der 3 meisjes, die intellectueel het hoogst staan, niet verder dan Schwärmerei en vriendschap.

Leerzaam zijn ook de cijfers van Dr. Postma, in Zwakzinnigheid en antisociaal gedrag bij het meisje in de puberteitsjaren, tabel XI. De zwakzinnige kinderen blijken vooral reeds op veel vroeger leeftijd tot geslachtsverkeer te zijn gekomen: zoo had 45% der zwakzinnige meisjes van 9—14 jaar reeds geslachtsverkeer, tegen slechts 3,6% der niet-zwakzinnige van dien leeftijd.

²⁾ Zie hiervoor, blz. 78. Onder de 8 meisjes van boven normale intellectuele ontwikkeling, die zich aan ernstig sexueel wangedrag schuldig maakten, waren 3 psychopathen, 1 was geestelijk licht afwijkend.

³⁾ De werking der negatieve phase, zooals beschreven door Ch. Bühler, Das Seelenleben des Jugendlichen en Hildegard Hetzer, Der Einflusz der negativen Phase auf das soziales Verhalten und literarische Produktion pubertierender Mädchen, vermoed ik bij enkele meisjes op grond der feitelijke gegevens, als zoodanig vermeld vind ik haar nergens.

Schr. verstaan onder negatieve phase een korte periode in de voor-puberteit, die eindigt met de eerste menstruatie. Zij is gekenmerkt door een negatieve instelling van het meisje t.o.v. alles; het begint met een vermindering van het prestatievermogen; daarmee gepaard openbaart zich een gevoel van onlust en een neiging zich van anderen af te zonderen; soms ook ontwikkelt het kind een tegen de anderen gerichte vijandige aktiviteit. Opgemerkt werd tevens, dat de meisjes in deze periode zeer gevoelig waren voor den invloed van slechte elementen in hun omgeving.

zij avondlessen in steno, typen en talen gevolgd. Ze werd daarna telefoniste op een kantoor, doch dit maakte haar te zenuwachtig, waarna zij een baantje vond als rekening-courant-houdster.

De aanleiding der klacht van den vader bij de Kinderpolitie was het volgende (ik geef het weer, zooals het uit de later bij verschillende gelegenheden gedane mededeelingen blijkt gebeurd te zijn). Martha ging geregeld 's Zaterdagavonds naar een jeugdvereniging en wandelde dan na afloop met een stel vriendinnen naar huis. Op een avond (zij was toen 17 jaar) raakte zij toevallig de andere meisjes kwijt en liep zij alleen over den Coolsingel naar huis. Zij werd daar door een onbekenden man (veel ouder dan zij) aangesproken en ging met hem mee naar een café aan den buitenkant van de stad; vervolgens gingen zij buiten wat wandelen, waarbij hij zonder veel tegenstand harerzijds sexueel verkeer met haar had. Ze vertelt zelf, dat ze geheel verbouwereerd was van zijn woordenvloed: „hij kon zoo mooi praten en vleien, dat ik heelemaal weg was”. Dit gebeurde hierna nu iederen Zaterdagavond. In dienzelfden tijd woonde in het pension, waar zij met haar vader was, ook een vreemdeling, die twee maal 's nachts haar slaapkamer binnenkwam, waartegen zij zich ook niet daadwerkelijk verzette. Dit vertelde zij nu aan den anderen man, die bewerkte, dat zij en haar vader bij zijn moeder in pension kwamen en die daarna van de gelegenheid gebruik maakte om ook geregeld 's nachts bij haar te komen. Om zich te dekken tegen aanspraken bij eventuele zwangerschap liet hij Martha het gebeurde met den vreemdeling op papier zetten, evenals het feit, dat een employé van het kantoor, waar zij werkte, haar wel eens een zoen had gegeven. Wat er precies tusschen Martha en dezen man is voorgevallen blijkt niet, doch hij ging met deze schriftelijke verklaring naar haar kantoor, waarop zij evenals de employé ontslagen werd.

Hierop wendde de vader, wien al deze feiten verder nog onbekend waren, zich tot de Kinderpolitie, waar Martha eindelijk het geheele verhaal aan de assistente durfde te vertellen. Op kosten van den vader werd Martha, die zelf ook geheel overstuur was en beweerde nog aan den man gehecht te zijn, voorloopig in het doorgangshuis geplaatst (17;7 j.) en vervolgens op verzoek van den Voogdijraad onder toezicht gesteld, waarbij de Kinderrechter tevens de observatie beval.

Martha bleek, zooals gezegd, een intellect te hebben boven den middelmaat; geestelijk en lichamelijk was zij normaal. Zij maakte een beschaafden indruk en had een opvallend knap gezichtje. Zij zag zelf het verkeerde van het gebeurde helder in en wilde alles doen om zich aan de oude invloeden te onttrekken.

De verhouding van het meisje tot haar moeder was heel goed geweest, deze was steeds ziekelijk en was zacht voor haar; de verhouding tot den vader was ook niet slecht, doch hij was spoedig driftig en barsch, zoodat zij wat bang voor hem was en er geen vertrouwelijkheid bestond tusschen hen; daarbij kwam, dat de vader 's avonds veel op kantoren werkte, zoodat hij Martha maar weinig zag. Ook met haar oudere zuster was zij goed, zonder vertrouwelijkheid.

Na afloop van den observatietermijn werd Martha door Pro Juventute als vrije pupil in Gelderland geplaatst. Het is daarna steeds goed met haar gegaan.

Wel zeer is dit meisje in haar verlangen naar hartelijkheid en liefde tekort gekomen na den dood van haar moeder, terwijl haar vader, reeds oud en door zijn werk veel niet thuis, dit gemis niet kon vergoeden en zich weinig met haar bemoeide. Het is eenigszins begrijpelijk, dat dit kind geen weerstand kon bieden, toen zich plotseling iemand voordeed, die een bevrediging van haar verlangens leek te kunnen bieden, verlangens die wel zeer sterk moeten geweest zijn, gezien de uiterste gemakkelijheid waarmede zij zich gewonnen gaf (zelf zegt ze, „warm van natuur” te zijn). Haar knap gezichtje was de aanleiding, dat juist zij werd uitgekozen.

Een geval als dit toont de zware moreele schuld, waarmede dit soort mannen zich beladen; is zelfs strafrechtelijke bescherming van deze meisjes niet gewenscht? Art. 248 ter Sr. is door de opsomming der verleidingsmiddelen voor het praktische gebruik volkomen ondoeltreffend.

HOOFDSTUK II

ONWETTIGE GEBOORTE

Het percentage onwettige geboorten is bij de jongens 8.1, bij de meisjes 9.3, op het totaal 8.6. Dit is aanzienlijk hooger dan het percentage onwettige geboorten op de geheele bevolking. Voor de jaren 1911/20, waarin de onderzochte kinderen voor het grootste deel geboren werden, vond ik dat te Rotterdam gemiddeld 3.8% der geboorten onwettig is (voor de jaren 1923/33 was dit 3.1%). Dit verschijnsel wordt door vele onderzoekers vermeld.¹⁾

Het percentage der kinderen, dat niet gewettigd werd bij het huwelijk der moeder met den natuurlijke vader of een ander bedroeg: 2.7 voor de jongens, 2.6 voor de meisjes; (te dezen aanzien is er een aanzienlijk verschil tusschen de civielr. en strafv. behandelde jongens: bij de eersten zijn 4.3% natuurlijk erkende, niet gewettigde kinderen, bij de tweeden slechts 1.5%; het totaal aantal onwettige geboorten daarentegen was bij de strafv. iets hooger, n.l. 8.2% tegen 7.9%).

---

¹⁾ Opmerkelijk is dat in de Amsterdamsche statistische publicatie: Criminaliteit in Amsterdam van Amsterdammers, is vermeld dat de onwettige geboorte bij de meerderjarige veroordeelden in 1923—1927 niet hooger is dan het gemiddelde in de jaren waarin deze personen geboren werden, n.l. 5.4% tegen variërend van 6.5 tot 4.2% buitenechtelijke geboorten in de jaren tusschen 1870 en 1905. T.a.v. de veroordeelde jongens beneden 18 jaar bedroeg het 5.2%, tegen 4.2% op alle geboorten in de jaren 1911/20. Niet gewettigd werden 1.8%. Voor de meisjes zijn de getallen te klein om conclusies te kunnen trekken.

Van de 18 jongens, die gewettigd werden, geschiedde dit in 10 gevallen door den natuurlijke vader, van de 18 meisjes in 14 gevallen. Praktisch staan deze kinderen dus met wettige kinderen gelijk. ¹⁾

Natuurlijk niet gewettigd kind zijn 9 jongens en 7 meisjes. In hoeverre verzwaart het feit van natuurlijk kind te zijn den strijd om staande te blijven en is het als een directe oorzaak van het wangedrag te beschouwen? Vooropgesteld zij, dat het op zichzelf minder oorzaak is, dan wel wijst op ongunstige toestanden bij de ouders.

Als men de feitelijke omstandigheden der betrokken kinderen nagaat, blijkt het volgende:

van een jongen zijn de ouders gehuwd, doch de vader wettigde hem niet;

van een meisje leven de ouders reeds lang in concubinaat;

van een anderen jongen waren de ouders gescheiden, doch hervatten de samenleving, waaruit de jongen geboren werd, die door beiden werd erkend, later gingen de ouders weer uiteen en hertrouwde de moeder; van een tweede meisje leefden de ouders lang in concubinaat, doch gingen tenslotte uiteen; het kind ging met den vader mee, die hertrouwde met een ongunstige vrouw; het kind mocht niet naar de moeder.

(10) De geschiedenis van dit laatste meisje, Meta B., ook uit andere oogpunten vermeldenswaard, volgt hier.

Haar ouders leefden vele jaren in concubinaat, uit welke samenleving 4 meisjes werden geboren, waarvan Meta de oudste is. De vader had een zeer goed betaalde betrekking. Hij wordt beschreven als iemand, die in zijn jonge jaren verboemeld is, een slappeling, die door zijn familie niet goed wijs geacht wordt. Hij knoopte tijdens de samenleving voormeld een liaison aan met de

¹⁾ Van de 52 onwettig geboren kinderen werden er dus 36 gewettigd, zijnde 69%. Bij een onderzoek gedaan door den Armenraad te Amsterdam (Onderzoekingen naar de levensomstandigheden der in 1911 en 1912 te Amsterdam buiten echt geboren kinderen en hunne moeders) bleken van de in 1912 geboren onwettige kinderen, wier moeders in Amsterdam gebleven waren en voorzoover in 1921 nog in leven, slechts 57.6% gewettigd te zijn. Met inbegrip van de kinderen, wier moeder buiten Amsterdam woont is dit 78% (blz. 39). De opsteller van het rapport schat, dat ongeveer 20% der moeders, wier kind gewettigd werd, niet met den natuurlijke vader trouwden. In mijn materiaal is dit in $\frac{1}{3}$ der gevallen.

kinderjuffrouw zijner kinderen, om welke reden zijn vrouw hem verliet toen Meta ongeveer 8 jaar was. De moeder is, voorzoover bekend, een behoorlijk iemand, doch slap. De kinderen bleven bij den vader, die al spoedig met de kinderjuffrouw trouwde (uit dit huwelijk werd nog een meisje geboren). De stiefmoeder bleek weldra een luie vuile vrouw te zijn, die allerlei ziekten en kwalen voorwendde om maar in bed te kunnen blijven en die de stiefdochters exploiteerde. De verhouding tot den man werd na korten tijd slecht, hij kon niet tegen haar op en koelde zijn woede dan op de meisjes. Daar kwam bij, dat de vader wegens een aangekondigde niet onbelangrijke salarisvermindering (zijn salaris bleef echter altijd nog boven f 5000.— 's jaars!) zijn betrekking opzei en na eenigen tijd geheel zonder inkomsten was, zoodat hij door Maatschappelijk Hulpbetoon gesteund moest worden. Het gezin had het toen zeer arm, niet in het minst door het gedrag van de stiefmoeder, die het huishouden verwaarloosde en man en kinderen ervoor liet opdraaien. Verder trachtte men door kamers te verhuren er nog wat bij te verdienen.

De vader had den kinderen allen omgang verboden met hun moeder, die huishoudster geworden was elders. In het geheim zag zij de kinderen nog wel eens, ook hielp zij hen wel heimelijk aan kleeren en eten.

Het is begrijpelijk dat de verhouding van Meta tot haar stiefmoeder zeer slecht was: Meta beklagde zich ter zitting, dat ze behandeld werd als een beest. De stiefmoeder beweerde daartegenover dat Meta haar zooveel mogelijk plaagde, doch omgekeerd liet zijzelf zich niet onbetuigd, getuigend het gezegde tegen Meta: „je bent net zoo'n stuk vuil als je moeder”.

Tevens is het begrijpelijk, dat Meta, verkeerend in deze liefdelooze en onverzorgde omgeving, met de herinnering aan beter omstandigheden, zooveel mogelijk het huis zocht te ontvluchten. Ze was op een H.B.S. met 3-j. cursus en voldeed daar goed. Ze was een uitbundig, wat luchthartig kind. Het bleek dat ze meermalen met een jongen man uitging: in de stad dineeren en daarna naar bioscoop e.d. (ze was toen bijna 16 jaar). Hierover klaagde de vader bij de Kinderpolitie. Uit het door deze ingestelde onderzoek bleek het bovenstaande.

Na eenige maanden vroeg de Voogdijraad de ondertoezichtstelling van Meta. De vader was echter inmiddels gebelgd geraakt op den Raad en wilde daarvan niets meer weten. De Kinderrechter hield daarom de behandeling eenige malen aan, om het verder beloop af te wachten, te meer daar de moeder huwelijksplannen had en de mogelijkheid bestond, dat Meta daar in huis zou kunnen komen. Dit bleek tenslotte echter niet mogelijk te zijn, en met 16;9 j. werd de ondertoezichtstelling uitgesproken. Het meisje was dankbaar in de gezinsvoogdes een vertrouwde te kunnen vinden, en deze slaagde er op haar beurt in de verhoudingen in het gezin wat dragelijker te maken.

Toen Meta 17;5 jaar was slaagde ze voor het eindexamen der H.B.S. en kreeg daarna een plaats als assistente in een vacatiekolonie. Zij deed dit werk met groot enthousiasme, kon met de directrice uitstekend overweg, toch liep het na een jaar mis. Er waren reeds strubbelingen geweest, omdat ze jongens aanhaalde; later moest ze een lig-kuur doen na een doorstane ziekte, wilde dat niet en liep in een dolle bui weg naar Rotterdam, alle contact met de kolonie

verbrekend. Terwijl er naar een nieuwe betrekking voor haar gezocht werd, vertoonde zij in Rotterdam weer den ouden hang naar uitgang en plezier en toen een relatie met een buurman aan het licht kwam, beval de Kinderrechter haar observatie in het Doorgangshuis.

Haar verstandelijke ontwikkeling werd boven den middelmaat gerekend; zij vertoonde zich verder ook hier zeer onevenwichtig, zeer vatbaar voor invloeden, een en ander in die mate, dat zij (mede op grond van het latere verloop der geschiedenis) geestelijk licht afwijkend geacht kan worden.

Reeds voor den afloop van den observatietermijn werd zij ontslagen, daar zij als leerlingverpleegster kon worden geplaatst. Dat beviel haar goed en als altijd deed zij haar werk uitstekend; in haar vrijen tijd had zij echter slechts aandacht voor uitgaan en dansen; dronk wel meer dan goed voor haar was en bleef ook een enkele maal den geheelen nacht weg. Ze ziet zelf het verkeerde van haar gedrag helder in, doch zegt aan de verleiding nooit weerstand te kunnen bieden en ze constateert absoluut zonder zelfbeheersching te zijn. Er bestaat bij haar waarschijnlijk wel een sterke sexueele drang. Merkwaardig is hoe sterk zij in twee werelden leefde, eenerzijds die van haar werk, dat ze met toewijding deed, anderzijds die van haar uitgangetjes en pleziertjes. Ze was verder sportief en handig. Na 3½ jaar slaagde ze goed voor haar examen en mocht daarna nog in de inrichting blijven. De ondertoezichtstelling werd niet meer verlengd.

Het is duidelijk dat Meta het slachtoffer werd van het zeer ongeregelde gezinsleven, den afwijkenden vader (aan wien daardoor de uiterst groote val in welstand was te wijten) en de slechte verhouding tot de stiefmoeder. Daarbij komt haar eigen zeer onevenwichtige aard (de andere zusjes gaven geen moeilijkheden). De voortdurende zorg van de gezinsvoogdes, die haar vertrouwen wist te winnen en die ook telkens haar passende betrekkingen vond, heeft haar ongetwijfeld voor ernstigere misstappen behoed.

Deze vier gevallen wijzen meer op slordigheid in de levenswijze der ouders, met als gevolg in de laatste twee verwarde gezinsomstandigheden en deze vooral veroorzaakten de ontsporing van het kind.

Dan volgt een jongen, wiens moeder later gehuwd is met een ongunstigen man, met wien veel conflicten zijn;

van een ander verdronk de vader op zee voor het huwelijk gesloten kon worden, de moeder trouwde later, waarna de jongen erkend werd door den man, die echter weinig voor hem voelt.

In deze beide gevallen ontstaan de moeilijkheden uit de verhouding tot den stiefvader; was het kind wettig geweest en het eerste huwelijk daarna ontbonden, dan had de situatie geheel gelijk kunnen zijn. Ditzelfde geldt voor een jongen, wiens moeder alleen

is en door uit werken gaan de kost moet verdienen, waardoor de jongen verwaarloosd werd.

Anders is de situatie bij de volgende kinderen: van twee zusters leeft de moeder alleen, zij is blind, vroeger was zij prostituée; van een derde meisje leeft de moeder eveneens alleen, heeft 3 buitenechtelijke kinderen, is een zwakzinnige prostituée;

van een jongen is de moeder eveneens prostituée, zij leeft met een ongunstig individu, de jongen was vele jaren uitbesteed en is de moeder nu te veel;

een andere jongen wordt van jongsaf door zijn grootouders opgevoed en zeer ernstig verwend;

een derde werd bij vreemden grootgebracht, doch op zijn 7e jaar bij zijn moeder, inmiddels getrouwd, teruggebracht; zoowel man als vrouw hadden hun werk en de vrouw kon niet behoorlijk voor den jongen zorgen.

In al de voorgaande gevallen doet het feit van de onwettige geboorte zijn werking gelden via de ongeregelde gezinsomstandigheden en de onvolledigheid van het gezin, die door de levenswijze der moeder zijn ontstaan.

In de tenslotte nog te vermelden drie gevallen is de werking rechtstreeks, doordat bij het kind een duidelijk minderwaardigheidsgevoel ontstond:

het eerste meisje werd reeds van jongsaf bij vreemden opgevoed (de moeder had verschillende natuurlijke kinderen en stierf eenige jaren na haar geboorte); het meisje tyranniseert nu de pleegouders, die het goed met haar voor hebben, door, als iets geweigerd wordt, de houding aan te nemen van: „zie je wel, dat je niet van me houdt, omdat ik niet je eigen kind ben”;

het tweede, een jongen, werd geboren toen zijn moeder pas 17 jaar was; 6 jaar later trouwde ze; de man weigerde het kind te wettigen en laat hem steeds voelen dat hij slechts een onwettig kind is;

van het derde, een meisje, is de moeder huishoudster; het kind was lang in een kinderkuis; geen vader te hebben trok zij zich zeer ernstig aan en haar gedrag grenst tenslotte aan het pathologische.

(11.) De reden dat dit meisje, *Hester van C.*, met de Kinderpolitie in aanraking kwam was zeer vreemd: ze viel op straat het publiek lastig, in het bij-

zonder politieagenten; er ging geen dag voorbij, dat ze niet op het bureau werd gebracht.

Bij onderzoek bleek het volgende: Hester is een natuurlijk, door de moeder erkend kind (over den vader zijn geen inlichtingen). Haar moeder, zelf ook een buitenechtelijk kind, is een klein, verlegen menschje, dat er zeer onder gebukt was gegaan, dat ze ongehuwd een kind moest krijgen. De zwangerschap was zeer zorgvol. Thans is zij huishoudster bij een weduwnaar met 4 kinderen en Hester is daar ook in huis (H. is thans ongeveer 15½ jaar).

Van kort na de geboorte tot haar 13e jaar werd Hester in een Kinderhuis opgevoed en daar, volgens de moeder, erg verwend. Ze werd er tenslotte zoo lastig en baldadig, dat ze er niet te handhaven was en naar de moeder in Rotterdam werd teruggestuurd. Zij was daarna in tal van diensten voor dag en nacht. Herhaaldelijk werd ze weggejaagd wegens baldadigheid of katekwaad (in haar laatste betrekking b.v., waar ze enkele dagen was, sloot zij mevrouw en mijnheer in een zolderkamertje op). Als de betrekking werd opgezegd, was ze meestal niet uit huis te krijgen en moest de politie er aan te pas komen. Ze plaagde haar mevrouw daarna dan nog dagen lang door steeds aan de bel te trekken e.d.

Op requisitoir van den Officier van Justitie werd Hester door den Kinderrechter onder toezicht gesteld en vervolgens ter observatie (later gevolgd door vastzetting) in een open particuliere opvoedingsinrichting opgenomen.

Alvorens het oordeel over haar persoon weer te geven, moge hier eerst het verdere verloop der feiten volgen. Zij gaf weliswaar steeds moeilijkheden, doch aanvankelijk konden deze steeds overwonnen worden. Later openbaarde zich een sterke snoepzucht, om daaraan te voldoen nam ze in het Tehuis geld weg, niet alleen wat ze voor de hand vond liggen, doch ze zocht ernaar; ze had geen macht het te laten. Hierop volgde een periode van meer rust (ze had zich aangesloten bij het Leger des Heils, wat een groote steun voor haar was), doch tenslotte werden de moeilijke buien zoo erg, dat zij niet in het Tehuis kon blijven (16;4 j.).

De Kinderrechter beval nu Hester's opname in het Doorgangshuis, doch zij zag daar kans na eenige dagen uit het afzonderingskamertje uit te breken en zij werd toen ter observatie in een psychiatrische inrichting opgenomen.

De zeer uitvoerige psychiatrische rapporten van den medicus hier en van dien uit de opvoedingsinrichting vat ik thans kort samen.

Hester heeft een redelijk, meer dan middelmatig intellect, met een juist oordeel en een snel bevattingsvermogen. Ze heeft echter een gebrek aan doorzettingsvermogen, kan zich daardoor niet concentreren; is zeer bewegelijk en primair.

Er bestaan bij haar verder sterke minderwaardigheidsgevoelens, zij lijdt vooral onder haar onwettige geboorte (ze heeft ook rood haar). Daarnaast heeft zij een overmaat van vitale energie, die zij niet in goede banen heeft weten te leiden, haar brutaliteit en baldadigheid zijn daaruit te verklaren. Ook is zij sterk emotioneel, met „hysterische geltungscomplexen”.

Ze heeft vele goede kanten: heeft energie en fijn gevoel. Haar ik-ideaal is

evenwel fout gesteld onder invloed van een onjuiste wijze van opvoeden en de reacties van de buitenwereld op haar ongebondenheid en baldadigheid. Zij heeft de leiding noodig van een ouder, mannelijk persoon, die een vader-plaats kan vervullen (ook in de moeilijkste buien wist de dokter haar te kalmeeren, vrouwen vermochten dan niets op haar uit te werken). Verder moet haar intellectuele ontwikkeling geleid worden door dingen, die haar intens boeien, ze heeft zin voor humor en aesthetisch gevoel. Noodzakelijk werd het op deze gronden geacht haar in een inrichting te plaatsen, waar deze voorwaarden vervuld konden worden. Het verblijf in een krankzinnigengesticht werkte zeer slecht op haar.

Overeenkomstig dit advies werd Hester door den Kinderrechter in de daarvoor aangewezen psychopathen-inrichting geplaatst. Het blijft hier zeer afwisselend met haar gaan.

Ook op de kinderen, die wel gewettigd zijn, doch niet door den natuurlijke vader, kan de onwettige geboorte zich wreken, zooals het volgende geval kan leeren.

(12.) *Ada C.*, was van haar geboorte af bij pleegouders opgevoed buiten Rotterdam in U. Zij was een natuurlijk, door de moeder erkend kind (het eenige; noch over den vader, noch over het gedrag van de moeder in den tijd voor de geboorte vermelden de inlichtingen iets), werd later bij het huwelijk van de moeder met een ouden bijna blinden man gewettigd, doch bleef bij de pleegouders. Toen Ada 13 jaar was, verlangde de moeder (die onderstand genoot van Maatschappelijk Hulpbetoon, zelf soms uit werken ging en in zeer armelijke omstandigheden verkeerde), dat Ada weer bij haar in Rotterdam zou terugkomen. Deze verandering in haar leven werd voor het kind noodlottig.

Vast staat, dat haar pleegouders in U. goed voor haar zorgden en haar opvoedden als een eigen kind; ze waren reeds op leeftijd en waarschijnlijk hebben ze het kind wel verwend. Over het gezin van de moeder zijn de meeningen daarentegen verdeeld. De pleegouders beweerden, toen het kind weer in Rotterdam was, dat de moeder het sloeg en tyranniseerde en dat de stiefvader het onzedelijk betast zou hebben. Op deze klacht stelde de Kinderpolitie een onderzoek in. De bureu oordeelden gunstig over het gezin; het meisje bevestigde dat de stiefvader haar onbehoorlijk behandeld had, doch dit was reeds eenige jaren geleden gebeurd en nadien niet meer. Op dien grond achtte de Politie geen termen tot ingrijpen aanwezig. Het meisje was in een dagdienst.

Op het eind van haar 13e jaar bleek dat de stiefvader opnieuw, nu ernstiger, ontucht met haar gepleegd had (de man erkent het thans, doch zegt, dat het meisje er zelf aanleiding toe gaf), hetgeen voor den Officier van Justitie aanleiding was haar ondertoezichtstelling te requireeren, welke de Kinderrechter uitsprak.

Het bleek nu wel, dat de verhouding van Ada tot haar moeder slecht was. De pleegouders hadden haar nooit eenig respect voor haar moeder bijgebracht; aan die pleegouders hing zij zeer en in het milieu van haar moeder had zij haar juiste plaats niet kunnen vinden, dit had haar bang en onoprecht gemaakt;

de moeder had op haar manier wel liefde voor het kind, maar was waarschijnlijk jaloersch op de liefde voor de pleegouders, was daarom op hen gebeten en was vaak onaangenaam en scherp. Door de laatste ervaringen was Ada geheel van streek en de Kinderrechter oordeelde het beter haar weer in U. bij de pleegouders terug te plaatsen (ze was toen 14 jaar). Ook daar gaf zij echter op den duur moeilijkheden, werd onhandelbaar en de pleegouders konden haar door hun ouderdom niet meer aan. Ze voldeed verder niet in haar betrekking, wilde iederen avond uitgaan en dansen met een minder geschikte vriendin; ze had eenigen tijd een vrijer (met wien zij geregeld intiemen omgang had), doch zij maakte de verkeerung af toen deze eens niet gauw genoeg op een brief antwoordde.

Tenslotte werd haar gedrag van dien aard, dat zij dringend uit U. weg moest. Bij haar moeder wilde zij niet inwonen, zij werd daarom in het Tehuis voor Werkende Meisjes in Rotterdam geplaatst (15;10). Den eersten dag dat zij daar was, gedroeg zij zich echter zoo brutaal en recalcitrant, dat zij ter observatie in het Doorgangshuis moest worden opgenomen.

Haar intellect bleek voldoende (op school kon zij ook vrij goed meekomen); ernstige geestelijke afwijkingen werden niet geconstateerd, ook lichamelijke niet. Daar de stiefvader inmiddels gestorven was en zoowel de moeder als Ada verlangden dat zij weer thuis zou komen, werd na afloop van den observatietermijn aan dezen wensch voldaan. Ada ging in een dagdienst.

De verhouding tot de moeder was echter spoedig weer als vroeger; ze ging daarom in een dienst voor dag en nacht, waar ze haar werk goed deed en bijna $1\frac{1}{2}$ jaar bleef. De moeilijkheden namen echter steeds toe: de verhouding tot de moeder werd steeds slechter, mede omdat Ada meende dat een jongen, van wien zij hield, de verkeerung afmaakte uit antipathie tegen de moeder; ze ging toen met allerlei jongens uit (met wien zij ook sexueel verkeerde); kwam steeds vaker laat thuis en steeds later; bleef eindelijk een heelen nacht weg en was eenige dagen onder water, waarom zij ontslagen werd (ze was toen ruim $17\frac{1}{2}$ jaar). Nadat zij door de Kinderpolitie was opgespoord en eenige dagen in het Vrouwentoevlucht van het Leger des Heils had doorgebracht kreeg zij weer een dienst.

Bepaalde klachten waren er toen een jaar lang niet over haar (achteraf bleek, dat zij veel ging dansen en schulden maakte voor kleeren e.d.). De gezinsvoogdes rapporteerde echter, dat het meisje ontevreden en onverschillig was geworden voor alles; zich te goed voelde voor dienstbode, doch voor iets anders niet geschikt was; bij haar moeder kwam zij niet meer.

Na dit jaar kwam zij in een betrekking buiten de stad ($18\frac{1}{2}$ jaar), doch dit werd al spoedig een mislukking, daar ze grenzenloos brutaal en onhebbelijk was, tot het abnormale toe. De Kinderrechter beval toen haar vastzetting in een Doorgangshuis te U. Ze bleek hier lichamelijk niet in orde te zijn, ze was zeer slap. Het verblijf daar knapte haar op, ook de pleegmoeder, die haar geregeld bezocht had een invloed ten goede (de pleegvader was gestorven). Na een half jaar werd zij weer in een dag- en nachtdienst geplaatst in U., ze kon het daar echter niet volhouden, evenmin als in een andere betrekking; eindelijk

werd ze tot het ondergaan van een rustkuur in een sanatorium opgenomen.

Door het verwend zijn bij de reeds bejaarde pleegouders; de plotselinge overplaatsing naar haar moeder, tot wie zij geheel vreemd stond en die haar weinig tactvol behandelde; de ervaringen tenslotte met den stiefvader, is dit kind geheel haar stuur kwijt geraakt en geestelijk ontwricht (zij werd, hoewel aarzelend, tot de lichtafwijkenden gerekend); verergerd werd dit nog door latere teleurstellingen met vrijers en de zich openbarende slechte gezondheid. De beslissende factor is in deze echter wel geweest het weghalen bij de pleegouders. Het demonstreert een groot gevaar, waaraan natuurlijke kinderen blootstaan, die op jeugdigen leeftijd aan pleegouders zijn toevertrouwd, zonder dat aan dezen ook de voogdij werd opgedragen. Art. 374a 7o B.W. biedt slechts hulp indien gegronde vrees bestaat, dat het kind zal worden verwaarloosd. In een geval als dit waren er indertijd geen objectieve gronden, voldoende om den terugkeer naar de moeder te beletten¹⁾ en bepaaldelijk verwaarloosd heeft deze haar dan ook niet. Een minder gevoelig kind zou zich misschien ook wel door de ondervonden moeilijkheden hebben heengeslagen.

¹⁾ Genoemd artikel bestond toen nog niet; door de aanwijzing van een verblijfplaats door de gezinsvoogdes, bekrachtigd door den Kinderrechter had echter de terugkeer belet kunnen worden.

HOOFDSTUK III

KERKGENOOTSCHAP

Strikt genomen behoort het onderzoek tot welk kerkgenootschap de onderzochte kinderen behooren niet thuis onder een bespreking van de mogelijke oorzaken van het wangedrag, eenig oorzakelijk verband tusschen het behooren tot een kerkgenootschap en criminaliteit is immers nog nooit aangetoond en lijkt mij ook niet waarschijnlijk. Een andere vraag is, in hoeverre het behooren tot een bepaald kerkgenootschap behoedt voor het plegen van wangedrag. Statistische gegevens kunnen hieromtrent slechts een beperkt licht verspreiden, daar het feit, dat men als lid van een bepaald kerkgenootschap te boek staat, nog niets zegt omtrent het gehalte en de mate van godsdienstigheid. Niettegenstaande vorenstaande overwegingen vermeld ik de gevonden cijfers volledigheidshalve hier toch, vóór de bespreking der gezinsomstandigheden.

De gevonden cijfers zijn in tabel 6 opgenomen. Zij wijken nog al af van de mede in de tabel opgenomen resultaten van de volkstelling 1930 voor Rotterdam.

De volkstellingscijfers geven een veel grooter percentage van hen, die niet tot een kerkgenootschap behooren, dan ik bij de onderzochte kinderen vond. ¹⁾ Voor een deel is dit, naar ik vermoed, te verklaren uit het feit, dat van een aantal kinderen een gezindte is vermeld (vooral geldt dit van Nederl. Hervormd), terwijl bij nauwkeuriger onderzoek zou blijken dat zij als niet behoorend tot een

---

¹⁾ Ook de algemeene Crimineele Statistiek geeft voor de onkerkelijken een zeer gunstig percentage. Zie hieromtrent Mr. G. H. A. Feber, *De criminaliteit der Katholieken in Nederland*, blz. 28 en 44 vlg., en de daar vermelde literatuur.

kerkgenootschap beschouwd willen worden. De percentages voor de Nederl. Hervormden, de kleine Protestante Kerkgenootschappen en de R. Katholieken zijn dan ook allen hooger dan de overeen-

TABEL VI

Kerkgenootschap — %	Jongens			Meisjes		Volkst. 1930 R'dam	Jongens + Meisjes		Kinderpol. per 1000 inv. van zelfde kerk- genootschap
	civiel	straf	totaal	totaal	%		per 10.000 inv. van zelfde kerk- genootsch.		
Ned. Herv. . . .	52.5	47.1	49.4	60.6	39.4	54.5	14.1	23.5	
Geref. en Chr.-ger.	5.1	5.2	5.2	4.9	8.8	5.—	5.9	7.2	
Andere Protest. Kerkgenootschap.	5.8	1.—	3.—	3.—	2.4	3.—	12.8		
Totaal Protestant .	63.4	53.4	57.6	68.5	50.6	62.5	10.9		
Roomsche Kath. . .	32.1	43.5	38.8	24.4	22.8	32.3	14.5	22.—	
Oud Kath.	—	0.5	0.3	0.4	0.2	0.3	8.7		
Israëliet	—	1.6	0.9	2.2	1.8	1.5	1.5		
Geen Kerkgen. . . .	4.4	1.—	2.4	4.5	22.1	3.4	1.5	4.7	
Aantal totaal . . .	137	193	330	267		597			

komstige percentages op de geheele bevolking. Een uitzondering maken daarop alleen de Gereformeerden ¹⁾: terwijl zij van de totale

¹⁾ Wegens het kleine aantal laat ik de Israëlieten buiten beschouwing.

bevolking 8.8% uitmaken, vond ik bij de onderzochte jongens en meisjes slechts resp. 5.1 en 4.8%.

Het percentage der Katholieke jongens is verhoudingsgewijs veel hooger dan dat der Protestante, hetgeen overeenkomt met de uitkomsten der algemeene Crimineele Statistiek. ¹⁾ Opmerkelijk zijn evenwel de cijfers voor de meisjes: bij de Protestante zeer veel hooger dan dat der totale bevolking, bij de Katholieke bijna daarmee gelijk. ¹⁾

De cijfers vermeld in de jaarverslagen der Kinderpolitie stemmen met de door mij gevondene niet in alle opzichten overeen. In bovenstaande tabel zijn ook de verhoudingscijfers van de Kinderpolitiegevallen tot de totale bevolking opgenomen en men ziet, dat de klachten verhoudingsgewijs iets minder R. Katholiek dan Protestante kinderen betreffen. Dit bleek bij nader onderzoek niet alleen op rekening van de meisjes te komen, maar ook voor de jongens te gelden, hetgeen overeenstemt met het hiervoor opgemerkte over de civielrechtelijk behandelde jongens.

Hieronder zal bij de bespreking der gezinsgrootte nog afzonderlijk aan de cijfers voor de R. Katholieke kinderen aandacht geschonken worden (hoofdst. IV, § 5). Bij mijn onderzoek vond ik verder geen aanknoopingspunten, die een verklaring zouden kunnen geven voor de gevonden verschijnselen. De door verschillende schrijvers geopperde algemeene verklaringen laat ik daarom thans onbesproken.

¹⁾ Zie Feber; uit tabel 7 op blz. 27 is af te leiden, dat het verhoudingscijfer van het percentage veroordeelde Katholieken tot dat der geheele bevolking 1.16 is, in mijn materiaal is dat voor de R.K. jongens: 1.17; voor de Prot. jongens 1.11.

¹⁾ Dat het percentage der R.K. meisjes klein is, vindt mogelijk zijn oorzaak hierin, dat de ouders zich bij moeilijkheden eerder tot den geestelijke wenden, dan tot de Kinderpolitie of dergelijke instelling en vooral, dat de opname van het kind in een inrichting met medewerking der ouders met dikwijls zeer geringe kosten mogelijk is, zoodat inmenging van Voogdijraad of Kinderrechter achterwege blijft.

Voor de civielrechtelijk behandelde jongens gelden dezelfde overwegingen en het blijkt inderdaad, dat het percentage Katholieken onder hen aanzienlijk geringer is, dan onder de strafrechtelijk behandelde jongens, n.l. 31.4 tegenover 43%. T.a.v. de strafrechtelijk behandelde geldt de overweging niet, daar bij strafrechtelijk optreden de gang van zaken geheel aan den invloed der ouders is onttrokken.

TABEL XVIII

VOLLEDIGHEID GEZIN — GEZINSGROOTTE — OPVOEDINGSFACTOREN

JONGENS	1, 2 en 3 k					4, 5 en 6 k					7 en meer k.					totaal jongens en meisjes				
	verwaarloosd	te weinig leiding	paedag. fouten	geen fouten	totaal	verwaarloosd	te weinig leiding	paedag. fouten	geen fouten	totaal	verwaarloosd	te weinig leiding	paedag. fouten	geen fouten	totaal					
beide ouders samen	1	5	22	4	32	17.8	19	17	23	7	66	36.7	20	21	30	11	82	45.5	100.-	180
	3.-	16.-	68.5	12.5	100.-		28.8	25.8	34.8	10.6	100.-		24.2	25.6	36.6	13.4	100.-			
gezin ¹⁾ onvolledig	12	15	16	1	44	30.8	20	9	16	2	47	32.9	24	13	15	—	52	36.4	100.-	143
	27.3	34.1	36.4	2.3	100.-		42.6	19.2	34.-	4.3	100.-		46.2	25.-	28.8	—	100.-			
moeder met ander	6	6	5	1	18		5	4	5	1	15		8	2	2	—	12			45
	33.3	33.3	27.8	5.6	100.-		33.3	26.6	33.3	6.7	100.-		66.5	16.5	16.5	—	100.-			
moeder alleen	2	4	7	—	13		8	2	6	1	17		7	5	5	—	17			47
	15.4	30.8	53.8	—	100.-		47.-	11.8	35.3	5.9	100.-		41.2	29.4	29.4	—	100.-			
vader met ander	4	4	3	—	11		4	3	5	—	12		7	5	7	—	19			42
	36.4	36.4	27.2	—	100.-		33.3	25.-	41.7	—	100.-		36.8	26.3	36.8	—	100.-			
vader alleen	—	1	1	—	2		3	—	—	—	3		2	1	1	—	4			9
Totaal ¹⁾	14	20	40	5	79		45	27	40	9	120		44	34	44	12	135			334 ²⁾
	17.7	25.3	50.6	6.3	100.-		37.5	32.5	33.4	7.5	100.-		32.6	25.2	32.6	8.9	100.-			
MEISJES																				
beide ouders samen	8	1	7	—	16	14.1	9	7	23	2	41	36.3	16	17	23	—	56	49.6	100.-	113
	50.-	6.-	44.-	—	100.-		21.9	17.1	56.2	4.9	100.-		28.6	30.4	41.-	—	100.-			
gezin ¹⁾ onvolledig	17	13	7	1	38	27.8	26	7	29	1	63	46.-	18	10	7	1	36	26.2	100.-	137
	44.7	34.2	18.4	2.6	100.-		41.3	11.1	46.-	1.6	100.-		50.-	27.8	19.4	2.8	100.-			
moeder met ander	3	4	2	—	9		5	1	6	—	12		2	5	1	1	9			30
moeder alleen	4	3	2	—	9		8	—	7	—	15		7	1	2	—	10			34
vader met ander	8	4	3	1	16		7	3	13	1	24		5	3	2	—	10			50
vader alleen	2	2	—	—	4		6	3	3	—	12		4	1	2	—	7			23
Totaal ¹⁾	26	15	17	1	59		39	16	53	4	112		39	27	31	1	98			269
	44.1	25.4	28.8	1.7	100.-		34.8	14.3	47.3	3.6	100.-		39.8	27.5	31.6	1.-	100.-			

¹⁾ Bij „gezin onvolledig” zijn niet begrepen de gevallen dat het kind bij derden was, in deze tabel niet vermeld; deze gevallen zijn wel in het „totaal” meegeteld.

²⁾ Van één jongen is het aantal broers en zusters niet bekend.

HOOFDSTUK IV

HET GEZIN

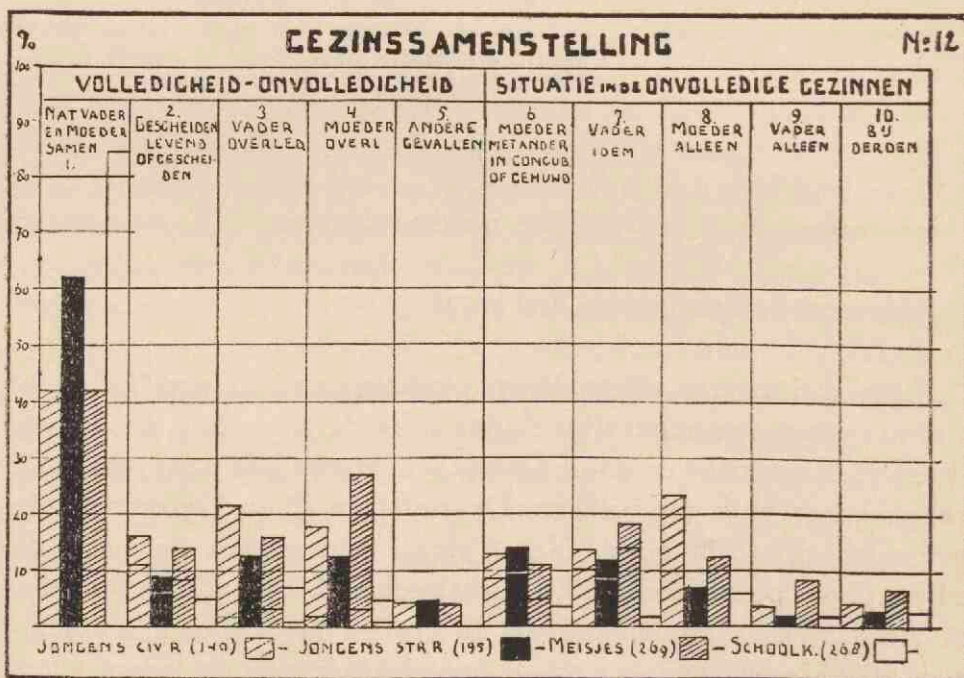
1. De ouders.

a. *De onvolledigheid van het gezin.*

Meer dan eens is er reeds op gewezen, dat de onvolledigheid van het gezin een ongunstige factor is bij de opvoeding der kinderen. Dat ik dan ook een groot percentage onvolledige gezinnen vond, zal geen verwondering wekken. De grafieken 12 en 12a brengen de gevonden cijfers in beeld. Naast elkaar zijn telkens geplaatst de cijfers voor de civielrechtelijk en strafrechtelijk behandelde jongens, de meisjes en de schoolkinderen. In grafiek 12 is voor alle kolommen 100% gelijk aan het totaal aantal kinderen van iedere voormelde categorie. Grafiek 12a geeft weer de oorzaken der onvolledigheid van de gezinnen waar de natuurlijke vader en moeder niet samen wonen en de feitelijke situatie in die gezinnen; 100% is hier telkens het totaal aantal kinderen van iedere categorie uit onvolledige gezinnen. Zoowel in grafiek 12 als 12a zijn de gevallen dat de beide ouders overleden waren zoowel vermeld onder „vader overleden”, als onder „moeder overleden” (het onderste gedeelte van de kolommen stelt telkens voor de gevallen, dat beide ouders overleden waren; bij de strafrechtelijk behandelde jongens trof ik zoo'n geval niet aan).

Ter verklaring van de grafieken verder nog het volgende: in

de eerste kolom van grafiek 12 vermeldde ik de volledige gezinnen, als hoedanig ik alleen beschouwde de gevallen, dat de moeder met den natuurlijke vader samenwoonde (in één geval was dat in concubinaat levend, in de andere gehuwd). Niet erin opgenomen werden derhalve de gevallen, dat wel de wettelijke ouders samenwoonden, doch b.v. het kind door een anderen man verwekt was of bij huwelijk door een ander dan den natuurlijke vader was gewettigd. Deze gevallen zijn in kolom 5 der grafiek onder „andere gevallen” vermeld; daarin zijn tevens geplaatst enkele geval-

len van strafrechtelijk behandelde jongens, wier ouders reeds eerder waren ontzet uit of ontheven van de ouderlijke macht of voogdij. Onder „gescheiden” in kolom 2 werd begrepen scheiding van tafel en bed; het bovenste gedeelte der kolom geeft de gevallen aan dat de ouders gescheiden leven, waaronder mede zijn begrepen enkele gevallen, dat krankzinnigheid van een der ouders daarvan de oorzaak was. Voor de schoolkinderen waren de gegevens niet nauwkeurig genoeg om „gescheiden” en „gescheiden levend” uiteen te houden. In de kolommen 6 en 7 geeft het bovenste gedeelte de gevallen van concubinaat weer; t.a.v. de schoolkinderen is ook deze onderscheiding achterwege gelaten.

De gevonden cijfers zijn reeds aanmerkelijk ongunstiger dan die, berekend op grond van de gegevens uit de jaarverslagen der Kinderpolitie te Rotterdam over de jaren 1925 tot en met 1933. T.a.v. alle jongens, waarover klachten binnenkwamen, leefden de ouders in 62.9% der gevallen in huwelijk vereenigd samen, t.a.v. van de meisjes was dit in 50.1% der gevallen.¹⁾

Een ruwe vergelijking is ook te maken met de cijfers van de volkstelling 1930 voor Rotterdam. Van de mannen, resp. vrouwen tot en met 54 jaar²⁾, die gehuwd of gehuwd geweest zijn, zijn

¹⁾ T.a.v. alle in 1931 behandelde gevallen (met inbegrip der ontzettingen en ontheffingen mede op grond van het wangedrag van het kind, zie hiervóór blz. 3) zijn de cijfers:

TABEL VII

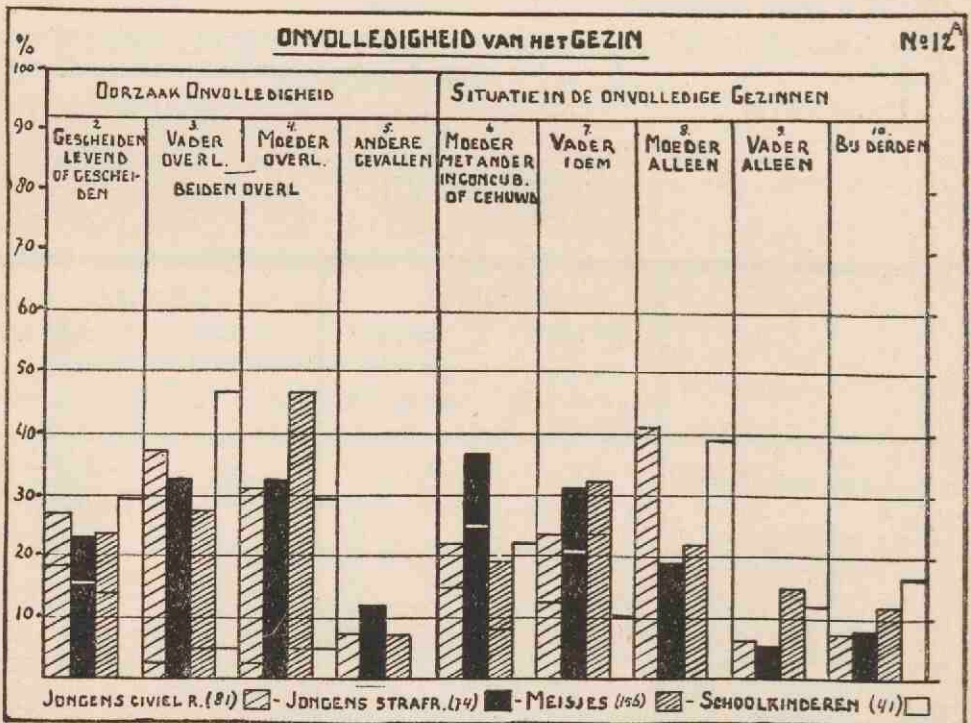
%	JONGENS		MEISJES	
	gevallen uit 1931 (aantal 213)	onderz. gevallen (aantal 335)	gevallen uit 1931 (aantal 157)	onderz. gevallen (aantal 269)
nat. ouders samenlevend	56.3	53.7	40.7	42.-
ouders gescheiden of gescheiden levend. . .	16.4	11.6	15.9	13.8
een of beiden overleden	25.8	30.1	37.5	40.2
moeder alleen	13.6	14.-	8.9	12.6
moeder met ander dan nat. vader	11.7	13.4	12.1	11.1
vader alleen	3.8	2.7	10.8	8.5
vader met ander dan moeder	9.9	12.5	17.2	18.6

¹⁾ In het algemeen blijken dus de toestanden voor de onderzochte kinderen t.o.v. deze factoren niet ongunstiger te zijn dan voor alle in 1931 behandelde gevallen.

²⁾ Deze eenigszins willekeurige grens werd gekozen, aannemend dat zij ongeveer zal overeenstemmen met den maximum leeftijd der ouders van de onder-

resp. 96.1% en 94.7% nog of weer gehuwd. Voor de ouders der onderzochte kinderen zijn deze cijfers resp. 87.8 en 77.6%.

Beter vergelijkingsmateriaal leveren de cijfers op, verkregen voor de normale kinderen der volksscholen, mede opgenomen in de grafieken 12 en 12a. De verschillen zijn wel zeer uitgesproken en bevestigen de veronderstelling, dat de onvolledigheid van het gezin een ongunstigen invloed op de kinderen heeft. De lotgevallen der verschillende kinderen nagaat, vindt men dit ook bevestigd en het

is buiten twijfel, dat in vele gevallen het feit van het ontbreken van een der ouders een ongunstigen invloed heeft. ¹⁾

zochte kinderen; onder de oudere bevolkingsgroepen wordt het percentage, dat in „weduwstaat” leeft natuurlijk veel grooter.

¹⁾ Ik vind niet bevestigd in Maandblad 1933, blz. 78 (Onvolledige gezinnen en jeugdmisdadigheid) vermelde meening van de Amerikanen C. R. Shaw en H. McKay, dat de cijfers geen voldoende basis geven voor de conclusie, dat de onvolledigheid van de gezinnen een belangrijke factor is bij de totstandkoming van misdadigheid. Wel onderschrijf ik geheel, dat de verhouding in het gezin van zeer groot belang is, doch dit doet er aan af, dat ook de onvolledigheid ongunstig blijkt te werken.

Wel moet echter de werking der verschillende vormen van onvolledigheid onderscheiden worden. De oorzaak der onvolledigheid blijkt bij de schoolkinderen het vaakst het gevolg te zijn van het overleden zijn van den vader (46.7% der onvolledige gezinnen, grafiek 12a; dit stemt overeen met de bevolkingsstatistiek, waaruit blijkt dat het aantal weduwen veel grooter is dan het aantal weduwnaren); daarna van het overleden zijn der moeder en het uiteengegaan zijn der ouders (beiden in 29.3% der onvolledige gezinnen). Bij de onderzochte jongens staat ook de vader-sterfte boven aan, doch de procentueele verschillen met de andere gevallen zijn geringer (voor de civielr. en straf. behandelde gevallen samen resp. 34.9, 31.6 en 25.2% der onvolledige gezinnen). Bij de meisjes daarentegen overtreft de moeder-sterfte die der vaders verre (46.7 tegen 27.5% der onvolledige gezinnen). Als oorzaak der onvolledigheid komt echtscheiding enz. bij de onderzochte kinderen niet vaker voor dan bij de schoolkinderen (op alle onderzochte kinderen samen in 24.4% der onvolledige gezinnen, tegenover in 29.3% der onvolledige gezinnen bij de schoolkinderen; men bedenke daarbij echter natuurlijk dat van het totaal der schoolkinderen slechts 15.7% der gezinnen onvolledig is, en 4.5% der ouders gescheiden zijn of leven, tegen op het totaal der onderzochte kinderen, jongens en meisjes samen, 12.6%, zie grafiek 12).

Wat den vorm der onvolledigheid van de gezinnen betreft, het volgende.

De alleen blijvende moeder geeft zoowel op het totaal der jongens-, als der meisjes-gevallen een grooter percentage dan bij de schoolkinderen, n.l. resp. 14.-¹⁾ en 12.6% tegenover 6% (grafiek 12). (De kolommen 6 tot en met 10 van grafiek 12a geven voor vergelijking met de schoolkinderen niet zoo veel houvast, daar het aantal der schoolkinderen uit onvolledige gezinnen slechts 41 is). Indien we de verschillende gevallen nader bekijken, dan blijkt t.a.v. de jongens, dat vaak het ontbreken van den vader zich wrekt in een slappe en verwende opvoeding door de moeder (n.l. bij 38% dezer gevallen, terwijl op alle jongens van een verwende of slappe opvoeding sprake is in 27% der gevallen). Bij ande-

¹⁾ De civielr. en straf. behandelde gevallen samengenomen; bij de eersten is het percentage zelfs 23.6, bij de laatsten slechts 7.2.

ren, doordat de moeder zelf uit werken moet gaan om in het onderhoud van het gezin te voorzien en zodoende niet voldoende toezicht op de kinderen kan uitoefenen. In de andere gevallen is een duidelijk ongunstige invloed van het ontbreken van den vader niet te vinden, of overheerschen andere factoren, b.v. het slechte gedrag van de moeder, dat voor den vader aanleiding was het gezin te verlaten (zie uitvoeriger hierna, tabel 16).

Bij de meisjes is de direct ongunstige invloed van het ontbreken van den vader veel minder duidelijk te vinden. Wel zien we ook hier in verhoogde mate een slappe opvoeding, doch lang niet zoo uitgesproken als bij de jongens.

De ongunstige invloed, die uitgaat van het vroegtijdig overlijden van den vader, blijkt duidelijk uit het volgende geval.

(13.) De vader van *Roelof C.* was een oppassend man in staatsdienst, die echter aan t.b.c. overleed toen Roelof 11 jaar was. De moeder was een ruwe, wat vadsige vrouw, onverstandig en nerveus. Na den dood van haar man kon zij de kinderen, die vóórdien nooit reden tot ernstige klachten hadden gegeven, niet meer aan, in het bijzonder niet Roelof en zijn ouderen broer (er zijn totaal 6 kinderen, 5 jongens en 1 meisje, waarvan R. het 3e is, het meisje is het 2e kind).

Een jaar na den dood van haar man hertrouwde de moeder. Met dezen tweeden echtgenoot was echter veel ruzie; hij was in vasten dienst in de haven en verdiende voldoende.

Toen Roelof 12 jaar oud was, klaagde de moeder bij de Kinderpolitie, dat de beide oudste jongens zeer ondeugend waren en dat ze geheel geen gezag over hen had. Met 12;5 jaar klaagde het schoolhoofd, dat hij de jongens van school had gestuurd, terwijl zij thuis oneerlijk zouden zijn en het boodschappengeld zouden versnoepen; op straat waren zij de schrik van de buurt wegens hun vele baldadigheden e.d. Een maand later rapporteerde het hoofd van de nieuwe school, dat de jongens deze al geruimen tijd niet meer bezochten.

De zaak was daarna bij den Voogdijraad in onderzoek en de moeder was tot ontheffing bereid, doch termen tot ingrijpen werden blijkbaar niet aanwezig geacht.

Het volgend bericht is van 1½ jaar later, toen Roelof juist 14 jaar was. Hij was door zijn baas (zijn eersten) uitgezonden om boodschappen te doen, doch was niet teruggekeerd en had het rijwiel van zijn baas meegenomen. Ook bleek hij op naam van zijn patroon kruidenierswaren te hebben gekocht, die hij aan zijn moeder had gegeven.

Bij het toen ingesteld onderzoek bleek, dat de moeder met de kinderen den stiefvader kort geleden had verlaten, omdat hij haar slecht behandelde. Zij had het nu zeer arm, daar zij moest leven van de inkomsten van de beide

oudste kinderen (samen f 13.—) en van wat Roelof verdiende; het vierde kind was in een sanatorium, terwijl de 2 jongste nog schoolplichtig waren. De man droeg niets bij. Het gezin woonde op Bloemhof (3 kamers en keuken), de woning zag er armoedig en onzindelijk uit.

De moeder erkende Roelof te hebben aangezet de goederen te koopen. Proces verbaal werd toen nog niet opgemaakt, doch 3 weken later bracht de moeder Roelof zelf naar het politiebureau; hij had een portemonnaie met 27 ct. afgenomen van een buurjongetje; de moeder verzocht vervolging, daar zij niets over den jongen te zeggen had. Het was in het gezin nu minder arm, daar zij van Maatschappelijk Hulpbetoon een huurbon ontving. De vrouw stond niet ongunstig bekend, zij maakte den indruk den moed te hebben laten zakken door de moeilijkheden in het 2e huwelijk en met de jongens, en door de kommervolle omstandigheden, waarin zij verkeerde.

Overeenkomstig het advies van Pro Juventute werd Roelof 3 maanden later in preventieve hechtenis geplaatst in de Kindersluis. Hij bleek hier intellectueel beneden den middelmaat te zijn (hij bereikte op school de 4e van 7 klassen). Geestelijk was hij normaal, een stille, wat sombere jongen; hij was niet handig. Zijn gezondheidstoestand was niet goed: tuberculeuse aanleg (hij was reeds verschillende malen in een sanatorium geweest, enkele van zijn broertjes lijdend ook aan t.b.c.); hij had rachitis gehad; verder was hij 's nachts nog onzindelijk. Geadviseerd werd hem ter beschikking van de Regeering te stellen, met opname in een particulier gesticht.

Dienovereenkomstig werd door den Kinderrechter besloten (hij was toen 15½ jaar). In het gesticht gaf hij geen klachten; hij deed tuinwerk en kwam daarna in het boerenbedrijf; lichamelijk is hij veel vooruit gegaan.

Vermeld zij nog, dat korten tijd nadat Roelof bovenvermeld feit pleegde, ook tegen zijn oudsten broer proces verbaal werd opgemaakt, daar hij als postbesteller bij het bezorgen van postpakketten meer geld geïnd had, dan verschuldigd was door de ontvangers, met verandering der cijfers op de kaart.¹⁾ Over hem waren veel minder klachten en luidde het oordeel gunstiger dan over Roelof. Wegens valsheid in geschrifte werd hij tot 6 maanden tuchtschoolstraf veroordeeld. (Hij werd een normale jongen geacht, echter met weinig zedelijk inzicht, slap en egocentrisch).

In dit gezin is opmerkelijk eenerzijds de invloed van het overlijden van den vader op de jongens (over het meisje zijn geheel geen klachten); anderzijds hoe het de moeder niet gelukt bij de verarming van het gezin het hoofd boven water te houden, hetgeen voor een groot deel door haar gebrek aan overleg veroorzaakt wordt.

In totaal ontbreekt de eigen vader zoowel bij de jon-

¹⁾ Zie voor de juridische zijde van dit feit het vonnis opgenomen in W. 12355 en N.J. 1931, blz. 78. Toen een vervolging gegrond op art. 366 Sr. strandde, is hij opnieuw wegens een ander soortgelijk feit vervolgd, doch nu opgezet als valsheid in geschrifte.

gens als bij de meisjes in 31% der gevallen, tegen in 12% der gevallen bij de schoolkinderen (zooals blijkt uit grafiek 12: de som der gevallen, dat de moeder alleen is gebleven, hertrouwd is of in concubinaat leeft en de „andere gevallen”). Voor een deel wordt dit gecompenseerd, doordat de moeder hertrouwd is of in concubinaat leeft, zoodat er weer mannelijke leiding in huis is, vooral voor de jongens blijkt dit in vele gevallen gunstig te werken. Het resultaat is echter, in het bijzonder bij concubinaat, meermalen ook averechtsch: de kinderen willen zich dan door den vreemden man niets laten gezeggen, met conflicten tot gevolg.

De verhouding tot den stiefvader (daarbij inbegrepen den bijzit van de moeder) leidt bij de jongens minder vaak dan bij de meisjes tot moeilijkheden, n.l. in resp. 40 en 67% der gevallen, dat er een stiefvader is. De aard der moeilijkheden is verschillend: soms worden de kinderen bepaald slecht behandeld of achtergesteld bij eigen kinderen; in andere gevallen wil de stiefvader hen liever kwijt en laat zich niets aan de kinderen gelegen liggen; tenslotte zien we, dat hij, hoewel van goeden wil, toch niet met de kinderen overweg kan. Dit laatste kwam bij de meisjes in 10%, bij de jongens in 11% der stiefvader-gevallen voor. Bij de jongens zijn relatief vaker conflicten met den bijzit, dan met den stiefvader, bij de meisjes juist andersom.

Den alleenblijvenden vader vinden we bij de jongens in 2.7, bij de meisjes in 8.5% der gevallen (bij de schoolkinderen in 1.9%, grafiek 12). Zooals te verwachten was, kunnen de meisjes de moeder moeilijker missen dan de jongens; het aantal onder deze meisjes dat verwaarloosd werd is relatief groot, evenals trouwens bij deze jongens.

In totaal ontbreekt de moeder in 18.8% der jongensgevallen en in 34.2 der meisjesgevallen, bij de schoolkinderen slechts in 6% (samengeteld kolom 7, 9 en 10 van grafiek 12). Het percentage is vooral bij de meisjes zeer hoog. Wel zeer moeilijk blijkt de moeder in het gezin gemist te kunnen worden. Dit is ook begrijpelijk, want behalve dat zij degeen is, die voor den goeden gang der huishouding zorgt, is zij het in de eerste plaats, die zich met de opvoeding der kinderen bemoeit; zij is het ook, die de sfeer in het gezin schept.¹⁾

¹⁾ Krolzig, Der Jugendliche in der Groszstadtfamilie, concludeert op grond

Indien er een plaatsvervangster voor de moeder optreedt, hetzij als stiefmoeder, hetzij als concubine, heeft dit weer de goede zijde, dat in de zoo noodige vrouwelijke leiding in de huishouding wordt voorzien, doch nog vaker dan stiefvaders, geven de stiefmoeders aanleiding tot conflicten (van denzelfden aard als t.a.v. de stiefvaders vermeld) met de kinderen uit het vorige huwelijk. Van het aantal gevallen dat er een stiefmoeder is, doet zich dit voor bij de jongens in 55%, bij de meisjes in 84%. In 38 resp. 50% is zelfs sprake van slechte behandeling of duidelijke achterstelling. De stiefmoeder en de concubine blijken de moeilijkheden in ongeveer gelijke mate op te leveren. ¹⁾

van uitspraken der kinderen: „So ist die Stellung der Mutter eine hochbedeutende. Auch wenn durch Milieuverhältnisse die familiären Bindungen gefährdet sind, bleiben sie meistens durch die Mütterliche Haltung erhalten. ...Die Gestaltung des Familienlebens slechthin hängt von ihr ab. Es ist als Resultat wichtig, dasz die Mütter selbst in den schwierigsten Groszstadtverhältnissen ihre Aufgabe noch in einem positiven Sinne bewältigen und erfüllen können und dasz dies in den meisten Fällen auch geschieht". (blz. 91).

T.a.v. de stiefvader- en stiefmoeder-verhoudingen komt de schr. tot dezelfde resultaten als mijn onderzoek.

¹⁾ Uit de jaarverslagen der Kinderpolitie te Rotterdam van 1925 tot en met 1933 leidde ik de volgende cijfers af, waarnaast ik ter vergelijking nog eens plaatste die der onderzochte gevallen en der schoolkinderen:

TABEL VIII

%	(pseudo-)stiefvader		(pseudo-)stiefmoeder	
	Jongens	Meisjes	Jongens	Meisjes
Onderz. gevallen	13.4	11.1	12.5	18.6
Kinderpolitie . . .	7.5	9.9	8.2	10.6
Schoolkinderen .	3.5		1.6	

In de cijfers van de Kinderpolitie ligt nagenoeg dezelfde tendenz, hoewel minder uitgesproken. In het bijzonder is opvallend, dat hoewel bij de schoolkinderen meer dan 2 maal zooveel stiefvaders voorkomen dan stiefmoeders, bij de onderzochte kinderen en de Kinderpolitie-gevallen juist de stiefmoeders in de meerderheid zijn.

(14.) Hoe na den dood der moeder de kinderen ernstig verwaarloosd kunnen worden leert het volgende geval van *Gerard van Y.* Uit het huwelijk van zijn ouders werden 12 kinderen geboren, waarvan er 2 jong aan t.b.c. stierven. Gerard is de 8ste van de 10 nog levenden (er zijn 4 jongens en 6 meisjes).

De ouders leefden eerst vele jaren in concubinaat, de verhouding tusschen hen was vrij slecht. De moeder was geen prima huishoudster, de vader dronk geregeld te veel en hield het met een andere vrouw. De moeder stierf aan t.b.c. toen Gerard 8 jaar was. Het oudste kind, een meisje van toen 19 jaar, moest het huishouden doen. De vader liet het er daarna ernstig bij liggen, hij trok zich van de kinderen niets aan, ging iederen avond met een vrouw uit en kwam dikwijls ook 's nachts niet thuis, dronk en gaf weinig geld voor de huishouding, hoewel hij als vast havenarbeider een behoorlijk loon had en verschillende kinderen reeds verdienden. Het gevolg was, dat de kinderen meer dan eens zonder eten zaten.

De kinderen verwilderden zodoende geheel. Van de woning, bestaande uit 2 kamers, gelegen in de z.g.n. „Driehoek”, werd door de Kinderpolitie en Maatschappelijk Hulpbetoon de volgende beschrijving gegeven: de kamers zijn totaal uitgewoond, één raam is er geheel uit, van de andere zijn de ruiten stuk (het was Januari); in de voorkamer slaapt de vader, soms met een vrouw, in de achterkamer in 2 ledikanten de 8 thuis zijnde kinderen; op ieder bed is één dunne deken, de stroomatrasen zijn doordrenkt.

Van de kinderen bleek, dat de oudste jongen reeds herhaaldelijk veroordeeld was, hij was verdwenen, de vader deed geen moeite hem terug te vinden; het oudste meisje was inmiddels gehuwd, daarna weer gescheiden en leefde als prostituée; het 2e meisje werd herhaaldelijk door haar meegenomen; de 2e jongen bestal zijn vader, ook de derde paste niet goed op; de 2 jongste meisjes spijbelden veel en met hen werd ontucht gepleegd.

Na bemoeiingen van de Kinderpolitie en den Voogdijraad toonde de vader zich bereid beter voor het gezin te zorgen en daarom werd volstaan met het verzoek tot ondertoezichtstelling der 4 jongste kinderen, waaronder Gerard, die toen 13 jaar oud was, en over wien geen bepaalde klachten waren. Spoedig daarna haalde de vader een concubine in huis, die het huishouden flink aanpakte en trachtte te maken wat er van te maken viel. Hoewel er wel conflicten met de oudere kinderen waren, had zij een zeer gunstigen invloed op de jongere, die weer geregeld naar school gingen en goed verzorgd werden. Ook de woning zag er weer behoorlijk uit. De man gedroeg zich eveneens beter, al dronk hij nog wel eens, en na 2 jaar werd de ondertoezichtstelling niet verlengd.

Bijna twee jaar later werd er echter tegen Gerard proces verbaal opgemaakt, omdat hij een aantal handschoenen, die voor een winkel hingen, had weggenomen; hij deed dit op aansporing van een ouderen jongen, aan wien hij ook den buit overgaf. De toestand in het gezin bleek weer slechter geworden te zijn: de vader was weer geregeld Zaterdags en Zondags dronken; het jongste meisje verzuimde weer veel de school; de kinderen zouden weer op slechte bedden en zonder voldoende dekking slapen; de toestand in het gezin was armelijk, hoewel de vader ongeveer f 31.— p. w. verdiende, 3 kin-

deren ieder f 6.— p. w. kostgeld betaalden en 4 andere samen ongeveer f 23.— p. w. inbrachten (samen dus ongeveer f 72.— p. w.!).

Ook met Gerard was het niet goed gegaan. Na het verlaten van de school (hij zat toen in de 11e klas) werd hij fietsjongen, doch nam geld uit de toonbanklade weg, waarschijnlijk op aanstoken van zijn oudste zuster, die nog prostituée is. Daarna was hij korten tijd kramenzetter. Pro Juventute adviseerde, gezien hetgeen er vroeger met de andere kinderen was gebeurd, geen nieuwe proef te nemen en den jongen ter beschikking der regeering te stellen. Alvorens de Kinderrechter hiertoe besloot, werd Gerard in preventieve hechtenis gezet en ter observatie in de Kindersluis opgenomen (hij was toen 16;1 jaar). De jongen werd hier intellectueel beneden den middelmaat bevonden; geestelijk was hij normaal, een vriendelijke jongen, van goed gedrag en bevredigenden ijver, echter niet actief en niet handig. Lichamelijk was hij niet sterk, niet geschikt voor zwaar werk.

Met 16;3 jaar werd hij door den Kinderrechter ter beschikking der regeering gesteld en door Pro Juventute in gezinsverpleging genomen. Na eenigen tijd openbaarde zich bij hem ernstige t.b.c. en na een tijdlang in een sanatorium verpleegd geweest te zijn, stierf hij, toen hij 18½ jaar was.

In deze geschiedenis vallen duidelijk enkele momenten op: de ernstige verwaarloozing van het gezin na den dood van de moeder; de groote armoede, hoewel er behoorlijk geld inkomt, tengevolge van drankmisbruik en onvoldoende inzicht in het besturen der huishouding; dat door het optreden van de stiefmoeder de toestand in het gezin vooral t.o.v. de jongere kinderen aanzienlijk verbeterde; tenslotte dat de jongen van subnormaal intellect is, waardoor hij waarschijnlijk een makkelijk instrument in handen van ouderen werd.

Op grond van de in het voorgaande vermelde gegevens is de volgende s a m e n v a t t i n g te geven: het alleen achtergebleven zijn van de moeder werkt voor de jongens funest, in mindere mate ook voor de meisjes; de stiefvader heeft op de jongens in het grootste deel der gevallen een gunstige werking. Het ontbreken van de moeder heeft een ongunstigen invloed, vooral op de meisjes; voor de meisjes scheidt de stiefvader-, maar vooral de stiefmoeder-situatie in verreweg de meeste gevallen conflicten; op de jongens heeft de stiefmoeder een veel minder ongunstigen invloed.

b. *Stiefmoeder-moeilijkheden.*

Het zoo herhaaldelijk veroorzaken van conflicten in het gezin door het optreden van een stiefmoeder vraagt een nadere verkla-

ring. Aan de oorzaken dezer moeilijkheden heeft H a n n a K ü h n een diepgaand onderzoek gewijd. ¹⁾ Zij vindt, dat de in het stiefmoedergezin aanwezige spanningen en mogelijkheden tot conflicten worden veroorzaakt in de eerste plaats door een sterk verbreide volksmeening (zie vele sprookjes), die zich de stiefmoeder niet anders kan voorstellen dan als de vrouw, die haar stiefkinderen slecht behandelt. Bij voorbaat staan de kinderen hierdoor al wantrouwend tegenover de stiefmoeder. Soms wordt dit nog verergerd door ongemotiveerd stoken van de zijde van familie of bureu. In de tweede plaats is de positie voor de stiefmoeder zelf moeilijk in vergelijking tot die van de eigen moeder: haar ontbreekt het zich-één-voelen met de kinderen, zij is nu eenmaal de eigen moeder niet, met alle gevolgen van dien, vooral dat zij minder van de kinderen kan verdragen. Ook is de stiefmoeder door haar intrede in een gezin, reeds door een andere vrouw gesticht, blootgesteld aan allerlei kwetsingen van haar gevoel van eigenwaarde, b.v. kan zij zich gekrenkt voelen als de herinnering aan de eerste vrouw levendig wordt gehouden ²⁾ e.d. Hierdoor ontstaat een geprikkelde stemming. Tenslotte is ook de vader aan innerlijke conflicten blootgesteld: om den vrede met zijn 2e vrouw te bewaren b.v., verzet hij zich niet voldoende tegen eventuele foute behandeling der kinderen door haar en vervreemdt hij deze zoo van zichzelf. Schr. vond, dat vooral bij meer of minder achterlijke en psychopathische kinderen en ook bij kinderen in de puberteitsjaren deze huiselijke conflicten en spanningen tot „strukturellen Entwicklungshemmungen und Störungen” leiden, die gemakkelijk misdragingen tot gevolg hebben. Bij normale kinderen, in een rustig verloopende ontwikkelingsfase (b.v. vóór de puberteit) bestaat veel minder de tendenz, op deze conflicten met wangedrag te reageeren. ³⁾ Anderzijds hebben meisjes sterker neiging tot deze reactie dan jongens. Schr. geeft daarvoor verschillende oorzaken aan. De meisjes wijzen veel vaker de stiefmoeder af om de vermeende ontbrekende „eins-fühlende Kräfte”. De stiefmoeder zelf staat bovendien vaker met minder liefde tegenover de stiefdochter, die dikwijls aan de eerste vrouw

¹⁾ Psychologische Untersuchungen über das Stiefmutterproblem.

²⁾ Schr. heeft uitsluitend het oog op gevallen, dat de eerste moeder overleden is.

³⁾ t.a.p. blz. 152.

herinnert. Ook is de band tot den vader bij meisjes sterker dan bij jongens, zoodat, indien het leeftijdsverschil tusschen stiefmoeder en -dochter klein is, de eerste in de ander een concurrente ziet. Tenslotte is het meisje meer aan huis gebonden dan de jongen en daardoor meer blootgesteld aan mogelijke conflicten.

Ik vermeld ook nog een korte monographie van Rühle, „das Stiefkind”¹⁾ Sch. legt den nadruk op de gebrekkige voorbereiding tot de nieuwe verhoudingen, die vele nieuwe eischen stellen: „Aus-schlaggebend ist die Art und Weise, wie man Stiefkind geworden ist, unter welchen äusseren Begleitumständen, was voranging, und vor allem, wie sich das Kind zu dieser Umgruppierung des Stief-kind werdens einstellte” (blz. 13). Het kind, dat reeds met een minderwaardigheidsgevoel belast is, loopt gevaar: „Das Stiefkind-werden ist ein Situationswechsel, den, wie jeden Situationswechsel, der mit Minterwertigkeitsgefühlen belastete Mensch als Gefahr empfindet. Sofort streckt er die Fühler aus, wittert mögliche Niederlagen und beginnt sich durch aggressive oder indirecte Charakter-züge und Verhaltensweisen zu sichern. Trifft er auf einen erwachsenen Gegenspieler, dem es im stillen ebenso ergeht, dann ist die Basis der Konflikte da” (bl. 33).

In de onderzochte gevallen vind ik verschillende van de door H. Kühn vermelde oorzaken zeer duidelijk terug, vooral: het stoken van bureu en familie, het ontbrekende zich-één-voelen van stiefmoeder en stiefkind, de scherp-critische houding tegenover het stiefkind, de slappe, besluiteloze houding van den vader.²⁾ In de dossiers vind ik echter te weinig resultaten van diepergaand psychologisch onderzoek, dan dat is na te gaan of de door schr. gegeven psychologische verklaringen bevestiging vinden bij deze kinderen. Wel vond ik ook, gelijk reeds aangegeven, dat vooral de meisjes onder de stiefmoeder-situatie schijnen te lijden en dat zich

¹⁾ Dr. A. Rühle, Das Stiefkind (op individual-psychologischen grondslag).

²⁾ Mr. Hillesum (t.a.p. afd. III § 7) ontkent m.i. ten onrechte den ongunstigen invloed van de stiefmoeder. De meeste van de door haar onderzochte meisjes zouden ook bij een eigen moeder misgegaan zijn, meent zij. Bepaaldelijk in strijd met wat ik vond, is dat het oordeel van de eigen moeder niet zachter zou zijn, dan van de stiefmoeder. Als eerste reactie op het gepleegde wangedrag is het mogelijk juist, doch de eigen moeder is spoedig geneigd te vergeven, de stiefmoeder niet.

onder de meisjes, die in conflict met de stiefmoeder leven, een groot aantal bevindt, dat in intellectueel of psychisch opzicht van het normale afwijkt (n.l. 32 van de 42 meisjes, zijnde 76%, tegen 60.5% op het totaal der meisjes). Dit is een bevestiging van den algemeenen regel, dat voor deze afwijkende kinderen de aanpassing aan nieuwe situaties het moeilijkst is.

(15) Den ongunstigen invloed van een stiefmoeder¹⁾ in optima forma ver- toont het geval van *Gretha de K.* Zij was het eenige kind uit het huwelijk harer ouders, de moeder was bij haar geboorte overleden. Gretha werd daarna tot haar 2e jaar bij de grootouders van moederszijde opgevoed, toen hertrouwde haar vader en kwam zij weer thuis.

Toen zij 5 jaar was klaagden de bureu bij de Kinderpolitie dat de stiefmoe- der het kind meermalen mishandelde, dat het op een binnenplaatsje werd ge- sloten, werd uitgescholden en geen eten kreeg. Ook de verhouding tusschen man en vrouw zou niet goed zijn. De vader en stiefmoeder beweerden, dat Gretha wel gekastijd werd, daar zij zeer lastig was, doch niet op overdreven wijze. De bewaarschoolonderwijzeres verklaarde dat Gretha de andere kinderen veel sloeg en kneep, doch dat zij ook groote behoefte aan aanhankelijkheid toonde en zeer schichtig en schrikachtig was; uit alles zou te merken zijn, dat ze veel slaag kreeg. Termen tot een strafvervolging of een actie tot ontzetting werden niet gevonden.

Het kind is, naar later bleek, vrij spoedig daarna weer bij de grootmoeder gekomen en daar gebleven tot zij 15 jaar was.

Met 16;9 j. werd opnieuw geklaagd bij de Kinderpolitie, nu door een familie- lid. Familie en bureu vertelden het volgende: de vader heeft een goed rendee- rende barbierszaak; het gezin woont daar boven; er zijn uit het 2e huwelijk inmiddels 3 kinderen geboren (thans 9—3 jaar oud); Gretha moet in huis al het werk doen: de kamers schoonhouden, eten koken, 2 kostgangers bedienen, de kleine kinderen verzorgen e.d.; ze moet vroeg opstaan en mag niet voor 11½ uur naar bed; de stiefmoeder daarentegen blijft tot 10½ uur in bed liggen en steekt geen hand uit, behalve dat ze zoo nu en dan in de zaak helpt; Gretha krijgt ook veel slaag. De vader gaf het een en ander toe, zei echter er niets tegen te kunnen doen. De grootmoeder meent dat de man niet kwaad is, doch slap en niet tegen zijn vrouw opgewassen; toen Gretha bij de grootmoeder was, was zij opgewekt en aardig, nu was ze mager, verkommerd en zenuwachtig.

Toen de Voogdijraad de zaak onderzocht, was het meisje echter heelemaal omgedraaid, zei slechts een enkele keer een verdiende afstraffing te krijgen en niet weg te willen. Besloten werd dat de Ambtenares voor de Kinderwetten het gezin zou blijven bezoeken. Na eenige maanden liep Gretha van huis weg en wilde niet terugkeeren; zij werd daarop onder toezicht gesteld (17;7 j.), de vader vond toezicht echter geheel overbodig. De gezinsvoogdes bepaalde, dat

¹⁾ Zie ook het geval van Maria C. (no. 3) vermeld op blz. 62.

zij in een dienst voor dag en nacht zou gaan, doch de vader en stiefmoeder (zij was inmiddels naar huis teruggekeerd) wilden haar niet laten gaan en beletten haar de gezinsvoogdes te bezoeken. Toen ook een sommatie van den Kinderrechter niet hielp, werd zij door de Kinderpolitie uit huis gehaald.

Al spoedig bleek, dat Gretha het in geen enkelen dienst kon uithouden, in 8 maanden versleet zij er 5, ze kon weinig, was telkens brutaal en lastig; ze maakte een zieligen indruk. Om haar nauwkeurig te kunnen laten onderzoeken, werd zij door den Kinderrechter ter observatie in het Doorgangshuis opgenomen (18;5 j.). Zij werd hier intellectueel en geestelijk normaal bevonden. Om haar meer ervaren te maken in huishoudelijk werk bleef zij na afloop van den observatietermijn nog enkele maanden in het Doorgangshuis. Daarna werd ze in een dienst voor dag en nacht geplaatst bij 2 oude dames, die zeer veel geduld met haar hadden en haar goed verzorgden. Ze was hier nog wel telkens lastig en ook was ze weinig zelfstandig, doch langzamerhand knapte ze op en gedurende den verderen loop der ondertoezichtstelling deden zich geen ernstige moeilijkheden meer voor.

In dit geval vinden we verschillende der hierboven besproken aspecten van de stiefmoedersituatie terug. De feiten staan niet geheel vast, doch met zeer groote waarschijnlijkheid is toch wel aan te nemen, dat het kind een verschoppeling was. Mijn indruk is, dat daardoor bij haar een diepe „ontmoediging” is ontstaan. De omvang van haar wangedrag is slechts gering en ik heb aanvankelijk ook gearzeld, of zij wel in mijn materiaal thuis behoorde.

Dat ook jongens onder de stiefmoeder-verhouding te lijden kunnen hebben, blijkt uit de volgende geschiedenis.

(16) Toen *Toon van C.* 15;9 jaar was, klaagde zijn vader bij den Voogdijraad, dat hij het in geen enkele betrekking kon uithouden, geen werklust had, thuis brutaal, driftig en oneerlijk was.

Bij het ingestelde onderzoek bleek, dat Toon's moeder gestorven was toen hij 4 jaar was. Zij overleed aan t.b.c. (verschillende van haar broers en zusters leden daar ook aan) en was daarvóór lang ziekelijk geweest. Uit het huwelijk waren nog 3 kinderen in leven, waarvan Toon de jongste was, 3 andere waren jong gestorven. Bovendien had de moeder nog een voorkind, 14 jaar ouder dan Toon, dat in een krankzinnigengesticht verpleegd werd. Twee jaar na den dood van zijn eerste vrouw hertrouwde de vader, uit welk huwelijk 6 kinderen geboren werden, terwijl de stiefmoeder nog een kind uit haar 1e huwelijk meebracht. De oudste volle broer van Toon was getrouwd, er waren dus 9 kinderen thuis. De vader had een vaste betrekking als meubelmaker en verdiende een behoorlijk loon. Tengevolge van het groote kindertal was het gezin echter arm; ook werkte hiertoe mee, dat de vader na ontvangst van zijn weekgeld zich geregeld bedronk en daarvoor een te groot deel van zijn loon besteedde. De stiefmoeder was bovendien geen goede huisvrouw, zij had weinig zorg voor het gezin en maakte een dommen vuilen indruk. Het gezin bewoonde aan den Linker Maasoever een woning van normale afmeting, die echter vuil

was. Tusschen vader en stiefmoeder waren nog al veel moeilijkheden; de familie zegt, dat de vader daardoor aan den drank geraakt is, in het eerste huwelijk zou de verhouding goed geweest zijn.

Toon was van zijn 2e tot zijn 7e jaar in een Katholiek gesticht in Rotterdam. Kort na het 2e huwelijk kwam hij weer thuis. Met zijn stiefmoeder kon hij geheel niet overweg. De jongen voelde zich achteruit gezet, ook toen hij werkte kreeg hij b.v. geen behoorlijke kleeding. De stiefmoeder stookte hem en zijn 2 jaar ouder zusje op tegen den vader. Ook dit meisje klaagde over het slechte leven bij de stiefmoeder, zij was in een dag- en nachtdienst gegaan en wilde niet meer thuis komen. De burens weten de slechte verstandhouding geheel aan de stiefmoeder, grove tekortkomingen van haar zijn echter niet gebleken.

Wat er ook van zij, zeker is dat Toon zeer verbitterd was tegen zijn stiefmoeder en ook tegen zijn vader, hij voelde zich verongelijkt en werd uit reactie onhandelbaar.

De Ambtenaar voor de Kinderwetten hield voorloopig eenig toezicht. Spoedig waren er opnieuw klachten (16;2 j.): Toon was den heelen winter werkloos geweest en deed voor werk geen moeite; thuis was hij zeer onhandelbaar, trapte onlangs een paneel van een deur in; hij verwenschte zijn vader en was zelfs met hem handgemeen, waarbij hij hem tegen den grond smiet (burens zeggen echter: als vader dronken is, kan een klein kind hem omver loopen, het was niet zoo erg). De vader was daarna doodsbang voor den jongen. Eenige orde was er in het gezin niet, ook de kleine kinderen deden wat ze wilden.

Over den te nemen maatregel werd lang gearzeld, eerst wilde de vader geen, daarna weer wel ontheffing, doch toen werd geen vereeniging tot voogdij-aanvaaring bereid gevonden.

Het gedrag van Toon was er onderwijl, zooals te begrijpen is, niet beter op geworden. Hij kwam nu herhaaldelijk met voorwerpen thuis (speelgoed, fiets-onderdeelen) waaraan hij niet eerlijk gekomen kon zijn; meestal kwam hij 's avonds pas laat, soms geheel niet thuis; hij werkte korten tijd, doch gaf maar een deel van zijn loon af en wilde niet zeggen, waar hij werkte. Eindelijk werd hij (16;8 j.) onder toezicht gesteld. Twee maanden later was hij weer zonder werk en onhandelbaarder dan ooit; hij werd door den Kinderrechter opgeroepen, kwam niet en moest voorgeleid worden. Hij zeide niet gekomen te zijn, omdat hij in deze jas (die inderdaad niet fraai was), toch niet kon komen en „die vent” hem geen andere wilde geven. De Kinderrechter oordeelde het 't beste hem elders een onderkomen te verschaffen en beval zijn observatie in de Kindersluis.

Toon schrijft zelf, dat hij in het gesticht als kleine jongen veel plezier gehad heeft en wou, dat hij er maar gebleven was; zijn stiefbroer werd steeds verwend en kreeg in alles zijn zin¹⁾, hij, Toon, kreeg geen kleeren meer en stief-

¹⁾ Toon's oordeel in deze is juist: deze jongen (het kind uit het eerste huwelijk van de stiefmoeder) werd ongeveer 1 jaar vóór Toon's ondertoezicht-

moeder ging hem zwart maken bij de Kinderpolitie; „...en toen heeft ik zelf tegen dien man (de gezinsvoogd n.l.) alles gezegt en toen moest ik weer bij mijnheer de Bie komen, en die heeft mijn naar Kindersluis gestuur omdat ik thuis niets meer kreeg, en zegt tegen mijn gaat maar voor drie maanden naar Kindersluis dan is de winter haast om en dan is het zoo koud niet meer ook. En ik gaf menheer de Bie een hand en ik ging naar Kindersluis toe.”

Het onderzoek wees uit, dat Toon geestelijk en lichamelijk nog infantiel was (16;11 j.), dien overeenkomstig bleef zijn intellect wat achter, de lagere school liep hij niet af. (Ik rekende hem onder de intell. sub-normalen en de geestelijk licht-afwijkenden, het is echter niet uitgesloten, dat bij verderen uitgroeï de achterstand nog vereffend zal worden). Lichamelijk was hij klein, met duidelijke sporen van Engelsche ziekte; hij was nog even voor de puberteit. Zijn gedrag gaf geen aanleiding tot klachten en kort na afloop van den observatie-termijn vond zijn gezinsvoogd werk voor hem (tot zoolang werd hij in de Kindersluis gehouden).

Van dat oogenblik tot nu, bijna 3 jaar later (de gezinsvoogdij loopt nog), heeft de gezinsvoogd geen enkele maal ernstig over Toon te klagen gehad en is hij nog steeds in dezelfde betrekking!

Dit geval laat duidelijk zien hoe ook jongens onder den invloed der stiefmoeder te lijden kunnen hebben. Verder toont het den heilzamen invloed, die van de gezinsvoogdij kan uitgaan: Toon vond in den gezinsvoogd iemand, bij wien hij met zijn grieven kon aankomen, terwijl de gezinsvoogd op zijn beurt bemiddelend tusschen hem en den vader en de stiefmoeder optrad. Ter inleiding werkte het verblijf in de Kindersluis voortreffelijk. De jongen had het er weliswaar beter dan thuis, doch hij was zijn vrijheid kwijt. Verder leerde hij er weer wennen aan orde en geregeld werk. Na Toon's terugkeer in de maatschappij kon de gezinsvoogd zijn invloed aanwenden dat hij geregeld aan het werk bleef en het niet zooals vroeger, telkens weer liet liggen. De kosten van het verblijf in de Kindersluis wegen ruimschoots op tegen de veel grootere uitgaven, die anders later ongetwijfeld noodig geweest zouden zijn, wanneer de jongen hetzij civiel-, hetzij strafrechtelijk blijvend uit het gezin verwijderd had moeten worden.

c. *Oneenigheid in het gezin; misdragingen der ouders.*

Het is niet alleen door het optreden van een stiefvader of -moeder dat er conflicten in het gezin ontstaan. *Oneenigheid tusschen de eigen ouders* vinden we in de onderzochte gevallen zeer vaak. Uiterlijk is het gezin dan compleet, maar inner-

---

stelling ter beschikking der regeering gesteld, hoewel hij toen nog geen 11 jaar was. Herhaaldelijk had hij fietsen e.d. gehuurd en deze niet teruggebracht. De moeder was tegenover hem zeer slap opgetreden. Is zij, uit spijt dat deze jongen weg moest, daarna Toon gaan zwart maken?

lijk blijkt aan de onderlinge harmonie heel wat te ontbreken.

Verschillende malen vinden we, dat de oneenigheid begon, toen door verminderde werkgelegenheid of algeheele werkloosheid, de inkomsten minder werden. ¹⁾ Behalve de ontstane armoede zal het gedwongen thuis zitten van den vader met de veel grootere gelegenheid tot wrijvingen en de door het niets doen geprikkelde stemming hieraan niet vreemd zijn. Van de gevallen, waarin de ouders samenleefden, vond ik een slechte verstandhouding bij de jongens in 26%, bij de meisjes in 43.5%. ²⁾

Slecht noemde ik de verhouding alleen bij werkelijk ernstige en herhaalde oneenigheden. In de gevallen van 2e huwelijk of concubinaat zijn de cijfers voor slechte verstandhouding bij de jongens resp. meisjes 22.5% en 24%. Bij nadere ontleding der cijfers blijkt, dat in het algemeen van de ouders, die hertrouwden, de vaders het in het 2e huwelijk slechter troffen dan de moeders. Uit de getallen voor slechte verstandhouding der ouders blijkt weer, dat de meisjes gevoeliger zijn voor ongunstige gezinsomstandigheden dan de jongens.

Dat voortdurende oneenigheid der ouders aan de opvoeding der kinderen niet ten goede komt is reeds aanstonds aannemelijk.

In de onderzochte gezinnen vinden we ook herhaaldelijk dat de vader of de moeder zich slecht gedragen. Bij de vaders is dit in de meeste gevallen drankmisbruik, bij de moeders misdragingen op zedelijk gebied (prostitutie, tijdens de samenleving met den wettigen echtgenoot omgang met andere mannen hebben, herhaaldelijk wisselen van bijzit; een min of meer constant concubinaat rekende ik hier niet onder). Het effect van het drankmisbruik is in zeer vele gevallen oneenigheid in het gezin en ook dikwijls armoede. Tot het eerste resultaat leiden ook de misdragingen op zedelijk gebied van man of vrouw. De cijfers omtrent de criminaliteit zijn het minst volledig, daar eventueele veroordelingen, vooral uit vroeger tijd, niet altijd bekend zijn. De frequentie

¹⁾ Zie ook H. Francke (Kinderrechter te Berlijn), Jugendverwahrlosung und ihre Bekämpfung, 1928, blz. 18.

²⁾ Ook anderen vonden dat meisjes vaker dan jongens kwamen uit gezinnen waar groote oneenigheid tusschen de ouders heerschte. (Zoo Healy en Bronner t.a.p.).

van het voorkomen van een en ander is weergegeven in onderstaande tabel 9.

TABEL IX

%	JONGENS (335)				MEISJES (269)			
	alcoh.	sex. onzedelh.	crim.	een of meer dezer factoren	alcoh.	sex. onzedelh.	crim.	een of meer dezer factoren
Wangedrag ouders								
van de vaders.	39.1	11.3	12.8	48.9	36.4	8.4	13.8	43.7
van de moeders.	4.8	15.5 ¹⁾	3.6	19.7	6.3	21.9 ²⁾	3.7	25.2
van vader of moeder				57.6				56.4
van vader en moeder				11.9				13.8

Het blijkt dus dat bij de jongens in bijna 49% der gevallen iets op het gedrag van den vader is aan te merken, bij de meisjes in bijna 44%; op dat van de moeder in resp. bijna 20 en ruim 25% der gevallen; op dat van één van beiden of beiden in bijna 58% resp. ruim 56%. Het zijn vooral de onvolledige gezinnen en die waar veel oneenigheid heerscht, waar men de meeste misdragingen vindt, zooals begrijpelijk is. Neemt men afzonderlijk de gezinnen, waarin beide ouders samenwonen en de verhouding dragelijk is, dan blijkt, dat daarin op het gedrag der ouders nog wat aan te merken is of was in 41% der gevallen bij de jongens en 25% bij de meisjes.

Op alle jongens- resp. meisjes-gevallen blijven dan tenslotte slechts 23.6% resp. 18.2% der gezinnen over, die volledig zijn en waar op het gedrag der ouders geen aanmerkingen zijn te maken. Telt men daarbij de gevallen, waarin de ouders zich vroeger misdroegen, doch thans niet meer, dan stijgen deze percentages tot resp. 30.4 en 19.

De invloed van de misdragingen en de oneenigheid der ouders op de kinderen is meer indirect dan direct.

¹⁾ Hieronder 4.5% prostituées. ²⁾ idem 6.3%.

Bepaaldelijk de kinderen tot diefstal of ontucht aanzetten komt slechts zelden voor.¹⁾ Bij de jongens noteerde ik het in twee gezinnen (waarvan uit één 2 kinderen tot mijn materiaal behooren). In het eene geval stuurde de moeder de kinderen gehuld in een groote cape de markt op om te gappen, in het andere liet zij op andermans naam boodschappen halen. In twee andere gevallen had de moeder weliswaar geen actief aandeel in de diefstallen, voorzoover tenminste kon blijken, doch hielp zij het gestolen goed te gelde te maken. In 5 gevallen verzetten de ouders zich er niet tegen, dat gestolen voorwerpen in huis kwamen, hoewel zij begrepen, dat de jongen er niet eerlijk aankwam. In één geval tenslotte nam de vader een jongen herhaaldelijk mee naar café's en liet hem daar meer drank gebruiken, dan goed voor hem was.

Bij de meisjes vond ik in twee gevallen, dat de moeder tot oneerlijkheid aanzette, doch dit droeg slechts een incidenteel karakter; in een ander geval accepteerde ze van een winkeldiefstal afkomstig goed. Vaker zien we dat de moeder tot het plegen van ontucht aanzet of dit opzettelijk bevordert, en wel in 5 gevallen (t.a.v. 2 zusjes had de vader hierin ook een actieve rol);²⁾ bij 5 andere meisjes bleek de moeder weliswaar niet rechtstreeks tot ontucht aan te sporen, maar toch wel gelegenheid tot contact met minder gewenschte mannen te scheppen, althans niet tegen te gaan, dat het meisje dit in het eigen huis zocht.

Meermalen worden de kinderen zonder voldoende reden uit school thuis gehouden (bij de jongens in 22 gevallen (6.6%), bij de meisjes in 13 (4.8%), soms ook uit bedelen gestuurd (bij de jongens zoowel als de meisjes in 6 gevallen).

De indirecte invloed van het wangedrag en de oneenigheid

¹⁾ Muller vond het t.a.v. zijn 25 recidivisten nimmer; zelfs van zeer ongeschikte ouders ging krachtig verzet tegen de misdadigheid der kinderen uit. Blz. 450.

Zie ook Bierens de Haan, Misdadige kinderen, blz. 46.

²⁾ Deze meisjes hadden hun slaapkamer gelijkvloers, voor aan straat; de ouders sliepen achter. Deze meenden dan z.g.n. dat jongens en vreemdelingen, die 's avonds op bezoek waren geweest, naar buiten waren vertrokken, in werkelijkheid verdwenen zij in de slaapkamer der meisjes. De moeder accepteerde wel geschenken van deze lieden, den vader kon het niet schelen, hoe de kinderen aan geld kwamen, als ze maar wat inbrachten. Hij was zelf beroepsheler.

der ouders op de kinderen is veel grooter, hoewel minder duidelijk aantoonbaar. „Vicious precepts are for less common than vicious examples; and as a rule, the example is not so much directly copied, as directly absorbed as a disturbing element or demoralizing atmosphere. To know that his own father is in prison or his own mother a profligate, is quite sufficient, without any open incitement, to turn a child's thoughts towards lawlessness and vice. To lose respect for one's parents is to lose respect for oneself, for one's fellows, and for the whole basis of morality".¹⁾ Vooral het gezin van den dronkaard is wel het slechtst denkbare voor kinderen om in op te groeien: „Money is squandered; health and discipline are neglected; the family is despised bij the neighbours; and a perpetual life of discord, irregularity, and passion is created and sustained. The parents abuse and maltreat both their children and each other. Indecency of speech and behaviour becomes rife; and the violence, whether of word, act or feeling, is apt to induce a deepseated revulsion in the growing girl or boy." ²⁾ Deze gezinnen zijn niet in staat bij de kinderen gemeenschapsgevoelens te ontwikkelen, wat in normale omstandigheden moet geschieden door de kinderen genegenheid voor hun directe omgeving bij te brengen. Wanneer deze ontbreken, wanneer het kind niet aangepast is aan of zich niet thuis voelt in het milieu waarin het is geplaatst, dan ondergaat het dit gemis met een gevoel van eigen minderwaardigheid. ³⁾ Dit kan voeren tot wrokgevoelens en een vijandige instelling t.o.v. zijn omgeving. „Een kind, dat niet begrijpen kan, waarom het feitelijk ter wereld gekomen is, behalve om afgesnauwd en gekwetst te worden, kan inderdaad moeilijk een gevoel van genegenheid tot ontwikkeling brengen. Gemeenschaps-zin en een achterstelling van egoïstische begeerten kunnen moeilijk gedijen en groeien in een omgeving, welke slechts belust is op de directe be-

¹⁾ C. Burt, *The young delinquent*, blz. 99.

²⁾ *ibidem*, blz. 100.

³⁾ Prof. Dr. E. A. D. E. Carp, *Het misdadige kind in psychologisch opzicht*, blz. 8. Zie ook blz. 26 vlg.

Ook Dr. Postma (*Het karakter bij het meisje enz.*, blz. 10) vond met cijfers bevestigd, dat het alcoholisme van den vader een nadeeligen invloed heeft op een gezonde ontwikkeling van het karakter in de puberteitsjaren.

vrediging van begeerten van materieelen aard." ¹⁾ In de eerste jaren zijn de normale liefdes-behoeften van het kind niet bevredigd; er is daardoor geen band ontstaan tot de naaste gezinsleden, hetgeen voor het sociaal-worden van het kind onontbeerlijk is. Op later leeftijd leidt het tot een openlijk conflict met zijn omgeving en een uitgesproken haat-instelling jegens de ouders. Deze kinderen ontbreekt het gevoel een plaats te hebben, waar ze zich volkomen veilig weten. Voor de ontwikkeling van het kind blijkt dit onmisbaar. ²⁾ Ook is de kans groot, dat door de onvolledigheid van het gezin het ideaal, waarnaar zich de zich ontwikkelende persoonlijkheid richt (het Ich-ideal in psycho-analytischen zin) en waarvoor bij normale verhoudingen de grondstoffen geleverd worden door beide ouders, slechts gebrekkig wordt gevormd. ³⁾

Het is moeilijk deze invloeden aan de hand van de beschikbare gegevens van geval tot geval bij de onderzochte kinderen op te sporen. Eén uiting ervan komen we echter herhaaldelijk en duidelijk tegen: n.l. de vijandige, althans slechte verstandhouding tusschen het kind en zijn ouders, waardoor het kind het ouderlijk huis mijdt en zooveel mogelijk zijn vertier elders zoekt. Een vijandigheid tegenover ieder en alles gaat er dikwijls mee gepaard.

Ter illustratie geef ik thans twee gevallen weer, waarin het slechte gedrag der ouders, of van een van hen, duidelijk een factor vormde bij het ontstaan van het wangedrag van het kind.

(17) Het eerste is dat van een meisje, *Magda B.* Over het gezin werd reeds gerapporteerd, toen Magda een half jaar oud was. De vader was geestelijk afwijkend en de moeder moest voor haar 5 kinderen den kost verdienen door uit werken te gaan. Door gebrek aan toezicht misdroegen de oudere kinderen

¹⁾ Carp, blz. 11. Zie ook Alexander und Staub, *Der Verbrecher und sein Richter*, blz. 25 vlg.; en Francke, t.a.p. blz. 16 vlg.

²⁾ M. v. Waters, *Ouders en botsende jeugd*, blz. 57 en 27.

Evenzoo Aichhorn: „Wir konnten... fast ausnahmslos feststellen, dass die Dissozialen zerstörtem, zerrüttetem oder unharmonischem Familienmilieu entstammten. Es hat den Anschein, alsob die Stösze, die das soziale Leben dem Einzelnen gibt, nur dann zu ertragen seien, wenn dieser einen Ruhepunkt findet, der für unsere Gesellschaftsordnung normalerweise in der Familie liegt" (blz. 199).

Ook Bierens de Haan, *Misdadige kinderen*: „Een gedegenereerd gezinsleven of geen gezinsleven te hebben, is dan ook wel de grootste ramp, die een kind kan overkomen. Het is veel erger voor hem dan in armoede op te groeien" (blz. 155).

³⁾ Aichhorn, blz. 155, 275.

zich. Op het gedrag van de moeder waren geen aanmerkingen. Een half jaar later werd de vader in een krankzinnigengesticht opgenomen, waar hij naderhand gestorven is.

Toen Magda 2 jaar was werd gerapporteerd, dat de moeder, die met de kinderen bij haar moeder in woonde (deze staat bekend als „kaartlegster“), het met verschillende mannen hield, veel dronken was en zich van de kinderen niet veel aantrok. Het oudste meisje slenterde veel op straat met jongens; de jongens pleegden vele diefstalletjes. Blijbaar verbeterde de toestand niet, daar de moeder 1½ jaar later van de voogdij over de 3 oudste kinderen werd ontheven.

Korten tijd daarna hertrouwde ze met een lompenkoopman, een onmogelijk mensch en bij buien een zwaren dronkaard.

Er werd weer over het gezin gerapporteerd toen Magda 13 jaar was. Er waren voortdurend ruzies tusschen de ouders en de kinderen, onderling en over en weer. Magda en haar 4 jaar ouder zusje konden met den stiefvader geheel niet overweg, beiden kwamen veel laat thuis. De oudste liep met een ongunstigen jongen, als straf knipte stiefvader haar het haar af, waarop zij het huis uitging en haar intrek nam bij een ongunstige, als aborteuse bekende vrouw. (Op grond hiervan stond zij eenigen tijd onder toezicht en werd ter observatie opgenomen; zij bleek van beperkt intellect; later leefde zij gescheiden van haar man in concubinaat). Ook een dochter van den stiefvader, 1 jaar ouder dan Magda, gaf moeilijkheden. Uit het huwelijk van de moeder met den stiefvader zijn verder nog 5 kinderen geboren en in leven. Het was een zeer ruw gezin, van opvoeding was geen sprake, de moeder was zeer slap. Het gezin had het zeer arm, daar de lompenhandel slechts weinig verdiensten opleverde.

Twee jaar later was de toestand in het gezin nog hetzelfde.¹⁾

Kort na dit onderzoek (Magda was toen 15 jaar), bleek zij te wonen bij een ongunstig bekend staande juffrouw in de nabijheid van den Schiedamschen dijk. Wegens moeilijkheden met den stiefvader was zij het huis uitgegaan. Afwisselend was zij op fabrieken en in diensten, liep veel met jongens en kwam dikwijls laat thuis.

Met 15;9 jaar werd Magda op den Schiedamschen dijk aangehouden met een vreemdeling, met wien zij café's had bezocht. Ze was toen weer thuis. Haar gedrag verbeterde hierna, zoodat de Voogdijraad volstond met aan de Ambtenares voor de Kinderwetten eenig toezicht op te dragen.

¹⁾ De aanleiding van het toen uitgebrachte rapport was het volgende. Een dochter uit het eerste huwelijk van den stiefvader, 1 jaar jonger dan Magda, was sedert zij 1½ jaar was, opgenomen bij welgestelde pleegouders, die haar in alle opzichten goed opvoedden. Het meisje was ten tijde van het onderzoek 14 jaar en ging steeds meer moeilijkheden geven: zij snoepte zeer veel, pleegde thuis herhaaldelijk diefstalletjes en bleef telkens zwerven; ook op school was zij oneerlijk; haar ontwikkeling was gering. Een en ander nam zoo'n omvang aan, dat de pleegouders haar niet langer konden houden. De vader werd van de voogdij ontheven en zij kwam onder hoede van een voogdijvereniging.

Toen Magda met 16;5 j. van een fabriek ontslagen werd en weigerde een dienst te aanvaarden, hetgeen beter voor haar geacht werd dan een fabriek, werd zij op verzoek van den Voogdijraad door den Kinderrechter onder toezicht gesteld. Kort daarna liep zij uit haar betrekking weg, zwierf tot 's avonds laat over de Hoogstraat en bleef een nacht tot half drie uit. Haar observatie werd toen bevolen.

Het meisje zegt zelf, dat zij wegens de ongezelligheid thuis en de voortduurende ruzies met den stiefvader zooveel mogelijk op straat bleef. Het was inderdaad, zooals ook uit latere rapporten blijkt, een zeer onevenwichtig gezin, waar steeds geraasd en gescholden werd; de stiefvader was uiterst driftig en maakte vaak heftige scènes, als alles goed afliep waren na zoo'n scène „slechts” de kleeren van het meisje kapot. De moeder is wel goedwillend, maar slap en kon noch man noch kinderen aan, daarbij draaide ze met alle winden mee. Magda zegt verder een dienst voor dag en nacht niet prettig te vinden, omdat ze dan alleen moet slapen.

Het meisje bleek in het Doorgangshuis intellectueel sub-normaal te zijn; verder was zij zeer onevenwichtig en humeurig en viel van het eene uiterste in het andere. Op grond ook van latere gebeurtenissen is aan te nemen, dat dit niet uitsluitend aan de gezinsomstandigheden te wijten is, maar mede aan haar geestelijke dispositie, zij werd daarom onder de licht afwijkenden gerekend. Lichamelijk was zij gezond.

Na drie maanden ging zij weer in een betrekking, kwam vervolgens op een fabriek. Het was thuis nog steeds arm, toch werd het huishouden door de moeder zoo goed mogelijk verzorgd. Het bleef met Magda geruimen tijd goed gaan, totdat (met 17;6 j.) zij zonder reden haar betrekking opzegde, herhaaldelijk laat thuis kwam en zich zeer onbeheerscht gedroeg. Dit was de reden, dat haar vastzetting in een particulier opvoedingsgesticht werd bevolen. Zij bleek daar geslachtsziek te zijn.

Het geregelde leven in het gesticht deed haar goed en toen zij bijna 19 jaar was, werd zij ontslagen en in een stadje in Noord Holland in een betrekking geplaatst. In dezelfde stad woonde een gehuwde oudere zuster, die vroeger onder voogdij had gestaan, en die haar wilde helpen. Er waren daarna nog wel telkens zeer onevenwichtige buien (ze wilde dan b.v. niet eten), maar op den duur verminderde dat. Hiertoe droeg bij de verkeerung met een flinken jongen, die een kalmeerenden invloed op haar had. (In Rotterdam was inmiddels het oudste meisje uit het 2e huwelijk onder toezicht gesteld; een der jongens maakte zich veel aan diefstalletjes schuldig; het gezin was nog onevenwichtig als altijd).

In dit zeer onevenwichtige en ruwe gezin werd het meisje duidelijk verwaarloosd, vooral tengevolge van het onmogelijk optreden van den stiefvader en diens drankmisbruik van tijd tot tijd. Daarnaast was zij juist door haar beperkt intellect en eigen onevenwichtigheid verhoogd kwetsbaar; in een beter milieu, met vooral meer gebondenheid aan het gezin, had zij echter zeker niet in die mate gevaar geloopt als thans.

Het tweede geval betreft een jongen; hier was het vooral het zeer slechte gedrag van de moeder, waardoor de verwaarloozing veroorzaakt werd.

18.) De ouders van *Paul van E.* trouwden toen zijn moeder 17 jaar was, kennelijk met de bedoeling haar uit handen van den Voogdijraad te halen, aan wien zij was toevertrouwd. Zij had toen reeds een kind van een ander, en was zoowel voor als na het huwelijk prostituee.

De man voer als slager op groote passagiersbooten en verdiende een goed loon, de vrouw had tijdens zijn langdurige afwezigheden vrij spel. Twee jaar na het eerste kind werd Paul geboren. De verhouding tusschen man en vrouw was slecht, de man was een ruwe lobbesachtige figuur, die veel dronk en van wien geheel geen kracht uitging. Over de misstappen van zijn vrouw werd hij tenslotte zoo boos, dat hij haar te lijf ging, waarop zij wegvluchtte, de kinderen achter latend (Paul was toen 4 jaar). De kinderen werden uitbesteed, de ouders scheidden, waarna de voogdij aan de moeder werd opgedragen, die hen evenwel niet bij zich nam. Toen zij echter niet meer voor de kinderen betaalde, werden ze bij haar teruggebracht, zij woonde toen op den Schiedamschen dijk.

Binnen enkele maanden na de scheiding kwam de man echter weer bij haar terug en hervatten zij de samenleving, waaruit nog een kind werd geboren. Na de wetswijziging in 1922 (waarbij gescheiden echtgenooten werd toegestaan nog één maal weer met elkaar te hertrouwen) hertrouwden zij (P. was toen bijna 8 jaar).

Zoodra zij hertrouwd waren werd de verhouding weer veel slechter; de vrouw ging eenige weken op stap en de bureu moesten zich het lot der kinderen aantrekken. Wederom scheidden de ouders, nu werd de vader voogd. De vrouw kreeg omstreeks dien tijd nog een kind, echter niet van v. E.

Toen Paul 9½ jaar was, klaagde de vader bij Pro Juventute over de beide jongens: zij spijbelden en zwierven op straat en trokken zich van den vader niets aan. De oudste zou bovendien getracht hebben verkeerde dingen met meisjes te doen. Hij was ook een tijdje bij zijn moeder en grootmoeder, die hem uit bedelen stuurden. De vader leefde in concubinaat en voer niet meer. Bij nader onderzoek bleek, dat beide jongens de schrik van de buurt waren en dat Paul meermalen van school gestuurd was, omdat hij te vuil was.

Beide jongens werden daarop onder toezicht gesteld, de oudste werd ter observatie in de Kindersluis opgenomen en Paul werd door Pro Juventute in gezinsverpleging geplaatst ergens op de Veluwe. Eenigen tijd later (P. was toen 10;3 j.) bleken de ouders weer samen te zijn gaan leven en daarom kwamen de jongens weer thuis. De nieuwe samenleving was slechts van korten duur; daarna was de vader een half jaar getrouwd met een vrouw, die ook niets over de jongens te zeggen had. Toen zij weer weg ging, werd nogmaals de ontzetting overwogen, doch voldoende termen werden niet aanwezig geacht.

In de dan komende jaren werd eenige malen gerapporteerd, dat Paul 's nachts zwervend werd aangetroffen, verder was hij twee keer eenige dagen op stap, de eerste maal na bij een patroon ontslagen te zijn wegens oneerlijkheid, de andere keer had hij eerst f 25.— van zijn broer thuis weggenomen; tenslotte verkocht hij twee maal zijn vaders fiets. Na school was hij meest als fietsjongen werk-

zaam geweest. De vader leefde afwisselend met zijn eerste vrouw en verschillende anderen, van wie er een als ongewenschte vreemdeling werd uitgezet. Toen Paul 16;2 jaar was, trouwde de vader voor de 4e maal, thans met een vrouw van 22 jaar, uit welk huwelijk een kind werd geboren. Het gezin woonde toen in een kleine woning (kamer met bedstede en alcoof), de man had geregeld verdiensten, doch men had het wel arm.

Eindelijk toen Paul 16;5 jaar was, heeft hij, sedert 2 weken krantenjongen op een station, op een Zaterdagmorgen alles in de steek gelaten en is met het ontvangen geld gaan zwerven; eerst kocht hij een paar schoenen en een broek. Hij zeide, dat zijn vader vond dat hij niet genoeg verdiende en dat deed hem den moed verliezen.

Pro Juventute meende dat er nog wel wat van hem te maken zou zijn, mits nu spoedig werd ingegrepen. Op dien grond werd hij 5 maanden later door den Kinderrechter ter beschikking der Regeering gesteld, met last tot onmiddellijke gevangenneming (hij was toen juist weer sinds enkele dagen zoek).

In de Kindersluis werd hij geestelijk normaal bevonden en van bevredigend intellect. Het was een opgewekte jongen, met een knap innemend gezicht (zijn moeder was ook een opvallend knappe vrouw) en van voldoende handigheid; 's nachts was hij nog niet zindelijk. Hij werd daarna als regeeringspupil in een particulier opvoedingsgesticht opgenomen, waar hij het meubelmakersvak leerde en het goed maakte. (Thuis was inmiddels ook de 4e vrouw weer verdwenen).

Het mag verwonderlijk heeten, dat deze jongen, bij zoo volkomen ontbreken van iedere opvoeding, zich tenslotte nog maar aan zoo weinig wangedrag schuldig maakte.

d. *Ziekelijke afwijkingen bij de ouders.*

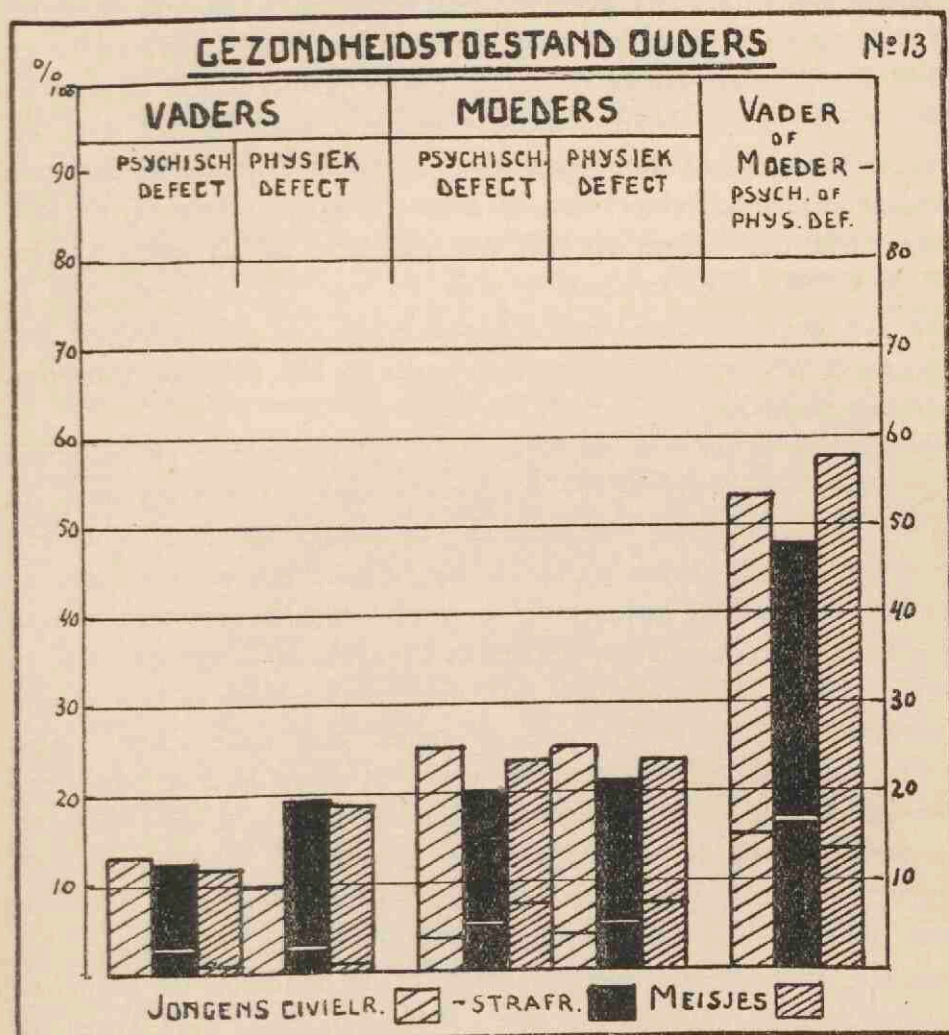
Naast de incompleetheid van het gezin tengevolge van dood of scheiding is er die, waarin wel beide ouders aanwezig zijn, doch een van hen of beiden door ernstige ziekte niet in staat zijn voldoende zorg aan het gezin te besteden. Nog sterker treffen de gevolgen van langdurige of ernstige ziekte het reeds onvolledige gezin.

Het voorkomen van lichamelijke of geestelijke afwijkingen bij de ouders in de onderzochte gezinnen wordt weergegeven door grafiek 13.

Onder psychische afwijkingen zijn begrepen achterlijkheid, krankzinnigheid, epilepsie, het voorkomen van psychopathische reacties en van ernstig nerveuse verschijnselen; onder fysieke afwijkingen alleen sleepende ziektes als t.b.c. en andere, die een voortdurende ziekelijkheid veroorzaken; verder lichamelijke gebreken als blindheid en ernstige doofheid. Ouders, aan een dezer kwalen gestorven, zijn mede in de getallen begrepen. In de eerste vier groepen

kolommen is met een afzonderlijk lijntje aangegeven het percentage der vaders resp. moeders die zoowel lichamelijk, als geestelijk afwijkingen vertoonden; in de laatste kolommengroep, het percentage waarin zoowel de vader als de moeder eenige afwijking had.

Materiaal ter vergelijking van normale kinderen is moeilijk te

krijgen, zoodat de cijfers op zich zelf weinig zeggend zijn. Zij zouden ook van belang kunnen zijn ter vaststelling van de mogelijkheid van erfelijke belasting der kinderen. Ook uit dat oogpunt echter hebben zij weinig beteekenis, daar geheel niet zeker is, dat inderdaad alle afwijkingen, ook de minder in het oog springende, vermeld zijn. Dit is ook de reden dat ik ervan afgezien heb andere

aanwijzingen voor erfelijke belasting, voorkomend bij verder verwijderde familieleden, te vermelden. In het algemeen zijn de ouders, die de inlichtingen moeten verstrekken, over deze dingen zeer geheimzinnig en zoo ze al iets mededeelen, zijn de gegevens dikwijls gebrekkig.

Een enkel cijfer, niet in de grafiek opgenomen, zij nog vermeld: t.b.c. komt veel voor: bij de jongens leden 7.6% der vaders en 8.1% der moeders eraan, of waren eraan gestorven; bij de meisjes resp. 4.6 en 5.2% (hierbij moet opgemerkt worden, dat over dit soort punten in de rapporten over de jongens exactere inlichtingen voorkomen). Intellectueel min of meer achterlijk waren bij de jongens 1.6% der vaders en 6% der moeders; bij de meisjes resp. 2.7 en 6.7%. (De verhouding voor de moeders is waarschijnlijk voor een deel ongunstig omdat de uitingen van achterlijkheid der moeder in het gezin den bezoeker meer in het oog springen dan van den vader).

Nagaande of en hoe de lichamelijke of geestelijke ziekelijkheid der ouders ongunstig op de kinderen werkt, kunnen we aan dit laatste gegeven direct aanknoopen: de achterlijke moeder is een bron van ellende in het gezin: de kleine kinderen weet zij niet de noodige lichamelijke verzorging te geven; voor de grootere kan zij geen orde of regelmaat in het gezin brengen, zij zorgt niet dat ze op tijd in bed komen en blijft zelf 's morgens te lang in bed liggen, waardoor de kinderen te laat of geheel niet naar school gaan; het huishouden verwaarloost ze, verkletst den tijd met buurvrouwen en vergeet eten te koken; de waarde van geld ontgaat haar, het weekloon wordt versnoept of aan overbodige fraaiïgheden uitgegeven, zoodat voor noodzakelijke levensmiddelen en kleeding geen geld is; alles wat eenige waarde heeft verdwijnt naar den lommerd, meestal voorgoed; de man wordt eindelijk de ruzies en de ongeregelde huishouding moe, zoekt zijn heil in de kroeg of laat vrouw en kinderen geheel in de steek. Dit beeld is niet te somber, in nagenoeg alle gevallen, waarin hierboven achterlijkheid der moeder vermeld is, kwam ik het tegen (zie het voorbeeld van Hanna L.). En hoe vaak leidt niet juist deze situatie tot ingrijpen op zeer jeugdigen leeftijd, nog voor er van eenig wangedrag der kinderen sprake kan zijn, welke gevallen bij de onderzochte niet voorkomen.

Het intellectueele defect bij de moeder is, blijkens de cijfers (ook rekening gehouden met de op de vorige bladzijde tusschen haakjes geplaatste opmerking daaromtrent) van grooter invloed dan dat van den vader. Dit geldt trouwens ook voor andere geestelijke en lichamelijke afwijkingen, die zich alle in grootere frequentie voordoen bij de moeders dan bij de vaders.

In de groote gezinnen heeft ernstige ziekelijkheid van de moeder meestal tot gevolg, dat zij haar taak niet meer aan kan, het huishouden ongeregeld wordt en zoo de kinderen leiding tekort komen. In de kleine gezinnen leidt het tot een slappe of verwende opvoeding.

Uit al het voorgaande blijkt weer het groote belang van de aanwezigheid van een moeder in het gezin, die tevens lichamelijk en geestelijk tegen haar taak opgewassen is.

Afwijkingen bij den vader, indien van zoo ernstigen aard, dat hij ongeschikt tot arbeid is, veroorzaakt in de eerste plaats armoede in het gezin. Daarnaast zien we, dat het gedwongen thuis zijn (evenals bij langdurige werkloosheid) conflicten in het gezin doet ontstaan. Eveneens ontstaan deze tengevolge van het ontactvol en ruw optreden van een geestelijk afwijkenden vader (zie Magda B. (17)).

In het voorgaande zijn slechts enkele, meermalen duidelijk in het oog springende gevolgen van de lichamelijke of geestelijke defectheid der ouders aangegeven. Voor een deel bleken ook deze afwijkingen in het gezin conflicten en spanningen te veroorzaken en nogmaals valt dus het accent op het onrustige, onharmonische gezin als ongunstigen factor voor de opgroeiende kinderen.

Nagaande tenslotte in hoevele der gezinnen, op bladzijde 117 vermeld, waarin beide ouders samen zijn en waarin op hun gedrag geen aanmerking te maken is, ziekelijke afwijkingen een duidelijk ongunstigen invloed op de kinderen uitoefenen, vinden we dat dit het geval is in 14 van de 79 jongensgezinnen en 13 van de 49 meisjesgezinnen. Er blijven dan dus over 65 jongensgezinnen (19.4% van het totaal) en 36 meisjesgezinnen (13.4%), waarin de ouders in betrekkelijke harmonie samenleven, zich niet misdragen en niet in ernstige mate de gevolgen van ziekten ondervinden, gezinnen dus, die als geheel intact mogen beschouwd worden.

2. De economische toestand van het gezin.

a. Algemeen.

Het is niet wel doenlijk ter beoordeeling van den algemeen economischen toestand der gezinnen mathematisch zekere criteria aan te leggen. De verdeeling in verschillende welstandsgroepen blijft steeds iets willekeurigs behouden. Voor een juiste beoordeeling moet natuurlijk niet alleen met het loon van den vader, doch met het geheele gezinsinkomen rekening worden gehouden. Zoowel het een als het ander was in de periode, dat een kind onder toezicht stond, vaak aan wisselingen onderhevig. De beoordeeling moest dan naar een gemiddelde geschieden.

Er werden vier groepen onderscheiden: *zeer arm*, *arm*, *voldoende* en *goed*, waarbij, in het bijzonder t.a.v. de laatste twee kwalificaties bedacht moet worden, dat dit bezien is van het standpunt der volksklassen, waar de onderzochte kinderen grootendeels uit voortkomen. Het uitgangspunt der verdeeling was, onder *zeer arm* te begrijpen alle ondersteunde gezinnen; onder *arm* die, waar de kostwinner een beroep had van het niveau van los havenarbeider of ongeschoold fabrieksarbeider; onder *voldoende*, waar de kostwinner in vasten gemeentedienst was, tot de geschoolde werklieden behoorde of een bevredigend renderende winkel had; onder *goed* de weinigen, die daarboven kwamen.

Bij de praktische uitwerking van dit beginsel, werd mede rekening gehouden met het aantal nog niets verdienende kinderen eenerzijds, met de inkomsten van oudere kinderen anderzijds, wat een verschuiving van welstandsgroep naar beneden of naar boven kon veroorzaken. Onder *zeer arm* werden verder gerekend alle gevallen waar het gezinsinkomen slechts weinig boven de steunnormen uitkwam ¹⁾, als grens nemend een inkomen van f 15.— p.w. voor de ouders, vermeerderd met f 1.50 à f 2.— per kind, al naar gelang den leeftijd.

Voldoende werd aangenomen bij een inkomen van f 21.— p. w.

¹⁾ Deze bedroegen in dien tijd: f 13.50 voor kostwinner plus 1 persoon, f 1.50 voor ieder volgend gezinslid; benevens een huurtoeslag van 2/3 der huur boven f 3.50.

af voor de eerste twee gezinsleden, vermeerderd met f 3.— à f 4.— per kind. Afgeweken werd van deze criteria weer, indien bijzondere lasten op het gezin drukten (b.v. wegens ziekte) of wanneer wel de gezinsinkomsten een hoogere rangschikking wettigden, doch het huishouden door de moeder zoo onoordeelkundig gevoerd werd, dat de toestand in het gezin feitelijk arm of zeer arm genoemd moest worden. Dit laatste deed zich voor in 16.3% der meisjes-gevallen, in 16.8% der gevallen bij de civielrechtelijk en in 12.3% bij de strafrechtelijk behandelde jongens. Onder deze gezinnen kwamen de gevallen van de ergste armoede voor.

Ten aanzien van enkele gezinnen beschikte ik niet over voldoende gegevens om tot een oordeel te komen, terwijl enkele andere gevallen buiten beschouwing zijn gelaten, omdat het kind reeds voogdij-pupil was of als wees door Maatschappelijk Hulpbetoon was uitbesteed.

De verkregen resultaten zijn in grafiek 14 verwerkt.

Het eenige vergelijkingsmateriaal t.a.v. de totale bevolking is te vinden in de gegevens omtrent de Rijksinkomstenbelasting.¹⁾ De groote moeilijkheid daarbij is echter, dat wel vermeld is het aantal aangeslagenen en de voor hen vastgestelde inkomens, echter niet het aantal van hen, die niet werden aangeslagen wegens werkloosheid of te gering inkomen (beneden f 800.—) en evenmin degenen met een inkomen boven f 800.—, die wegens hun kindertal buiten de belasting vielen. Op grond van andere gegevens heb ik het aantal der om al deze redenen niet aangeslagenen moeten schatten²⁾.

¹⁾ Vermeld in Jaarcijfers der Gemeente Rotterdam, 1932.

²⁾ Ik heb de berekening gebaseerd op de methode, aangegeven in de brochure „Inkomens en vermogens in Nederland” uitgegeven in „Verslagen en mededeelingen van de afdeeling Handel en Nijverheid van het Departement van Arbeid, Handel en Nijverheid”, jaarg. 1929, no. 10.

Bij de laatste volkstelling bleken van de bevolking van Rotterdam 43.3% in een beroep werkzaam te zijn, n.l. 65.1% der mannen en 19.9% der vrouwen. Onder „in een beroep werkzaam” worden verstaan de menschen, die een beroep uitoefenen of zouden uitoefenen, indien zij niet werkeloos waren; dit zijn dus degenen, die een inkomen (uit arbeid) zouden kunnen hebben en voor een aanslag in de belasting in aanmerking zouden kunnen komen. Om de uitkomsten der berekening vergelijkbaar te maken met de resultaten voor de onderzochte kinderen, is het gewenscht de beneden 18-jarigen, die reeds een beroep hebben, buiten beschouwing te laten. Dit aantal was evenwel blijkens ingewonnen inlichtingen voor de verschillende gemeenten afzonderlijk niet berekend en was

In de tweede plaats is bij de belastingstatistiek slechts rekening gehouden met het individueele inkomen, niet met het gezinsinkomen, terwijl ook in deze cijfers het aantal kinderen niet tot uitdrukking komt, behoudens dat tengevolge van den kinderaftrek (die voor inkomens beneden f 1400.— f 100.— per minderjarig kind bedraagt, welk bedrag bij de hoogere inkomens geleidelijk toeneemt) de a n g e s l a g e n e n met b.v. een inkomen van f 1000.— niet meer dan 2 minderjarige kinderen hadden enz. (op het vermelde bedrag der inkomens is n.l. de kinderaftrek nog niet in mindering gebracht). Tenslotte zullen onder de niet aangeslagenen verhoudingsgewijs veel jeugdige ongehuwde personen voorkomen, waarvan ik den invloed op het cijfermateriaal trachtte te beperken, door de beneden 18-jarigen buiten de berekening te laten.

Op de cijfers der belastingstatistiek, aangevuld met de niet-aangeslagenen, paste ik weer een verdeeling in vieren toe, zooveel mogelijk volgens het boven vermelde criterium voor de onderzochte kinderen, daarbij uitgaande van een gezin met man, vrouw en drie kinderen. Onder „zeer arm” werden gerekend alle niet aangeslagenen; onder „arm” de aangeslagenen naar een inkomen beneden f 1400.—; onder „voldoende” degenen met een inkomen van f 1400.— tot f 3000.— en onder „goed” de daarboven gaande inkomens.

Rekening houdend met alle hiervoor genoemde onzuiver makende factoren, kunnen de gevonden cijfers (in tabel 10 vermeld, in gra-

slechts bekend voor het geheele land. N.l. op het totaal der ongehuwde mannen is 8.65% beneden 18 jaar en in een beroep werkzaam, op de ongehuwde vrouwen 5.83% (gehuwden kunnen wegens het geringe aantal verwaarloosd worden). Daar het percentage van alle mannen, dat in een beroep werkzaam is, te Rotterdam hooger is dan in het geheele land, heb ik dienovereenkomstig het percentage der ongehuwden beneden 18 jaar, reeds in een beroep werkzaam, voor Rotterdam wat hooger geschat dan het vermelde percentage voor het geheele land en wel op 9%.

Ik bereken dan, dat te Rotterdam 173.800 mannen van 18 jaar en ouder in een beroep werkzaam zijn en 47.300 vrouwen, totaal 221.100 personen. Over het belastingjaar 1931/32 waren 149.700 personen aangeslagen, zoodat het aantal niet aangeslagenen (zonder de beneden 18-jarigen) geschat wordt op 71.400. Dit aantal is eerder aan den lagen dan aan den hoogen kant, omdat onder de aangeslagenen een aantal is, dat niet meer in een beroep werkzaam is (renteniers, gepensioneerden) en dus niet in het totaal van 221.100 is begrepen.

fiek 14 mede in beeld gebracht) slechts een zeer ruwe vergelijking mogelijk maken.

TABEL X

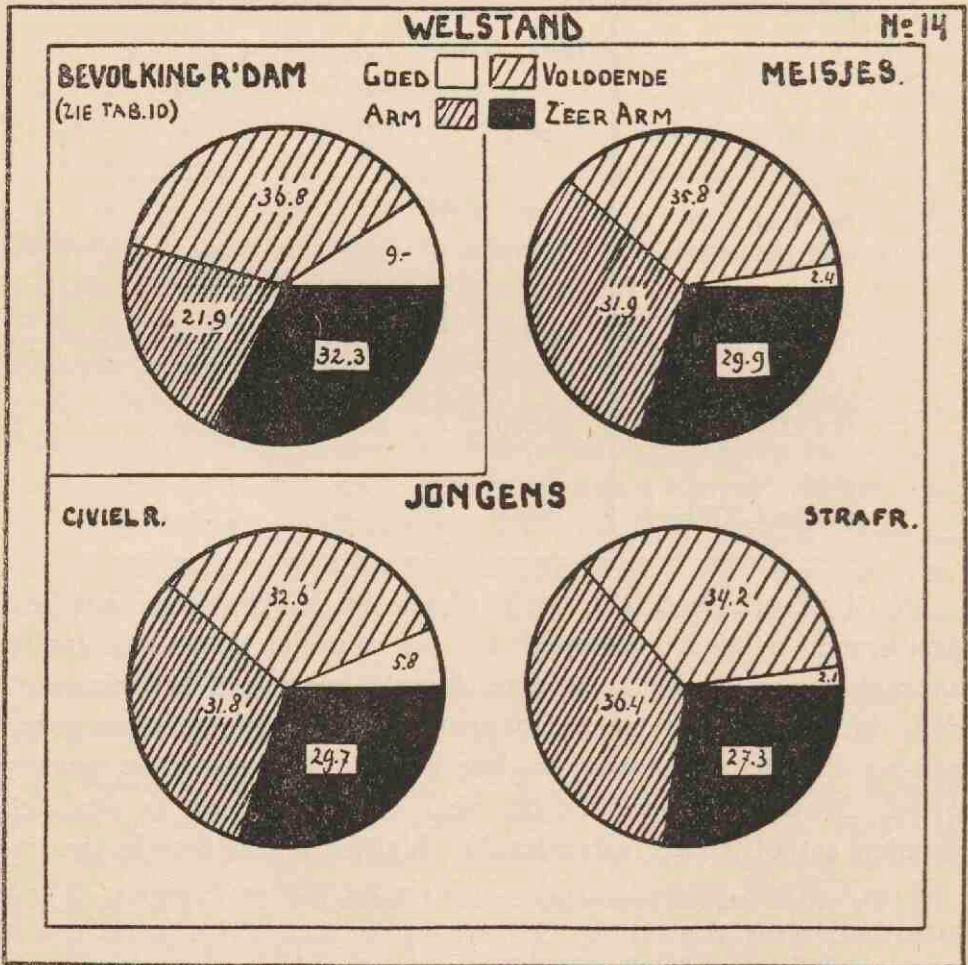
	Rijksinkomstenbel. 1931/2 ¹⁾		Onderzochte kinderen
	aantal	%	%
zeer arm (niet aangeslagen)	71.400	32,3	29,—
arm (beneden f 1400.—)	48.300	21,9	33,4
voldoende (f 1400.—f 3000.—)	81.500	36,8	34,6
goed (boven f 3000.—)	19.900	9,—	3,—

Wel blijkt uit de cijfers, dat kinderen uit de economisch het best gesitueerde milieu's aanzienlijk minder met den Kinderrechter in aanraking komen dan de andere. Daarbij moet wel bedacht worden, dat dit nog niet alles zegt omtrent het vóórkomen van wan-gedrag, als hier besproken, in deze kringen; alleen dat de maatregelen, die men er tegen neemt, veel minder bestaan in een zich wenden tot officieele instanties. ²⁾ Verder blijkt, dat de kinder-

¹⁾ De cijfers hebben betrekking op het belastingjaar 1931/1932, dus op het kalenderjaar 1930. Van 1929 op 1930 is reeds een daling der inkomens te constateeren, doch voor 1931 is deze daling nog veel sterker, reden waarom ik dit laatste jaar niet als maatstaf nam. De percentages waren voor 1931 resp.: 41.5, 18.8, 31.7 en 8.—

²⁾ Zoo ook P. Wets, t.a.p., blz. 80. Opmerkenswaard is ook het oordeel van Oskar Beck, „Ursache und Therapie bei verwahrlosten Jugendlichen" blz. 396: „Prozentuell ist die Zahl der verwahrlosten Jugendlichen aus besser situierten Familien gröszer als aus Proletarfamilien. Die Proletarierkinder, die weniger beaufsichtigt werden und bei welchen zum Groszteil die Strasze als Erzieher wirkt, nehmen leichter den Kampf mit einem widrigen Geschick auf, da sie schon in ihrer Kindheit mitten auf den Kampfplatz gestellt werden. Die Strasze schleift die scharfen Kanten des Charakters ab, es kommt zum Messen

rechterkinderen niet voornamelijk uit de allerarmste kringen worden gerecruteerd, doch wel verhoudingsgewijs veel meer uit de als arm gekwalificeerde gezinnen en tenslotte dat het percentage komend uit gezinnen, waar de economische toestand voldoende is

geacht, niet veel minder is, dan het percentage van deze groep op de geheele bevolking. ¹⁾

der Kräfte, der Gemeinschaftsdrang wird befriedigt, auch ist eine ununterbrochene Kontaktnahme mit heterogenen und homogenen Elementen von günstiger Wirkung auf das seelische Leben dieser Jugendlichen."

¹⁾ Healy en Bronner meenen, dat de welstandsverdeeling der door hen onderzochte kinderen procentueel ongeveer moet overeenstemmen met die van de totale bevolking. In ieder geval is er in hun materiaal geen overwegen van

b. *Maatschappelijke positie en beroep der kostwinners.*

De maatschappelijke positie en het beroep van de kostwinners der onderzochte kinderen is vermeld in de tabellen 11 en 12.

In tabel 11 is een verdeling gemaakt, waarbij o.a. uitgegaan is van de meerdere of mindere vastheid van het dienstverband. Onder „los werk” werden niet alleen begrepen degenen, die geen bepaald beroep uitoefenen, doch ook alle haven- en fabrieksarbeiders,

TABEL XI

MAATSCHAPPELIJKE POSITIE KOSTWINNER

%	aantal bekend	zelfst. beroep	vast werk	los werk	venter opkooper e. d.	zonder werk	geen kostw.	moeder werkt
JONGENS civielr.	139	13.7	34.6	14.4	2.1	9.3	25.9	20.1
strafr.	193	13.2	35.8	21.6	4.2	16.3	8.9	23.7
totaal	329	13.4	35.3	18.5	3.3	13.4	16.1	22.2
MEISJES	256	9.8	35.6	18.3	4.3	14.5	17.6	25.4

ders, die telkens voor een bepaald karwei of voor korten tijd worden aangenomen. Deze verdeling is, om een inzicht te krijgen in de maatschappelijke positie, van nog meer belang dan een verdeling naar beroepen, omdat vooral de voortdurende onzekerheid en de wisseling van het inkomen bij de losse arbeiders (welk beroep zij nu ook precies uitoefenen) van invloed zal zijn op het gezin: het zal de strekking hebben tevens het geheele huishouden ongeregeld te maken, een rekenen met de toekomst wordt er vrijwel onmogelijk door. Ook de herhaalde verandering van het welvaartspeil werkt op zichzelf ongunstig. Vaak worden b.v. in de goede tijden goederen op afbetaling gekocht, terwijl in de slechte perio-

de armste bevolkingsgroep. Ook het lichamenlijk onderzoek wees uit, dat de zich misdragende kinderen niet vaker ondervoed waren.

den de daaruit voortvloeiende verplichtingen een onevenredig deel der inkomsten opeischen.

Voor deze cijfers is echter geen vergelijkingsmateriaal voor de geheele bevolking te vinden.

In tabel 11 vermeldde ik ook nog het percentage der moeders,

TABEL XII

BEROEP	kostwinners onderz. kinderen		in Rotterdam in beroep werkzame mannen ¹⁾		kostwinners schoolkinderen	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Haven- en transportbedrijf; en losse arbeiders	135	30,1	20.335	10,8	51	22,2
(daaronder losse (haven- arbeiders)	(86	19,2)	(14.788	7,8)		
Binnenscheepvaart	9	2,—	7.227	3,8	6	2,6
Zeescheepvaart	25	5,6	7.793	3,9	13	5,6
Bouwbedrijf	36	7,8	17.800	9,4	27	11,7
Industrie	74	16,5	65.021	34,5	46	20,—
Gemeentedienst	31	6,9	12.770 ²⁾	7,2	20	8,7
Venters, opkooopers, uit- dragers	15	3,3	2.674	1,4	9	3,9
Totaal vermeld		72,2		71,—		74,7
Totaal bekend	449	100,—	188.800	100,—	230	100,—

dat uit werken ging. Meestal bestond dat in het schoonhouden van kantoren e.d. Het percentage van alle gehuwde vrouwen in het

¹⁾ Deze cijfers zijn ontleend aan deel VII en VIII van de Volkstellingsstatistiek 1930, uitgegeven door het Centr. Bur. voor Statistiek.

²⁾ In tegenstelling tot de overige cijfers, is dit getal ontleend aan Jaarcijfers gemeente Rotterdam 1930; hierin zijn ook vrouwen begrepen, zoodat de vergelijking met de andere cijfers niet geheel zuiver is.

geheele land, dat een beroep uitoefent, was bij de volkstelling 1930 7.93, derhalve aanzienlijk lager (het is niet uitgesloten, dat op de geheele bevolking nog wel meer gehuwde vrouwen zijn, die wel een enkel uur per dag of een enkelen dag per week uit werken gaan, doch dit niet een „beroep” vinden en het niet als zoodanig vermeldden; ook zal het percentage voor Rotterdam wel wat hooger zijn, dan voor het geheele land, het juiste cijfer kon mij evenwel niet verschafft worden).

Naast de cijfers van tabel 11 heb ik getracht een vergelijking te maken met de uitkomsten der beroepsstatistiek gegrond op de voor Rotterdam verkregen gegevens bij de laatste volkstelling (tabel 12). Daar bij de onderzochte kinderen de opgaven omtrent het beroep nog al eens onduidelijk zijn, heb ik enkele van de meest voorkomende beroepen uitgezocht en andere zoo gegroepeerd, dat de vergelijking zoo zuiver mogelijk gemaakt is. Zoo werden de „losse arbeiders”, die de beroepsstatistiek afzonderlijk geeft, samengesteld bij de havenarbeiders, daar in mijn gevallen de onderscheiding niet te vinden was. Onder „industrie” zijn begrepen alle arbeiders werkzaam op scheepswerven, machinefabrieken, kistenmakerijen enz. Van de in de statistiek vermelde cijfers, voor het in de bedrijven van een bepaalde categorie totaal aantal werkzame personen, werden afgetrokken de niet tot het eigenlijke bedrijf behorende, als kantoorpersoneel e.d.

In de 3e kolom van tabel 12 zijn nog vermeld de beroepen van de kostwinners der contrôle-groep schoolkinderen, voorzoover hieromtrent voldoende duidelijke inlichtingen waren verstrekt. Daar het aantal dezer kinderen klein is en de verscheidenheid der beroepen groot, hebben deze laatste cijfers slechts betrekkelijke waarde.

De cijfers laten zien, dat van de onderzochte kinderen een zeer veel grooter deel der kostwinners in de haven werkt, dan van de mannen op de totale bevolking van Rotterdam. Opvallend is verder, dat zij daartegenover veel minder vaak in de industrie werkzaam zijn. Een verhoudingsgewijs aanmerkelijk verhoogd percentage geven verder de werkzamen in de zeescheepvaart en de venters en opkoozers.

In het algemeen is dus te zeggen, dat de onderzochte kinderen veelvuldiger komen uit gezinnen, waar de kostwinner een maatschappelijk laagst geklasseerd beroep uitoefent. Dat de welstand der

onderzochte gezinnen niet ongunstiger is, dan werd gevonden, moet worden toegeschreven aan de vermeerdering der gezinsinkomsten door de verdiensten der kinderen.

Opmerkelijk is wel, dat op de willekeurige groep kinderen van volksscholen het percentage der vaders, dat in de haven werkt, twee maal zoo groot is, als op de totale bevolking. Met dat al blijft het percentage voor de onderzochte kinderen nog de helft hooger. Ook overigens vertoonen de cijfers voor deze schoolkinderen afwijkingen van de totale bevolking in dezelfde richting, als ten aanzien van de onderzochte kinderen vermeld.

c. *Werkloosheid der kostwinners.*

De werkloosheid der kostwinners vertoont vooral in het jaar 1931 een sterke stijging, welke reeds in 1930 was begonnen. Van de kostwinners der in 1930 onder toezicht gestelde of berechte kinderen was 15.9% werkloos, van de in 1931 behandelde kinderen 25.3%. Het is niet goed mogelijk deze cijfers op zichzelf te vergelijken met het werkloosheidspercentage der totale bevolking, aangezien daar onderscheiden wordt tusschen werkloozen en armlastigen, welke onderscheiding ik in mijn gevallen niet kon maken. Onder armlastigen zijn dan niet alleen begrepen werklooze mannen boven 65 jaar, invaliden e.d., maar ook b.v. weduwen. Ik vermoed echter, dat er onder de werklooze kostwinners der onderzochte kinderen slechts weinig armlastigen in dezen zin zijn. In Rotterdam waren blijkens de volkstelling van 1930 ongeveer 188.800 mannen in een beroep werkzaam.¹⁾ In 1930 waren er gemiddeld 5.124 ondersteunde werkloozen, in 1931 13.045 (zijnde resp. 2.7 en 6.9% van 188.800); het aantal werkloozen en armlastigen samen in die jaren bedroeg resp. 11.086 en 20.272 (derhalve resp. 5.9 en 10.6% van 188.800). Hoewel geen van beide berekeningen zuiver vergelijkingsmateriaal bieden, blijkt er wel uit, dat het aantal werkloozen onder de kostwinners der onderzochte kinderen groot is.

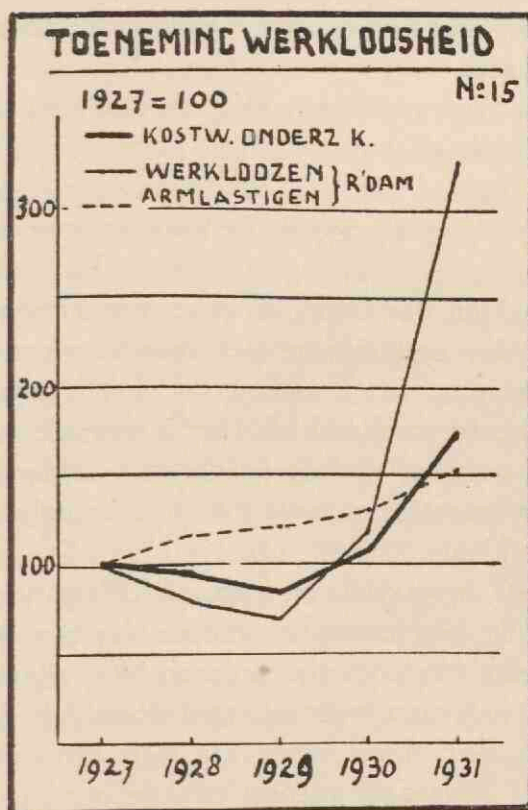
De toeneming der werkloosheid gaf ik weer in grafiek 15, waarbij het jaar 1927 als vergelijkingsmaatstaf is gekozen en op 100 is gesteld. Naast elkaar zijn geplaatst de werklooze kostwinners der onderzochte kinderen en de werkloozen en armlastigen te Rotter-

¹⁾ Zie noot 2, blz. 129.

dam (voor de onderzochte kinderen is gerekend met het percentage werklozen onder de kostwinners van de kinderen die in ieder jaar voor den Kinderrechter terecht stonden of onder toezicht werden gesteld; voor de werklozen en armlastigen met de absolute cijfers, door Maatschappelijk Hulpbetoon verstrekt betreffende gemiddeld in ieder jaar ondersteunde personen).

Uit grafiek 15 blijkt, dat wel in de hausse-jaren 1928 en 1929

het aantal werklozen onder de kostwinners der onderzochte kinderen verminderde en van 1930 op 1931 het aantal sterk toenam, doch dat de daling eenerzijds, de stijging anderzijds lang zoo sterk niet was als van de werkloosheid op de totale bevolking. Waarschijnlijk is dus het aantal permanente werklozen onder de kostwinners der onderzochte kinderen groot. Ook het hoge percentage werklozen bij de onderzochte gezinnen in 1929, n.l. 12.4% tegenover resp. 1.6 en 4.5% voor resp. werklozen en werklozen plus armlastigen op de totale bevolking in dat jaar (weer berekend

naar een totaal van 188.800), pleit niet voor het gehalte van de arbeidskracht dezer lieden.

De werkloosheid van den vader heeft, behalve verarming van het gezin, vooral dezen ongunstigen invloed, dat eenerzijds de prikkelbaarheid van den getroffene verhoogd wordt, anderzijds door zijn voortdurend thuis zijn de gelegenheid tot conflicten vergroot is. Daartegenover heeft de werkloosheid ook het goede gevolg, dat de vaders meer gelegenheid hebben toezicht op de kinderen te houden en dat er geen of slechts weinig geld meer beschikbaar is voor drankmisbruik.

Op den invloed der werkloosheid op de kinderen kom ik hieronder nog terug (hoofdst. V, § 6).

d. *De invloed in het algemeen der economische omstandigheden.*

Na het vermelden der feitelijke gegevens omtrent den economischen toestand der onderzochte gezinnen nog een en ander over den invloed ervan op het ontstaan van het wangedrag (over de woningen der kinderen spreek ik hierna nog afzonderlijk). Vooropgesteld moet worden, dat uit de dossiers zelden duidelijk blijkt, hoe precies de ongunstige economische omstandigheden hun invloed hebben doen gelden.

De in tabel 10 en grafiek 14 gegeven cijfers doen zien, dat het niet hoofdzakelijk de allerarmste groepen der bevolking zijn, waaruit de onderzochte kinderen voortkomen. Wel zijn in mijn gevallen vooral de arme gezinnen meer vertegenwoordigd, dan op de totale bevolking, doch niet in die mate, als men aanvankelijk misschien zou verwachten; daarnaast vormen ook de gezinnen, die in bevredegende economische omstandigheden verkeeren, een groot deel der onderzochte gevallen (iets meer dan $\frac{1}{3}$). Dit doet vermoeden, dat het niet uitsluitend of hoofdzakelijk de ongunstige economische omstandigheden zijn, die de kinderen tot wangedrag voeren.

Wangedrag, *direct* veroorzaakt door economischen nood, ben ik in mijn gevallen niet tegengekomen (het uit honger gestolen brood trof ik b.v. niet aan)¹⁾. Dit wil niet zeggen, dat het niet

¹⁾ Hetzelfde vonden anderen: Bierens de Haan (Misdadige kinderen, blz. 94); Muller (t.a.p., blz. 452); Hillesum; Burt (t.a.p., blz. 92).

Bij de meerderjarigen is dit anders. Vooral in het laatste jaar (1934) ver-

herhaaldelijk onbevredigd gebleven behoeften waren, die het kind tot stelen e.d. verleidden, doch in zeer veel gevallen kan men dan toch niet zeggen, dat het kind objectief beschouwd in zoo ongunstige economische omstandigheden verkeerde.

Dikwijls is inderdaad de wensch een onbevredigde behoefte te vervullen de directe aanleiding tot het wangedrag. De aard dezer behoeften wisselt aanmerkelijk al naar gelang van leeftijd en sexe. Het doel van de diefstal is bij de jongens bijna steeds de bevrediging van tot zekere hoogte luxe-behoeften: sigaretten en bioscoop; soms kinderlijker: een mes, speelgoed-revolver, riem, fluitje; of bij de grootere: een nieuwe pet, een das. Wanneer het wangedrag zich niet uit in stelen, maar in onhandelbaarheid thuis of andere niet strafbare misdragingen, dan is dat vaak een mokken om hetzelfde: om te weinig of geen zakgeld, waardoor dergelijke behoeften niet bevredigd kunnen worden; of wel b.v. om een nieuw pak, waarvoor geen geld beschikbaar is. ¹⁾ Bijzonder moeilijk wordt het voor de jongens, indien zij omgaan met vrienden, die meer geld te verteren hebben dan zijzelf: zij willen meedoen, maar hebben de middelen er niet voor (ik vond dit duidelijk bij 7 jongens); hetzelfde geldt, wanneer er een meisje in het spel is, voor wie zij groot moeten doen.

Nu moet bij dit alles wel bedacht worden, dat met absolute armoede dit in veel gevallen niet te maken heeft. Wel zal het natuurlijk in de arme gezinnen meermalen voorkomen, dat ook objectief voor de kinderen als dringend erkende behoeften niet bevredigd kunnen worden, doch we zien de beschreven verschijnselen

---

schenen meer dan eens voor den Politierichter verdachten, voor wie wel degelijk groote nood de directe drijfveer tot de diefstal was.

¹⁾ Een enkele keer vinden we ook diefstalletjes, waarvoor geheel geen doel aanwijsbaar is: het gestolene wordt spoedig weer weggegooid of vernietigd. De daad is dan slechts als geheel impulsieve handeling te begrijpen (Bierens de Haan, Misdadige kinderen, blz. 44).

Voor een deel, vooral bij kleinere jongens, is het gappen op straat niet anders te verklaren dan als een sportief genoeg, een avontuurlijk ondernemen, getuige b.v. de volgende uitlatingen in een levensbeschrijving van een 14-jarigen jongen: „de koekjeswinkels waren ineens leeg als ik binnenkwam met mijn kameraden”... „toen de markt begong was die 'smorgens vol, 'savonds leeg door ons, het was een lust om te doen”.

zoowel in de welstandsgroepen „zeer arm” als „voldoende” optreden.

Beslissend is het niveau, waarop behoeften als onbevredigd worden gevoeld; het zijn behoeften, die bij het economisch peil van het gezin niet voldaan kunnen worden. De oorzaken van het ontstaan van dergelijke behoeften liggen voor een deel in algemeen economische omstandigheden: welstandstegenstellingen, verlokende winkeluitstallingen, bioscoopreclames e.d. De welvaartstegenstelling kan zich b.v. direct doen gevoelen in de reeds vermelde gevallen, dat een jongen omgaat met vrienden, die meer kunnen uitgeven dan hijzelf; ging hij slechts om met vrienden van denzelfden economischen standaard, dan zou hij met hetzelfde kleine zakgeld tevreden zijn.

Een groote invloed heeft men ik ook de verarming van het gezin: bij meerderen welstand heeft het kind zich op een hooger behoeften-peil ingesteld, dat hij nu bij de verarming van het gezin niet meer kan bevredigen. Mijn indruk is, dat men eerder zich schikt naar een constante geringe mate van welstand, dan dat men de verlagingen in het welstandspeil kan verdragen. ¹⁾ Het voortdurend schommelen van de inkomsten der losse arbeiders moet om deze reden ook een ongunstigen invloed uitoefenen (zoals vermeld komen de losse (haven)arbeiders op de kostwinners der onderzochte kinderen verhoudingsgewijs zeer vaak voor).

Naast deze milieu-factoren, bestaan er ook bij de individuen onderling verschillen: de een heeft minstens f 5.— p. w. zakgeld noodig, de ander kan volstaan met f 1.—. Dit wordt mede bepaald door de persoonlijkheid van het kind: de van nature tot groot doen geneigde, de fantastisch aangelegde, heeft steeds meer onbevredigde behoeften dan de nuchtere, gauw tevredene; achter iedere bevredigde behoefte doemen bij hem weer nieuwe onbevredigde op. Bepalend is „hoe arm men zich voelt”, niet hoe arm men is. ²⁾

Bijzonder wreekt zich in dit verband de verwende opvoeding: wanneer het kind van zijn eerste levensjaren af steeds in alle opzichten tegemoet is gekomen, zal het ook later steeds vervulling

¹⁾ Den duidelijk ongunstigen invloed van een dergelijke welstandsverlaging vond ik bij 3.9% der jongens- en 3% der meisjesgevallen.

²⁾ Prof. Mr. W. Pompe, Oorzaken en bestrijding der jeugdcriminaliteit, Versl. 6e R.K. Paed. week 1931, blz. 158.

van al zijn wenschen en grillen eischen. Veelvuldig vinden we dan ook het slappe, wilswakke kind, dat geen verleiding kan weerstaan, dat „niet mans genoeg is zich zelf iets te ontzeggen”, zooals één van Muller's recidivisten van zichzelf zeide.¹⁾ Het is hiervoor onverschillig, op welk economisch niveau geleefd wordt, zoowel in de armste gezinnen, als daar waar betrekkelijke welvaart heerscht, vinden we deze kinderen.

Een in verband met het voorgaande merkwaardig verhaal is de volgende levensbeschrijving van een bijna 16-jarigen jongen, uit een zeer arm gezin, waarvan de moeder zich jarenlang niet goed gedroeg. De jongen is intellectueel ruim voldoende ontwikkeld en geestelijk normaal, hij toonde zich in het opvoedingsgesticht een moeilijke, ruwe jongen.

Hij was werkloos (hij had zich bedankt, omdat hij werk moest doen, waarin hij geen zin had) en schrijft over dien tijd (spelling en interpunctie geef ik onveranderd weer):

... maar in die tussen tijd stond ik op een avond in een winkel en zag hoe die vent er een briefje van tien op de toonbank legde maar vergat het in zijn laade te doen het viel op de grond. en ik had geen centen want het was net Zaterdag dus ik stak dat briefje in mein zak en ging na wat gekocht te hebben de winkel uit ik had nog nooit geld gestollen. dus ik ging alles koopen en s maandags had ik niks meer over ik ging weer naar die winkel maar de man stond er niet er was niemand. ik keek eens rond en zag een busje met geld staan ik keek er eens in maar nam er niks uit want ik was veel te zenuwachtig maar tot slot van rekkening pikte ik annees het heele busje en ging maar weg, er zat zoowat f 13 in. Het was zondagogent toen het gebeurde en ging met de jongens overal heen en naar toe maar ik was wel zoo wijs dat ik niks weggaf... ik deed een heele wek met die centen maar ze gingen op ik ging weer eens kijken of ik weer niet wat kon jatten maar toen ik in de winkel stond stond de man mij al aan te kijken...

...daar stond een schillenboer en nam voor 6.75 aan stuivertjes hij had een beurs vol met geld maar ik lette er niet op hij ging naar zijn wagen en legde die stuivertjes op de bok ik ging weer weg maar toen ik thuis was en de boel weer goed zette en afstofte dacht is er op eens weer aan, maar ik dorst het niet. maar toen ik mijn geweten een beetje gesusendeert had dacht ik dat hij toch geld genoeg had en dat tie dat beetje wel kon missen... hij belde aan en riep ik kwam met schillen naar buiten... en ik keek eens naar de bok en ja daar lag het zakje onder de bok op een bus, hij ging weer verder maar ik pakte annees het geld en ging naar binnen." (hij ging daarop met een vriend van dit geld oude jaar vieren, ze kochten ieder een flesch witte port en koekkrumels; daarna gingen ze naar den Dijk, de vriend nam hem hierbij mee).

„... ik was een beetje bang maar hoorde er niets meer van. met nieuwe

¹⁾ T.a.p., blz. 306.

jaar ging ik weer eens naar die winkel toen en pikte f 2.95. toen een paar dagen later kwam er een stille agent en ik moest mee maar door de zenuwen verpratten ik me ijgen en was erbij. ik kreeg drie jaar proeftijd en zes md... maar het ongeluk was met me het was koningingen dag en had geen centen maar ik had de bedoeling niet om te gaan stelen want ik stond onder toezicht en vroeg een paar centen en kocht cigarettten ik was tevree maar Miel zat op de stoep en zat half te huilen ik kwam net de hoek om en ging bij hem zitten en vroeg wat er aan scheelde hij zei: ik moet geld hebben, ik zei ja ik ook hij begon een beetje te pratten ik ook en of het zoo zou moeten. ik zei wat is het eng¹⁾ he, zonder centen. nouw zegt ie, toen zei ik weet je niets te halen. hij zat te piekeren ik ook. toen zei ik bij mijn baas die hebt genoeg. ik zei het voor de gein maar hij vatte het anders op en zei nouw is het moeilijk. ik zei neen. ik dacht dat hij dat voor de jool zei, maar sprong op en zei ik weet wat. ik ging mee en sprak wat is het. nouw zecht ie wat je zei. ik zal over de heining gaan. ik vond het goed en zei dus waar die moest wezen. maar toen we er aankwamen dorst hij niet en zei gau jij ken beter de weg jo doen jij het ik zei nee hoor. maar hij stond mijn te verwenschen en ook die smoesjes meer en toen deed ik het maar. hij zou roepen... (ze werden toen op heeterdaad betrapt en de jongen werd in preventieve hechtenis in de Kindersluis gezet; daarna werd de tenuitvoerlegging van het voorwaardelijke vonnis bevolen, dat niet luidde zes maanden Tucht school, zooals hij zelf blijkbaar meende, doch terbeschikkingstelling).

Het vorenstaande heeft voor een deel alleen op jongens betrekking. We zagen dat diefstal e.d. bij meisjes veel minder vaak voorkomt. Komt het voor, dan meest bij de jongere kinderen. De bevrediging van bestaande behoeften gaat grootendeels via het sexueele. Voor een groot deel zijn het geen sexueele behoeften, doch is het sexueele het middel om tot voldoening van andere te komen. Minder in dezen vorm dat het streven rechtstreeks op het verkrijgen van geld is gericht (de echte prostituées zijn ook onder de gevallen van ernstig sexueel wangedrag betrekkelijk zeldzaam); vaker is het een belooning van den man voor een uitgangetje: een glaasje bier in een café, een bioscoopje, een dancing; ook wel ontvangt het meisje cadeautjes als kleedingstukken, opschik e.d. Ook hier zien we dus weer een zoeken naar bevrediging van in zekeren zin luxebehoefden; ook hier is de aard van de behoefte voor een deel afhankelijk van het economische peil: het armste meisje is tevreden met een glas bier of een goedkoope plaats in de bioscoop;

¹⁾ „Eng” is het woord, waarmee een goed Rotterdammer al zijn onlustgevoelens uitdrukt; alles wat lustgevoelens opwekt is „echt”.

bij meerdere welvaart wordt het de wensch naar mooie kleeding, autoritjes, dancing e.d. ¹⁾)

Vermeldenswaard zijn de beschouwingen van Hildegard Hetzer over den algemeenen invloed der armoede op het sexueele leven der meisjes. Zij wijst erop, dat de „ungepflegte” kinderen tegenover hun eigen sexueele verlangens veel minder gewapend zijn, dan de „gepflegte”. Zij constateerde, dat het verloop der puberteit bij deze categorieën verschillend is; aanvankelijk loopen de verschijnselen vrijwel gelijk, doch het gepflegte kind heeft gelegenheid de geestelijke puberteitsverschijnselen te verwerken, het ongepflegte niet: het heeft thuis geen rustig hoekje, is na den werkdag te moe om nog veel na te denken; „Die Beschäftigung mit dem eigenen Ich, die seelischen Erscheinungen der Pubertät sind damit nicht aufgehoben, sondern nur aufgeschoben. Während das gepflegte Kind gleichzeitig und rechtzeitig die physische und psychische Pubertät durchlebt, geht beim ungepflegten Kinde die körperliche Reifung häufig der seelischen voran”. ²⁾) De lichamelijke puberteitsverschijnselen staan daarom bij het ongepflegte kind op den voorgrond; deze kinderen hebben zich verder veel minder leeren beheerschen, geven daardoor spoediger toe aan de ontstane verlangens naar sexueel verkeer; daarbij komen ze in kleine woningen in nauwer contact met de andere sexe; ze hebben minder traditioneele remmen te overwinnen; „schlieszlich fehlen dem ungepflegten Kinde viele Möglichkeiten, seiner Sexualität in anderer Form als indem man ihr blind nachgibt, Herr zu werden. Es hat keine geistigen Interessen, die es anregen und ablenken, es kennt keine Menschen, die es als Freund, Schwarm, Führer anerkennen kann. Es kennt so genau die Fehler und Schwächen der Erwachsenen, mit denen es zusammen lebt. Mit Fremden kommt es selten in Berührung und ausserdem haben die Menschen auch alle gar keine Zeit, seiner zu achten”; ³⁾) en verder: „wo die nötigen Be-

¹⁾) Economische nood, als directe oorzaak van het wangedrag, werd evenmin bij de meisjes gevonden, als bij de jongens. Voorzooover mij bekend, zijn alle schrijvers, die op grond van eigen ervaringen met ontspoorde meisjes kunnen oordeelen, het erover eens dat dit zelden of nooit het geval is. Zoo b.v. H. F. Stelzner, blz. 112; P. Wets, blz. 142; Gregor en Voigtlander, blz. 519; en Mr. H. Hillesum bij de bespreking van den invloed der armoede.

²⁾) Kindheit und Armut, blz. 50; zie ook Ch. Bühler, Das Seelenleben, blz. 39.

³⁾) T.a.p. blz. 56.

dingungen im Jugendlichen selbst, dessen Innenleben zu arm ist und der in der Umwelt, die keinen geeigneten Menschen bereitstelt, fehlen, treten an Stelle von Freundschaft und Schwärmerei, Liebschaft mit direkter sexueller Ergänzung oder Flirt. Ihr Auftreten in diesen ersten Pubertätsjahren bedeutet für die kulturelle Höhe einer Pubertät durchaus keinen Gewinn".¹⁾

Het blijkt uit mijn gegevens, dat de meisjes, die zich aan ernstig sexueel wangedrag schuldig maakten, in dezelfde mate over de verschillende welstandsgroepen verdeeld zijn, als het totaal van alle onderzochte meisjes (zie tabel 5, blz. 81). Dit wijst er op, dat het ook andere factoren zijn, dan de ongunstige economische omstandigheden opzichzelf, die hier een rol spelen. De veroorzakende situatie, zooals door Hildegard Hetzer beschreven, vinden we dan ook in alle welstandsgroepen; dit komt doordat schrijfster allerlei verschijnselen als uitingen van armoede betitelt, die met materieelen welstand geen verband houden.²⁾

Het is zeker gerechtvaardigd om in verschillende van de hierboven genoemde gevallen (zowel bij de jongens, als bij de meisjes) van armoede te spreken, ook al betreft het niet een tekort aan eerste levensbehoeften. Bij de armste kinderen laat de groote armoede geen ruimte voor eenige pleziertjes en dat wordt de oorzaak van allerlei wangedrag, daar ieder mensch een zekere mate van ontspanning en verstrooiing noodig heeft.³⁾

¹⁾ T.a.p. blz. 219. Zie ook Ch. Bühler, t.a.p. blz. 69 vlg.: de belangstelling van meisjes met vroegtijdige sexueele ervaringen blijft voor het grootste deel op sexueele zaken gericht, van de andere meisjes hoofdzakelijk op andere dingen. De vraag is m.i. slechts wat oorzaak, wat gevolg is. Is het niet mogelijk, dat de eerste meisjes juist door het ontbreken van belangstelling voor andere dingen, gekomen zijn tot vroegtijdig sexueel verkeer? Zie ook t.a.p. blz. 111.

²⁾ Zie hiervóór, blz. 56. Zie ook Spranger, Psychologie der Jeugd, blz. 236: van wie uit de ellendigste omstandigheden voortkomt, niemand heeft die hem liefheeft, geen doel om omhoog te streven, wat heeft die in zich zelf nog te verliezen? Ook in de beter gesitueerde kringen komt dit voor. De psychische noodtoestand, die er aan ten grondslag ligt is bij beiden hetzelfde: de waardeeloosheid, de groote leegheid van het leven, de walg voor zichzelf, en vandaar de drang naar vrijheid of verdooving, de vlucht voor zichzelf.

³⁾ Terecht zegt H. F. Stelzner, t.a.p.: „Ein jeder Mensch hat seine Sehnsucht; darum soll man mit der Sittlichkeitsbewegung vor allem Freude in das Leben

In andere gevallen, waar geen groote armoede heerscht, geldt dit niet. Daar zijn òf de behoeften te hoog gericht (hetzij door prikkels van buitenaf, hetzij door in het kind gelegen oorzaken), òf aan gerechtvaardigde verlangens wordt niet voldaan. Het is vooral de taak van het gezin, om voor een groot deel aan de ontspanningsbehoeften van het kind tegemoet te komen, hetzij thuis, hetzij samen daarbuiten. Nu kunnen er ook hier algemeen economische omstandigheden zijn, die dit beletten: b.v. afwezigheid van vader en/of moeder voor hun werk op den tijd dat de kinderen van school of werk vrij zijn; beperkte woonruimte e.d.¹⁾ Anderzijds blijkt echter ook, dat andere factoren (geen economische) in deze een groote rol spelen: b.v. gebrekkig inzicht van de zijde der ouders in hetgeen de kinderen noodig hebben²⁾; zeer belangrijk is ook, wanneer de ouders er niet in geslaagd zijn bij het kind levensidealen te wekken, door welke zijn belangstelling op andere dan ongewenschte bezigheden gericht had kunnen worden; of wanneer het kind zich niet gebonden voelt aan het gezin, integendeel het zelfs bepaaldelijk een haatinstelling jegens den vader of de moeder heeft; en tenslotte heeft een zeer ongunstigen invloed de gebrokenheid van het gezin (vooral ten aanzien van de meisjes bleken deze laatste factoren zwaar te wegen).

In al deze gevallen schiet het gezin te kort, kan het o.a. niet voorzien in de behoefte naar afleiding en ontspanning. Gelukkig, wanneer daaraan op andere wijze kan worden tegemoet gekomen

---

dieser Mädchen tragen". Zie ook Spranger, t.a.p. blz. 236: de sterke behoefte aan vreugde vormt den achtergrond van oneindig veel misstappen.

¹⁾ Zie over deze punten uitvoerig G. Krolzig, *Der Jugendliche in der Groszstadtfamilie*.

²⁾ Dit kan b.v. zijn in den vorm, dat de ouders wel in staat zijn meer zakgeld te geven, doch dit uit verkeerd inzicht niet willen doen, zoodat de jongen ook met vrienden uit zijn eigen milieu niet mee kan doen.

Dat te kort gehouden kinderen vroeg of laat uit den band springen is bekend genoeg, op ieder economisch levenspeil kan men ze vinden. Ik ben eens als verdediger opgetreden voor een kantoorbediende (het geval is in dit materiaal niet verwerkt), zeer streng godsdienstig opgevoed, die bijna geen zakgeld kreeg en op een dag f 100.— uit een te verzenden aangeteekenden brief wegnam. Het eerste, wat hij deed, was eenige malen in de eerste klas per elektrische trein tusschen Rotterdam en den Haag heen en weer reizen, daarna nam hij een kaartje voor een plaats op den duursten rang in den Schouwburg.

in clubhuizen, jeugdverenigingen e.d. ¹⁾ Echter zijn degenen, die hier bevrediging kunnen vinden, naar mijn indruk slechts de besten, zij die tenminste eenigszins geestelijke waarden kunnen verstaan, voor een ideaal warm kunnen loopen (vooral geldt dit voor de jeugdverenigingen, minder voor de clubhuizen, die meer de jongere kinderen in knutselclubs e.d. bezigheid geven). Een minimum aan geestelijke ontwikkeling is daarvoor noodig. Wie dat niet bezitten (en we zagen dat juist zooveel van de kinderrecht kinderen hierin tekort schieten) worden er niet door gebonden en blijven weg. ²⁾ Hiermede zijn we echter weer aan den vicieuzen cirkel beland: werd dit tekort juist door de economisch slechte omstandigheden veroorzaakt?

Ook in ander verband werken de reeds genoemde economische factoren, als beperkte inkomsten, waardoor de moeder mee uit werken moet gaan; afwezigheid der ouders voor hun werk; bekrompen woningen (waarover nog meer hierna) ongunstig: in het algemeen veroorzaken zij, dat de ouders minder gelegenheid hebben

¹⁾ Naar mij is medegedeeld, heeft de opening van een Volkshuis in het z.g. Witte Dorp, een aan den Schiedamschen kant afzonderlijk gelegen buurt, het plegen daar van baldadigheid en diefstalletjes, wat er een grooten omvang had aangenomen, bijna geheel doen verdwijnen.

Ter voorkoming van alle misverstand mag ik nog wel opmerken, dat ook voor kinderen uit de goede gezinnen clubhuizen en jeugdverenigingen veel kunnen bieden.

²⁾ Het blijkt ook bij de onderzochte gevallen; slechts enkelen zijn lid van een jeugdvereniging (geweest); weinigen bezoeken geregeld een clubhuis of patronaat.

Ook in een andere behoefte kan jeugdvereniging e.d. voorzien; hier vindt het kind, dat zich in de puberteit bevindt, mogelijk in een leider of leidster het ideaal, waarheen het zich richten kan: „Wo der Jugendliche faktisch zur Selbsterziehung gewonnen wird, da ist der Motor die tiefere Liebe zu einem ihm vorbildlich gewordenen Menschen“, aldus Ch. Bühler, *Das Seelenleben des Jugendlichen*, blz. 114.

De gezinsvoogd en nog meer de gezinsvoogdes kan in dit opzicht ook een groote factor ten goede zijn.

De ervaringen van Marg. Rada (*Das reifende Proletariemädchen*, blz. 80) t.a.v. van jeugdverenigingen was, dat de oudere meisjes alleen gebonden kunnen worden door een vereniging, die hen weet te pakken voor een bepaald ideaal: „Nur durch den ideell orientierten Verein ist praktisch ein Einfluss auf des Mädchen möglich, der all den negativen Einflüssen, denen es ausgesetzt ist, entgegen wirkt.“

om zich met de kinderen veel te bemoeien, zoodat deze zonder voldoende toezicht en leiding opgroeien, veel op straat zwerven en daar aan allerlei verleidingen en ongunstige invloeden bloot staan, waarvoor de kinderen uit de beter gesitueerde gezinnen beschermd worden. Als goede zijde heeft dit ook wel weer, dat we daardoor in de arme gezinnen in het algemeen minder den invloed van verwenning e.d. vinden (zie het oordeel van Beck, aangehaald op blz. 131, noot 2). Verder herinner ik nog aan het ongeregelde in werk en inkomsten van de losse (haven)arbeiders, wat niet bevorderlijk zal zijn voor een geregeld gezinsleven.

Op één punt wil ik nog wijzen, n.l. dat herhaaldelijk wangedrag en groote armoede wel samengaan, doch dat zij dan beiden hun oorsprong blijken te vinden in éénzelfde veroorzakende factor. In het bijzonder geldt dit voor de gevallen, dat tengevolge van geestelijke defecten der ouders (vooral van de moeder) het gezin in groote armoede is geraakt, terwijl tengevolge van dezelfde defecten de ouders niet in staat zijn hun kinderen behoorlijk op te voeden. Zoo zien we verder ook, dat het groote kinderaantal eenerzijds het gezin armoedig maakt, anderzijds den ouders geen gelegenheid laat zich voldoende met de kinderen te bemoeien.

Tenslotte vermeld ik nog een algemeene economische klasseomstandigheid, waarop Muller de aandacht vestigde en die naar zijn meening een sterk criminogenen invloed heeft ¹⁾, n.l. de mindere vastheid en de mindere opleiding bij de reeds vroeg beginnende arbeiders-carrière. De jongen moet zichzelf dwingen tot regelmaat, op straffe van geen voldoende vakkennis te verzamelen. Het arbeidsverband is echter los, dikwijls wordt hij na afloop van het werk weer ontslagen. In de oogen van den jongen arbeider is het dan weinig van belang of hij lang bij denzelfden patroon blijft, die ook weinig belang heeft bij de opleiding van zijn knechtjes. Deze ongeregelde en onvoldoende dwang tot leeren zijn funest voor den toch reeds ongeregelde en ongedurigen aard van den jongen recidivist en schr. acht „de onvastheid in de arbeiderscarrière (en de eisch van regelmaat toch) de meest misdrijfverwekkende klasseomstandigheid, omdat ze directe bevordering is

¹⁾ t.a.p. blz. 511.

van de meest criminogene eigenaardigheid in de recidivisten persoonlijkheid" (welke zelfde eigenaardigheid ik ook bij een zeer groot deel van mijn kinderen vind).

Het is moeilijk dezen zeer algemeenen invloed bij mijn gevallen na te gaan, ook al, omdat de kinderen nog zoo veel jonger zijn, waardoor hij zich nog minder duidelijk kan afteekenen; dat hij echter ook voor mijn jongens werkzaam is, lijkt mij waarschijnlijk. Daartegenover staat wel, dat de ambachtsschool zich in de laatste 25 jaar sterk ontwikkeld heeft en populair is geworden, zoodat de mogelijkheid van vakopleiding veel is verbeterd. Anderzijds is waarschijnlijk, dat de vraag naar ongeschoolde of slechts geoefende arbeidskrachten, vooral in een stad als Rotterdam, nog sterk is toegenomen. Tevens blijkt, dat vele der onderzochte jongens nooit aan een vak toekwamen, of slechts zeer kort erbij bleven. Voor een deel meen ik omdat zij de intellectuele capaciteiten of de noodige volharding er niet voor hadden (slechts 3 van de 20, die een ambachtsschool of andere opleidingsinrichting bezochten, liepen deze ook af). Dit wordt bevestigd door de ervaringen in de laatste jaren opgedaan met de vakopleiding in de Rijksopvoedingsgestichten, waar bleek, dat de meeste jongens slechts voor een zeer eenvoudige vakopleiding geschikt waren (te bedenken is wel, dat de R.O.G. de minst hoopvolle gevallen hebben).

De ongunstige invloed van zuiver de economische omstandigheden blijft over in die gevallen, waarin het loon van den jongen niet gemist kon worden, zoodat hij daarom de ambachtsschool niet kon bezoeken, of een beter betaald loopjongens-baantje moest aannemen i.pl.v. bij een baas een vak te leeren, hoewel hij voor een vakopleiding mogelijk wel de kwaliteiten had. Waar de ouders beweren dat dit het geval is, rijst echter soms de vraag, of het met eenige opoffering hunnerzijds niet anders geschikt had kunnen worden.

e. *Woningtoestand.*

De groote beteekenis, die de woning voor het gezin heeft, wetigt een afzonderlijke bespreking van de gesteldheid der woningen van de onderzochte gezinnen.

De welstand van het gezin weerspiegelt zich voor een deel in zijn woning. Echter niet geheel: meer dan eens verwondert men zich, waarom het gezin in een bekrompen woning blijft wonen, terwijl de inkomsten het betalen van een hoogere huur toelaten. In de gevallen, dat de moeder niet in staat is de huishouding behoorlijk te verzorgen, vindt men dit ook, doch dan laat het verschijnsel zich meestal hieruit verklaren, dat deze gezinnen geen betere woning kunnen krijgen, daar zij vroegere woningen lieten vervuilen of huurschuld maakten.

Tabel 13 geeft naast elkaar de huurprijzen van de woningen der

TABEL XIII

HUURPRIJZEN	Aantal	beneden		p. w.		p. j.		p. j. en	
		f 1.—	f 2.—	f 2.—	f 4.—	f 208.—	f 250.—	f 300.—	f 350.—
Onderzochte kinderen	331	—	0.3	20.—	14.2	23.6	20.—	22.—	
			20.3		37.8				
Alle woningen te R'dam op 1 Jan. 1930	143676	0.07	2.6	38.8	9.8	9.3	8.3	31.1	
			41.5		19.1				

onderzochte kinderen (voorzoover bekend) en de cijfers voor de gemeente Rotterdam op 1 Januari 1930. ¹⁾ Op de geheele gemeente komen de laagste en de hoogste huurklassen aanzienlijk meer voor. Het eerste is waarschijnlijk te verklaren, doordat in de goedkoopste woningen veel oude en alleenstaande lieden wonen en mogelijk ook jonge, nog kinderlooze gezinnen. In ons materiaal vinden we een overwegen van de huurprijzen van f 4.— tot ongeveer f 5.75 per week, dit waren in den tijd vóór de laatste huurdalingen in het algemeen de goedkope arbeiderswoningen.

Van nog grooter belang dan de huurprijzen, is de hoegrootheid der woningen. Hoe het hiermee gesteld was bij de onderzochte kin-

¹⁾ Overgenomen uit „Jaarcijfers Gemeente Rotterdam”.

deren leert tabel 14. Van een aantal woningen was het getal der vertrekken niet nauwkeurig bekend, de woningen met 2 en 3, en 4, 5 en 6 vertrekken zijn daarom samengeteld. Ter vergelijking zijn tevens opgenomen de cijfers van de volkstelling 1930 voor Rotterdam en de mij verstrekte opgaven betreffende de 267 schoolkin-

TABEL XIV

AANTAL VERTREKKEN	1	2	3	4	5	6	7 en meer	Totaal
Onderzochte kinderen aantal kinderen . .	30	120		259			—	409
%	7.3	29.4		63.3			—	—
Volkstelling 1930 aantal woningen . .	7840 ¹⁾	18812 ²⁾	23159	31890	34913	17009	13664	147287
%	5.3	12.8	15.7	21.6	23.7	11.5	9.3	
		28.5		56.8				
Schoolkinderen aantal kinderen . .	4	12	33	51	114	46	7	267
%	1.5	4.5	12.4	19.1	42.6	17.2	2.6	
		16.9		78.9				

deren. Deze laatste cijfers bieden het beste vergelijkingsmateriaal, daar zij betrekking hebben op gezinnen met kinderen. Evenals we op den totalen woningvoorraad vele woningen vonden van lagen huurprijs, vinden we daar ook vele kleine woningen, die bewoond worden door 1 of 2 personen. Desalniettemin is zelfs het percentage der onderzochte kinderen, dat in een één-kamer-woning woont, nog grooter dan het percentage dezer woningen op

¹⁾ Van de menschen wonen 12.635 = 2.2% in een 1-kamer woning. In 5494 1-kamer woningen woont 1 persoon, in 1174 2 personen.

²⁾ In 8252 wonen 1 of 2 personen.

den totalen woningvoorraad; en evenzoo het percentage dat in kleine woningen (2 of 3 vertrekken) woont. Vergeleken met de 267 schoolkinderen springen de ongunstige omstandigheden der onderzochte kinderen nog duidelijker in het oog. Waarschijnlijk zouden ze nog ongunstiger blijken, indien het mogelijk was, het aantal personen dat de woningen per vertrek bewonen te vergelijken, daar zich in ons materiaal zoo'n aanzienlijk aantal groote gezinnen bevinden. Mijn gegevens zijn echter niet nauwkeurig genoeg om deze berekening toe te laten.

Een nadere beschouwing van de kaart van Rotterdam, waarop de woonplaatsen der onderzochte kinderen zijn aangegeven (kaart I, hoofdst. V, § 2), doet zien, dat we in het algemeen niet uitsluitend opeenhoopingen vinden van onze kinderen in buurten met uitgesproken slechte woningtoestanden (zooals b.v. de „Driehoek” tusschen Coolsingel, Hoogstraat en Goudschesingel). Zij wonen verspreid over de verschillende arbeiderswijken van de vermelde huurklassen en ook over die, waar in het algemeen bevredigende woningtoestanden bestaan, zooals b.v. op den Linker Maasoever in Bloemhof. Houdt men echter rekening met de bevolkingsdichtheid, dan blijken sommige wijken toch wel een relatief groot aantal der onderzochte kinderen op te leveren¹⁾ en in al deze wijken vinden we gedeelten met slechte woningen en vooral met veel bekrompen woningen, zoo in de Driehoek in de oude stad, de Rubroekstraat en parallelstraten in Crooswijk, het oude Delfshaven, verschillende straten tusschen Binnenweg en Kruiskade, de straten bij den hoek van Hilledijk en Breeden Hilledijk (enkele dezer buurten vallen op door de zeer ondiepe bouwblokken). Uit dit oogpunt ongunstig zijn ook enkele straten in den Coolpolder, waar toch niet overmatig veel onzer kinderen worden gevonden, en het gedeelte van Kralingen tusschen den Hoogen Boezem en de Nieuwe Plantage, waar wel vrij veel der onderzochte kinderen blijken te wonen, doch waarvoor geen afzonderlijke cijfers voor de totale bevolking beschikbaar zijn om het verhoudingscijfer vast te stellen.

Van belang is dus waarschijnlijk vooral de relatieve woning-grootte, dus die, i.v.m. de hoegrootheid van het gezin. Voorzover gegevens beschikbaar waren (t.a.v. 392 kinderen), maakte ik een

¹⁾ Zie kaart II.

berekening van de gezinnen, die in overbevolkte woningen huisden, daarbij als overbevolkt aannemend woningen, waarin meer dan 2 personen per vertrek huisden, 2 kinderen beneden 14 jaar voor 1 geteld. Meer dan de helft (n.l. 51.2%) blijkt dan uit overbevolkte woningen te komen (tabel 15)¹⁾. Op het totaal aantal woningen te Rotterdam huizen in 5.84% meer dan 2 personen per vertrek (allen meegeteld), blijkens de gegevens der Volkstelling

TABEL XV

OVERBEVOLKTE WONINGEN	Jongens			Meisjes
	civ.	straf.	totaal	totaal
Aantal t.a. waarvan bekend	111	135	246	146
daarvan overbevolkt, %	44.1	54.8	50.—	53.5

1930. Voor de groep schoolkinderen vond ik, naar denzelfden maatstaf berekend, dat ongeveer 24% in overbevolkte woningen huist.

Uit al het voorgaande blijkt dus wel, dat de woningomstandigheden voor de onderzochte kinderen zeer ongunstig zijn in dien zin, dat procentueel een zeer groot aantal in woningen huist, waar te weinig ruimte is. Welke invloed hiervan uitgaat vind ik zelden in mijn materiaal met zooveel woorden vermeld, doch het laat zich

¹⁾ Deze maatstaf is met een wijziging ontleend aan Burt (t.a.p. blz. 87). Deze telt 2 kinderen beneden 10 jaar voor één. Bovendien rekent schr. onder overbevolkt de gevallen, waarin een meisje ouder dan 10 jaar in dezelfde kamer moet slapen met een ouderen broer. Daar mij omtrent de slaappleatsverdeeling geen voldoende gegevens ter beschikking stonden, heb ik dit laatste punt buiten beschouwing gelaten.

De eischen zijn niet hoog gesteld, zooals ook Burt toegeeft. Het zou ook gemotiveerd zijn rekening te houden met een vereischte afzonderlijke slaappleats voor lijdens aan een besmettelijke ziekte of enuresis nocturna. Het resultaat blijkt voor de onderzochte kinderen zóó reeds zeer ongunstig te zijn. Burt vond voor Londen bij de gevallen, die zich aan misdrijf schuldig maakten, dat slechts 21% in overbevolkte woningen leefde.

makkelijk denken. Speelgelegenheid voor de kleinere, een rustig plekje voor de oudere kinderen ontbreekt, zoodat ze op straat de ruimte zoeken om te spelen en afleiding te vinden en aan geestelijk meer ontwikkelende ontspanning thuis niet toekomen. Het voortdurende samenzijn verder, in een kleine ruimte, van vele personen van verschillende leeftijd en verschillende belangen geeft aanleiding tot botsingen en wrijvingen en een geprikkelde stemming, eventueel tot scheldpartijen en ruzies, steeds ten aanhoore van allen. De eenige mogelijkheid dit te ontloopen is weer de straat op te gaan. Bij de kinderen wordt op deze wijze zeer weinig het gevoel van saamhoorigheid met het gezin gevormd, ze hebben niet het gevoel een thuis te hebben, velen komen alleen thuis om te eten en te slapen. Tenslotte leidt het bij elkaar slapen in eenzelfde bed of kamer van broers en zusters of ouders en kinderen dikwijls tot een vroegtijdig wekken der sexueele gevoelens en voert het soms tot onderlinge ontucht.¹⁾ De ongunstige invloed van de beperkte woonruimte is dus vooral negatief: ook in de gezinnen, die intact zijn en waar op de ouders geen ernstige aanmerkingen zijn te maken, wordt het ontstaan van een werkelijke gezinsgemeenschap bemoeilijkt, die juist voor de ontwikkeling van het kind van zoo groot belang is.

3. De opvoeding der kinderen.

a. *Algemeen.*

Na bespreking der verschillende gezinsomstandigheden is het noodig na te gaan op welke wijze en in welke mate zij hun ongunstigen invloed op de opvoeding der kinderen doen gelden en verder in het algemeen hoe gebrekkige of verkeerde opvoeding het kind mogelijk mede tot het wangedrag hebben gebracht.

Door de opvoeding moeten bij het kind goede gewoonten gevormd worden; moet het driftleven aan banden worden gelegd door het vormen van remmingen en weerstanden; zoo moet het kind ertoe gebracht worden ook met anderen rekening te houden en tenslotte moet het kind een ideaal gegeven worden, waarnaar het

¹⁾ Zie over den invloed der overbevolking ook: Burt, *The young delinquent*, blz. 87 vlg.; Krolzig, *der Jugendliche in der Groszstadtfamilie*, blz. 57 en M. Rada, *Das reifende Proletarier-mädchen*.

zijn leven kan richten. Een belangrijke plaats neemt hierbij in, zooals reeds hiervoor besproken (blz. 117 vlg.) het voorbeeld der ouders, dat het jonge kind in zich opneemt en waar het zich naar richt. De verhouding tusschen ouders en kinderen is de grondslag voor den opbouw van een goed gezinsleven. „In diesem Zusammenhang der Generationen liegt das zukünftige Schicksal der Familie und ihre Bedeutung für das Gesellschaftsleben umschlossen. Von der Gestaltung dieser Beziehungen hängt Festigkeit, Lockerung, Auflösung der Familie noch mehr ab als von den Beziehungen der Gatten untereinander.“¹⁾ De samenbindende kracht van het gezin berust dan ook, behalve op de verbondenheid der ouders, op de sterkte van den band tusschen ouders en kinderen, gegrond op liefde, vertrouwen en opvoedenden invloed. Overal waar de gezinssamenhang verslapt, schiet de opvoedende invloed der ouders te kort; waar de samenhang totaal ontbreekt, gaan van het gezin ook geheel geen gemeenschapsvormende krachten meer uit.¹⁾

Door allerlei omstandigheden blijken de normale verhoudingen tusschen ouders en kinderen te kunnen worden verstoord en de opvoeding der kinderen te kort te kunnen zijn geschoten. Om het overzicht te vergemakkelijken maakte ik weer eenige onderscheidingen, scherpe grenzen trekken is ook hier niet mogelijk.

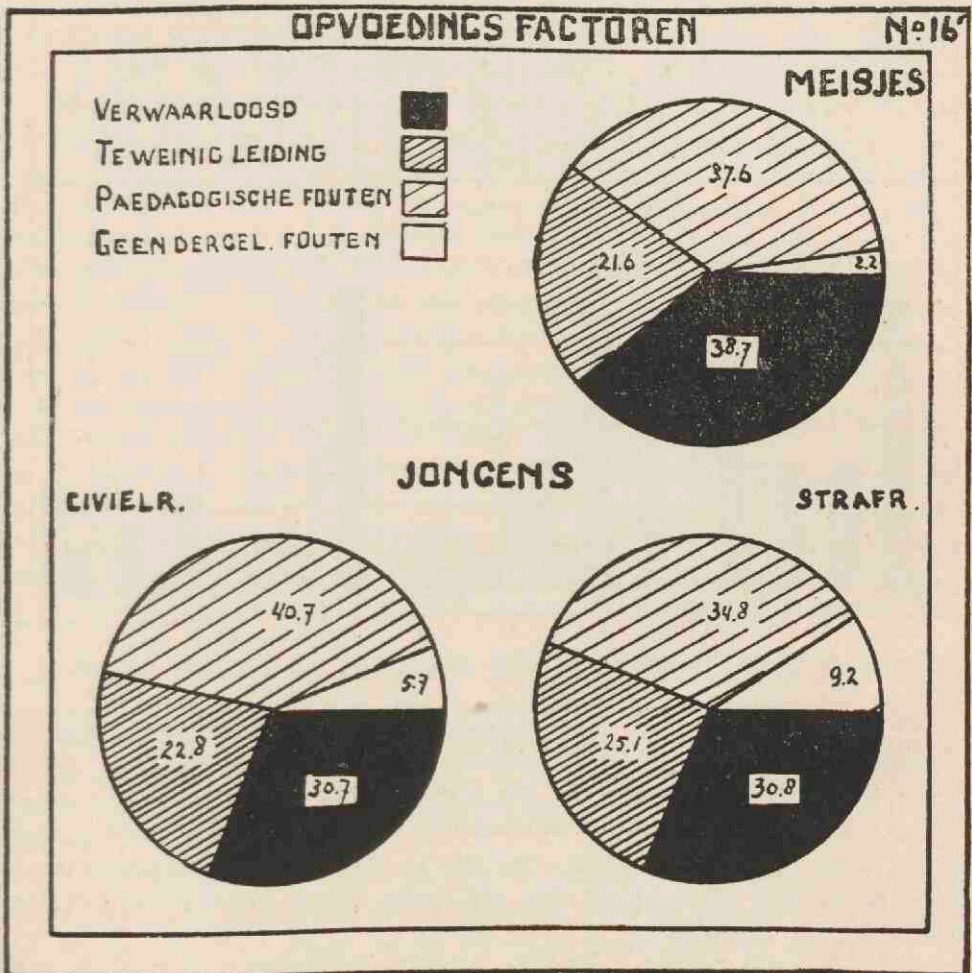
Onderscheiden werden de gevallen (zie grafiek 16):

- a. waarin de ouders de kinderen *ernstig verwaarloozen*, of waar *geheel geen leiding* van hen uitgaat;
- b. waarin *te weinig leiding* van de ouders uitgaat;
- c. waarin de ouders *ernstige paedagogische fouten* maken;
- d. waarin *geen dezer verwijten* de ouders treft.

Onder a. werden begrepen in de eerste plaats gevallen, dat de ouders zich *ernstig misdragen* (ernstig alcoholisme, criminaliteit, prostitutie) en waar tusschen de ouders (al dan niet tengevolge hiervan) *grootte oneenigheid* heerschte; verder die, waarin de ouders de kinderen tot stelen, ontucht, bedelen, of voortdurend schoolverzuim *aanzetten*; al die gevallen dus, waarin de ouders door hun slecht voorbeeld de kinderen in het verkeerde voorgaan (zie blz. 116) en waarin mogelijk reden is tot ontzetting uit de ouderlijke

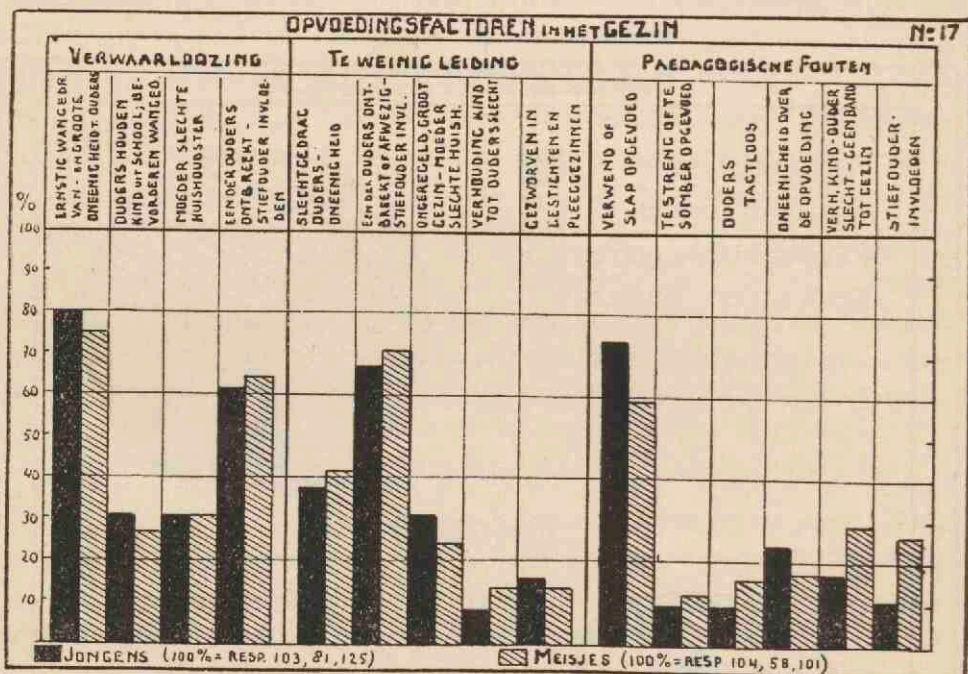
¹⁾ G. Krolzig, Der Jugendliche in der Groszstadtfamilie, blz. V.

macht op grond van slecht levensgedrag, misbruik van de ouderlijke macht of grove verwaarloozing van de verplichting tot onderhoud en opvoeding der kinderen krachtens art. 374a 1° en 2° B.W. In de tweede plaats vermeldde ik eronder de gevallen, waarin minder sprake is van een op het verkeerde gericht wil, dan wel van een volkomen gebrek aan macht en inzicht om het gezin zelfs maar

materieel voldoende te verzorgen, tengevolge waarvan de kinderen aan zuiver materieele verwaarloozing zijn blootgesteld en tevens zonder eenige leiding opgroeien. Soms was dit geheel zonder leiding opgroeien het gevolg van het *ontbreken van een der ouders*, terwijl de overblijvende (meestal de vader) door zijn werk niet in staat is de kinderen te verzorgen. Conflicten met *stiefmoeder* of

kwasi-stiefmoeder verergerden in vele gevallen de situatie, soms verwaarloosde de stiefmoeder het kind bepaaldelijk. De onderlinge frequentie dezer factoren blijkt uit grafiek 17 (de som der kolommen is meer dan 100, daar meer dan eens verschillende factoren samenwerkten).

Eenige gevallen van verwaarloozing mogen hier ter illustratie volgen.

(19.) Het eerste betreft een, waarin de verwaarloozing het gevolg was van ernstige onmaatschappelijkheid der ouders. Beide ouders van *Hendrika van U.* waren n.l. doofstom, de vader kon nog zeer gebrekkig praten, de moeder geheel niet. Ze kenden elkaar van het doofstommeninstituut. De vader dronk vroeger zwaar, later minder. De moeder was niet in staat iets in de huishouding te doen, ze was zeer lui en bracht alles wat eenige waarde vertegenwoordigde onmiddellijk naar den lommerd.

Uit het huwelijk werden 7 kinderen geboren (bovendien is er nog één jong gestorven), waarvan Hendrika de oudste was. De vader was zgn. schoenmaker, doch hij verdiende niets en het gezin leefde van den steun. Het woonde aanvankelijk in een één-kamer-woning in een zeer lugubere omgeving, later is dat verbeterd.

De eerste klachten over Hendrika kwamen toen zij 11½ jaar was. De vader klaagde toen bij de Kinderpolitie: H. ging veel bedelen met een klein zusje op den arm, de opbrengst werd versnoept; naar school ging ze bijna nooit; thuis stalen de kinderen en knoeiden met boodschappengeld; op school stal H. f 2.50

van een onderwijzeres; ook op zedelijk gebied zou zij niet te vertrouwen zijn.

N.a.v. deze klachten kwamen de kinderen een tijdlang onder patronaat van Pro Juventute, doch hierdoor verbeterde het schoolbezoek niet. Het gedrag van Hendrika werd steeds slechter en de Voogdijraad vroeg de ontheffing der ouders, doch trok dit verzoek tenslotte weer in, toen het gezin een betere woning kon krijgen in een betere omgeving. Hendrika (toen 12;11 j.) en het tweede zusje werden onder toezicht gesteld. Een en ander had een gunstig resultaat.

Met 13;11 j. werd H. nog een keer ter observatie opgenomen in het Doorgangshuis, de directe aanleiding blijkt uit het dossier echter niet. Het lukte toen niet een dienst voor haar te vinden en ze kwam op een fabriek.

Twee jaar later bleek, dat de vrijer van Hendrika bij haar ouders in de kost was, en dat het gezin zijn verdiensten opmaakte. Volgens den vader van den jongen zou H. al twee maal een miskraam van hem gehad hebben; ze wilden thans huwen (H. was 16 jaar) en waren reeds aangeteekend. Het huwelijk ging echter niet door en 2 maanden later moest de vrijer met geweld het huis uitgezet worden op verzoek van den vader; het gevolg was, dat H. meeging; ze bleek zwanger te zijn en wilde den jongen niet laten loopen. Diens moeder wilde echter geen toestemming tot het huwelijk geven, waarop Hendrika ter observatie in de Tuchtchool werd opgenomen.

De observatie wees uit, dat zij flink achterlijk was, slap van karakter en zeer vatbaar voor invloeden. Op school bracht zij het niet verder dan de 3e klas. Na het verblijf in Montfoort werd H. in een Moederhuis opgenomen, waar zij ook nog geruimen tijd na de bevalling bleef. Van trouwen wilde zij nu niet meer weten. Met 17½ jaar ging ze naar huis en werd werkster op kantoren. Daar ze herhaaldelijk zonder reden wegbleef, werd ze ontslagen. Onderwijl had ze de betrekkingen met den vroegeren vrijer weer aangeknoopt en bleef ze met hem eenige nachten weg.

Kort daarop nam ze als werkster in een winkel (ze kwam er voor de 3e keer) een paar poppen en een paar kinderschoentjes weg, bestemd voor haar kind, benevens twee armbanden voor zichzelf. Proces verbaal werd opgemaakt. Uit het ingestelde onderzoek bleek, dat zij zich nog herhaaldelijk met mannen afgaf (evenals haar oudste zusje), hoewel niet zeker bleek van beroepsmatige prostitutie.

N.a.v. de diefstal werd H. met 17;10 j. ter beschikking der regeering gesteld en met haar kindje opgenomen in een particulier opvoedingsgesticht. Een maand later werden de ouders ontzet uit de ouderlijke macht over het andere meisje, op grond van opzettelijk niet medewerken met de gezinsvoogdes. Ook de twee volgende meisjes vertoonden reeds symptomen van verwaarloozing. De verdiensten van de kinderen was het eenige, waarin de ouders belang stelden.

Vermeldenswaard is nog, dat Hendrika na haar meerderjarigheid op het land is gebleven en gehuwd is met een flinken man.

Hoewel in vrij ernstige mate achterlijk, blijkt dit kind, dat gewillig en volgzzaam is, zich dus toch wel staande te kunnen houden, mits in een zeer gunstige

omgeving, onder goede leiding en gevrijwaard tegen verleiding. De onmaatschappelijke ouders en de groote stad voldeden aan deze eischen niet.

(20) Een geval van ernstige verwaarloozing is ook dat van de *kinderen de N.*; zij werd niet veroorzaakt door het slechte gedrag der moeder, doch door haar uiterst onverstandig optreden.

Toen het eerste rapport over het gezin werd uitgebracht, was *Aartje* 10½, *Johanna* 7 en *Goverf* nog geen 6 jaar oud; verder waren er nog twee kinderen: het oudste, een meisje, en een jongen tusschen *Aartje* en *Johanna* in. Bovendien waren 11 kinderen gestorven, of ontijdig geboren.

De klacht was uitgegaan van de bureu: de moeder zou den heelen dag razen en vloeken tegen de kinderen, veel drinken en met diverse mannen thuis komen.

Het gezin bleek een woning te bewonen van 1 kamer en keuken, nabij den Schiedamschen dijk. De vader was 3 jaar geleden gestorven, hij had veel gedronken. De moeder haalde schillen en lorren op, waarmede zij enkele guldens verdiende, verder genoot zij onderstand van de gemeente en de diaconie. De verzorging der kinderen was niet slecht en ze gingen geregeld naar school. Het verleden van de moeder was overigens niet vlekkeloos: 3 maal kreeg ze een proces verbaal wegens belediging, 1 maal wegens heling en ze onderging 3 weken gevangenisstraf wegens mishandeling. Het was een zeer dikke vrouw, uiterst nerveus, zonder eenigen tact, het eene oogenblik smeltend sentimenteel, dan weer niets ontziend hard.

Termen tot maatregelen werden toen niet aanwezig geacht, en pas 3 jaar later werd er weer een politieonderzoek ingesteld. Er was toen veel ruzie met de bureu over de kinderen; de 3 middelsten spijbelden veel, de oudste trachtte zonder werken de kost te verdienen.

Een jaar later klaagde de moeder bij de Kinderpolitie over *Johanna* (toen bijna 11 jaar): ze was thuis brutaal, nam geld weg, knoeide met boodschappen doen en spijbelde veel. Ook de andere kinderen waren erg lastig. Een onderzoek door Pro Juventute bevestigde een en ander. Het was in de woning rommelig, doch niet vuil; men had den indruk, dat moeder het schoolverzuim aanmoedigde. De kinderen vloekten en scholden even hard tegen de moeder, als deze het tegen hen deed. T.a.v. *Johanna* en haar ouder broertje werd ont-heffing geadviseerd, hetgeen na eenige maanden geschiedde voor *Johanna*.

Kort daarna bleek echter, dat niet *Johanna* de schuldige was van de diefstallen thuis, doch het oudste meisje. De moeder bewoog daarop hemel en aarde, dat *Johanna* uit het gesticht terug zou komen en na een klein jaar wist zij inderdaad te bereiken, dat de Rechtbank haar herstelde in de voogdij over *Johanna*. De moeder was toen incasseester, het oudste meisje werkte op een fabriek en *Aartje* op een boonenzolder; de oudste jongen ventte met brandstoffen, zoodat met elkaar een behoorlijk weekgeld inkwam.

Twee jaar lang waren er toen geen klachten, totdat *Aartje* (dan 17;8 j. oud) een nacht met een jongen op straat werd aangehouden. Ze bleek herhaaldelijk dronken te zijn en café's op den Schiedamschen dijk te bezoeken; iederen avond zou zij met een anderen man thuis komen; moeder kon niet tegen haar op,

vocht wel met haar (zoo heeft ze Aartje eens een café op den Dijk uitgeslagen, de politie moest er aan te pas komen). Aartje had een vrijer, een zeer ongunstigen jongen, wegens dronkenschap van boord gejaagd.

De volgende maanden bleven de moeilijkheden aanhouden; Aartje werkte nu in café's en nam Johanna wel mee; beiden kwamen wel dronken thuis en Johanna vergooide haar werk. Van ontheffing wilde moeder echter niets weten, voor ontzetting waren niet voldoende gronden en van gezinsvoogdij was geen heil te verwachten, daar met de moeder over haar kinderen geen verstandig woord te spreken was. Toch werd na eenige maanden de ondertoezichtstelling verzocht en verkregen van alle kinderen, behalve het oudste meisje. Aartje was toen 17;6 jaar, Johanna 13;10 en Govert 12;7.

Na eenige weken bleek Aartje nog steeds op den Schiedamschen dijk te komen en zwangerschap te hebben laten verstoren, waarop de Kinderrechter haar observatie in de Tucht-school beval. Dit was nog niet voldoende om ook Johanna in toom te houden, zoodat ook haar observatie werd bevolen en wel in een Doorgangshuis.

Beide meisjes werden normaal van intellect bevonden. Geestelijk zijn zij echter eenigszins afwijkend; de oudste vertoont hysterische trekken; de ander is zeer moeilijk, onbeheerscht en leugenachtig tot in het fantastische.

Na afloop van den observatietermijn werd Aartje nog een jaar in de Tucht-school vastgezet (moeder requesteerde hierover aan de Koningin), Johanna mocht naar huis terugkeeren. In het daarop volgende jaar bleef de toestand vrijwel steeds dezelfde: steeds waren er ruzies en Johanna versleet een ontelbaar aantal diensten. De oudste dochter werd tenslotte de deur uitgejaagd (volgens de moeder was zij wat raar; zij trouwde later, werd spoedig weer verlaten en ging toen geheel het leven in).

Na verloop van het jaar keerde Aartje uit Montfoort terug, doch Johanna had het inmiddels zoo bont gemaakt, dat zij de plaats daar moest innemen. Aartje kwam in verschillende diensten en werkte afwisselend op een fabriek of was thuis; tenslotte raakte ze zwanger en trouwde na de geboorte van het kind.

Onderwijl was ook Govert van school gekomen, waar hij het niet ver gebracht had. Hij bleek te dom te zijn voor loopjongen, want hij kon nog niet behoorlijk lezen. Hij kreeg een plaats bij een papierhandel, waar het in alle afdeelingen met hem geprobeerd werd met veel geduld, doch voor al het werk was hij ongeschikt. In verband hiermede achtte de Kinderrechter een medisch onderzoek noodzakelijk, hij weigerde echter vrijwillig bij den Geneeskundigen Dienst te komen en daarom werd zijn observatie in de Kindersluis bevolen (14;9 j.). Hij bleek hier op de grens van het achterlijke te zijn, doch kon nog net tot de sub-normalen worden gerekend; geestelijk was hij nog wel normaal, alleen zeer nerveus; lichamelijk was hij zeer slecht ontwikkeld: had waarschijnlijk t.b.c.; vertoonde rachitische overblijfselen; had een verwaarloosde chronische oorontsteking en hoorde daardoor slecht; hij zag scheel en was zeer mager.

Op grond van een en ander werd zijn vastzetting in een particulier opvoe-

dingsgesticht bevolen (ook hiertegen verzette de moeder zich, echter zonder resultaat). In het gesticht groeide hij wel wat uit, een passend vak kon hij echter niet leeren.

Ongeveer gelijktijdig met Johanna kwam ook Govert weer thuis. De moeder was inmiddels hoe langer hoe vreemder geworden, eenige tegenspraak kon zij niet velen.

Na eenige maanden werd Johanna in een rendez-vous-gelegenheid aange troffen, nogmaals werd ze in het Doorgangshuis opgenomen en daarna vastgezet. Tenslotte achtte de Rechtbank termen aanwezig de moeder op grond van grove verwaarloozing uit de voogdij over Johanna te ontzetten (zij was toen 17;9 j.). Zij zag nog eens kans uit het gesticht te ontvluchten en werd met haar 19e jaar in een betrekking geplaatst. Spoedig daarna trad zij in het huwelijk, kennelijk met het doel om onder de voogdij uit te komen. Zij heeft thans een kind, doch waarschijnlijk is het niet van haar wettigen man.

Govert heeft na zijn terugkomst een eenvoudig loopjongensbaantje gekregen en heeft zich daar weten te handhaven.

Het is niet te verwonderen dat de kinderen onder leiding van deze moeder misgegaan zijn. Opmerkelijk is, dat het vooral de meisjes zijn, die zich ernstig misdroegen; over den oudsten jongen hooren wij bijna geheel geen klachten; die over Govert worden geheel veroorzaakt door zijn beperkt intellect (en zijn lichamelijke minderwaardigheid?), waardoor hij zich maatschappelijk aanvankelijk geheel niet staande kon houden. De eenigszins afwijkende aard der meisjes zal, zooals in verschillende andere gevallen, ongetwijfeld in de hoogste mate verergerd zijn door het onmogelijke optreden van de moeder.

In het nu volgende geval waren het vooral de jongens, die schipbreuk leden; het is een „gezin” waar een voortdurend gevecht heerscht van allen tegen allen. De beschrijving ervan dank ik aan de uitvoerige inlichtingen, die de gewezen gezinsvoogd zoo vriendelijk was mij te verschaffen, en aan de gegevens der Kinderpolitie.

(21) De vier jongste *kinderen de H.* werden tegelijk onder toezicht gesteld toen zij resp. 19;10 (*Johan*), 18;8 (*Egbert*), 17;6, (*Cato*) en 14;8 j. (*Nol*) oud waren. De vader was toen een paar jaar geleden gestorven. Hij was negociant langs de deuren en had vooral in de oorlogsjaren goede zaken gemaakt. Door onmatig veel en vet eten, besproeid met de noodige biertjes, was hij aan hartvervetting gestorven. Hij was een brutoot. De moeder was een zenuwachtige, driftige, domme vrouw. Er werden uit hun huwelijk 16 kinderen geboren, waarvan er 5 in de eerste levensjaren ten gevolge van voedingsstoornissen (overvoeding waarschijnlijk) zijn overleden.

Toen de kinderen onder toezicht gesteld werden, was het gezin zeer armoe dig, grootendeels tengevolge van het onverstand van de moeder. Verschillende kinderen brachten geld in, doch het aantal, dat thuis was, wisselde voortdurend. Het gezin verhuisde zeer vaak, meestal woonde het in kleine 1 of 2 kamerwoningen.

Van opvoeding der kinderen kan niet gesproken worden, in hun eerste levensjaren werden ze grondig verwend, want moeder kon geen kindergehuil hooren. Daardoor leerden ze nooit eenige ware of vermeende behoefte te onderdrukken. Na den schoolleeftijd werden ze zoo spoedig mogelijk de straat opgestuurd om te verdienen, wie het meest inbracht werd het hardst geprezen. Het huis was voor hen spoedig slechts een slaaphok of een schuilplaats bij slecht weer, van eenige verzorging der woning was ook in de beste tijden geen sprake. Door het volkomen gebrek aan zelfbeheersching bij de ouders ontbrak ook bij de kinderen alle tucht; de conversatie werd slechts kijvend gevoerd; het was steeds een strijd van allen tegen allen, of van de eene groep tegen de andere, met woorden en met handtastelijkheden. De eenige belangstelling betrof eten, bioscoop en kleeren. Liefhebberijen of vrienden had men niet. De vader was Roomsch Katholiek (de moeder niet) en ook de kinderen waren als zoodanig gedoopt, gedaan aan het geloof werd er echter niets, wel accepteerde men graag den steun van St. Vincentiusvereniging en Kerkelijk Armbestuur.

Na het verlaten van de school (waar de vorderingen gering waren) zochten de kinderen een baas, hielden het er uit al naar gelang het loon was en lieten vaak om onbenullige reden het werk in den steek. De meerderjarige kinderen leven van de hand in den tand, het zijn allen zonder uitzondering beroepspauwers, niet één voert een zelfstandig bestaan. Verschillende broers zijn z.g.n. negocianten, doch feitelijk verkapte bedelaars en leiden een raadselachtig bestaan, ofschoon van strafbare feiten nooit bleek; aan werken hebben ze allen een broertje dood.

De aanleiding der ondertoezichtstelling was het onhebbelijke gedrag der jongens thuis; bovendien vergooiden ze steeds hun werk en weigerden dan weer werk te zoeken. Voor het meisje gold dit laatste niet. Vermeldenswaard is, dat de jongens nog nimmer oneerlijkheden hadden gepleegd, op een enkele maal geknoei met handelsingeld na.

Over het verloop der zaak t.a.v. ieder der kinderen nog het volgende:

Johan volhardde er in niet te willen werken en bleef thuis den boel op stelten zetten, hij was een verkapte bedelaar; zijn observatie in de Kindersluis werd daarom bevolen (20 jaar). Hij had daar 10 dagen lang huil- en brulbuien en wilde naar moeder toe; toen moeder op bezoek kwam, jammerde hij dat hij dood zou gaan, waarop zij teruggaf: „ga dan maar dood voor mijn part, jij liever dan ik; jullie willen je moeder dood maken, dan zijn jullie tevreden!” De jongen was toen meteen genezen. Het bleek, dat hij intellectueel beneden den middelmaat was (had 7 van de 12 kl. der lagere school doorloopen); geestelijk en lichamelijk was hij normaal. Na zijn ontslag werkte hij tot zijn meerderjarigheid op een zakkensorteerderij, doch ging toen weer handelen. Hij werd tenslotte met politieassistentie het huis uitgezet, daar hij als vroeger de zaak op stelten wilde zetten.

Egbert, die werk had gekregen als fietsjongen, verduisterde een maand na de ondertoezichtstelling f 25.—, die hij voor zijn patroon geïnd had (hij kocht: een pak, schoenen, een pet en een „lef”zakdoekje, bleef verder van het geld

eenige dagen uit; als motief gaf hij op, dat hij in zijn werk steeds met visch in aanraking kwam en nu een schoon zondagsch pak wilde hebben); hij werd n.a.v. dit feit ter observatie in de tuchtschool opgenomen en daarna nog een jaar vastgezet, in welk jaar hij schilderen leerde. Het oordeel over hem luidt: intellectueel beperkt (sub-normaal); geestelijk wat afwijkend, zijn zenuwgestel neigt tot hysterische reacties; lichamenlijk is hij achtergebleven, voor 18 jaar nog infantiel. Hij is verder onzelfstandig, zonder overleg, kan niet aanpakken. Na zijn terugkomst werkte hij een half jaar als schilder, werd toen wegens slapte ontslagen; deed een tijd lang niets (bestal onderwijl zijn broer nog eens), werd daarna fietsjongen en raakte tenslotte weer zonder werk.

Nol werd na de ondertoezichtstelling piccolo in een modemagazijn, doch werd ontslagen omdat hij eenige malen uren te laat kwam; verschillende andere baantjes liet hij telkens na enkele dagen weer liggen, waarom hij ter observatie in de Kindersluis werd geplaatst (14;11 j.). Ook hij bleek intellectueel beneden den middelmaat, had geheel geen concentratievermogen. Geestelijk en lichamenlijk was hij normaal. De moeder werd van de voogdij over hem ontheven en hij werd in een particulier vak-gesticht opgenomen. Hij leert hier timmeren, doch het gaat niet gemakkelijk.

Het meisje, *Cato*, tenslotte, past het beste op van het stel. Zij bleef steeds bij haar werk en verdiende grootendeels voor de moeder de kost (de jongens waren dan weer eens wel, dan weer niet thuis). Met ongeveer 19 jaar verslingerde zij zich echter aan een ongunstigen vreemden zeeman, kwam veel met hem op Katendrecht en bleef eenige nachten weg. Om hieraan een eind te maken, werd zij ter observatie opgenomen. Zij was evenals haar broers ook intellectueel wat beneden den middelmaat; geestelijk en lichamenlijk was ze normaal; voor een dienst werd ze niet geschikt geacht, fabriekswerk paste haar beter. Na haar ontslag is ze ook steeds aan het werk gebleven en kon in haar onderhoud voorzien.

Dit gezin toont, hoe een volkomen gebrek aan inzicht in de eischen der opvoeding leiden kan tot ernstige verwaarloozing der kinderen. Hun beperkt intellect maakt ook, dat de jongens in de vrije maatschappij niet veel bereiken, terwijl zij echter in de periode na het verblijf in een inrichting tot hun meerderjarigheid, onder het voortdurend toezicht van den gezinsvoogd, zich eenigszins maatschappelijk konden handhaven.

(22) Het vierde te vermelden verwaarloozingsgeval is van een veel minder luidruchtig karakter, dan de beide voorgaande. Het betreft *Christiaan C.* Diens vader was oud-koloniaal, begiftigd met de militaire Willemsorde. Hij werd na zijn terugkeer uit Indië suppoost en maakte een keurigen indruk; het was echter een stille drinker, die weliswaar zelden ernstig onbekwaam was, doch voor wien de kinderen toch in den loop der jaren alle respect hadden verloren. Hij had ook meestal 's avonds dienst, evenals de moeder, die dan vestiaire-juffrouw was. Op de moeder waren geen aanmerkingen te maken, zij was alleen zeer slap. Eenige huiselijkheid hadden de kinderen 's avonds dus

nooit gekend en door een en ander waren zij vrijwel geheel zonder eenige leiding opgegroeid. Daar komt bij, dat Christiaan in zijn jonge jaren verwend werd, althans heel slap behandeld.

De economische toestand in het gezin was bevredigend, men bewoonde een nette bovenwoning.

Uit het huwelijk werden 11 kinderen geboren, waarvan er 5 jong stierven. Van de levende was Christiaan de 5e (de vader was bij Chr.'s geboorte reeds 46 jaar), het jongste kind was een meisje, 4 jaar jonger dan hij. De oudste dochter, thans gehuwd, gaf vroeger veel last; de oudste zoon was koloniaal, de tweede werd wegens een hersenaandoening reeds vele jaren in een inrichting verpleegd.

Op school was Chr.'s gedrag slecht (hij sloeg b.v. den meester eens met z'n riem); soms spijbelde hij; op straat was hij baldadig; thuis was hij onhandelbaar en nam wel geld weg. Na het verlaten van de school begon de misère pas goed. Op zijn 16e jaar had hij al wel 30 patroons versleten, overal bleef hij slechts enkele dagen. Op straat haalde hij wel geld op met liedjes zingen. Tenslotte klaagde de vader bij de Kinderpolitie en Pro Juventute (Chr. was toen bijna 16 jaar): hij was thuis de tyran, schold en verwenschte zijn moeder, dreigde haar te zullen slaan, als ze geen geld gaf; met zijn vader vocht hij; hij wilde verder niets uitvoeren en was al maanden lang zonder werk, behalve dat hij wel achter een orgel liep om geld op te halen, en kwam eenige nachten geheel niet thuis.

Met 16;3 j. werd Christiaan door den Kinderrechter onder toezicht gesteld en ter observatie in de Kindersluis opgenomen. Het oordeel over den jongen (mede op grond van de latere rapporten van de tuchtscholen) luidt: intellectueel een weinig beneden den middelmaat; geestelijk vreemd, zeer oppervlakkig, met een opvallend gebrek aan ernst; kan zich niet inspannen; zijn gewetensfunctie is onvoldoende ontwikkeld (hij moet waarschijnlijk als in lichten graad psychopaath worden beschouwd). De jongen is verder opvallend onhandig, zonder inzicht en zelfstandigheid, niet geschikt voor eenig vak; is alleen voor ruw sjouwwerk te gebruiken en dan schiet hij nog niet op. Hij schuift zelf alle schuld van zich af en vertelt herhaaldelijk in zijn levensbeschrijving, dat de jongens en de burens hem zoo graag mochten: „dat komt ik zing wel eens een nummertje in de straat. En dan zitten de burens met open raam te luisteren. En dat vinden de menschen fijn, zoo'n moppie muziek van mijn keel. En 't schelden in de straat van schelen hoor je ook niet meer zoo als vroeger". Wat hij hier schrijft is inderdaad juist, hij had een goede stem (zijn moeder had daarvan groote verwachtingen, zij dacht dat hij zanger zou kunnen worden) en later ontving de Kinderrechter eens een brief, ondertekend door vele buurtbewoners, om hem vrij te pleiten, daar alle schuld bij de ouders zou liggen. Lichamelijk was Christiaan klein ten gevolge van Engelsche ziekte; hij leed vroeger aan stuipen; zag slecht en was scheel; later werd hij wegens zijn gehoor voor den militairen dienst afgekeurd.

Na zijn verblijf in de Kindersluis werd Chr. nog voor een jaar in de Tucht-school vastgezet, daarna kwam hij weer thuis (17;6 j.). Al heel spoedig was

zijn gedrag thuis weer schandalig en trad hij op abnormale wijze op; hij deed zijn gezinsvoogd allerlei vreemde, verzonnen verhalen en bedreigde zijn ouden vader op vreeselijke wijze. De ouders waren tot ontheffing bereid, doch geen voogdijvereniging wilde de voogdij over hem meer aanvaarden. Tenslotte maakte hij het zoo bont, dat hij wederom in de Tucht-school moest worden opgenomen.

In het jaar, dat Christiaan hier was, werd de vader gepensionneerd en verhuisden de ouders naar buiten het arrondissement. De vastzetting in de Tucht-school werd niet verlengd en het toezicht werd aan een anderen Kinderrechter overgedragen, zoodat mij niet bekend is, hoe Christiaan zich na zijn terugkomst heeft gedragen.

In dit geval is te spreken van verwaarloozing, omdat de ouders bijna iederen avond voor hun werk afwezig waren en verder wegens het drankmisbruik van den vader (Chr. had bepaaldelijk een minachting voor hem). Daarnaast is een groote factor de afwijkende aard van den jongen: intellectueel beperkt, voor geen enkel baantje geschikt en waarschijnlijk psychopaath (speelt hier misschien ook een sterk minderwaardigheidsgevoel een rol; de laatste aangehaalde zin uit de levensbeschrijving wijst in die richting).

Onder de groep „te weinig leiding” vallen hoofdzakelijk de gevallen waarin *een der ouders ontbreekt* of door zijn werk *veel afwezig* is (b.v. varende vader of uit werken gaande moeder) en de overblijvende wel eenig, doch niet voldoende toezicht en invloed op de kinderen kan uitoefenen; verder de gevallen dat de ouders hiertoe niet behoorlijk in staat zijn door *ziekelijkheid*, de *talrijkheid van het gezin*, dat daardoor ongeregeld en/of arm is, of door een *beperkt inzicht* (voor een deel dus dezelfde factoren als onder a., doch in veel zachter vorm); tenslotte de gevallen, dat het kind *in gestichten of pleeggezinnen heeft rondgezworven*. Globaal genomen zijn het die gevallen, waarin aanleiding zou kunnen bestaan tot ontheffing der ouders uit de ouderlijke macht op grond dat zij ongeschikt of onmachtig zijn hun plicht tot verzorging en opvoeding te vervullen (art. 374a 1e lid B.W.). Als bijkomstige factoren vinden we ook weer: minder goed gedrag of minder goede onderlinge verstandhouding der ouders, hetgeen maakt dat zij weinig aandacht aan de kinderen besteden; slechte verstandhouding tusschen het kind en de ouders of een van hen; tenslotte stiefvader- en stiefmoederconflicten.

Een enkel geval van tekort aan leiding, zonder bepaalde verwaarloozing, volgt hier.

(23) *Karel C.* werd tijdens den oorlog in Oost-Pruisen geboren als buitenechtelijk kind. Zijn moeder was kellnerin in een café en kon hem niet zelf verzorgen, waarom hij in een pleeggezin werd uitbesteed. Om onbekende reden verhuisde hij nog eens naar een ander gezin en kwam met zijn 7e jaar in Nederland, waar zijn moeder, die inmiddels een betrekking had gekregen als dienstster in een café, in het huwelijk trad (uit dit huwelijk werd nog een meisje geboren). De moeder hield haar betrekking aan, terwijl haar man als chef-kok op een groote passagiersboot voer. De finantieele toestand in het gezin was zeer voldoende en men bewoonde een nette ruime étagewoning. Bovendien woonde er nog een juffrouw, een collega van de moeder, op kamers.

Op de lagere school was hij geen gemakkelijke jongen; volgens het schoolhoofd waren zijn vorderingen niet voldoende, niettemin doorliep hij de geheele lagere school en ook het 7e leerjaar. Hij zou daarna naar de H.B.S., doch zakte voor het toelatingsexamen (hij was toen bijna 15 jaar). Hij liep toen weg van huis en ging naar Eindhoven met medeneming van een bedrag van f 35.— (hij schrijft zelf, dat hij, van het oogenblik dat hij in Nederland kwam, zich steeds aan diefstalletjes heeft schuldig gemaakt). Hij was ongeveer een week zoek. Thuis was tevoren ook oneenigheid geweest, omdat hij met een meisje liep.

Karel volgde daarop kort een cursus aan een Berlitzschool en werd toen leerling-zetter, doch dit werk was lichamelijk niet geschikt voor hem. Hierop ging hij varen bij dezelfde maatschappij als zijn vader, doch werd ontslagen wegens oneerlijkheid (15;3 j.); kwam toen op een kantoor, waar hij echter een tegenzin tegen had (ook verduisterde hij f 60.—, doch dit kwam niet uit); wederom ging hij varen als bell-boy, doch wederom was hij oneerlijk, hij nam n.l. geld weg uit het kastje van een collega en uit een hut. N.a.v. deze feiten werd proces-verbaal opgemaakt.

De moeder maakte den indruk wel streng en bezorgd voor den jongen te zijn geweest, doch door haar werk kon zij niet voldoende op hem letten; daardoor en door verkeerde lectuur en connecties met meisjes ontgroeide hij aan den invloed der moeder. De jongen maakte ook geen ongunstigen indruk en op grond daarvan adviseerde Pro Juventute hem niet strafrechtelijk te vervolgen, doch onder toezicht te stellen, hetgeen geschiedde (hij was toen 16 jaar). De jongen was toen sinds kort piccolo in een restaurant. De stiefvader voer niet meer, doch was chef-kok in een restaurant in een andere plaats.

Twee dagen na de zitting ging Karel met behulp van een valschen sleutel de kamer van de inwonende juffrouw binnen, haalde uit haar koffer ongeveer f 60.—, verstopte f 50.— onder een dakpan op het dak en maakte de rest op aan sigaretten en snoeperijen. De Kinderrechter beval naar aanleiding hiervan zijn observatie, tevens werd proces-verbaal opgemaakt. De moeder drong er op aan, dat hij in een gesticht zou worden geplaatst.

In de Kindersluis werd hij intellectueel en geestelijk normaal geacht. Wel was het een oppervlakkige, onhandige jongen, met weinig energie.

Wegens laatstvermelde diefstal werd hij strafrechtelijk vervolgd en door den Kinderrechter ter beschikking der regeering gesteld, waarna hij in een particulier vakgesticht werd opgenomen.

Wat de diepere grond van Karel's herhaalde misdragingen is geweest, valt moeilijk te zeggen. Duidelijk is, dat de jongen in zijn leven leiding is tekort gekomen: eerst in pleeggezinnen, daarna bij zijn moeder, die een groot deel van den dag afwezig was, en bij een stiefvader, die ook ongeveer nooit thuis was (het was overigens een man, die een zeer behoorlijken indruk maakte). Een volledige verklaring voor het wangedrag van den jongen geeft dit echter niet.

De derde groep is die der „*paedagogische fouten*”. Bedoeld is hiermee, dat de ouders zich in het algemeen behoorlijk gedragen, materieel voldoende voor de kinderen zorgen, zelf vaak meenen voortreffelijke opvoeders te zijn, terwijl toch ernstige fouten geconstateerd worden. De voornaamste hiervan is wel de *verwende, slappe opvoeding*, waaraan vooral eenige en jongste kinderen blootstaan, maar toch ook wel andere rangnummers in het gezin.¹⁾ Deze kunnen b.v. langen tijd praktisch het jongste of eenige kind geweest zijn. Nog andere oorzaken kunnen voor de verwenning bestaan, b.v. ziekelijkheid van het kind; groote aantrekkelijkheid toen het nog een baby was; onderling twistende ouders, die ieder door verwenning het kind voor zich trachten te winnen; overdreven zorg, na het overlijden van den vader of moeder door de overblijvende ouder aan het kind besteed.

Ook in zijn werkingen en gevolgen is de verwenning verschillend. Aichhorn²⁾ geeft het volgende beeld van de ontwikkeling. Om het kleine kind er toe te brengen niet aan al zijn neigingen toe te geven, wordt normalerwijze een belooning in het vooruitzicht gesteld. Volgt echter belooning, ook als het kind zijn primitieve verlangens niet heeft opgegeven, dan leert het kind niet zich in te spannen om zulks wel te doen. De ouders kunnen het kind geen enkele ontzegging van vervulling zijner verlangens opleggen; alle hindernissen worden uit den weg geruimd. Daardoor komt het kind steeds verder van de werkelijkheid af te staan. Tenslotte stelt het eischen, waarvan de vervulling niet meer in de macht van de ouders ligt: de

¹⁾ De grens tusschen „slappe opvoeding” en „te weinig leiding” is soms moeilijk te trekken. De tegenstelling kan misschien het best aldus gekarakteriseerd worden, dat in het laatste geval de ouders blijken „er niet aan te doen”; in het eerste geval zij de houding aannemen: „ik heb het hem ook al zoo vaak gezegd, maar hij luistert niet”, terwijl zij zich nooit ernstig daadwerkelijk tegen het verkeerde gedrag hebben verzet.

²⁾ T.a.p. blz. 246 vlg.

werkelijkheid kan niet langer verre gehouden worden en zij treedt nu plotseling het kind met volle kracht in den weg. Dit leidt tot nerveuze storingen of anders tot een verzet tegen de eischen der werkelijkheid, die de ouders niet baas kunnen en die tot allerlei wangedrag voeren. Wij vinden dit typisch in onze gevallen bij vele jongens (vooral burgerrechtelijk behandelde), wier wangedrag als „onhandelbaarheid thuis” betiteld is.

Echter nog op andere wijze werkt de verwenning. Zij kan maken, dat het kind eraan gewend raakt dat alles voor hem gedaan wordt, het leert niet de dingen zelf aan te pakken; komt het daartoe toch in de noodzakelijkheid, dan kan het aan de gestelde eischen niet voldoen, waardoor een gevoel van minderwaardigheid ontstaat. „Um wieder nach „oben” zu kommen, wenden sie passive und aktive Mittel an. Je gröszer die Verzärtelung ist, desto gröszer wird das Gefühl der Unsicherheit, desto stärker das Geltungsstreben. Ein so eingestellter Mensch aber wird in Gegensatz mit der Gemeinschaft kommen”.¹⁾

De ongunstige invloed van verwenning wordt in het algemeen vaker bij jongens, dan bij meisjes gevonden. Daarom volgen hier eerst 3 voorbeelden van verwenne jongens, en wel resp. van een geheel normale, een geestelijk licht afwijkende en een psychopaath.

(24) De vader van *Adriaan L.* was gestorven toen *Adriaan* 11 jaar was. Uit het huwelijk waren 3 jongens geboren, waarvan *A.* de jongste is; de oudste was gehuwd, de middelste was nog thuis. De moeder leefde van een weduwenpensioen (de vader was op een kantoor werkzaam geweest), de rente van een klein kapitaaltje en de verdiensten van de zoons, hetgeen een behoorlijk inkomen uitmaakte. Het gezin bewoonde een nette étage in het noorden van de stad.

Toen *Adriaan* 16 jaar was, wendde de moeder zich op aanraden van den predikant (het gezin is Gereformeerd) tot *Pro Juventute*. De jongen stoorde zich thuis aan niemand, bedroog zijn moeder herhaaldelijk en kwam voortdurend laat thuis; hij forceerde thuis ook eens een kast om bij het geld te kunnen komen.

Bij het ingestelde onderzoek bleek, dat de jongen zonder werk was; hij had reeds op 3 kantoren gewerkt, doch werd telkens ontslagen wegens slordigheid, vergeetachtigheid e.d. De voorlaatste maal zei hij thuis vacantie te hebben gekregen en ging met het loon over een halve maand naar Antwerpen, waar hij een week rondzwierf, deels zonder onderdak. Hij gaf zijn moeder altijd maar een gedeelte van zijn loon, daar hij zeide met handel schulden te hebben gemaakt (waarschijnlijk had hij in graan gespeculeerd, hij was op een graan-

¹⁾ M. Schirmeister, Das verwöhnte Kind.

kantoor). De jongen deed zeer onverschillig, vond 12 uur vroeg genoeg om thuis te komen, meende, dat hij recht had op „'n biertje op z'n tijd" en bleef tot 1 of 2 uur 's middags in bed liggen. Hij zeide liever niet op kantoor te willen. Op school had hij veel last gegeven (zelf zegt hij er „afgegooid" te zijn; moeder spreekt van „er af genomen"). Waarschijnlijk is, dat de moeder Adriaan als klein kind erg heeft verwend (vroeger was het een alleraardigst kind zegt ze), nu was zij niet meer tegen hem opgewassen, ze had ook niet het juiste begrip en het juiste geduld om met den jongen om te gaan; zijn oudere broer negeerde hem.

Door 'n huisvriend werd nog meegedeeld, dat de jongen steeds zonderling deed; hij was antimilitarist en vegetariër; voerde graag zware gesprekken en las vele boeken over allerlei nieuwe theorieën; hij declameerde verzen. Zijn moeder, een eenvoudige streng christelijke vrouw, kon daar geheel niet bij (in den loop der jaren is de moeder wel veel begrijpender tegenover den jongen komen te staan).

Met 16;3 j. werd Adriaan op verzoek van zijn moeder onder toezicht gesteld. Aanvankelijk had dit eenigen invloed ten goede (werk had hij nog steeds niet), doch daarna bleef hij weer geheele dagen weg, zonder dat de moeder wist waar hij zat; tenslotte brak hij de gasmeter thuis open, daar hij met zijn handel in graan geld verloren had. Zijn vastzetting werd toen bevolen in een particulier opvoedingsgesticht (16;5 j.).

Intellectueel bleek hij wel boven den middelmaat te zijn (hij doorliep ook de geheele lagere school en bezocht nog 1 jaar een handelscursus), doch hij hield geheel niet van leeren. Het was verder een slappe jongen, wel gevoelig en vol verheven idealen. Hij gaf geen ernstige moeilijkheden (in de reciteerclub was hij een op den voorgrond tredende figuur) en toonde belangstelling voor de bloemen- en boomenteelt, waarop hij in de kweekerij te werk werd gesteld. Gezocht werd hem in dit vak een betrekking te bezorgen, hetgeen niet gelukte. Wel werd een betrekking bij een tuinder gevonden (18;4 j.), waar hij bijna 2 jaar bleef en geen reden tot ernstige klachten gaf. Daarna is hij voor eigen rekening een groentenhandel begonnen.

Het geval van Adriaan is er typisch een van een verwendeten jongen, met groote puberteitsmoeilijkheden, die daarin door zijn moeder geheel niet begrepen werd. Daarnaast deed zich het ontbreken van de vaderlijke hand in het gezin sterk gevoelen en ook wreekte zich de foute vakkeus.

(25.) Het tweede geval betreft *Leendert V.* Diens vader was vroeger kleermaker, daarna caféhouder en tenslotte vertegenwoordiger van een distilleerderij. Hij stierf toen Leendert 14½ jaar was. Uit het huwelijk was behalve L. alleen nog een 9 jaar oudere zuster geboren, die een goede betrekking had. Het gezin leefde in bevredigende omstandigheden van hetgeen de vader naliet en van hetgeen de kinderen verdienden; bovendien waren er nog twee kostgangers in huis. Men bewoonde een behoorlijke ruime woning.

Kort na den dood van haar man klaagde de moeder bij de Kinderpolitie

over Leendert: hij was thuis zeer onhandelbaar, als hij 's middags van kantoor thuis kwam, waar hij jongste bediende was, viel hij in een stoel en commandeerde zijn moeder om thee, als 't niet gauw genoeg ging raasde en vloekte hij; hij sloeg zijn zuster en bedreigde haar met een mes; hij gooide zijn moeder met een stoel; verder deed hij of hij cursussen in steno en typen volgde, doch liet zich afschrijven en behield het lesgeld, dat zijn moeder hem gaf, voor zich zelf; waarschijnlijk nam hij ook gaspenningen weg.

Vijf maanden later klaagde de moeder weer: Leendert (dan 15;1 j.) was op het kantoor ontslagen, hij was daarna 3 weken magazijnbediende, doch werd ontslagen, omdat hij opgedragen werk niet wilde doen.

De Voogdijraad besloot zijn ondertoezichtstelling te vragen en de candidaat gezinsvoogd bezocht vast het gezin. De jongen begon bij die gelegenheid met onder de bedstede te kruipen (had hij Boefje misschien gelezen?) en wilde daar niet onder uit komen, tenzij hij zijn zondagsche broek aan mocht hebben. Daarna trad hij zeer onhebbelijk tegen zijn moeder en den gezinsvoogd op: gestichten en kinderrechtter waren maar bangmakerij en de gezinsvoogd werd verzocht op te hoepelen, omdat hij, Leendert, hem geheel niet geroepen had. De gezinsvoogd meldt verder, dat Leendert veel Lord Listers e.d. las, dwong om geld voor dansles en mandolineles omdat zijn meisje (een 4 jaar oudere winkeljuffrouw) dat ook had.

Met 15;2 j. werd Leendert onder toezicht gesteld en meteen ter observatie in de Kindersluis opgenomen.

Intellectueel bleek hij ver te staan boven de jongens, die meestal de Sluis bevolken (hij doorliep de lagere school geheel benevens het 7e leerjaar). Het was verder een abnormaal sombere en zwaartillende jongen, zonder ijver en zeer onhandig (hij werd onder de licht afwijkenden gerekend). Lichamelijk was hij reeds geheel volwassen. Hij schreef zelf, dat hij vroeger zeer kort gehouden werd, doch toen zijn vader caféhouder was niet meer, en dat hij toen uit den band gesprongen is; hij had veel geld noodig om met zijn meisje te kunnen uitgaan.

Na drie maanden mocht hij weer naar huis en spoedig had hij weer een plaats op een kantoor gevonden.

De jongen toonde zich verregaand laks en lui; de gezinsvoogd bood aan hem Engelsche les te geven, doch dat wilde hij niet; hij deed niets: fietste niet, deed niet aan sport, deed thuis niets. Zijn moeder trad zeer ontactvol tegen hem op, zij hield hem n.l. steeds voor, dat hij net zoo was als een oom, die geheel mislukte en dat van hem ook wel niets terecht zou komen. De jongen greep dat gretig aan: waarom zou hij zich inspannen, hij moest toch mislukken.

Op kantoor werd hij ontslagen en kreeg toen een betrekking als etaleur. Hij vond dat hij daar te hard moest werken, de dokter adviseerde, dat hij het wat kalm aan moest doen, waarop hij maar weer ontslag nam. Na vele maanden zonder werk te zijn geweest, vond hij weer een baantje als etaleur, doch werd na 1 maand al weer ontslagen. De verhouding tot zijn moeder en zuster bleef onderwijl slecht, zij hielden hem nog steeds zijn wangedrag voor. Ook met zichzelf lag hij overhoop. Na eenige maanden vond hij weer voor korten tijd

werk en na 2 jaar werd de ondertoezichtstelling niet verlengd. Nadere inlichtingen over den jongen heb ik niet kunnen krijgen.

Duidelijk is in dit geval dat Leendert, het jongste kind, veel jonger dan zijn zuster, ernstig door zijn moeder is verwend; vermoedelijk was het gezin ook een tijdlang ongeregeld, toen de vader caféhouder was. Deze ongunstige invloeden vonden een aangrijpingspunt in de niet geheel volwaardige geestesgesteldheid van den jongen. Daar komt bij zijn lichamelijke vroegrijpheid en zijn omgang met een ouder meisje, hetgeen veel geld kostte. Mogelijk is ook (in de stukken vind ik het echter niet geopperd) dat deze jongen behoefte heeft gehad aan werk, meer ingesteld op zijn intellectueele capaciteiten. Tenslotte was het ontactische optreden van de moeder niet bevorderlijk om hem te helpen uit de moeilijkheden te geraken.

(26.) In de derde plaats nog het geval van *Jacob W.* Deze was als kind vaak ziek, sukkelde met zijn longen en was herhaaldelijk in sanatoria, waar men hem erg verwendde, evenals thuis zijn ouders deden. De moeder was slap, de vader sentimenteel, en ook toen de jongen onder toezicht stond, verzwegen zij veel voor den gezinsvoogd. De jongen had tenslotte geheel geen respect meer voor zijn ouders en er waren voortdurend conflicten, hij verzette zich en wilde zijn vader zelfs te lijf gaan.

Eindelijk klaagden de ouders bij *Pro Juventute* (hij was toen 15;4 j.), Bij het ingestelde onderzoek bleek, dat Jacob op school reeds lastig was geweest; met anderen kon hij niet overweg en hij werd daarom reeds bij 3 patroons ontslagen, ook van de avondteekenschool werd hij om die reden weggestuurd. De onderlinge verhouding der ouders was niet slecht. De vader was chauffeur en verdiende een matig loon. Er waren 5 kinderen, waarvan Jacob de 2e was. De oudste zoon was kantoorbediende, de 3e was op de ambachtschool, dan volgen een jongen en een meisje, die nog op de lagere school waren. Het gedrag van de andere kinderen was goed; allen, evenals de moeder, hebben een tuberculeuze praedispositie. De moeder was zenuwziek tijdens de zwangerschap van Jacob. In haar familie komt t.b.c., krankzinnigheid, suicide en criminaliteit voor.

Na het onderzoek verbleef Jacob weer een jaar in ziekenhuis en sanatorium, waar hij tenslotte wegens zijn slecht gedrag werd weggestuurd. I.v.m. zijn gezondheidstoestand werd hij daarna bij een tuinder geplaatst. Dat beviel hem niet en met 17;1 j. maakte hij een reis naar Indië als bediende op een boot. Hij gedroeg zich zoo slecht dat hij niet weer mocht terugkomen. Thuis was hij hierna weer even onhandelbaar als vroeger. De gezinsvoogd meent, dat hij onder een sterk minderwaardigheidsgevoel lijdt en dit tracht te verbergen achter groote woorden.

Met 17½ jaar werd hij op verzoek der ouders onder toezicht gesteld en meteen ter observatie in de Tucht school opgenomen. Intellectueel was hij normaal (hij bereikte op school de hoogste klas); geestelijk werden enkele afwijkingen geconstateerd; in de andere tucht school, waar hij later nog weer

opgenomen moest worden, werd hij als psychopaath beschouwd, hij vertoonde hysterische reacties. Er had zich een sterk minderwaardigheidsgevoel bij hem ontwikkeld: daar hij van jongs af moeilijkheden gaf, kreeg hij veel aanmerkingen en gevoelde zich daardoor achteruitgezet, hoewel hij feitelijk verwend werd; de ouders toonden voor deze moeilijkheden geheel geen begrip. Hij toonde in de Tuchtcholen ethisch besef te bezitten, hij was voor rede vatbaar en beschaamde het in hem gestelde vertrouwen niet.

Er werd dan ook besloten dat hij na den observatietermijn naar huis kon gaan. Hij had verschillende baantjes, die allen weer mis liepen; hij was ook lichamelijk niet tot vollen arbeid in staat. De Kinderrechter stelde hem daarom in de gelegenheid een chauffeursopleiding te volgen. Thuis bleef het zeer slecht gaan, zoo zelfs, dat de Politie er een keer aan te pas moest komen. Hij overlaadde zijn ouders met verwijten, dat hij niet vooruit kwam in de wereld. Toen ook waarschuwingen van den Kinderrechter niet hielpen, werd tenslotte zijn vastzetting voor één jaar in de Tuchtchool bevolen (hij was toen 18;4 j.). Ook hier, zooals reeds vermeld, gedroeg hij zich goed, hij toonde echter voortdurende, stevige leiding noodig te hebben, en men was van oordeel, dat de ouders wel zeer slap geweest moesten zijn, dat het zoover met Jacob gekomen was.

Na verloop van een jaar kwam hij weer thuis. De ouders kochten een botersaakje voor hem en aanvankelijk ging het veel beter; spoedig was het echter weer het oude liedje.

Met 20 jaar verduisterde hij geld, dat een klant hem gaf om voor haar een rekening te betalen; daarna stal hij geld van zijn broer uit een afgesloten kistje; ook nam hij eenige rijwiel-plaatjes weg van fietsen, staande in de gang van een vereenigingsgebouw, verder een portemonnaie van een publieke vrouw, die hij bezocht had en tenslotte een rijwiel. Daarbij werd hij betrapt. Hij deed zeer theatraal en berouwvol, doch gaf alle schuld aan zijn vader. De Rechtbank veroordeelde hem overeenkomstig het advies van den gezinsvoogd, ambtenaar voor de kindervetten, tot een gevangenisstraf van 6 maanden, doch voorwaardelijk met als bijzondere voorwaarde opneming in een landkolonie. Na een half jaar kwam het hier tot conflicten en liep hij weg naar Rotterdam. De tenuitvoerlegging van de voorwaardelijke straf werd toen bevolen.

Verwenning door de ouders is wel de primaire oorzaak van de ontsporing van Jacob W. Hierdoor en door zijn lichamelijke minderwaardigheid ontstond een sterk minderwaardigheidsgevoel. Dat dit zich echter in die mate kon ontwikkelen en dat hij daarop reageerde op de vermelde wijze, moet echter grotendeels worden toegeschreven aan den psychopathischen aard van den jongen.

(27.) Tenslotte nog de geschiedenis van een meisje, een typisch zeer verwend, eenig kind, n.l. *Jacoba de S.* Haar vader was betonwerker en verdiende een behoorlijk loon; het gezin bewoonde een nette étage in het oosten van de stad.

De man was wat sullig, maar zeer oppassend. De moeder was ruzieachtig,

zeer onevenwichtig en onberekenbaar. Jacoba werd tot haar 6e jaar bij haar grootouders van moederszijde opgevoed en daar reeds zeer verwend, vervolgens kwam zij bij haar ouders, waar dit werd voortgezet. De moeder was daarbij zeldzaam onverstandig, aan alle grillen werd toegegeven: er werd een harmonium en daarna een piano gekocht, Jacoba kreeg dure lessen, maar al spoedig was ze alles beu. De moeder was vroeger te teergevoelig om te straffen, toen ze het later deed, sloeg het meisje terug. Verder beloofde ze b.v. beterschap onder voorwaarde van een of ander cadeautje. Tenslotte was het zoo erg geworden, dat zij zich op de minste aanmerking vreeselijk aanstelde, haar moeder aanvloog en zelfs dreigde zichzelf te worgen. Dagen lang at ze niet anders dan fruit.

Tenslotte, toen Jacoba 11;7 jaar oud was, liep moeder teneinde raad naar de Kinderpolitie. Bij het ingestelde onderzoek bleek het bovenstaande. De zaak werd doorgegeven aan den Voogdijraad, die besloot voorloopig aan de ambtenares voor de kindervetten enig toezicht op te dragen.

Twee jaar verliepen daarna zonder ernstige moeilijkheden, totdat Jacoba met 13;7 j. van school gestuurd werd, daar zij een ongunstigen invloed op de geheele klas had; de moeder stijfde Jacoba er in, dat zij de verongelijkte partij zou zijn. Vervolgens werd Jacoba winkeljuffrouw; ze voldeed wel goed, doch herhaaldelijk wendde zij ziekte voor, als zij geen zin had op haar werk te komen, ook daaraan deed de moeder mee. De ambtenares achtte het noodzakelijk haar onder den invloed der moeder uit te halen. Met het oog daarop verzocht en verkreeg de Voogdijraad de ondertoezichtstelling van Jacoba (14;8 j.). De moeder verzette zich, daar zij geen slechte moeder was, zooals zij zeide.

Ook de gezinsvoogdes was na eenige maanden overtuigd, dat Jacoba bij haar moeder weg moest. De moeilijkheden werden steeds grooter, zoowel van de zijde van de moeder als van het meisje. Oorzaak daarvan was ook, dat de finantieele toestand in het gezin achteruit gegaan was, zoodat de moeder al Jacoba's wenschen niet meer kon bevredigen. De Kinderrechter beval daarop haar observatie (14;11 j.).

Jacoba bleek intellectueel niet achterlijk, wel beneden den middelmaat te zijn. Geestelijk was zij normaal. Zij had veel lichamelijke klachten, doch afwijkingen werden niet gevonden; vroeger had ze bloedarmoede en was veel ziek geweest. Met jongens had zij zich nooit afgegeven. Typisch is uit haar eigen verhaal dit zinnetje: „Ik ben eennigs kind. En vind ik het vreselijk mijn Moeder vandaan te zijn. De dokter heeft gezegd dat ik erg veel afleiding moest hebbe”.

Het eensluidend advies van allen was: niet bij moeder terug. Toch is zij, om welke reden blijkt niet, weer naar huis gegaan. 'n Half jaar later kwam plotseling het bericht dat Jacoba 6 weken zwanger zou zijn van een vrijer; de moeder wilde dat ze zouden trouwen en had al een woning gehuurd en, daar Jacoba pas 15 jaar was, een request aan de Koningin gezonden. De ouders van den jongen wilden liever eerst wat wachten, waarop moeder en dochter in grooten angst zaten, dat de jongen zich zou terug trekken; een week later was de verkeering inderdaad uit, wat hevige scènes tot gevolg had, waaraan de politie moest te pas komen. De zwangerschap bleek tenslotte ge-

fantaseerd te zijn! Opnieuw werd toen haar opname in het Doorgangshuis bevolen (15;8 j.) en vandaar kwam zij na eenige maanden in een der Tehuizen voor werkende meisjes. Ze kreeg weer een betrekking als winkeljuffrouw (voor dienstbode vonden de ouders haar te goed). De moeder zeurde voortdurend haar weer thuis te mogen hebben en bleef haar verwennen (ze kreeg b.v. een bontmantel). Verkeerde dingen deed Jacoba niet en ze voldeed goed in haar betrekking.

De oorzaak van de moeilijkheden met Jacoba moeten wel geheel geweten worden aan de uiterst onverstandige, verwende opvoeding.

Men denke niet, dat de verwenning alleen in de economisch beter gesitueerde kringen wordt gevonden, zelfs in de armste kringen kwam ik haar herhaaldelijk tegen; gebrekkig inzicht in de eischen van een juiste opvoeding bepalen haar.

De tegenhanger der verwenning is het geval, dat de opvoeding *te streng* of *te somber* is (te strak godsdienstig b.v., zie het geval vermeld op blz. 145 noot 2), of dat de ouders in alle opzichten *tactloos* optreden. Herhaaldelijk komt het ook voor, dat te groote strengheid of tactloos optreden van den vader als reactie daarop gepaard gaat met overmatige slaphed van de moeder, of wel dat buien van slaphed en strengheid elkaar ongemotiveerd afwisselen. Ook andere oneenigheden tusschen de ouders over de opvoeding treffen we meermalen aan.

✓ Bij te groote strengheid of te veel straf ontvangt het kind geen belooning voor het opgeven van zijn eigen primitieve begeerten in den vorm van ondervonden liefde der ouders¹⁾. Het heeft dan geen reden meer de eischen van de werkelijkheid, door de ouders vertegenwoordigd, te erkennen. Het weerstaan van de ouders gaat hem dan op zichzelf voldoening verschaffen. Tevens kan ook hier, door het voortdurend gestraft en terecht gewezen worden, een minderwaardigheidsgevoel ontstaan, dat compensatie tracht te vinden. Wanneer het kind zich onderwerpt en niet in opstand komt, is echter het effect soms hetzelfde als bij de verwende kinderen: door steeds op commando te handelen, hebben ze niet geleerd zelf te denken en op zichzelf te vertrouwen, onverwachte situaties kunnen ze niet aan.²⁾

¹⁾ Aichhorn, t.a.p. blz. 247.

²⁾ Mary B. Sayles, *The problem child at home*, blz. 116: „and when thrown

Een bron van tactloos optreden der ouders (in mijn materiaal overigens slechts een enkele maal gevonden, doch die vooral in maatschappelijk beter gesitueerde kringen voorkomt) kan gelegen zijn in het feit dat zij (vooral de vader) eigen onvervulde aspiraties in hun kinderen trachten te verwezenlijken, of verwachtingen koesteren, die het kind door zijn onvoldoende capaciteiten niet kan vervullen.

Meer dan eens beklagen de kinderen zich, dat zij achtergesteld worden bij broers of zusters. Soms is dit ook werkelijk het geval. dikwijls blijkt er oppervlakkig niets van. Mary B. Sayles¹⁾ deelt op grond van haar ervaringen mede, dat indien deze gevoelens bij een kind bestaan, er bijna steeds grond voor is, ook al zijn de ouders het zich mogelijk niet bewust. Zij noemt als oorzaken o.a. dat het kind herinneringen opwekt aan een verafschuwden bloedverwant, of aan den gestorven of verdwenen echtgenoot, dien de ander haatte (dit laatste vond ik bij mijn kinderen enkele malen bewust als zoodanig aangegeven). Verder, iets waar ook andere auteurs de aandacht op vestigen, dat het kind *ongewenscht* ter wereld kwam. Bij mijn kinderen vind ik het nergens vermeld, doch ik meen, dat het een ernstige overweging in voorkomende gevallen waard is.²⁾

Door deze te strenge of tactlooze houding der ouders komt het kind, zooals gezegd, soms bepaald vijandig tegenover het ouderlijk milieu te staan. Vooral trof ik dit vaak aan van meisjes tegenover den vader.³⁾ Mogelijk is het ook meermalen slechts een verscherpt puberteitsverschijnsel, doch het komt te vaak voor, dan dat het hierdoor geheel verklaard kan worden.⁴⁾

---

upon his own resources he is likely to be completely at sea, a prey to his own vagrant impulses and to the influence of any chance comrade". Hetzelfde gevaar, dat ook gestichtskinderen dreigt.

¹⁾ The problem child at home, blz. 80.

²⁾ De individual-psychologie wijdt ook bijzondere aandacht aan de „gehaszte Kinder, die nicht wissen, dasz es Gemeinschaftsgefühl und Interesse für die anderen gibt." (Adler, Individualpsychologie in der Schule, blz. 38).

³⁾ Hetzelfde vond Krolzig, Der Jugendliche in der Groszstadtfamilie, blz. 82.

⁴⁾ Zie ook hiervóór, blz. 120. Ook onopgeloste conflicten uit het vroege kinderleven blijken een rol te kunnen spelen, men zie het voorbeeld gegeven door Carp, Het misdadige kind, op blz. 31 vlg. Als andere oorzaken vond ik nog vermeld (Aichhorn, blz. 210), dat een der ouders, teleurgesteld in de echtelijke liefde, nu zich tracht schadeloos te stellen bij het kind, dat de liefde voelt

Opvallend is weer hoe veel gevoeliger het meisje op ongunstige huiselijke omstandigheden reageert dan de jongen (grafiek 17, kolom „tactloos” en „slechte verstandhouding, geen band”), evenals zij de stiefmoeder of -vaderverhouding veel minder goed verdraagt. Kennelijk valt het den jongen makkelijker zich aan de huiselijke conflicten te onttrekken dan het meisje, dat juist ook weer meer behoefte aan huiselijke gezelligheid heeft.

De hiervoor geschilderde paedagogische fouten werden ook wel gevonden in de gezinnen, die ingedeeld zijn in de rubrieken *geen* of *te weinig leiding*; daar andere oorzaken hier dan echter overheerschend waren, werden zij niet afzonderlijk vermeld. Ik noteerde dit nog bij de jongens in 9.1, bij de meisjes in 13% van het totaal der jongens, resp. meisjesgevallen; slappe of verwende opvoeding betrof het daarvan in 6.9 resp. 7.8% van het totaal.

Enkele voorbeelden van het hiervoor besprokene volgen thans.

(28) Van oneenigheid tusschen de ouders (slapheid van de moeder, groote strengheid van den vader) was sprake in het geval van *Martha L.* Naar het gezin L. werd een onderzoek door de Kinderpolitie ingesteld n.a.v. het onwettig schoolverzuim van een jonger broertje van Martha. Daarbij bleek het volgende.

De ouders leefden in huwelijk vereenigd samen, doch hun onderlinge verhouding was zeer slecht; herhaaldelijk gingen zij reeds voor eenigen tijd uit elkaar, doch steeds werd het weer bijgelegd. De oorzaak der oneenigheden was, dat de vader voor zijn duiven steeds in café's verbleef en daar dan geregeld misbruik van drank maakte; de moeder onderhield relaties met een buurman en naar gezegd werd nog wel met meer mannen (als meisje was ze wegens haar slecht gedrag in een inrichting); voor den man was dit aanleiding geweest weer meer te gaan drinken. De man werkte in de bouwvakken met als gevolg 's zomers goed werk en een goed weekloon, 's winters weinig werk en dikwijls armoede. Het gezin bewoonde een kleine, rommelige woning in de oude stad (kamer, keuken, groote zolder). Uit het huwelijk waren 7 kinderen geboren, die alle in leven waren; Martha was het 2e kind, doch het oudste, een meisje, werd bij de grootouders opgevoed (dit was een voorhuwelijksch kind). Het 3e kind was 5 jaar, het jongste 14 jaar jonger dan Martha. Over de andere kinderen waren geheel geen klachten. Het schoolverzuim vond zijn oorzaak in het feit, dat de moeder in het ziekenhuis lag en Martha (toen 15;9 j.) voor de huishouding moest zorgen, hetgeen haar krachten te boven ging. Zij werkte op een sigarettenfabriek.

---

als niet om zijntwille gegeven. Ook M. v. Waters (Ouders en botsende jeugd) vermeldt vele oorzaken, die tot een vijandige instelling jegens de ouders kunnen leiden.

Ruim een half jaar later werd het gezin nog eens door een lid van den Voogdijraad bezocht. Het ging toen weer beter en besloten werd, dat de ambtenares voor de kindervetten een oogje in het zeil zou houden, daar geklaagd werd, dat Martha te veel op straat slenterde.

Eenige maanden later klaagde de moeder bij de Kinderpolitie: Martha (16;7 j.) had zonder iets te zeggen een geheele week niet gewerkt en was sinds eenige dagen niet thuis gekomen; ze kwam al herhaaldelijk zeer laat thuis, soms na middernacht en was eenige malen beschonken; ze kwam ook op den Schiedamschen dijk; thuis was ze oneerlijk met boodschappen doen (hield geld voor zich zelf en liet de boodschappen opschrijven).

Na eenige dagen werd Martha uit Gouda op transport gesteld, waarheen ze met een ander meisje bleek te zijn weggelopen; ze hadden halverwege Gouda samen een nacht doorgebracht bij een bevrienden jongen. In het later door haar zelf geschreven verhaal vertelt Martha de toedracht als volgt: op de fabriek was een meisje, dat altijd Dinsdags weg bleef als „het orgel" kwam; dit kind haalde haar over het ook een keer te doen en toen waren ze de heele week op straat blijven lopen en omdat ze Zaterdags niet zonder loon durfden thuis komen, waren ze maar weggelopen.

Martha werd hierna naar huis gebracht, doch enkele dagen later liep ze weer weg, omdat de rechercheur van de Kinderpolitie nog een nader bezoek bij de ouders had gebracht. Ze liep nu met een ander meisje in den regen naar den Haag (dat was een buffetjuffrouw, schrijft ze, die hoefde niet meer naar een gesticht, want die kon toch niet meer beter worden; de angst voor het gesticht zal wel de aanleiding van dit tweede weglopen geweest zijn). Na eenige dagen werd ze in den Haag aangehouden en op verzoek van den Voogdijraad voorloopig onder toezicht gesteld en ter observatie in het Doorgangshuis opgenomen.

Hier en bij een later onderzoek bleek, dat ze op school goed mee gekund had en alle 12 klassen doorlopen had, na één maal wegens ziekte te zijn blijven zitten; haar intellect was bevredigend. Verder was ze echter zeer onevenwichtig, ongedurig en slap; onmiddellijk onder iedere suggestie en van een zeer moeilijk humeur (een en ander in die mate, dat ze onder de licht afwijkenden werd gerekend). Tijdens de zwangerschap had de moeder (die aan t.b.c. leed) toevallen; Martha leed in de eerste jaren aan stuipen. Lichamelijk vertoonde ze geen afwijkingen.

De houding van de ouders tegenover Martha was zeer verkeerd: de moeder was door haar ziekelijkheid slap en veel te toegevend, over de kinderen had ze niets te zeggen; de vader trok zich er niet veel van aan, doch bij buien toornde hij heftig en bewerkte Martha met een stoffer e.d. (zij daartegenover schrijft: als ik uitging dacht ik, mijn vader komt toch ook laat thuis!). De gezinsvoogdes schildert den man als dom, eigenwijs en heerszuchtig.

Na verloop van den observatietermijn (met 16;11 j.) kwam Martha in een dienst voor dag en nacht. Na drie maanden hield ze het daar niet langer uit (ze vond voor dag en nacht dienen niet prettig, ze had het er ook te zwaar), kwam daarna kort in een anderen dienst, doch toen ze daar op een avond, om

11½ uur thuiskomend, niet direct werd opengedaan, liep ze door en ging eenige dagen met een vreemden zeeman op stap. Dit was aanleiding voor den Kinderrechter haar opnieuw te doen opnemen, thans in het Rijksoopvoedingsgesticht, aanvankelijk ter observatie, na 3 maanden gevolgd door vastzetting.

Martha bleef hier totdat ze 18;9 jaar was; het werd toen weer eens thuis geprobeerd en ze kwam op een fabriek. Ze bleef thuis moeilijk; na eenige maanden liep ze weer achter orgels en verzuimde een week haar werk, wat tot groote scènes thuis aanleiding gaf: de vader, die bijna een jaar drankvrij was geweest, bedronk zich weer, Martha van de weeromstuit eveneens, waarop vader er nog weer een glaasje bovenop zette en Martha voor een paar dagen het huis ontvluchtte en bij een prostituée op den Dijk haar intrek nam.

Toen zij weer in het ouderlijk huis was teruggekomen bleef haar humeur van dien aard, dat het voor de ouders niet te harden was en er voortdurend ruzie ontstond om haar. Een paar maanden ging het zoo door en de toestand werd steeds ondragelijker; Martha vergooide haar werk op de fabriek, omdat ze iets moest doen, waar ze geen zin in had; ging weer naar den Schiedamschen dijk, bedronk zich en bleef tenslotte een nacht weg. Opnieuw werd haar vastzetting bevolen, nu eerst in de Tucht school (19;3 j.), daarna weer in het R.O.G.

Martha betoonde zich daar moeilijk en onbetrouwbaar; langzamerhand werd het wel wat beter, een dagdienst van uit het gesticht mislukte echter; zelf zag ze tegen haar vrijheid op en ze bleef tenslotte tot haar meerderjarigheid in het R.O.G. De gezinsvoogdes hield daarna nog contact met haar en berichtte, dat Martha thuis aanvankelijk weer veel moeilijkheden gaf. Ze vond toen een geschikt jongen, met wien ze, toen ze 22 jaar was, trouwde; ze kreeg een kind, dat ze goed verzorgde; moeilijk, humeurig en heerszuchtig bleef ze ook in haar huwelijk.

Eenerzijds moet in dit geval de oorzaak der moeilijkheden worden gezocht in de ernstige opvoedingsfouten der ouders: groote slaphed en toegevendheid der moeder; onbeheerschte strengheid en drift van den vader; hun positie werd bovendien verzwakt door hun eigen gedrag. Anderzijds was ook hier in de eenigszins afwijkenden aard van het meisje (erfelijke belasting, zwangerschapsmoeilijkheden?) een aanknoopingspunt gegeven, waardoor deze ongunstige factoren hun invloed konden doen gelden.

(29) In het geval van *Willy I.* toonden de ouders geheel geen begrip voor de moeilijkheden van het kind, de verhouding tot den vader was slecht en eenige band tot het ouderlijk huis bestond niet. Daarnaast werkten echter, zooals zal blijken, nog allerlei andere invloeden.

Willy werd door haar moeder in haar eerste jaren zeer verwend. Zij was het eerste kind. De vader voer op zee en was, mede door een verblijf in Amerika, jaren afwezig. Toen Willy 5 jaar was, werd een zusje geboren en doordat de zorgen van de moeder thans voor een deel voor dit kind werden opgeëischt, voelde Willy zich achtergesteld.

Op de lagere school kon ze niet met de andere meisjes overweg; ze was lang

en mager, een akelig kindje, zegt ze zelf, dat nooit wat durfde, waarom de andere kinderen haar plaagden en uitscholden.

Thuis was de vader inmiddels voorgoed aan den wal gebleven en werkte als los havenarbeider. Hij was een lastig man, altijd tegen den draad in. De moeder ging 's morgens en 's avonds kantoren schoonmaken. Het gezin had het arm, doch bewoonde een nette halve bovenwoning. De moeder verzorgde het gezin goed en gaf zich alle mogelijke moeite. De vader maakte zich evenwel soms aan drankmisbruik schuldig, wat de welvaart van het gezin niet verhoogde en aanleiding was tot oneenigheden tusschen de ouders. Behalve Willy en haar zusje werden nog 2 jongens geboren, 10 en 11 jaar jonger dan Willy.

Nadat Willy de lagere school had verlaten (die zij zonder moeite doorliep), kwam zij op een vrouwenarbeidschool. Hier trof ze een vriendin, die haar geheel van de kook bracht. Zij stookte Willy op toch vooral „flink” te zijn, als de juffrouwen op school op- of aanmerkingen tegen haar hadden. Aanvankelijk wilde ze dat niet, maar de vriendin schold haar dan uit en zei, dat ze niet durfde, wat ze natuurlijk niet op zich kon laten zitten. Haar gedrag op school werd dan ook hoe langer hoe slechter, niet alleen ondeugende streken haalde ze uit, vertelt ze zelf, „ook plagen, vreeselijk plagen, zoodat de juffrouw wel eens hullend de klas uitliep.” De kinderen op school vonden haar een heldin en ze had veel vriendinnen. „Waarom zou ik goed oppassen? dan had ik zooveel vriendinnen niet meer.”

Ook thuis liet haar gedrag veel te wenschen over; met haar zusje had ze steeds ruzie; in de huishouding wilde ze niets doen, hoewel haar hulp noodig was, omdat de moeder 's avonds vaak niet thuis was i.v.m. het schoonmaken der kantoren.

De vriendin stookte haar verder op om met haar met jongens mee te gaan, en vond haar kinderachtig als ze het niet deed. Ook hiervoor bezweek ze natuurlijk en ze flaneerde nu vaak met jongens over de Hoogstraat of ging mee naar de bioscoop. Met de vriendin bleef ze tenslotte van school spijbelen.

Een en ander was aanleiding dat de moeder zich tot het consulatiebureau voor moeilijke kinderen wendde (Willy vertelde later: „ik had het opschrift gezien, toen kregen ze toch zeker niets meer uit me!”), dat haar naar Pro Juventute verwees. Uit het ingestelde onderzoek bleek het bovenstaande. Het advies luidde Willy onder toezicht te stellen en haar ter observatie op te nemen.

Ten verzoeken van den vader werd Willy daarop met 14;5 jaar onder toezicht gesteld en in het Doorgangshuis opgenomen. Haar intellect bleek behoorlijk: aan den hoogen kant van het normale; ook geestelijk was zij normaal, alleen zeer onevenwichtig, waarschijnlijk grootendeels als puberteitsverschijnsel op te vatten. Hierop wijst ook haar zich niet begrepen voelen. Het was verder een lang, slap, vroegrijp, uit de krachten gegroeid kind.

Het werd beter geoordeeld Willy niet naar de vrouwenarbeidschool te laten terugkeeren en na afloop van den observatietermijn kreeg ze een betrekking als 2e meisje.

In de gezinsvoogdes een vertrouwde te hebben gevonden met begrip voor haar moeilijkheden, werkte voor Willy zeer gunstig. Er waren nog wel her-

haaldelijk strubbelingen thuis, maar ernstige conflicten werden voorkomen. Zij toonde verder geestelijke belangstelling; volgde cursussen in Ons Huis, zong in een koor (ze was zeer muzikaal); anderzijds ging ze ook vaak dansen en liep dan met dezen, dan met dien jongen.

Opvallend was in haar karakter het gespletene: eenerzijds had zij een ernstigen ondergrond, een verlangen naar ernstige dingen (ze ging b.v. uit zichzelf naar de kerk, thuis deed men daar niet aan); anderzijds zocht zij ook het lichtzinnige, hoewel zij dit bewust als surrogaat voelde; zij was zeer kritisch.

Later verloofde zij zich met een flinken jongen en is met hem getrouwd toen zij ongeveer 18 jaar was. Zij heeft aan hem een goeden steun.

Willy is m.i. een typisch geval van een kind van wat grootere ontwikkeling dan vele andere volkskinderen, dat ernstig met puberteitsmoeilijkheden te kampen had en dat aanvankelijk onder sterke minderwaardigheidsgevoelens leed (verwend, lang eenig kind), waarvoor ze in slecht gedrag compensatie zocht, daartoe aangespoord door haar vriendin¹). Daartegenover vond zij in het ouderlijk huis geheel geen basis voor haar ontwikkeling (veel moeilijkheden met den lastigen vader; moeder door haar werk bijna nooit thuis).

(30) In de derde plaats vermeld ik een voorbeeld van een duidelijk verkeerde opvoeding t.a.v. een jongen, n.l. *Paul L.*

Paul was bijna 17 jaar, toen zijn vader zich eindelijk tot Pro Juventute wendde. Er waren toen reeds lang klachten over hem geweest: reeds als klein kind was hij lastig en vernielzuchtig, ook op school was hij moeilijk, valsch, baldadig en lui (aldus het schoolhoofd). Hij doorliep de geheele lagere school en zat in de 3e klas Mulo toen hij daar werd weggestuurd wegens zijn slecht gedrag (ongev. 15 jaar); daarna kwam hij in verschillende betrekkingen als kantoorbediende, doch was telkens oneerlijk en vergooide zijn werk; ook thuis nam hij geld weg, hoewel hij een goed zakgeld kreeg (f 1.50 per week); het werd opgemaakt aan sigaretten en bioscoop.

Het huwelijk van de ouders bleek reeds van het begin af aan niet gelukkig geweest te zijn (behalve Paul was er nog een 2 jaar jonger zusje, dat goed oppaste; zij was echter beperkt van verstand). De vader was aanvankelijk schoenmaker, doch had zich opgewerkt tot kantoorbediende en verdiende daarmee een goed loon. Hij had groote verwachtingen van den jongen en had hem waarschijnlijk steeds ernstig verwend; ook stond hij herhaaldelijk juist toe, wat de moeder verbood. De jongen schold en vloekte echter den vader uit en sloeg zijn moeder (aldus de mededeeling van deze); een oom geeft het verwennen toe, doch zegt erbij, dat de moeder den jongen veel sloeg en hem vloeken en schelden leerde. De moeder was geestelijk niet normaal (de huisdokter achtte haar een psychopathe; later werd zij wegens herhaalde zelf-

¹) Was hier mogelijk sprake van de werking der negatieve phase? Zie Ch. Bühler, *Das Seelenleben*, blz. 56 en het daar geciteerde dagboek van M. III.

moordpoging in een psychiatrische inrichting opgenomen; haar vader was een dronkaard); ze verzorgde het huishouden slecht. Zij meende dat de jongen erfelijk belast was en hield hem voortdurend voor, dat er toch niets van hem terecht zou komen. De vader was een zwaarmoedig mensch en heeft zich de moeilijkheden met Paul tenslotte zoo aangetrokken, dat hij kort na zijn bezoek bij Pro Juventute een eind aan zijn leven maakte.

De toestand van de moeder ging hierna ernstig achteruit en alle tucht over den jongen ontbrak. Hij werd daarna tijdelijk bij een oom in huis genomen, doch hij vergooide wederom zijn werk en was ook daar onhandelbaar.

Op verzoek van den Voogdijraad werd Paul vervolgens onder toezicht gesteld en meteen ter observatie in de Kindersluis opgenomen (hij was toen 17;4 j.). Zijn intellect bleek hier zeer goed te zijn, aanzienlijk boven het normale; geestelijk werd hij afwijkend geacht: hij was zeer traag en slap. Geadviseerd werd, evenals Pro Juventute gedaan had, tot ontheffing der moeder van de voogdij.

Ter overweging van de voogdijoverneming werd Paul daarop in een particuliere opvoedingsinrichting opgenomen. De psychiater hier oordeelde hem een psychopaath met moreele defecten, doch anderzijds slachtoffer van een zeer onjuiste opvoeding, waardoor hij nog geheel asociaal was, zoodat het niet te zeggen was, of hij zich onder goede leiding niet goed zou kunnen ontwikkelen. Aanvankelijk gedroeg Paul zich in deze inrichting niet onbevredigend, daarna was hij echter buitengewoon onhandelbaar met onbeheerschte buien, stelde zich tenslotte geheel buiten de regels en deed niets meer. Hij was daarom in de inrichting niet te handhaven en werd naar een observatiehuis overgebracht (18;5 j.).

Thans remde hij zich en gedroeg zich goed; wel bleek hij een sterke ruggesteun noodig te hebben. Geadviseerd werd hem in een vakgesticht te plaatsen, welk advies de Kinderrechter opvolgde (18;8 j.).

Ook hier toonde hij zich zeer sloom en traag, zonder arbeidslust of energie en met een opvallend gebrek aan zelfbeheersching en verantwoordelijkheidsgevoel. Toch achtte de psychiater hem geen psychopaath, doch ontmoedigd met een sterk minderwaardigheidsgevoel. Tot ernstige klachten gaf zijn gedrag geen aanleiding. Hij bleef er een jaar, tot hij in dienst moest. In dienst gedroeg hij zich steeds goed en werd zelfs bevorderd tot korporaal.

Met 20;5 j. kwam hij weer terug in Rotterdam bij zijn moeder, die in gezinsverpleging was, onder controle der psychiatrische inrichting. De verhouding tusschen hen was echter slecht, zoodat de jongen in een ander kosthuis gegaan is.

Op grond van de eerst vermelde oordeelen heb ik Paul onder de psychopathen meenen te moeten rekenen. Dat bovendien de opvoeding zeer ernstig verkeerd is geweest, lijdt echter geen twijfel; de vader verwende den jongen en koesterde groote verwachtingen van hem, die bedrogen uitkwamen; de moeder hield hem voor, dat hij erfelijk belast was en dat er toch niets van hem terecht zou komen; dat op deze wijze een sterke ontmoediging ontstond, verwondert niet. De vraag blijft natuurlijk weer of niet juist zijn afwijkende aard

hem voor deze invloeden ontvankelijk maakte. Daarnaast dringt zich de vraag op, die ik in het dossier niet onder oogen gezien vind, of i.v.m. zijn goede intellectueele vermogens wel een juiste vakkeus voor den jongen gedaan is.

Tot slot vermeld ik in dit verband nog de geschiedenis van een meisje, tegenover wie de vader zoo verregaand onjuist en ontactisch optrad, dat ik haar onder de verwaarloosden gerekend heb.

(31) Het betreft *Christien M.* Haar vader had een vaste, behoorlijk betaalde betrekking op een fabriek; haar moeder stierf, toen zij 8 jaar was. Zij had één zuster, drie jaar ouder dan zijzelf. Het huwelijk tusschen de ouders was zeer slecht, de moeder was een vreemde vrouw van abnormale slordigheid en vuilheid. De man haatte haar na vele jaren nog onverflauwd. In zijn kinderen kon hij slechts zijn eerste vrouw terugzien en zijn haat jegens haar had hij op de meisjes overgedragen, vooral op Christien, die veel op haar moeder leek. Zijn haat ging tot in het ziekelijke; zoo sprak hij steeds van „mijn crimineele dochters”; het oudere zusje had eens intiemen omgang met haar vrijer, hetgeen haar vader bekend werd; dit werd haar nadien steeds met de grofste woorden nagehouden en aan iedereen die 't maar hooren wilde verteld; hij sloeg de meisjes ook wel met een hondenzweep; verder moesten zij (16 en 19 jaar oud) zich iederen Zaterdagavond voor zijn oogen geheel ontkleeden en controleerde hij of zij zich wel goed wuschen.

Ongeveer een jaar na den dood van de eerste vrouw hertrouwde de vader. De stiefmoeder had zelf nooit kinderen gehad en was ziekelijk netjes, wat tot veel ruzie met de kinderen aanleiding gaf. Ze was ook uiterst gierig, zoo hadden de meisjes kleeren genoeg, doch zij mochten deze nooit dragen.

Aldus bleek de situatie te zijn, toen de vader over Christien kwam klagen bij de Kinderpolitie (zij was toen 16;7 j.); zij was volgens hem thuis erg lastig, bleef uren lang op straat zwerven en was de laatste nachten geheel niet thuis gekomen. Chr. ontkende dit laatste niet, ze was naar een brandje blijven kijken en had toen verder den nacht in de stad rondgewandeld; den volgenden morgen was zij haar vader op straat tegengekomen, die zoo boos deed, dat ze weer omgedraaid was; dien tweeden nacht had zij in de portiek van hun woning doorgebracht, daar de vader de bel had afgezet (ze is hiervan, naar later bleek, ernstig ziek geweest).

Twee maanden later was het meisje weer weggelopen, nu naar een tante, daar de vader weer toen het 's avonds laat was geworden niet had opengedaan. Naar aanleiding hiervan werden beide meisjes op verzoek van den Voogdijraad door den Kinderrechter onder toezicht gesteld en in een betrekking voor dag en nacht geplaatst.

Christien veranderde echter herhaaldelijk van betrekking, was slordig en zeer leugenachtig. Ze werd daarom in een Tehuis voor Werkende Meisjes opgenomen en ging van daaruit in een dagdienst. Dit hielp nog niet voldoende. Ze was nu ook oneerlijk in betrekking, nam n.l. een ring en een kettinkje weg en deed die om, zoodat het dadelijk uitkwam. Toen ze ook weer eens een nacht niet thuis kwam (ze was bij kennissen blijven slapen, zonder echter

eenig bericht te zenden), werd ze ter observatie in het Doorgangshuis opgenomen (17;5 j.).

Intellectueel bleek ze nog wel normaal te zijn (op school kon ze niet goed leeren; bleef er tot haar 14de jaar en zat tenslotte in de 11e klas); er werden echter hysterisch-psychopathische trekken bij haar aanwezig geacht: ze was leugenachtig tot in het fantastische, zeer kwaadsprekend zonder dat een bepaald opzet bleek; daarbij was ze uiterst nerveus, zeer gevoelig voor weersinvloeden en vooral in voor- en najaar waren er moeilijkheden; haar zwerfneigingen bleken geen verband te houden met sexueele uitstapjes, integendeel bleken haar sexe-gevoelens nog niet in eenigerlei opzicht gewekt te zijn; ze liep wel eens met een jongen, maar dat was altijd spoedig weer uit, omdat de jongen haar b.v. geen zoen mocht geven (deels openbaarde het hier vermelde zich pas later).

Na 5 maanden werd Chr. in het andere Tehuis geplaatst. De vroegere geschiedenis herhaalde zich: ze was in zeer veel diensten en andere betrekkingen, steeds ging het mis door haar leugenachtigheid e.d. of ze vergooide haar werk zonder aanwijsbare reden. Eenige verbetering was niet te bespeuren. Eindelijk werd ze weer in het Doorgangshuis opgenomen (19;10 j.). Na een half jaar werd een plaats als boeren-dienstbode voor haar gevonden, waar zij zich voorloopig behoorlijk handhaafde.

Vermeldenswaard is nog, dat het zusje, dat na de ondertoezichtstelling ook in een der Tehuizen voor werkende meisjes werd opgenomen, in tegenstelling tot Christien zeer veel met jongens scharrelde en telkens een anderen vriend had. Tenslotte werkte de gezinsvoogdij en het verblijf in het Tehuis goed en hield zij zich bij één vrijer. Dit meisje vertoonde ook niet, zoals Christien, geestelijke afwijkingen.

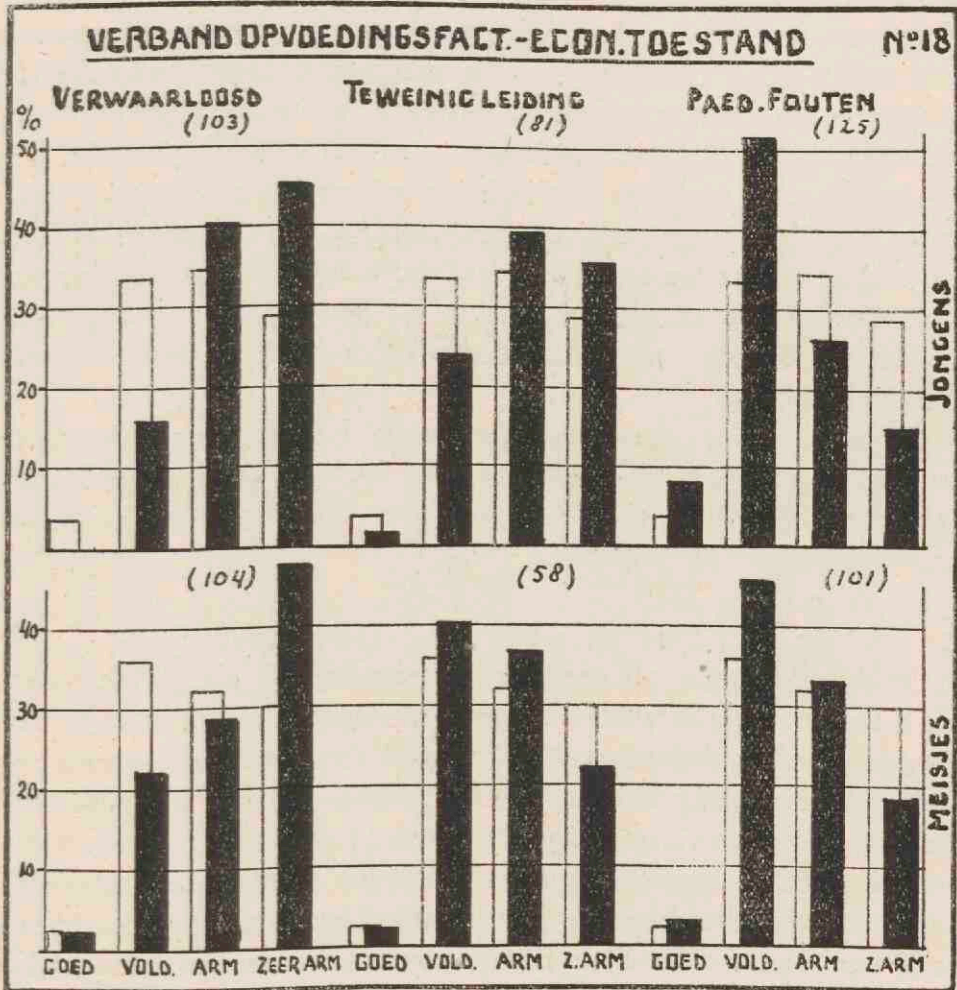
Men zou deze drie groepen van gevallen waarin de opvoeding, telkens op andere wijze, te kort schiet alle samen kunnen brengen onder den naam „verwaarloozing”, dit zooals Carp aanwezig achtend, „wanneer aan een persoon datgene gedurende korteren of langeren tijd onthouden wordt, wat hij voor zijn bestaan noodig heeft, of wat hem rechtens dat bestaan ook toekomt”.¹⁾ Ik meen echter dat het beter is overeenkomstig het spraakgebruik het begrip niet zoover uit te breiden, evenmin als de rechtspraak n.a.v. art. 374a B.W. zulks doet, die overigens beperkt wordt door de toevoeging „grove” in voormeld artikel.

Een kleine groep is er tenslotte, waarin *gebreken en fouten in het gezin* als hiervoor bedoeld, *niet gevonden worden*. Zij maakt

¹⁾ Het misdadige kind, blz. 22. Zie ook hiervoór, blz. 23.

op het totaal der kinderen 5.3% uit, is bij de meisjes het kleinst (2.2%), bij de strafrechtelijk behandelde jongens het grootst (9.2%).

Als men de in grafiek 16 gegeven verdeling verder overziet, valt het in het oog, dat bij de jongens de paedagogische fouten het meest vertegenwoordigd zijn (37.3%), dan komt de ernstige verwaarloozing (30.8%). Bij de meisjes zijn beide groepen nagenoeg even groot, resp. 37.6 en 38.7%.

b. *Het verband der opvoedingsfactoren met andere invloeden.*

1. *Met den economischen toestand.*

Het verwondert niet, dat men verwaarloozing verreweg het vaakst

vindt in de armste groep (zie grafiek 18, waar met dunne lijn telkens de welstandsverdeling op het totaal der jongens, resp. meisjesgevallen is aangegeven). Hier werken de boven bij den economischen toestand besproken factoren op de ongunstigste wijze samen. De ouders, die door geestelijke defecten de eindjes niet bij elkaar konden houden, zullen mede niet in staat zijn hun kinderen leiding te geven, zoodat deze van iedere opvoeding gespeend blijven. Hier vindt men ook de door drankmisbruik zeer arme gezinnen. Dat bij de jongens in de groep „*te weinig leiding*” de welstandsgroep „arm” domineert, is hieruit te verklaren, dat hier samenkomen de gevallen van groote of onvolledige gezinnen met goed willende ouders, waar de vaders door den strijd om het bestaan, de moeders door de dagelijksche zorgen voor het huishouden, te veel in beslag worden genomen om zich veel met de kinderen te bemoeien; ook „zeer arm” is om dezelfde reden sterk vertegenwoordigd. Bij de meisjes is deze verdeling eenigszins anders. Opvallend is bij haar ook het nog betrekkelijk groote percentage dat in de groep „*verwaarloosd*” en „*te weinig leiding*” wordt ingenomen door de beide hoogste welstandsgroepen.

De gevallen der „*paedagogische fouten*” betreffen voor het grootste deel gezinnen, waar de economische toestand goed of voldoende is. Het volle gewicht valt in die gezinnen op het paedagogisch gebrekkige inzicht der ouders.

2. Met de geestelijke en intellectuele gesteldheid.

Op dezelfde wijze als reeds eerder (grafiek 10, blz. 57) het verband tusschen het intellect en den economischen toestand werd nagegaan, geef ik thans het verband tusschen de geestelijke en intellectuele gesteldheid en de paedagogische factoren (grafiek 19).

Daar zoowel verwaarloozing als beperkt intellect het meest bij de armste gezinnen werden aangetroffen, verwondert een samengaan van deze beiden niet. Bij de jongens was er geen duidelijke correlatie tusschen achterlijkheid en groote armoede, hier blijkt ze wel te bestaan tusschen verwaarloozing en achterlijkheid.

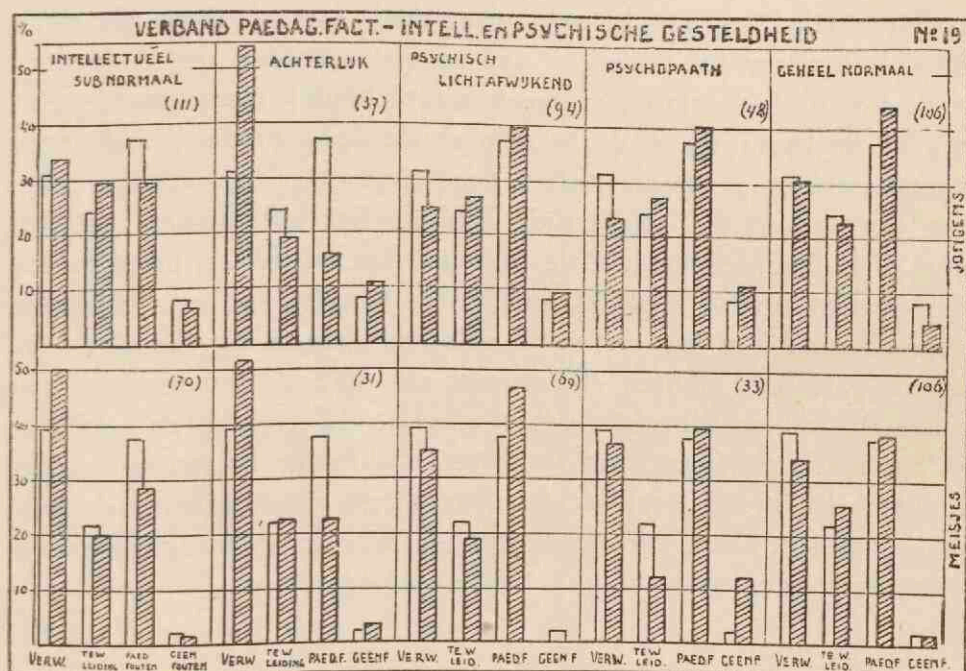
Bij de meisjes was, in tegenstelling tot de jongens, het samengaan van groote armoede en achterlijkheid zeer duidelijk; hetzelfde verband blijkt met verwaarloozing te bestaan. Het te weinig leiding,

van de ouders uitgaande en beperkt intellect of achterlijkheid ver-
toonen bij de meisjes geen samenhang; bij de jongens wel t.a.v. het
sub-normale intellect, niet t.a.v. de achterlijkheid.

Het onderzoek naar een eventueel verband tusschen de psychische
gesteldheid en de opvoedingsfactoren gaf een geheel andere uit-
komst, eveneens in grafiek 19 weergegeven.

Hier zien we lichte afwijkingen en psychopathie opmerkelijk min-
der vaak voorkomen in de rubriek „verwaarloosd”; bij de meisjes

is dit minder duidelijk, doch dezelfde tendenz is aanwijsbaar. Zoowel
bij jongens als meisjes komen de lichte afwijkingen en de psycho-
pathie het meest voor in de rubriek „paedagogische fouten”, bij de
jongens tevens meer in de rubriek „te weinig leiding”. Dit stemt
overeen met de op blz. 63 (grafiek 11) vermelde uitkomsten be-
treffende het verband tusschen de psychische afwijkingen en den
economischen toestand: in de armste gezinnen bleken meer of min-
der ernstige psychische afwijkingen relatief weinig voor te komen.

Uit een en ander blijkt dus, dat groote armoede en zelfs ernstige
verwaarloozing in het algemeen niet de tendenz hebben het ontstaan

of het manifest worden van psychische afwijkingen bijzonder te bevorderen. In tegenstelling daarmee hadden deze omstandigheden waarschijnlijk wel een ongunstigen invloed op de ontplooiing der intellectueele gaven.

Een verklaring hiervoor is mogelijk het volgende. Voorzover niet blijkt, dat de geconstateerde psychische afwijkingen op een in aanleg gegeven defect berusten, kunnen zij veroorzaakt zijn door karakterologische ontsporingen (ik laat voor het oogenblik in het midden in hoeverre voor het ontstaan hiervan ook een constitutioneel-ontvankelijke basis moet gegeven zijn). Het is bekend, dat deze dikwijls hun ontstaan danken aan onjuist optreden der opvoeders in de vroege kinderjaren, hetgeen waarschijnlijk evenzeer, of zelfs nog vaker voorkomt in de beter gesitueerde gezinnen. Bij de zeer arme en groote gezinnen werken deze ongunstige invloeden in minder ernstige mate. Anderzijds hebben deze afwijkingen minder sterk dan de intellectueele de tendenz, het betrokken individu tot een onvolwaardige arbeidskracht te maken en dus tot een lager maatschappelijken trap terug te dringen, immers psychopathie en zekere genialiteit sluiten elkaar niet uit. We vinden in deze gevallen dus minder dan bij de intellectueele defecten op de kinderen de cumulatie drukken van de mogelijk erfelijke belasting en den ongunstigen invloed van het door de ouders geschapen economisch slechte milieu. Deze veronderstellingen worden door de gevonden uitkomsten bevestigd.

3. Met de onvolledigheid van het gezin.

Tenslotte heb ik in verband met het voorgaande nog nagegaan hoe het verband is tusschen de opvoedingsfactoren en de onvolledigheid van het gezin. Het is begrijpelijk dat het percentage onvolledige gezinnen bij de *verwaarloosden* het grootst is, n.l. 61% bij de jongens, 68% bij de meisjes, tegenover op het totaal der jongens, resp. meisjes 46 en 58%. Bij de groep „*paedagogische fouten*” is het onvolledigheids percentage het kleinst, n.l. 40 resp. 47.5.

Nadere cijfers en tevens hoe de situatie is in de onvolledige gezinnen vermeldt tabel 16. (De procent-cijfers rechts *naast* de absolute getallen geplaatst, geven in verticale richting opgeteld de som

Verband (on)volligheid gezin — opvoedingsfactoren.

JONGENS	Totaal	Vollidge gezinnen	Onvollidge gezinnen.	Moeder met ander	Vader met ander	Moeder alleen	Vader alleen	Bij derden
Verwaarloosd	103 30.-	40 22.2	63 40.7 100.-	19 42.2 30.2	15 35.7 23.8	17 36.2 27.-	5 (56.) 7.9	7 (58.) 11.1
te weinig leiding	81 24.2	43 23.9	38 24.5 100.-	12 26.7 31.6	12 28.6 31.6	11 23.4 28.9	2 (22.-) 5.3	1 (8.5) 2.6
Paedag.fouten	125 37.4	75 41.7	50 32.3 100.-	12 26.7 24.-	15 35.7 30.-	18 38.3 36.-	2 (22.-) 4.-	3 (25.-) 6.-
Geen fouten	26 7.8	22 12.2	4 2.6	2 4.4	-- --	1 2.1	-- --	1 (8.5)
Totaal	335 100.-	180 100.-	155 100.- 100.-	45 100.- 29.-	42 100.- 27.1	47 100.- 30.3	9 (100.-) 5.8	12 (100.-) 7.8
MEISJES								
Verwaarloosd	104 38.7	33 29.2	71 45.5 100.-	10 33.3 14.1	20 40.- 28.2	19 55.9 26.7	12 (52.2) 16.9	10 (53.-) 14.1
te weinig leiding	58 21.6	25 22.1	33 21.2 100.-	10 33.3 30.3	10 20.- 30.3	4 11.7 12.1	6 (26.1) 18.2	3 (16.) 9.1
Paedag.fouten	101 37.6	53 46.9	48 30.8 100.-	9 30.- 18.8	18 36.- 37.5	11 32.4 22.9	5 (21.7) 10.4	5 (26.-) 10.4
Geen fouten	6 2.2	2 1.8	4 2.6	1 3.3	2 4.-	-- --	-- --	1 (5.-)
Totaal	269 100.-	113 100.-	156 100.- 100.-	30 100.- 19.2	50 100.- 32.1	34 100.- 21.8	23 (100.) 14.7	19 (100.-) 12.2

100; die *onder* de absolute getallen geven 100 als som in horizontale richting opgeteld).

De cijfers betreffende de onvolledige gezinnen worden wel wat klein om geheel betrouwbaar te kunnen zijn, vooral voor de groep „te weinig leiding” geldt dit, die ik dan ook verder buiten beschouwing laat om mij te bepalen tot de beide andere groepen, waarin toch wel een enkele aanwijzing is te vinden.

Bij de *jongens*: het hooge percentage alleen zijnde vaders bij de verwaarloosden (7.9 tegenover 5.8 op *alle* onvolledige gezinnen, of van alle gevallen dat de vader alleen bleef 56% verwaarloosd tegen 40.7% op alle onvolledige gezinnen), bevestigt den reeds eerder gesignaleerden ongunstigen invloed van het ontbreken der moeder; ¹⁾ is er een stiefmoeder, dan zakt het percentage verwaarloosden beneden het percentage voor alle onvolledige gezinnen (35.7 tegenover 40.7%), dat der paedagogische fouten stijgt er echter een weinig boven (35.7 tegenover 32.3 op alle onvolledige gezinnen): materieel komt de zorg van de stiefmoeder het gezin ten goede, conflicten tusschen kinderen en stiefmoeder komen echter veelvuldig voor; bij de alleen gebleven moeder is het percentage verwaarloosden beneden het percentage van het totaal der onvolledige gezinnen (36.2 tegenover 40.7), dat der paedagogische fouten stijgt er niet onaanzienlijk boven (38.3 tegenover 32.3%): in overdreven zorg heeft de moeder den jongen te slap opgevoed of te veel verwend.

Bij de *meisjes*: ook hier vermindert door de stiefmoeder de verwaarloozing (40.- tegenover 45.5% verwaarloosden op alle onvolledige gezinnen), die bij de alleen zijnde vaders t.o.v. de meisjes niet zoo duidelijk opvalt als bij de jongens (hier n.l. 52.2% tegenover 45.5% op alle onvolledige gezinnen), doch de paedagogische fouten nemen sterk toe (36.- tegenover 30.8%); een stiefvader doet de verwaarloozing verminderen (33.3 tegenover 45.5%), waarschijnlijk door verbetering van den finantieelen toestand; het meisje blijkt veel minder vaak dan de jongen het slachtoffer te worden van de paedagogische fouten der alleen blijvende moeder (bij de jongens 38.3 tegenover 32.3%, bij de meisjes 32.4 tegenover 30.8% op alle on-

¹⁾ Krolzig, blz. 109: „Ganz unglücklich gestaltet sich der Verhältnis wenn ein Junge beim Vater verbleibt. Es fehlt jegliche Bindung und jegliche Regelmäßigkeit der Lebensführung.”

volledige gezinnen); het percentage der verwaarloosden is in het geval van de alleen gebleven moeder echter hoog (55.9 tegenover 45.5%); wanneer men de oorzaak daarvan nagaat blijkt, dat van de 19 alleen zijnde moeders, wier kind verwaarloosd werd, 11 ernstig geestelijk afwijkend waren, 6 zich op zedelijk gebied misdroegen, terwijl in 2 gevallen de verwaarloozing zijn oorsprong vond in ernstig alcoholmisbruik van den vader, hetgeen de reden was geweest, dat de moeder hem verliet.

4. De invloed van broers en zusters.

Als ongunstige in het gezin werkende invloed moet tenslotte nog vermeld worden die, welke soms uitgaat van broers en zusters; meestal zijn het dan de ouderen, die de jongeren op zwerftochten en rooverijen of op minder gewenschte uitstapjes meenemen. Deze *rechtstreeks* ongunstigen invloed vindt men minder vaak, dan men zou verwachten. Duidelijk aanwezig vond ik hem in 9.6% der jongens-gevallen (bij de civielr. behandelden 12.3%, bij de straf. 7.7%) en 13.4% der meisjes-gevallen.

Grooter is het aantal gevallen, dat behalve het onderzochte kind tevens broers of zusters uit hetzelfde gezin zich aan wangedrag schuldig maakten. Hierin zijn dus ook de gevallen begrepen, waar niet blijkt van een direct stimuleerenden ongunstigen invloed van de broers of zusters. In totaal was hiervan sprake bij de jongens in 51.7, bij de meisjes in 52.3% der gevallen dat broers of zusters aanwezig zijn. Merkwaardig is nog te vermelden, dat bij de *jongens* in 42.3% der gevallen broers zich misdragen, in 28.3% zusters; bij de *meisjes* in 29.6% broers en 43.6% zusters. Waarschijnlijk is dus, dat ook wanneer niet blijkt van het bepaaldelijk aansporen tot of uitlokken van misdragingen, toch het slechte voorbeeld ongunstig werkt, vooral van de oudere broers en zusters.¹⁾ Mede wordt dit resultaat beïnvloed, doordat, gelijk vermeld, bepaalde constellaties in het gezin in het bijzonder hetzij voor de meisjes, hetzij voor de jongens ongunstig zijn, en dan ook alle of een deel van de meisjes, resp. jongens uit het gezin treffen (b.v. de stiefmoeder voor de

¹⁾ Het voorbeeld zal echter wel haast nooit de eenige oorzaak zijn. Zeer juist zegt Bierens de Haan t.a.v. het psychisch invalide kind (Misdadige kinderen, blz. 95): „het voorbeeld baant den weg, de onbevredigdheid doet dien weg inslaan, de gewoonte daarna hem steeds verder gaan”.

meisjes, de alleen achtergebleven moeder voor de jongens).

5. De gezinsgrootte en het rangnummer van het kind in het gezin.

a. *Algemeen.*

De grootte van het gezin is in verschillende opzichten van belang. Zij bepaalt voor een belangrijk deel den economischen toestand; zij bepaalt of de beschikbare woonruimte voldoende is; zij bepaalt mede de mate van zorg, die het den ouders mogelijk is aan hun kinderen te besteden. Daarnaast staan ook gunstige invloeden van het groote gezin: de kinderen voeden elkaar op; reeds van jongsaf worden zij, meer dan in de kleine gezinnen, opgevoed tot samenwerking met anderen en ze zullen veel minder vaak verwend of te slap worden opgevoed. Naast de gezinsgrootte blijkt ook het rangnummer, dat het kind in het gezin inneemt, van invloed te zijn. Bekend genoeg is dit b.v. ten opzichte van het eenige of jongste kind.

Bij de bepaling van gezinsgrootte en rangnummer heb ik uitsluitend gelet op de ten tijde van het strafvonnis of de onder toezichtstelling nog in leven zijnde kinderen. Daarom gebruik ik ook de term rangnummer en niet geboortenummer. De overwegingen hiertoe waren in de eerste plaats dat uit de stukken vaak het aantal overleden kinderen niet blijkt, zoodat de gegevens onvolledig zouden zijn; in de tweede plaats, dat de beteekenis van gezinsgrootte en rangnummer niet van medisch, doch uitsluitend van maatschappelijk en paedagogisch oogpunt uit werd gezien; de gestorven kinderen zijn vrijwel steeds zeer jong (meestal in het eerste levensjaar) overleden, zoodat zij in het gezin praktisch geen rol hebben gespeeld en ook den economischen toestand niet noemenswaard hebben verzwaaard.

Verder zijn zoowel ter bepaling van de gezinsgrootte als van het rangnummer bij de kinderen uit het huwelijk, waaruit het onderzochte kind geboren is, opgeteld de kinderen, buitenechtelijk of uit een vroeger of later huwelijk van één der ouders geboren, halfbroers of -zusters dus, die vader of moeder met het onderzochte kind gemeen hebben (in 13.7% der jongensgevallen en in 15% der meisjesgevallen waren deze aanwezig). Uit maatschap-

pelijk oogpunt maakt het geen verschil uit hoeveel huwelijken de in één gezin samenwonende kinderen geboren zijn.¹⁾ Uit paedagogisch oogpunt evenmin, indien alleen gelet wordt op de gezinsgrootte; wel kunnen de verschillende soorten van kinderen de verhoudingen in het gezin verward maken en tot botsingen aanleiding geven; bezien van de zijde van de beteekenis van het rangnummer kunnen tegen deze wijze van doen meer bezwaren worden ingebracht. Is de moeder voor de tweede maal getrouwd, dan zijn deze bezwaren het kleinst, vooral indien de twee huwelijken kort op elkaar volgden en de 2e man geen eigen kinderen meebracht. Is er echter een tweede huwelijk van den vader in het spel, dan kan dit de beoordeeling onzuiver maken.²⁾ Had b.v. de 2e vrouw nog geen eigen kinderen, dan zal haar eersteling veel meer de positie van een eerste kind hebben, dan van een 3e of 4e, wat het van den vader is. Door de grootere gebondenheid van het kleine kind vooral aan de moeder, zal dit verschil veel grooter zijn, dan wanneer de moeder reeds uit een eerste huwelijk kinderen had; voor haar zal dan het eerste kind uit het tweede huwelijk niet de positie van eerste kind hebben.

De mogelijkheden in deze gevallen kunnen echter zoo veelvuldig zijn, dat ik eenvoudigheidshalve toch de bovenomschreven gedragslijn heb gevolgd. Slechts in een enkel geval, waarin het 2e huwelijk pas na langen tijd op het eerste volgde en hieruit alleen veel oudere, niet meer thuis zijnde kinderen waren geboren, heb ik die kinderen uit het eerste huwelijk buiten beschouwing gelaten.

Evenmin heb ik in rekening gebracht de kinderen, die een 2e vader of moeder reeds uit een vroeger huwelijk had (in ruim 7% der jongens, zoowel als der meisjesgevallen waren zulke stiefbroers en -zusters aanwezig). Bij de bepaling van het rangnummer zou het ook niet mogelijk geweest zijn deze kinderen mee te tellen; op den economischen toestand van het gezin hebben zij natuurlijk wel gedrukt, doch de mate waarin is afhankelijk van den tijd, dat de 2e man (vrouw) reeds in het gezin is en deze was in de ver-

¹⁾ Ik denk b.v. aan de verklaring van Dr. Postma voor het door hem gevonden feit, dat de middelste geboortenummers het meest in het gedrang gekomen bleken te zijn.

²⁾ Bij de jongens zijn het in 24 van de 46 gevallen kinderen van dezelfde moeder, bij de meisjes slechts in 9 van de 33 gevallen.

schillende gevallen zeer varieerend. Uit praktische overwegingen liet ik hen daarom weg (behalve in kolom 5 van tabel 17).

b. *De gezinsgrootte.*

In tabel 17 geeft kolom 1 de cijfers gevonden voor de onderzochte kinderen. ¹⁾ Het aantal kinderen is geteld, niet het aantal gezinnen, meer kinderen uit hetzelfde gezin zijn dus allen vermeld. Voor vergelijking met cijfers voor de totale bevolking is het van belang ditzelfde systeem toe te passen, dus niet uit te rekenen hoeveel gezinnen er zijn met 1, 2 enz. kinderen, doch hoeveel kinderen van het totale aantal er komen uit gezinnen met 1, 2 enz. kinderen. Een gezin immers met 9 kinderen heeft een 9 maal zoo groote kans een klantje voor den Kinderrechter op te leveren, dan een gezin met één kind. Pas met op deze wijze berekende cijfers voor de totale bevolking zijn de voor de onderzochte kinderen gevonden getallen te vergelijken.

Nog zuiverder wordt de vergelijking, indien we bij de onderzochte kinderen voegen hun broers en zusters, die zich eveneens aan wangedrag schuldig maakten. De uitkomsten van deze laatste berekening zijn in kolom 2 van tabel 17 vermeld. De cijfers van het totaal blijken weinig te verschillen met die van kolom 1.

In kolom 3 zijn opgenomen de cijfers voor de controle-groep schoolkinderen.

Vergelijkingscijfers voor de totale bevolking zijn in de bevolkingsstatistiek (volkstelling 1930) niet te vinden, daar zij geen cijfers geeft voor het aantal kinderen, dat ieder echtpaar gehad heeft, doch slechts vermeldt het aantal kinderen, dat in een gezin samenwoont. Zij, die het gezin reeds verlaten hebben zijn dus niet meegerekend. Wel vond ik vergelijkingsmateriaal in het onderzoek van dr. Sanders ²⁾, die weliswaar hoofdzakelijk het aantal geboorten bespreekt, doch ook enkele tabellen geeft betrekking hebbend op nog in leven zijnde kinderen. Ik rekende op grond van

¹⁾ De cijfers voor alle gevallen uit 1931 (aangevuld als op blz. 3 vermeld) geven behoudens kleine afwijkingen, hetzelfde beeld. Ik laat deze cijfers verder onvermeld.

²⁾ Dr. J. Sanders, *The declining birthrate in Rotterdam*, 1931.

TABEL XVII

Aantal kinderen per gezin	GEZINSGROOTTE							5. In het gezin aanwezige kinderen		
	1. Onderzochte kinderen			2. Totaal zich mis- dragende kinderen uit onderzochte gez.			3. 13-jarige schoolkinderen	4. Totaal kinderen gezinnen Dr. Sanders	Totaal kinderen onderz. gezinnen	Volkstelling 1930 Rotterdam
	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal				
1	3.6	4.1	3.8	2.5	2.7	2.6	4.8	2.2	7.8	12.4
2	10.2	8.2	9.3	7.7	6.7	7.2	15.7	6.9	16.5	20.9
3	9.9	9.7	9.8	8.5	8.5	8.4	17.5	11.7	12.—	19.2
4	10.5	14.1	12.1	10.3	11.7	10.8	16.8	15.5	13.2	15.2
5	13.2	16.4	14.6	14.7	16.5	15.3	10.8	15.3	14.7	11.1
6	12.3	11.2	11.8	11.8	11.5	11.6	7.8	16.—	11.4	7.9
7	12.—	9.3	10.8	11.8	11.7	11.7	9.7	12.8	7.8	5.2
8	6.9	9.3	8.—	8.5	11.2	10.8	3.4	9.4	6.8	3.5
9	10.8	7.8	9.5	11.—	9.—	10.—	5.6	5.4	5.4	2.4
10	4.2	5.6	4.8	4.6	5.5	4.7	3.7	3.—	2.3	1.2
11	3.9	1.9	3.—	4.8	1.7	3.5	0.7	1.2	0.5	0.6
12	1.5	0.7	1.2	2.1	1.—	1.6	2.2	0.6	1.8	0.4
13	0.9	0.4	0.7	1.—	1.—	1.—	0.7	0.2		
14	0.3	0.7	0.5	0.2	0.7	0.5	—	0.1		
15 en meer	—	0.7	0.3	0.6	0.5	0.3	—	0.1		
Aantal 100 ‰ 	334 ¹⁾	269	603	483	401	889	268	16.346	577 ²⁾	268230

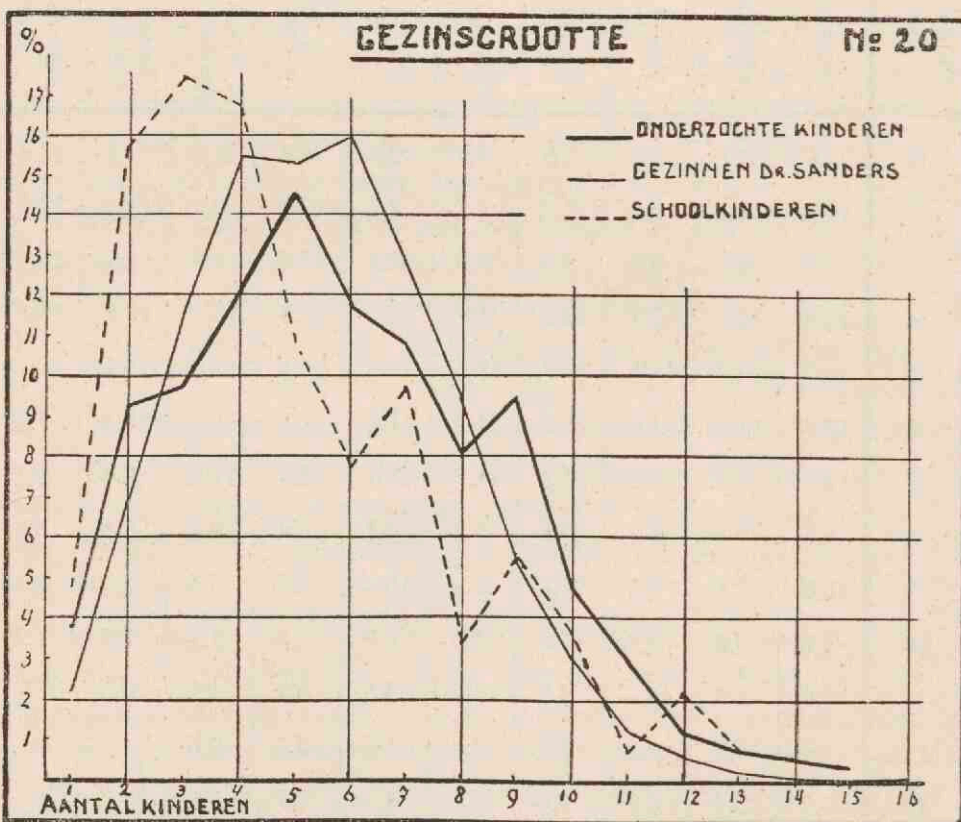
1) Van één is het aantal broers of zusters onbekend.

2) Van 27 onbekend, of zij waren niet thuis.

de cijfers op blz. 164 vermeld ¹⁾ uit, hoeveel procent van het totaal aantal uit deze gezinnen geboren en nog in leven zijnde kinderen stamt uit gezinnen met 1, 2 enz. kinderen (tabel 17, kolom 4).

Grafiek 20 brengt de cijfers vermeld in de kolommen 1, 3 en 4 van tabel 17 in beeld.

Vergelijking met de cijfers van dr. Sanders laat zien, dat de onderzochte kinderen iets meer komen uit de kleinste gezinnen (met 1 en 2 kinderen), minder uit de middelgrote gezinnen (3—8 kinde-

ren) en aanmerkelijk meer uit de grootste (9 en meer kinderen).

De cijfers der groep 13-jarige schoolkinderen geeft een iets ander beeld: het eerste verschijnsel zien we hier niet, deze kinderen komen meer uit gezinnen met 1, 2, 3 en 4 kinderen, aanmerkelijk minder uit de grootere gezinnen (de gezinnen van 7 (bijna evenveel) en 12 kinderen (zelfs iets meer) maken een uitzonde-

¹⁾ Het aantal op 1 Jan. 1915 in leven zijnde kinderen geboren uit de huwelijken van 1894—1904.

ring, waarschijnlijk een toevallige oneffenheid in het materiaal). Het verschil met de cijfers van dr. Sanders zal waarschijnlijk hierin gezocht moeten worden, dat de schoolkinderen blijkbaar veel uit jonge, nog groeiende, gezinnen voortkomen, gezien het relatief hoog aantal 1e en 2e kinderen, dat zich onder hen blijkt te bevinden. ¹⁾

In kolom 5 van tabel 17 zijn tenslotte nog naast elkaar gezet de cijfers betreffende het aantal werkelijk samenwonende kinderen in de onderzochte gezinnen (thans alle soorten samengesteld) en de cijfers, die de volkstelling 1930 hieromtrent geeft (als bovenvermeld verdeeld naar de kinderen, niet naar de gezinnen). Hieruit blijkt ook weer, dat de groote gezinnen bij de onderzochte kinderen veel meer vertegenwoordigd zijn, hier al van gezinnen met 5 kinderen af, terwijl de gezinnen met 1, 2 en 3 kinderen belangrijk achterblijven. Dit vindt voor een deel zijn oorsprong uit het feit, dat in de volkstellingscijfers mede een groot aantal nog jonge gezinnen is begrepen, die noch in mijn gevallen, noch in het materiaal van dr. Sanders, zoals ik dat uitzocht, voorkomen.

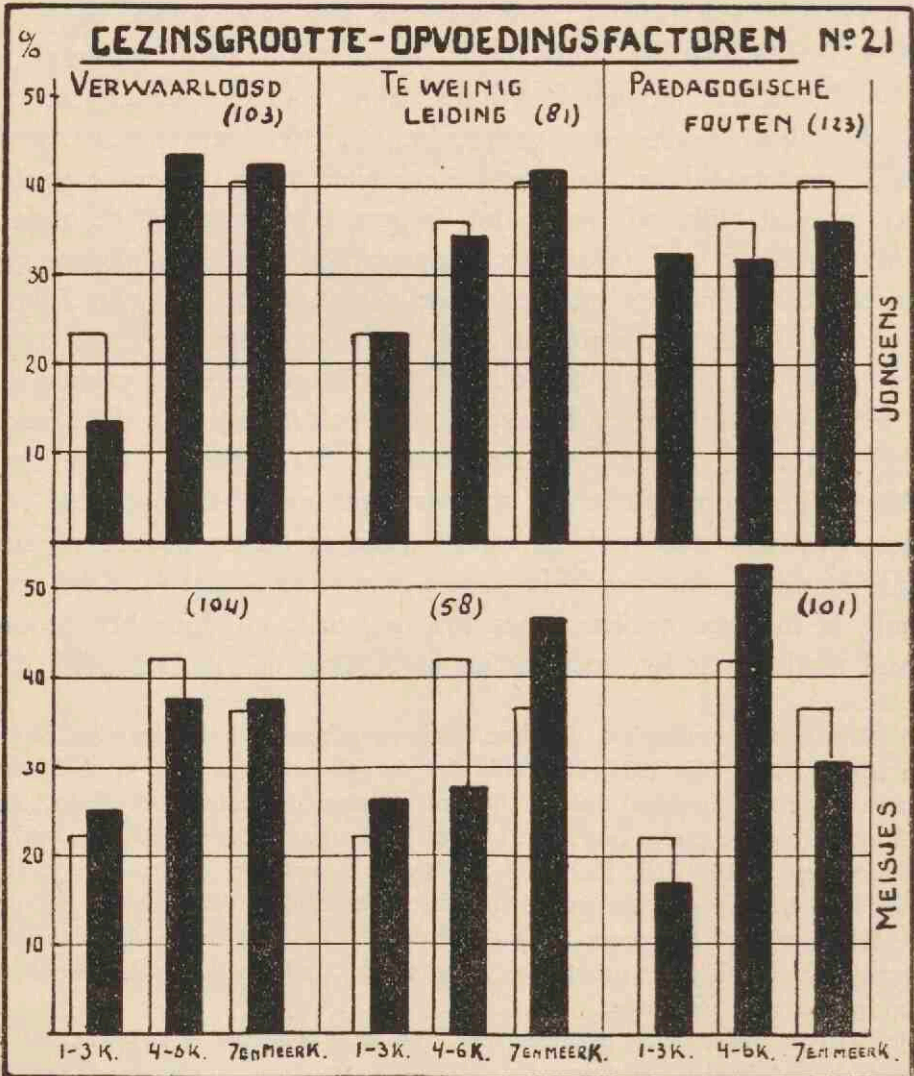
Na al het voorgaande zal dit resultaat niet verwonderen: de groote gezinnen zijn vaak de armste (zijn er echter oudere verdienende kinderen, dan wordt de positie juist weer beter) ²⁾; de woonruimte is in deze gezinnen het bekrompenst; en door het groote aantal kinderen is het toezicht en de leiding der ouders vaak ge-

¹⁾ Het komt toevallig uit, dat deze kinderen geboren werden tusschen ongeveer Mei 1920 en Mei 1921. Het blijkt dat de geboortejaren 1920 en 1921 een aanzienlijk grooter aandeel hebben in den opbouw der totale bevolking, dan de 3 voorafgaande jaren (n.l. op 31 Dec. 1930 voor 1921 tot 1917 per 1000 inwoners resp. 19.4, 20.5, 16.2, 16.1 en 16.8). Evenwijdig daarmee loopt een aanzienlijke stijging van het aantal huwelijken in 1919 en 1920 (voor het geheele land per 1000 inw. voor 1920—1918: 9.6, 8.8 en 7.3) na de demobilisatie. Dit zal waarschijnlijk het groote aantal 1e en 2e kinderen onder de schoolkinderen gedeeltelijk verklaren.

²⁾ Van de onderzochte gezinnen met 7 en meer kinderen is de economische toestand: goed in 1.3%, voldoende in 24.2%, arm in 43.5% en zeer arm in 30.9% der gevallen; voor alle onderzochte kinderen is de verdeling. 3.1, 34.6, 33.4 en 29%.

Ik kan op grond van het slechts weinig vaker voorkomen van ernstige armoede bij de groote gezinnen niet onderschrijven, dat het veelvuldig voorkomen van kinderen uit groote gezinnen bij de onderzochte gevallen geheel zou zijn te wijten aan de economische omstandigheden, zooals Prof. Pompe meent (Verslag R.K. Paedagogische week 1931, blz. 160).

brekkelig. Dat ook de kleinste gezinnen, in vergelijking met de cijfers van dr. Sanders, iets meer kinderen opleverden, zal wel hoofdzakelijk gezocht moeten worden in paedagogische fouten der ouders, vooral verwenning. De juistheid van deze veronderstelling werd

nader getoetst en juist bevonden t.a.v. de jongens, zoals blijkt uit grafiek 21 (waarin weer met een dunne lijn telkens is aangegeven de verdeling der gezinsgrootten op het totaal der jongens, resp. meisjesgevallen). Verwaarloozing komt bij de middelgrote gezinnen duidelijk meer en bij de groote gezinnen een wei-

nig meer voor (van de verwaarloosde jongens komt n.l. 43.7% uit middelgrote en 42.6% uit groote gezinnen, terwijl t.a.v. alle jongens deze cijfers resp. 36.~ en 40.3% zijn). Bij de groep p a e d a g o g i s c h e f o u t e n zijn de kleine gezinnen duidelijk meer vertegenwoordigd (n.l. 32.6% tegen 23.7% op alle jongens). De groep t e w e i n i g l e i d i n g geeft een slechts weinig verhoogd percentage voor de groote gezinnen.

Bij de m e i s j e s is het beeld echter anders: onder de v e r w a a r l o o s d e n vinden we hier de kleine gezinnen wat meer vertegenwoordigd (25% der verwaarloosden komt daaruit, tegenover 22% van alle meisjes), de groote gezinnen slechts weinig meer (37.4% tegenover 36.4%); onder de g e v a l l e n v a n t e w e i n i g l e i d i n g komen de groote gezinnen uitgesproken het meest voor (46.5% tegenover 36.4% groote gezinnen op alle meisjes), doch ook de kleine gezinnen vinden we hier wat meer vertegenwoordigd dan op het totaal der meisjes (bij deze laatste cijfers is echter wel te bedenken, dat de gevallen van „te weinig leiding” onder de meisjes slechts een klein aantal uitmaken (58), zoodat hierin een bron voor fouten gelegen kan zijn). Onder de s l a c h t - o f f e r s v a n p a e d a g o g i s c h e f o u t e n der ouders treffen we tenslotte opmerkelijk veel meisjes aan uit middelgrote gezinnen (52.4% tegenover 41.7% op het totaal der meisjes).

Om de oorzaak hiervan verder op te sporen, werd het drieledig verband nagegaan tusschen de al of niet v o l l e d i g h e i d van het gezin, de g e z i n s g r o o t t e en de o p v o e d i n g s - f a c t o r e n. De onvolledige gezinnen zijn, zooals begrijpelijk, over het algemeen kleiner dan de volledige. Daar ik echter de kinderen uit opvolgende huwelijken bij elkaar telde, werd deze tendenz gedeeltelijk teniet gedaan.

Tabel 18 geeft de verkregen resultaten. Door de v e r g a a n d e v e r d e e l i n g zijn vele getallen te klein geworden om betrouwbare gevolgtrekkingen mogelijk te maken. Wel blijkt ook hieruit weer hoezeer dooreenverweven de verschillende ongunstige invloeden werken. Te constateeren valt wel: t.a.v. de j o n g e n s: dat het volledige gezin, al is het groot, meer behoedt voor verwaarloozing dan het onvolledige (in de groote onvolledige gezinnen werd 46.2% der jongens verwaarloosd, uit de volledige slechts 24.2%); dat onjuist optreden van de ouders tegenover de kinderen in de volledige ge-

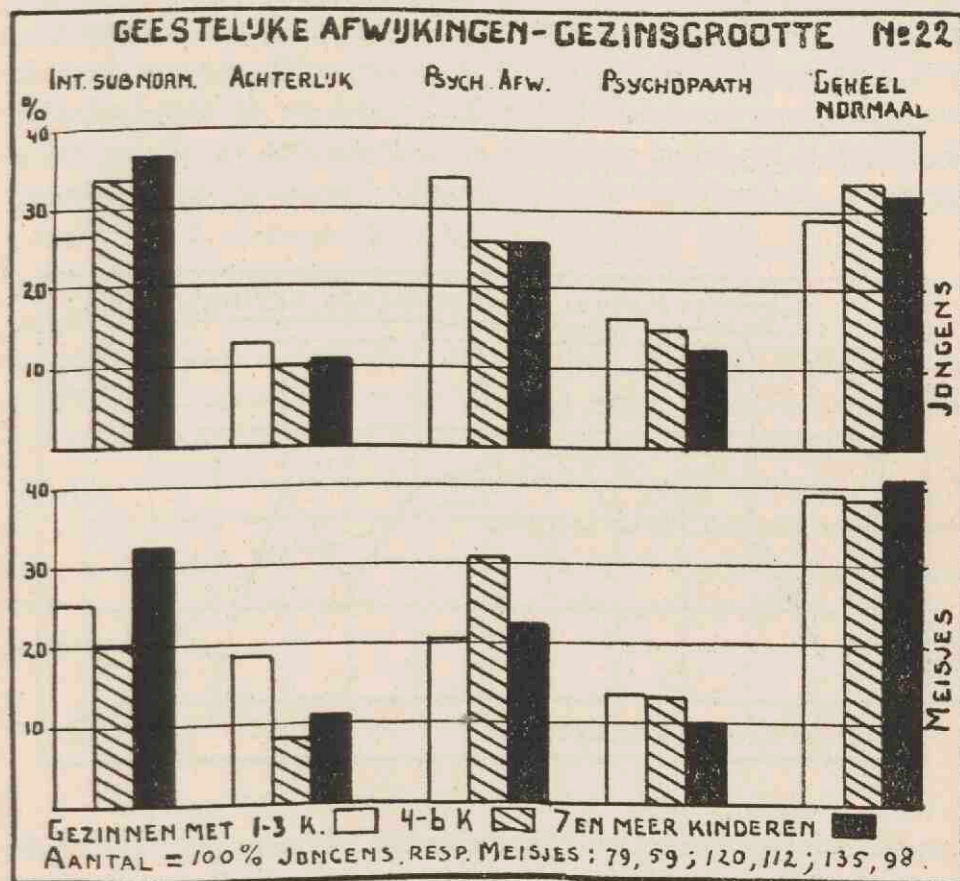
zinnen echter des te vaker voorkomt, vooral in de kleinste gezinnen (68.5 tegenover 36.4%); dat we in de kleinste onvolledige gezinnen relatief meer te weinig toezicht, dan verwaarloozing vinden (25.3% te weinig leiding tegenover 17.7% verwaarloozing, terwijl de verhouding voor alle jongensgevallen is ongeveer 24 tegenover ongeveer 30%, blijkens grafiek 16). Bij de *meisjes* blijkt wel eenzelfde tendenz te bestaan, echter minder uitgesproken. De kleinste volledige gezinnen vertoonen een geheel afwijkend beeld en leenen zich wegens hun kleine aantal niet tot algemeene conclusies. Het blijkt dat in de acht gevallen van verwaarloozing in 4 gezinnen de verwaarloozing te wijten is aan geestelijke afwijkingen der moeder, in de 4 andere gezinnen aan de slechte onderlinge verstandhouding der ouders en hun slecht gedrag. Ook bij de kleine onvolledige gezinnen is het verwaarloozingspercentage relatief hoog; de oorzaak blijkt te zijn, dat in de 7 gevallen dat de vader ontbreekt, 5 moeders prostituée zijn, één gemainteneerd wordt, en de 7e herhaaldelijk van bijzit wisselt en de ontucht van het kind bevordert; in de 2 gevallen dat de vader alleen gebleven is, dat de kinderen geheel zonder leiding opgroeiden; in de gevallen dat de vader hertrouwd is of in concubinaat leeft, dat de vader (en de moeder vroeger) zich misdraagt of dat er een zeer ongunstige invloed van de stiefmoeder uitgaat. In deze kleine gezinnen valt dus sterk de nadruk op het slechte gedrag der ouders.¹⁾ Het relatief groote aantal gevallen van paedagogische fouten in de onvolledige middelgroote gezinnen (46% tegenover op alle meisjes 38.7%, blijkens grafiek 16), blijkt geheel op rekening van ongunstige stiefmoeder- of stiefvader-invloeden gesteld te moeten worden.

Tenslotte ging ik nog na, of er verband bestond tusschen de gezinsgrootte en de intellectueele en psychische gesteldheid der kinderen (grafiek 22; 100% in deze grafiek is telkens het aantal kinderen uit gezinnen met resp. 1—3, 4—6, of 7 en meer kinderen). De geheel normale kinderen komen

---

¹⁾ Vermeld zij nog, dat van de 27 moeders die zeker of waarschijnlijk publieke vrouw zijn of waren, 13 niet meer dan 3 kinderen hadden.

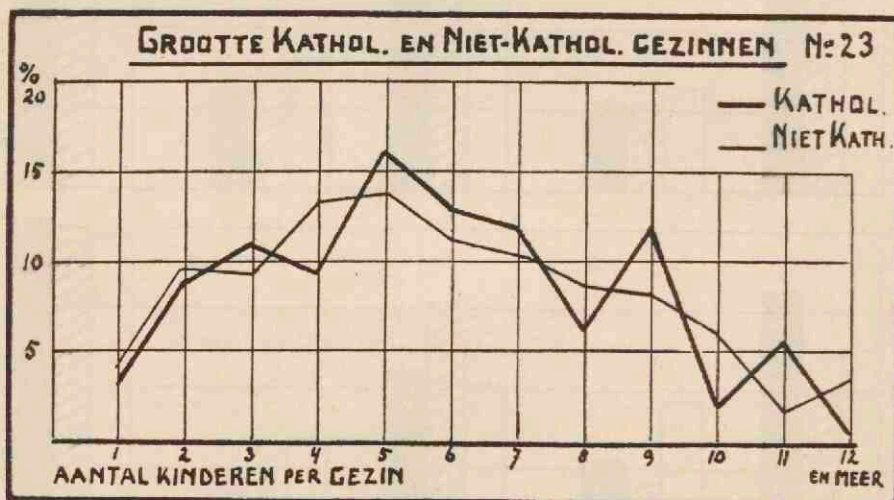
op alle gezinsgrootten percentueel nagenoeg evenveel voor. De achterlijken meer in de kleine gezinnen, de intellectueel sub-normalen echter het meest in de grootste gezinnen. De psychisch afwijkenden en psychopathen zijn bij de jongens in de kleinste gezinnen meer vertegenwoordigd; bij de meisjes is dit niet het geval,

wel vinden we ook daar de psychopathen het minst in de grootste gezinnen. Indien we de groote gezinnen tevens als de slechtst gesitueerde beschouwen, wijst dit in dezelfde richting als grafiek 10 en 11; licht beperkt intellect hangt samen met bekrompen economische omstandigheden, geestelijke afwijkingen niet. T.a.v. de achterlijkheid bestaat de parallel echter niet.

Eindelijk onderzocht ik of in mijn gevallen de Roomsche Ka-

tholieke kinderen in het algemeen uit grootere gezinnen voortkomen dan de niet Katholieke. Op alle gezinnen, waaruit de jongens voortkwamen, vond ik gemiddeld 5.8 kind per gezin; bij de R.K. jongens was dit 5.6 kind; voor de meisjes zijn deze getallen resp. 5.9 en 5.8 kind per gezin. Grafiek 23 geeft de percentueele verdeling der R.K. en niet-R.K. kinderen over de verschillende gezinsgrootten. Zoowel van de Katholieke als de niet-Katholieke kinderen komt 38.6% uit gezinnen met 7 en meer kinderen. ¹⁾ Het ongeveer gelijk zijn van het percentage groote gezinnen bij de Katholieke en de niet-Katholieke onderzochte kinderen schijnt de veronderstelling van Feber te bevestigen, dat daar onder de Katholieke bevolking veel groote ge-

zinnen voorkomen en het groote gezin de kans om tot misdragingen te vervallen verhoogt, dit samen het percentage Katholieken onder de veroordeelden ongunstig beïnvloedt. Om dit nog nader te toetsen, berekende ik op grond van gegevens van dr. Sanders voor de huwelijken gesloten in 1904 tot 1913 (die het meest met mijn materiaal overeenkomen), dat van alle kinderen komend

¹⁾ Ook Dr. Postma (Bijdrage over de criminaliteit enz., blz. 26) vond slechts een gering verschil in gezinsgrootte bij de Katholieke en niet-Katholieke meisjes, n.l. voor de civielr. opgenomenen resp. 7.25 en 7.12, voor de strafrr. opgenomenen 7.12 en 6.62 kinderen per gezin (gemiddelde geboorte verminderd met de gemiddelde sterfte per gezin).

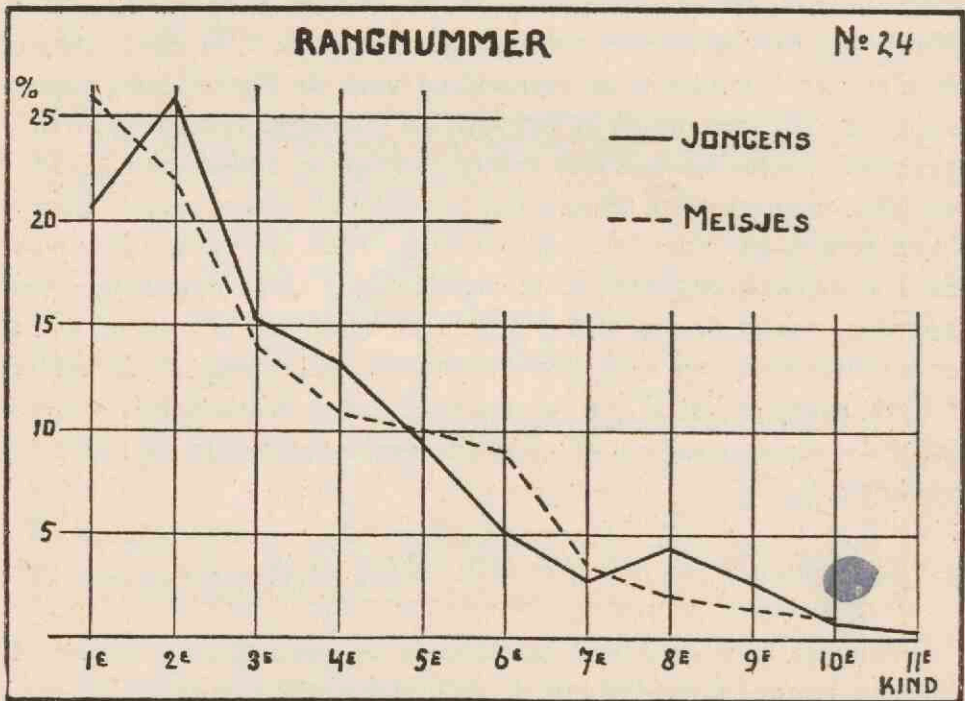
uit gezinnen met 7 en meer kinderen (geboorten) in 39% der gevallen beide ouders of een van hen Katholiek zijn; in 61% der gevallen de ouders tot een ander of geen kerkgenootschap behooren. In mijn gevallen zijn van de jongens uit gezinnen met 7 en meer kinderen (nog levenden) 42.5% Katholiek, tegen 57.5% niet (voor de meisjes zijn deze cijfers 33.5 tegen 66.5%; daar voor hen echter andere invloeden waarschijnlijk de cijfers onzuiver maken — zie blz. 98 — is het beter deze getallen buiten beschouwing te laten). Voor de jongens uit gezinnen met minder dan 7 kinderen is in mijn materiaal de verhouding Katholiek — niet Katholiek: 40 — 60%; volgens bovengenoemde gegevens van dr. Sanders: 32—68%. Het blijkt dus dat zoowel t.a.v. de gezinnen met 7 en meer, als met minder dan 7 kinderen de verhouding voor de Katholieken ongunstiger is, dan volgens de cijfers van dr. Sanders; voor de groote gezinnen heeft het verschil echter weinig te beteekenen (3.5%) en hieruit is dus af te leiden, dat het relatief groote aantal Katholieke groote gezinnen wel de werking heeft de verhouding voor de Katholieken ongunstiger te maken, doch deze ongunstige verhouding, ook in de algemeene crimineele statistiek gevonden, wordt er slechts voor een deel door verklaard, daar ook bij de onderzochte kinderen uit kleine gezinnen, meer Katholieken voorkomen, dat onder kinderen uit dezelfde gezinsgrootte op de totale bevolking. ¹⁾

c. *Het rangnummer van het kind in het gezin.*

Wanneer men de cijfers betreffende de gezinsgrootte nader bekijkt, valt een bijzonderheid op, n.l. dat verhoudingsgewijs meer kinderen uit de kleine, dan uit de groote gezinnen moeilijkheden gaven. Van de 510 kinderen b.v., die de 102 gezinnen met 5 kinderen in onze gevallen opleverden, blijken zich 137 aan wangedrag schuldig te maken of te hebben gemaakt; van de 504 kinderen, die

¹⁾ Feber oppert ook als mogelijke oorzaak, dat de economische toestand der Katholieken in het algemeen ongunstiger is. In mijn gevallen blijkt duidelijk voor de Katholieken een verschuiving naar de armste groep te bestaan, het perc. voor goed en vold. samen is ongeveer gelijk. Voor de Katholieke kinderen vond ik: goed 5.4%; vold. 31.9%; arm 29.2%, zeer arm 33.5%; voor de niet Katholieke: resp. 22.3%, 35.8%, 35.3% en 26.9%.

de 56 gezinnen met 9 kinderen telden, slechts 89. Het feit, dat er in de groote gezinnen meer kinderen zijn, die nog niet den leeftijd bereikten om zich aan wangedrag, als door mij beschreven, schuldig te maken, beïnvloedt mogelijk dit verschijnsel, toch wordt het er niet voldoende door verklaard. De overblijvende mogelijkheden zijn, dat niet alle kinderen uit een gezin gelijkelijk door de omstandigheden en invloeden worden getroffen, of dat jeugd of ouderdom der ouders bij de conceptie den aanleg der kinderen gunstig of ongunstig beïnvloedden. Om dit na te gaan is een nader onder-

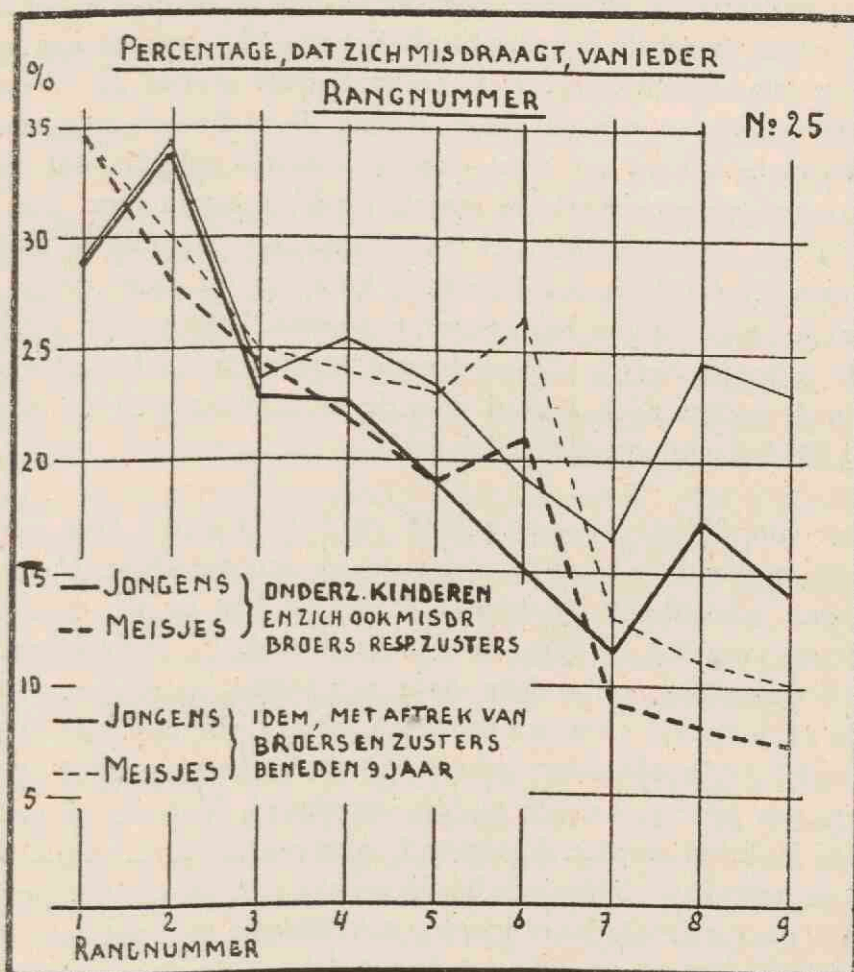

zoek naar de beteekenis van het rangnummer ondernomen, mede gestimuleerd door de onderzoekingen van dr. H. Postma over dit onderwerp.¹⁾

De cijfers voor de onderzochte kinderen zijn weergegeven in

¹⁾ Experimenteel-psychologisch onderzoek naar de beteekenis van het geboortenummer (Acc. Proefschrift Groningen 1929) en twee artikelen in *Mensch en Maatschappij*, n.l. 1931 no. 3: De samenstelling van het gezin i.v.m. het anti-sociaal gedrag van het meisje, en 1934 no. 6: Methode ter bepaling van den invloed van een milieufactor.

grafiek 24 (procentueele verdeling). Telt men bij deze cijfers alle gevallen uit 1931, hierin nog niet begrepen (zie blz. 3), dan blijkt het beeld niet te veranderen. Evenmin is dit het geval indien men er ook in begrijpt alle broers resp. zusters der onderzochte kinderen, die zich eveneens aan wangedrag schuldig maakten (t.a.v. de jon-

gens blijven de procentueele verschillen op het totaal minder dan 1% naar boven of naar beneden, behoudens t.a.v. de 2e kinderen, die op het totaal 1.5% minder voorkomen; voor de meisjes geldt hetzelfde, behoudens dat de 2e kinderen op het totaal 1.5% minder, de 3e en 4e resp. 1.9 en 2.4% meer voorkomen; principieele verschillen zijn dit niet).

De gegeven cijfers zijn nog niet voldoende om juist vast te stellen welke rangnummers zich relatief het meest misdragen. Daartoe berekende ik, hoeveel 1e, 2e, 3e enz. kinderen gevonden worden in het totaal der gezinnen, waaruit de onderzochte kinderen komen, en welk percentage van ieder rangnummer-totaal zich aan wangedrag schuldig maakte, daarbij mij ook weer niet beperkend tot de onderzochte kinderen, doch er bij tellend de broers (of zusters), waarvan uit de dossiers bleek, dat zij zich eveneens aan wangedrag schuldig maakten. Het resultaat geeft grafiek 25. Wegens de kleine getallen zijn de rangnummers 10 en hoger weggelaten.

Een onzuiverheid van deze grafiek is hierin gelegen, dat onder de hoogste rangnummers de meeste kinderen voorkomen, die nog niet in den leeftijd vallen zich aan wangedrag schuldig te maken. Daarom bracht ik in mindering de kinderen uit ieder gezin, die om deze reden buiten beschouwing moesten blijven (als leeftijdsgrens 9 jaar nemend). De zodoende verkregen lijn ligt natuurlijk boven de eerste, doch zoowel voor de jongens als voor de meisjes volgt zij het verloop vrijwel geheel.

Dat vooral het jongste kind en het eenige kind gevaar loopen verkeerd te worden opgevoed, is een verschijnsel van algemeene bekendheid. Hoofdzakelijk ligt de fout er dan in, dat de kinderen verwend of slap worden opgevoed.¹⁾ Behoudens een enkele opmerking, zal ik hier thans niet verder op ingaan.

De 12 jongens, eenige kinderen, bleken alle verwend te zijn, bij 4 viel het hoofdaccent echter op verwaarloozing, bij 2 op een tekort aan leiding, van de ouders ontvangen. Van de 11 meisjes eenige kinderen werden 8 verwend, waarvan bij 1 verwaarloozing, bij 3 de gebrekkige leiding de hoofdoorzaak van het wangedrag was.

De jongste kinderen loopen, ook blijkens de statistiek, groot gevaar. In de gezinnen, waar jongens zich misdroegen (daarbij inbegrepen de zich misdragende broers uit de onderzochte meisjesgezinnen), waren 209 jongste kinderen van 9 jaar en ouder, hiervan maakten zich 66 aan wangedrag schuldig, zijnde 31.6%; voor de meisjes zijn deze getallen: 49 van de 193, of 25.4%. Deze percen-

¹⁾ Zie over het eenige kind de individual-psychologische beschouwingen in O. Kaus, Das einzige Kind, uit de serie Schwer erziehbare Kinder.

tages worden, blijkens grafiek 25, voor de jongens enkel overtroffen door de 2e kinderen, voor de meisjes door de 1e en 2e kinderen. Ook onder de jongste kinderen is het aantal verwenden groot: voor de jongens 48.5% (waarvan in 8.5% slechts als secundaire factor vermeld); voor de meisjes 33.3% (waarvan in 7% als secundaire factor).

Zowel t.a.v. de jongste als de eenige kinderen, blijken de jongens dus opvallend vaker het slachtoffer van verwenning te zijn.

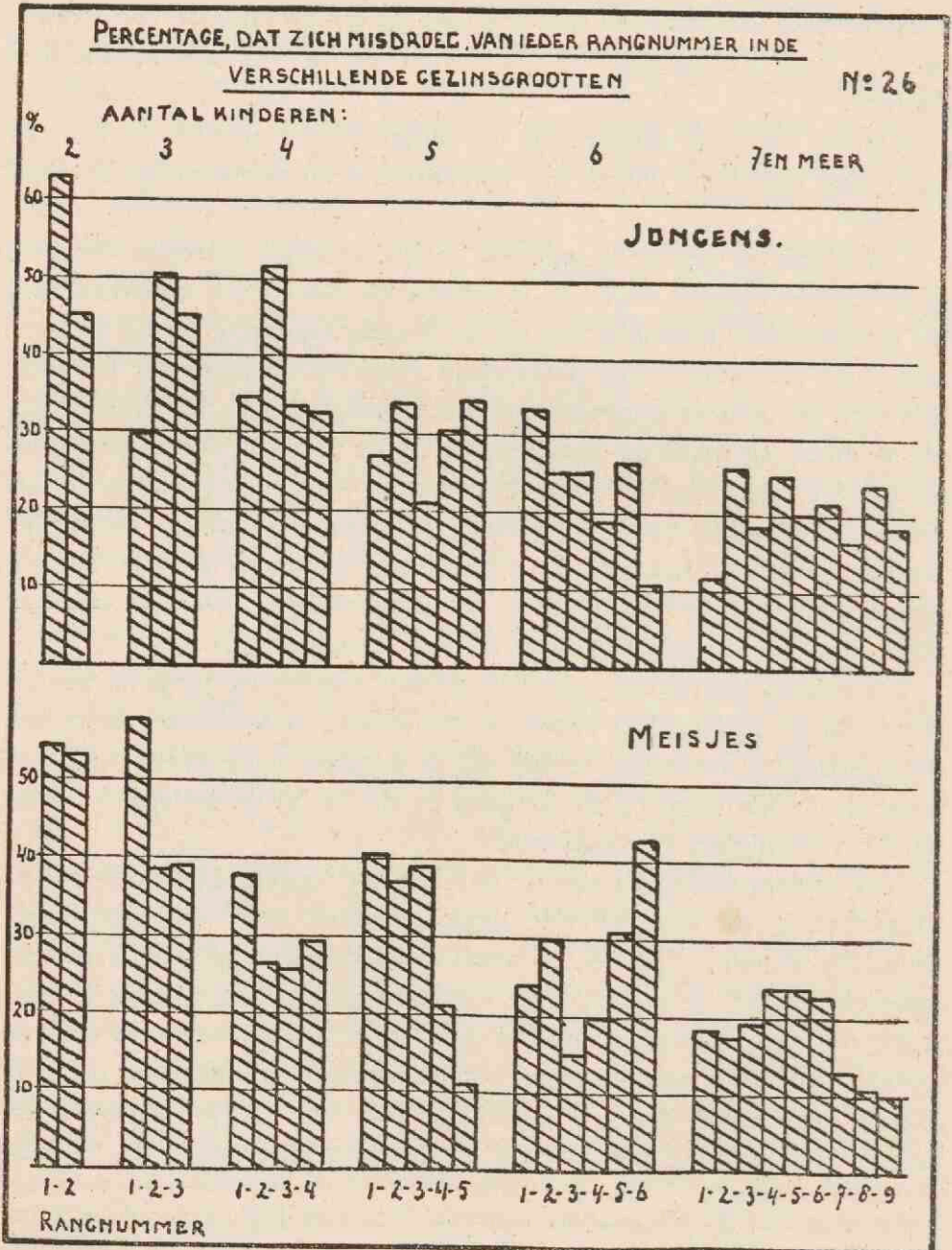
Opvallend is verder in grafiek 25 het verschil tusschen de jongens en de meisjes t.a.v. de eerste en tweede kinderen. Bij de jongens een duidelijke top bij de tweede kinderen, bij de meisjes een voor de eerste. Het percentage voor de 3e kinderen is voor jongens en meisjes ongeveer gelijk en veel lager en het blijft voor de 4e en 5e kinderen op ongeveer hetzelfde peil (bij buiten beschouwing laten van de te kleine kinderen). Verder loopen de lijnen uiteen. De daling t.a.v. de hoogste rangnummers houdt natuurlijk verband met het feit, dat de nog jongere kinderen zich in het algemeen minder aan wangedrag schuldig maken. (De top van het 8ste kind bij de jongens acht ik een toevalligheid).

De hieruit te trekken conclusie is dus, dat bij de jongens het 2e kind, bij de meisjes het eerste in verhoogde mate gevaar loopt tot wangedrag te vervallen, terwijl dit in mindere mate eveneens geldt voor de 1e kinderen bij de jongens en de 2e bij de meisjes. ¹⁾ Hoe is dit verschijnsel te verklaren?

Ter nadere ontleding van de cijfers werd onderzocht welke rangnummers in de verschillende gezinsgrootten zich aan wangedrag schuldig maakten. Grafiek 26 geeft de uitkomst weer. (Ook in deze grafiek zijn bij de onderzochte kinderen geteld hun broers of zusters, die zich eveneens aan wangedrag schuldig maakten; op het totaal van ieder rangnummer zijn in mindering gebracht de kinderen beneden 9 jaar). Het blijken dan van de jongensgevallen vooral de gezinnen met 3 en 4 kinderen te zijn, waar de 2e kin-

¹⁾ Van Muller's 23 recidivisten waren 13 oudste kind, onder de niet beroepsmatige recidivisten kwamen zij het meeste voor. Schr. acht het waarschijnlijk, dat erfelijke belasting hiervan schuld is en citeert ook Havelock Ellis (The Criminal, blz. 229), die schrijft: „Criminality like idiocy tends to run in the line of the eldest sons.” (blz. 464).

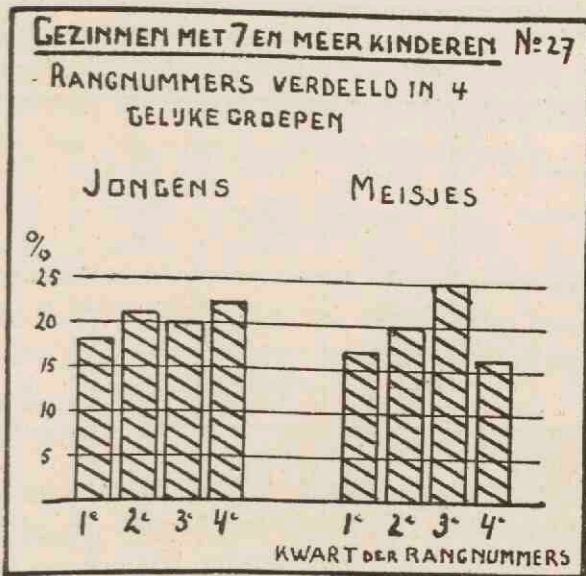
deren overheerschen. In de gezinnen met 5 en met 7 en meer kinderen (samengenomen), staan de 2e kinderen ook wel bovenaan,

doch verschillende andere rangnummers blijven niet veel achter. Bij de meisjes overheerscht het 1e kind ook bij de kleine gezinnen

met 2, 3, 4 en 5 kinderen; de gezinnen met 7 en meer kinderen hebben een duidelijke top bij de middelste rangnummers.

Het zijn dus de kleine gezinnen, waarin bij de jongens het 2e, bij de meisjes het 1e kind het meeste gevaar loopt. Bij de groote gezinnen zijn het voor de meisjes de middelste rangnummers, die het sterkst vertegenwoordigd zijn, zooals nog duidelijker blijkt uit

grafiek 27, waarbij de rangnummers uit deze gezinnen in 4 gelijke groepen verdeeld zijn (waarbij b.v. in de gezinnen met 7 kinderen de rangnummers 2 voor $\frac{3}{4}$ in de eerste groep, voor $\frac{1}{4}$ in de 2e groep zijn geteld; overigens is de grafiek op dezelfde basis samengesteld als no. 26); voor de jongens blijkt dit niet.

Hoe waren de opvoedingsfactoren bij deze opvallende rangnummers? (tabel 19).

Onder de jongens 2e kinderen blijken veel minder gevallen van verwaarloozing voor te komen, onder de meisjes 1e kinderen iets meer, dan op het totaal der jongens resp. meisjes. De paedagogische fouten zijn bij beiden iets meer vertegenwoordigd dan op het totaal. (Bij de jongens eerste kinderen is het verschil voor de paedagogische fouten nog grooter).

T.a.v. de groote gezinnen, met verdeling van de rangnummers in 4 gelijke groepen op de wijze als voor grafiek 27 genoemd, zijn de cijfers in tabel 20 vermeld.

Het blijkt bij de jongens dat de middelste rangnummers meer voorkomen in de groep „paedagogische fouten” en evenveel minder in de groep „verwaarloosd”; bij de meisjes minder in de groep „paedagogische fouten”, meer in die „te weinig leiding”. Bij de

TABEL XIX

%	verwaarloosd	te weinig leiding	paedagogische fouten	geen fouten	aantal 100 %
Jongens:					
1e kinderen	29.—	22.—	42.—	7.—	69
2e kinderen	22.—	29.—	40.—	9.—	86
totaal	31.—	24.—	37.—	8.—	335
meisjes:					
1e kinderen	43.—	17.—	39.—	1.—	70
totaal	39.—	21.5	37.5	2.—	269

jongens valt het groote percentage verwaarloosden op in het jongste kwart der rangnummers. Veel houvast bieden de cijfers overigens niet; bovendien zijn de absolute getallen klein.

TABEL XX

gezinnen met 7 en meer kinderen %	jongens (134)			meisjes (98)		
	1e kw.	2e en 3e kw.	4e kw.	1e kw.	2e en 3e kw.	4e kw.
verwaarloosd	22.—	48.—	29.5	23.—	64.5	12.5
te weinig leiding	31.5	59.—	9.5	16.5	76.—	7.5
paedagogische f.	17.—	69.5	13.5	24.5	61.—	14.5
geen fouten (aantal)	(3 ¹ / ₄)	(8 ³ / ₄)	—	—	(1)	—
totaal	23.2	59.8	17.—	21.5	67.—	11.5

Hoe is het met de intellectuele en andere psychische eigenschappen der verschillende rangnummers?

Voor de eerste twee rangnummers in vergelijking tot de rangnummers 3 en hoger samen geeft grafiek 28 de cijfers.

Voor de jongens is ook hier het beeld weinig overzichtelijk. Onder de 1e kinderen komen relatief meer normalen voor, bij de 2e kinderen is de verdeling: geheel normaal tegenover in eenige opzicht afwijkend ongeveer gelijk aan de verdeling onder de rangnummers 3 en hoger, terwijl dit ook het geval blijkt te zijn t.a.v. de verschillende combinaties van afwijkingen (in de grafiek niet opgenomen). Bij de meisjes valt echter in het oog dat onder de eerste kinderen in alle opzichten meer geestelijke afwijkingen voorkomen, ¹⁾ het percentage geheel normalen is onder hen dan

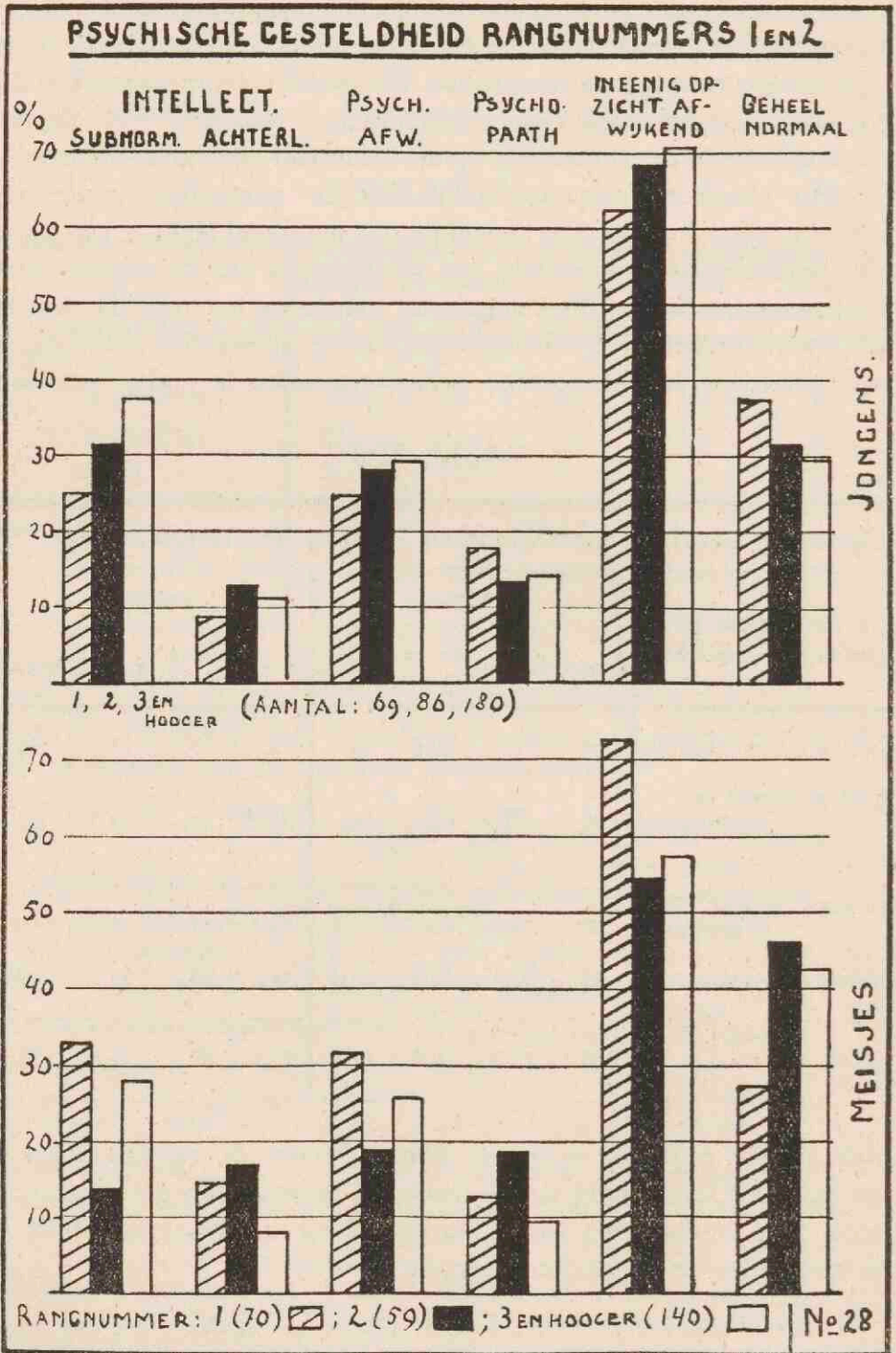
TABEL XXI

Gezinnen met 7 en meer kinderen - verdeling rangnummer - %

intelectueele en psychische gesteldheid	jongens				meisjes			
	aantal	1e kw.	2e en 3e kw.	4e kw.	1e kw.	2e en 3e kw.	4e kw.	aantal
int. subn. en achterlijk	64	21.5	60.6	18.-	22.-	65.-	13.-	43
licht afwijkend en psychopaath	52	25.-	62.-	13.-	30.5	64.-	5.5	32
in eenig opzicht afwijkend	92	24.5	60.-	15.5	26.5	71.-	2.5	55
geheel normaal	43	20.4	59.2	20.4	15.-	62.-	23.-	43
totaal	135	23.2	59.8	17.-	21.5	67.-	11.5	98

ook slechts ruim 27 tegenover bijna 43 voor de rangnummers 3 en hoger. De toestand der 2e kinderen is beter dan der rangnummers 3 en hoger, het percentage achterlijken en psychopathen is echter onder de 2e kinderen grooter.

¹⁾ Dit is anders dan Dr. Herderschee (Achterlijke kinderen, blz. 77) t.a.v. de zwakzinnigen vermeldt: hij vond de eerste geboorternummers onder de zwakzinnigen relatief het minst vertegenwoordigd.

De rangnummers in de groote gezinnen, weer in 4 gelijke groepen verdeeld, geven het beeld vermeld in tabel 21.

Bij de jongens is de verdeling over het algemeen regelmatig, het eerste kwart der rangnummers laat echter een verhoogd percentage zien voor de in enig opzicht afwijkenden (n.l. 24.5 tegenover 20.4%). Bij de meisjes is het vaker voorkomen van afwijkingen in het eerste kwart veel meer uitgesproken (26.5 tegenover 15%), hetgeen hoofdzakelijk op rekening van de psychopathen en psychisch licht afwijkenden komt. De in enig opzicht afwijkenden tegenover de geheel normalen komen ook veelvuldiger voor bij de middelste rangnummers, hoewel het verschil hier minder groot is.

TABEL XXII

Gezinnen met 7 en meer kinderen - verdeling rangnummers - %

economische toestand	jongens				meisjes			
	aantal	1e kw.	2e en 3e kw.	4e kw.	1e kw.	2e en 3e kw.	4e kw.	aantal
voldoende	31	8.1	69.4	22.5	—	74.9	25.-	23
arm	61	33.6	51.3	15.2	32.1	55.7	12.1	35
zeer arm	40	20.6	64.3	15.-	31.5	63.7	4.8	31
totaal	134 ¹⁾	23.5	59.-	17.5	23.4	63.9	12.7	90 ²⁾

(71.- tegenover 62.-%). (Bij al deze cijfers is weer te bedenken, dat de absolute getallen klein zijn).

In verband met dr. Postma's verklaring van het ook door hem t.a.v. de meisjes in Tuchtchool en Rijks-Opvoedingsgesticht gevonden overheerschen van de middelste rang(geboorte)nummers in de groote gezinnen, (zie hierna blz. 217), onderzocht ik of in deze gezinnen de economische toestand voor de kinderen, die tot de middelste rangnummers behoorden, ongunstiger was (tabel 22).

¹⁾ De economische toestand is van 1 onbekend, van 2 goed.

²⁾ idem resp. 1 en 8.

Bij de meisjes blijken de middelste rangnummers uit de zeer arme gezinnen even veel vertegenwoordigd te zijn, als zij gemiddeld op deze groote gezinnen voorkomen, bij de jongens slechts enkele procenten meer. In de arme gezinnen vinden we de middelste rangnummers minder, in die met bevredigenden economischen toestand meer, dan het gemiddelde aanwijst. Dit is overigens nog niet in strijd met dr. Postma's uiteenzetting, daar ten tijde dat de middelste rangnummers uit de groote gezinnen met den Kinderrechter in aanraking komen, in het gezin reeds het stadium bereikt is, dat de oudere kinderen geld inbrengen (zie hierna blz. 217). De cijfers voor de hoogste rangnummer-groep bewijzen dit: zeer duidelijk is daar de afneming van het percentage dezer groep van voldoende tot zeer arm, hetgeen ongetwijfeld te verklaren is uit het feit, dat in de groote gezinnen de economische toestand verbetert, naarmate meer kinderen gaan verdienen.

Bij mijn gevallen vond ik tenslotte (tabel 23), evenals dr. Postma t.a.v. de meisjes uit Tuchtchool en Rijksopvoedingsgesticht.¹⁾ dat terwijl in de volledige gezinnen de kinderen vaker tot de eerste helft der rangnummers behooren, dit in de onvolledige gezinnen juist andersom is. Deels vindt dit m.i. zijn verklaring hierin, dat in de volledige gezinnen, die vaak nog groeiend zijn, het percentage van kleine kinderen, nog niet in de termen voor wangedrag vallend, groot is. Waar de vader of moeder hertrouwd is (of in concubinaat leeft), slaat in mijn gevallen de verhouding dan ook weer om ten nadeele van de eerste helft (behalve t.a.v. de jongens in de gevallen, dat de vader hertrouwd is). Voor het overige komt mij dr. Postma's verklaring juist voor, dat de kinderen, die het vroegst hun vader of moeder verloren hebben, daarvan den ongunstigen invloed het meest ondervinden. Stiefvader en -moeder blijken echter toch ook op de oudere kinderen zwaar te drukken.

Welke conclusies zijn uit de hiervoor vermelde feiten te trekken? Het veelvuldig voorkomen van 1 e k i n d e r e n onder de

¹⁾ Mensch en Maatschappij 1931, blz. 264 vlg. Bij vergelijking der cijfers bedenke men wel, dat ik de kinderen uit een volgend huwelijk van een der ouders bij bepaling van gezinsgrootte en rangnummer meetelde, dit verandert het beeld t.a.v. de onvolledige gezinnen.

TABEL XXIII

Volledigheid gezin — verdeling der rangnummers in verschillende gezinsgrootten in twee helften.

gezins- grootten	Jongens										meisjes					
	1—5 k.		6—8 k.		9 en meer kinderen		totaal		1—5 k.		6—8 k.		9 en meer kinderen		totaal	
	1e h.	2e h.	1e h.	2e h.	1e h.	2e h.	1e h.	2e h.	1e h.	2e h.	1e h.	2e h.	1e h.	2e h.	1e h.	2e h.
Volledig (aant.)	45	30	35 ¹ / ₂	17 ¹ / ₂	29 ¹ / ₂	21 ¹ / ₂	110	71	31	16	21 ¹ / ₂	17 ¹ / ₂	14 ¹ / ₂	12 ¹ / ₂	67	46
(%)	60.-	40.-	67.-	33.-	58.-	42.-	61.-	39.-	66.-	34.-	55.-	45.-	54.-	46.-	59.5	40.5
Onvolledig (aant.)	37 ¹ / ₂	45 ¹ / ₂	23 ¹ / ₂	27 ¹ / ₂	7 ¹ / ₂	12 ¹ / ₂	68 ¹ / ₂	85 ¹ / ₂	48 ¹ / ₂	45 ¹ / ₂	19	22	5	16	72 ¹ / ₂	83 ¹ / ₂
(%)	45.-	55.-	46.-	54.-	37.5	62.5	44.5	55.5	51.5	48.5	46.5	53.5	24.-	76.-	46.5	53.5
Moeder alleen (aant.)	11	12	8 ¹ / ₂	7 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	6 ¹ / ₂	21	26	7 ¹ / ₂	10 ¹ / ₂	4 ¹ / ₂	4 ¹ / ₂	0	7	12	22
Moeder met ander (aant.)	16 ¹ / ₂	12 ¹ / ₂	8 ¹ / ₂	4 ¹ / ₂	1	2	26	19	13 ¹ / ₂	5 ¹ / ₂	7	2	2	0	22 ¹ / ₂	7 ¹ / ₂
Vader alleen (aant.)	1 ¹ / ₂	3 ¹ / ₂	1	2	0	1	2 ¹ / ₂	6 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	10 ¹ / ₂	2	7	0	2	3 ¹ / ₂	19 ¹ / ₂
Vader met ander (aant.)	5	11	5 ¹ / ₂	13 ¹ / ₂	5	2	15 ¹ / ₂	26 ¹ / ₂	22 ¹ / ₂	11 ¹ / ₂	4	3	3	6	29 ¹ / ₂	20 ¹ / ₂

meisjes moet wel verklaard worden uit het zeer frequent zijn van ernstige geestelijke (deels intellectuele) afwijkingen onder deze kinderen. Ook dr. Postma¹⁾ vond onder de eerstgeborenen vaak grove afwijkingen hetzij in gunstigen, hetzij in ongunstigen zin, van de volgende kinderen. De oorzaak van dit verschijnsel kan ik niet aangeven, mogelijk dat de medici hieromtrent licht kunnen verschaffen.²⁾ Mogelijk ondervinden deze kinderen ook in verhoogde mate de (onbewuste) antipathie der ouders, omdat hun geboorte in vele gevallen waarschijnlijk ongewenscht is geweest, vele zijn immers vóór het huwelijk geboren of geconcipeerd (van de 69 jongens die 1e kind zijn, zijn 20 gewettigd of natuurlijk erkend, van de 70 meisjes 15, dus resp. 29 en 21.5%). Verder is ook aannemelijk, dat de ouders t.o.v. de eerste kinderen de meeste opvoedingsfouten (verwenning b.v.) maken, daar zij de kunst van opvoeden nog moeten leeren (tabel 19 wijst, vooral voor de jongens, in die richting).³⁾

Tenslotte vermeld ik nog de individual-psychologische beschouwingen over het eerste kind:⁴⁾ het oudste kind voelt de jongere kinderen als concurrenten, die hem van zijn plaats als eenig kind hebben afgedrongen; voor alles moet hij trachten zijn positie van boven de anderen te staan, te handhaven; „er trägt immer ein gewiszes Zittern in sich, ob er nicht aus dem Sattel gehoben wird“;

¹⁾ Experimenteel psychologisch onderzoek naar de beteekenis van het geboortenummer.

²⁾ Dr. Postma in *Mensch en Maatschappij* 1934, blz. 373 schrijft: „Ook de eerstgeborene vertoont een verhoogden aanleg voor anti-sociale handelingen, wat behalve van zijne positie in de rij der geboorten, samenhangt met de jeugd der moeder in de eerste jaren zijner ontwikkeling. Ook het geboorte-mechanisme speelt hierbij een rol“.

Het is niet duidelijk, waarom we het groote aantal afwijkingen bij de eerste kinderen wel bij de meisjes en niet bij de jongens vinden, terwijl juist het mannelijk geslacht in het algemeen in verschillende opzichten lichamelijk bij het vrouwelijk blijkt achter te staan (grootere kindersterfte; grooter percentage dat geestelijke afwijkingen vertoont, zich uitend in het grooter aantal jongens dan meisjes, dat het buitengewoon lager onderwijs bezoekt).

³⁾ Zie t.a.v. kinderen van zeer jonge en oude ouders Feber, *Crimineele psychologie*, blz. 426, die verschillende auteurs aanhaalt, die onder deze kinderen veel crimineelen vonden.

⁴⁾ F. Birnbaum, *Die seelische Gefahren des Kindes*, blz. 52; A. Adler, *Technik der Individual-psychologie*, 2e deel, blz. 35 en 104.

gelukt het hem niet zich te handhaven, dan verliest hij den moed en komt in botsing met de gemeenschap. Bijzonder gevaar hiervoor loopt de oudste jongen, als het tweede kind een meisje is, daar haar natuurlijke ontwikkeling sneller gaat dan die van den jongen.

Voor het relatief vaak voorkomen van t w e e d e kinderen onder de jongens, is het mij niet mogelijk duidelijk een oorzaak aan te wijzen. Geestelijke afwijkingen komen bij deze jongens niet meer voor, dan op het totaal der jongens; zij blijken minder vaak verwaarloosd te zijn, vaker te weinig leiding der ouders te hebben genoten en vaker het slachtoffer van paedagogische fouten te zijn geweest. Ook aan het tweede kind heeft de individual-psychologie bijzondere aandacht gewijd¹⁾: het heeft het ideaal het oudste kind in te halen en mogelijk over het hoofd te groeien, in ieder geval om evenveel te kunnen als hij; „er wird immer unter Dampf sein, sich auszerordentlich stark bewegen, er wird laufen“; zoo lang hij maar de hoop houdt, dat het hem gelukken zal den oudste in te halen, gaat het goed; „wenn ihm das nicht gelingt, wenn er die Hoffnung verliert, dann wird er schwererziehbar“; hij groeit dan op in het gevoel niet gelijkwaardig te zijn. Bijzonder gevaar loopt hij, indien dan ook nog een derde kind hem in den rug aanvalt en hij tevens moet trachten dit voor te blijven.

In mijn gevallen vind ik geen positieve aanwijzingen voor de juistheid der individual-psychologische beschouwingen over het 1e en 2e kind, doch mogelijk heeft men er ook geen bijzondere aandacht aan gewijd. Het wil mij voorkomen, dat de beschreven situatie zich voornamelijk zal kunnen voordoen in de kleine gezinnen (mijn cijfers wijzen dan in die richting) en bovendien zal het leeftijdsverschil tusschen de opvolgende kinderen klein moeten zijn. Het is echter op niets gebaseerd de vermelde verhouding speciaal aanwezig te achten tusschen het 1e en 2e kind, immers tusschen andere rangnummers zou zij zich evenzoo kunnen ontwikkelen²⁾, al geloof ik dat in de groote gezinnen voor dit soort conflicten

¹⁾ Birnbaum, t.a.p. blz. 53; Adler, t.a.p. blz. 22, 35, 104, 172.

²⁾ Adler spreekt op blz. 172 Technik der Individ. ps. 2e deel, ook zeer algemeen: „wenn unter zwei Geschwistern der Jüngere dem älteren nachkommt“, enz. Hebben echter in het algemeen de individual-psychologische auteurs niet te veel de gezinnen met 2 kinderen op het oog? In die gezinnen vind ik echter juist geen top voor de 2e kinderen.

in het algemeen minder plaats zal zijn. Ik zie dan ook geen reden waarom deze factor in het bijzonder voor de 2e kinderen belastend zou zijn en niet ook voor b.v. de 3e en 4e. Opmerkenswaard is verder, dat bij de meisjes de 2e kinderen niet zoo zeer op den voorgrond treden.¹⁾

Het groote aantal middelste rangnummers onder de meisjes uit de groote gezinnen verklaart dr. Postma uit het feit, dat deze kinderen opgroeien in de jaren, dat het gezin er economisch het slechtst aan toe is: het kindertal neemt steeds toe, terwijl de inkomsten nog niet vermeerderd worden door de verdiensten der oudste kinderen, waardoor later de omstandigheden voor de jongste kinderen weer beter worden. Als gevolg van dezen geringen graad van welstand verklaart dr. Postma ook, dat de gemiddelde hoofdgrootte van de door hem onderzochte strafrechtelijk behandelde meisjes voor de middelste geboortenummers het kleinst is (n.l. de nummers 4, 5, 6 en 7).²⁾

In verband hiermede concludeert dr. Postma, dat de ongunstigste schedelverhoudingen blijken te bestaan bij meisjes, die zich aan vermogensdelicten hebben schuldig gemaakt in de periode, dat de voedselvoorziening in het gezin slecht was.

Bij mijn gevallen vind ik, zooals bleek (tabel 22), t.a.v. de middelste rangnummers uit de groote gezinnen, niet dat deze gemiddeld in slechter economische omstandigheden verkeerden. Mijn cijfers geven uiteraard slechts een beeld van den toestand gedurende een bepaald kort tijdsbestek en zeggen er niets over hoe de

¹⁾ Vermeld zij nog, dat in ongeveer evenveel gevallen van jongens 2e kinderen het oudste kind een broer was als een zuster, n.l. in resp. 40 en 46 gevallen.

De individual-psychologische verklaring voor het tweede kind is aanvaardbaarder in het geval, dat de oudste twee kinderen van hetzelfde geslacht zijn: dan bestaat de mogelijkheid b.v. dat het 2e kind afleggertjes moet dragen van het oudste enz. Is het oudste een meisje, het tweede een jongen, dan doen naar mijn oordeel de tegenstellingen zich minder gevoelen; ook vergroot de natuurlijke snellere ontwikkeling van het meisje den voorsprong en verkleint de aanleiding tot rivaliteitsgevoelens.

²⁾ Opmerkelijk is, dat dit voor de civielrechtelijk behandelde meisjes niet geldt, daar hebben de 1e kinderen en de geboortenummers 8 en hooger de gemiddeld kleinste hoofdgrootte. Dr. P. meent dan ook dat t.a.v. deze meisjes vermoedelijk meer degeneratieve invloeden aan het werk zijn. Ook bij de strafrechtelijk behandelde meisjes is de hoofdgrootte voor de 1e kinderen even klein als t.a.v. de middelste geboortenummers.

toestand zich gedurende den loop der jaren ontwikkelde. Wel toonen zij aan, dat ten tijde van het wangedrag de economische toestand voor deze kinderen gemiddeld niet ongunstiger was, zoodat het niet waarschijnlijk is, dat armoede vooral voor deze kinderen de directe aanleiding tot het wangedrag zou zijn. Mogelijk werkt tot het verschil in uitkomst ook mee, dat mijn materiaal hoofdzakelijk uit civielrechtelijk behandelde meisjes bestaat, doch ook deze maakten zich herhaaldelijk aan vermogensmisdrijven schuldig, terwijl bovendien te bedenken is, dat dr. Postma's materiaal voor een deel stamt uit den tijd, dat de ondertoezichtstelling nog niet bestond, zoodat bij gebreke van een anderen weg (behoudens de correction paternelle), de strafrechtelijke (in het bijzonder door terbeschikkingstelling) vaker bewandeld zal zijn.

Vind ik dus geen aanwijzingen dat het de ongunstige economische toestand is, die deze kinderen rechtstreeks meer tot wangedrag doet komen, buiten twijfel is ook naar mijn meening, dat de middelste kinderen in het groote gezin het meest lijden onder het groote aantal broertjes en zusjes. Een aanwijzing in deze richting vinden we ook hierin, dat zich veel meisjes, die leiding der ouders te kort kwamen, bevinden onder de middelste rangnummers der groote gezinnen. In den tijd van het steeds aangroeiend gezin, terwijl de oudste kinderen nog niet de deur uit zijn, is ook het ruimtegebrek in de woningen het nijpendst. Deze kinderen zijn dus wel degelijk in een ongunstige positie. Merkwaardig is overigens weer, dat we bij de jongens deze vermeerdering van de middelste rangnummers in de groote gezinnen lang niet in die mate vinden. Ook in dit opzicht blijken meisjes, zooals reeds eerder opgemerkt, sterker op ongunstige omstandigheden in het gezin te reageeren, dan jongens.

Het blijkt dus wel, dat tengevolge van bepaalde omstandigheden bepaalde rangnummers of rangnummer-groepen waarschijnlijk bijzonder gevaar loopen en voor sommigen daarvan is een aannemelijke verklaring te vinden (jongste en eenige kinderen; de jongere kinderen in de onvolledige gezinnen; de middelste in de groote gezinnen bij de meisjes). Anderzijds is een geheel bevredigende verklaring voor het veelvuldig voorkomen van 1e en 2e kinderen en het verschil te dien aanzien tusschen jongens en meisjes niet

gegeven. Ik geloof niet, dat dit veelvuldig voorkomen een toevaligheid in mijn gevallen is. Zoo vond dr. Postma eveneens een groot aantal meisjes eerste kinderen. Bovendien vertoonen ook de gevallen uit 1931 samengenomen (zie blz. 3) hetzelfde beeld, evenzoo de beschouwing van alle zich misdragende kinderen uit de onderzochte gezinnen (blz. 204). Mogelijk zou een onderzoek van een grooter aantal gevallen langs statistischen weg meer licht kunnen verspreiden.¹⁾

¹⁾ Na het schrijven van het vorenstaande nam ik kennis van het artikel van F. W. Bolk „Over het anti-sociaal gedrag van den jongen in verband met geboortenummer, gezinsgrootte en gezinssamenstelling” in Tijdschrift voor Strafrecht 1935, blz. 73, wiens onderzoek gebaseerd is op de rapporten over een groot aantal jongens uitgebracht door de „Kindersluis” te Rotterdam en die dus voor een deel betrekking hebben op de ook door mij onderzochte gevallen.

Schr. geeft niet de totale cijfers voor alle rangnummers in de verschillende gezinsgrootten, doch uit de weergegeven grafieken (gegevens omtrent eenige kinderen ontbreken echter) berekende ik de procentueele verdeling der verschillende rangnummers over het totaal (correspondeerend dus met mijn grafiek 24) en het percentage van ieder rangnummer, dat zich misdroeg (te vergelijken met mijn grafiek 25, waarin echter rekening werd gehouden met alle zich misdragende kinderen uit de gezinnen). Noch bij de eene berekening, noch bij de andere blijken principieele verschillen te bestaan, alleen is bij schr. het percentage 2e kinderen op alle kinderen iets lager, n.l. 24.1 tegen 25.8% bij mij. Ook bij schr. is het percentage van de kinderen van ieder rangnummer, dat zich misdroeg (mijn grafiek 25), voor de 2e kinderen het hoogst, hoewel ook wat kleiner dan mijn cijfer, n.l. 24.1 tegenover 27.9% (dit laatste is het cijfer alleen gebaseerd op de door mij onderzochte jongens, dus met weglating van de zich eveneens misdragende broers; het is daarom lager dan grafiek 25 vermeldt).

Wel vinden we verschillen tusschen schr.'s en mijn onderzoek, indien zijn grafieken vergeleken worden met mijn grafiek 26 (daarbij er rekening mee houdend, dat zij anders zijn opgebouwd). Wat de gezinnen met 7 en meer kinderen betreft blijkt, dat indien men de door schr. vermelde cijfers voor de verschillende rangnummers samentelt, zooals ik in grafiek 26 deed, de verdeling vrijwel gelijk is aan de door mij gevondene.

Het verschil bestaat hoofdzakelijk t.a.v. de gezinnen met 3, 4 en 5 kinderen, waar ik voor het tweede kind een top vond en schr. niet, en t.a.v. de gezinnen met 2 kinderen, waar schr. meer tweede dan eerste kinderen vond en ik juist andersom. In totaal vond schr. op de gezinnen van 2 tot en met 5 kinderen iets meer eerste dan tweede kinderen. De verklaring voor den top van de tweede kinderen bij de jongens wordt hierdoor nog moeilijker.

Schr. geeft als verklaring de individual-psychologische theorie; zijn meening, dat als het oudste kind een meisje is, bij den jongen 2e kind eerder insuffi-

cientiegevoelens worden opgeroepen, weerspreekt zijn eigen motiveering: dat n.l. het eerste kind op een gegeven oogenblik langer mag uitblijven, mag rooken e.d. en dat het 2e kind afleggettjes moet dragen: dit geldt juist niet als het oudste kind een meisje is.

Tenslotte nog een enkele opmerking over het artikel, die ik niet meer in de gelegenheid ben op een geschiktere plaats te maken.

Ter verklaring van gevonden verschillen trekt schr. herhaaldelijk een vergelijking tusschen jongens, die zich uitsluitend aan een vermogensdelict schuldig maakten en anderen, die uitsluitend „een ander dan economisch delict” pleegden (blz. 80, noot; onder deze laatste „delicten” blijken dan ook begrepen te worden allerlei vormen van niet-straftbaar wangedrag). Nu valt het op, dat van de 762 door schr. onderzochte kinderen 533 uitsluitend een economisch delict zouden hebben gepleegd en 219 zich uitsluitend op andere wijze misdragen zouden hebben; slechts 11 kinderen zouden zich dus aan deze beide vormen van wangedrag schuldig gemaakt hebben. Op grond van mijn eigen kennis van het materiaal (dat immers voor een deel dezelfde gevallen moet omvatten) kan ik onmogelijk de juistheid hiervan aannemen; schr's gegevens moeten onvolledig geweest zijn.

T.a.v. mijn eigen jongens ging ik het nog eens na en vond, dat van de civielrechtelijk behandelde 76%, van de strafrechtelijk behandelde zich 94% aan een economisch misdrijf in een of anderen vorm schuldig maakte (samen 86%). Hiervan maakte zich van de civielrechtelijk behandelde uitsluitend aan een economisch misdrijf schuldig zegge 2.8%, van de strafrechtelijk behandelde wat meer, n.l. 10.9% (samen 8%). Alle anderen misdroegen zich tevens op andere wijze: spijbelen, zwerven enz.; onhandelbaarheid thuis, werk vergoeien; misdrijven op sexueel gebied enz. Aan de onderscheiding, zooals schr. deze maakt, vermag ik derhalve geen waarde toe te kennen en aan de daarop gebaseerde conclusies evenmin.

Ook al zou men het zoo moeten opvatten, dat bedoeld is, jongens, die „hoofdzakelijk” economische delicten pleegden, dan meen ik toch, dat het in ieder geval voor kinderen onjuist is een direct verband te leggen tusschen den aard van het wangedrag en de oorzaken ervan, immers de ervaring leert — vooral de moderne psychologie heeft het aangetoond — dat eenzelfde oorzaak dikwijls tot zeer verschillende vormen van wangedrag voert.

Het lijkt mij, dat hierop waarschijnlijk een uitzondering maken de misdragingen op sexueel gebied: ontucht met kleine meisjes of met jongens. Hetgeen schr. n.a.v. deze sexueele misdragingen vond, is zeer opmerkelijk. (Ik moge mij alleen de opmerking veroorloven, dat het van weinig werkelijkheidszin — althans voor Rotterdamsche toestanden — getuigt, om vaders en moeders, die in concubinaat leven, met resp. souteneurs of publieke vrouwen gelijk te stellen). Het bleek n.l. dat in de gevallen van homo-sexueele ontucht de jongens veel vaker uit onvolledige gezinnen kwamen, dan in de gevallen van hetero-sexueele ontucht; en verder dat het in de gevallen van homo-sexueele ontucht opmerkelijk veel voorkwam, dat de jongen zijn vader miste, hetzij door den

dood, hetzij door echtscheiding; terwijl omgekeerd in de gevallen van hetero-sexueele ontucht in vele gevallen de moeder bleek te mankeeren. Schr. verklaart dit verschijnsel t.a.v. de homo-sexualiteit als gevolg van een verkeerde identificatie van den jongen met de moeder. (Het zij nog vermeld, dat mij bleek, dat bij mijn jongensgevallen precies dezelfde verhoudingen bestaan als schr. vond).

HOOFDSTUK V

INVLOEDEN BUITEN HET GEZIN

1. Vrienden en vriendinnen.

Van de buiten het gezin werkende invloeden komt die van vrienden en vriendinnen verreweg het meeste voor. In ruim 32% der jongens- en bijna 25% der meisjesgevallen heb ik dezen factor vermeld gevonden. Voor de jongens zijn het meestal straat- en buurtvrienden waarmee ze buiten kattekwaad uitvoeren of, ernstiger, op roof uitgaan. Straat- en marktdiefstalletjes worden slechts bij uitzondering alleen gepleegd. De vriendeninvloed is dan ook veel sterker bij de strafrechtelijk dan bij de civielrechtelijk behandelde jongens, n.l. resp. in 40 en 21% der gevallen. Soms is de situatie deze, dat een enkele belhamel een groep anderen op sleeptouw neemt, vaker nog geloof ik, dat zij elkaar opwarmen: ieder alleen zou het niet gedaan hebben, zijn ze samen, dan wil de een voor den ander niet onderdoen.¹⁾ Ter zitting gooien de ouders van de delinquenten dan ook steevast over en weer de schuld op de vriendjes en voor een deel hebben beide partijen gelijk.

In een klein aantal gevallen, (n.l. in 7, is 2.1%), werd de jongen tot zijn daad gebracht, doordat hij met vrienden omging, die zonder zich te misdragen meer geld voor sigaretten, bioscoop, café's e.d.

---

¹⁾ Zoo ook Healy en Bronner: „if it had not been for the companionship, the offence would not have been committed”; en Bierens de Haan, *Misdadige kinderen*, blz. 94: „in werkelijkheid zijn ze samen op stap gegaan en hebben het elkaar geleerd”, t.a.v. de meisjes.

konden uitgeven dan hij zelf; om niet bij hen achter te staan, verschaftte hij zich op oneerlijke wijze geld.

In een aantal andere gevallen (n.l. 9, is 2.7%) was een meisje of oudere vrouw de aanleiding van de misdragingen van den jongen, soms oneerlijkheid (hij moest zich geld verschaffen om met haar uit te gaan, of om haar geschenken te geven), soms huiselijk wan-gedrag, werk vergooien of een enkele maal drankmisbruik.

Bij de meisjes werkt de vriendinnen-invloed anders. Vaak worden ongewenschte connecties aangeknoopt met oudere meisjes op fabriek of atelier. De meer ervaren vriendinnen nemen het kind mee flaneeren op Hoogstraat of Schiedamschen dijk, soms naar café's of dansgelegenheden. Ook hier zal wel gelden, dat de meisjes het vaak „elkaar leeren”, toch is mijn indruk, dat vaker dan bij de jongens, een ouder meisje als mentor van een jongere kameraad optreedt.

Onder de meisjes is ook het aantal vrij groot, dat door een vriend of vrijer ongunstig werd beïnvloed (n.l. in 20 gevallen, is 7.4%).

We vinden verder een aantal gevallen (7), waarin het verdriet over een verbroken verloving de aanleiding was, dat het meisje in een stemming van „nu kan mij alles ook niets meer schelen” op stap ging.¹⁾

Tenslotte vermeld ik in dit verband, dat voor eenige meisjes (10) haar opvallend knap uiterlijk een noodlot was, zooals de gezinsvoogdes van een der meisjes schreef: „overall waar ze gaat of staat bekoort zij iemand van het andere geslacht”. Er is meer dan gewone ruggegraat voor noodig om aan de verleidingen van de hieruit ontstane situaties weerstand te kunnen bieden, en meestal bleken de meisjes deze ruggegraat juist slechts in verminderde mate te bezitten.

2. Buurt- en straatinvloeden.

Zowel bij de jongens als bij de meisjes vind ik in ruim 5% der gevallen (bij de strafrechtelijk behandelde jongens in 8%, bij de

¹⁾ Spranger, t.a.p. blz. 241 schrijft: „De bittere ontgoocheling, die dan op de verwoesting van dit eerste levensgeloof volgt, is de oorzaak van een innerlijke ineenstorting, die uitloopt op vergooien van zichzelf.”

civielrechtelijk behandelde slechts in 1.5%) vermeld, dat de buurt, waar zij woonden of gewoond hadden, vermoedelijk een ongunstigen invloed op het gedrag der kinderen had gehad.

Op het eerste gezicht lijken de onderzochte kinderen in het algemeen vrij regelmatig over de geheele stad verspreid te wonen (kaart I), we vinden tenminste geen opéénhooping in enkele bepaalde buurten. Een uitzondering hierop maken echter de omgeving van de Rubroekstraat in Crooswijk en van den Hilledijk. Op zich zelf zegt dit evenwel weinig indien men geen rekening houdt met de bevolkingscijfers voor iedere wijk. Het is immers een bekend verschijnsel, dat het aantal bewoners der oude stadsdeelen aanhoudend vermindert door een steeds voortgaande city-vorming¹⁾. De gemeentelijke dienst voor stadsontwikkeling was zoo vriendelijk mij deze bevolkingscijfers te verstrekken, die berusten op de uitkomsten der laatste volkstelling (31 Dec. 1930). Op grond hiervan berekende ik, hoeveel onderzochte kinderen in de verschillende deelen der stad woonden per 1000 inwoners van iedere wijk. Het beeld wordt dan veel duidelijker. Wel moet vooropgesteld worden, dat de wijkindeeling voor ons doel niet in alle opzichten bevredigend is. Zoo is b.v. bij Kralingen getrokken de wijk tusschen Hoo-gen Boezem en Nieuwe Plantage, die toch nog weer van ander karakter is dan de rest van Kralingen. Verder zijn de gevonden waarden voor de kleine wijken (Witte Dorp, Museum Park) weinig zeggend, daar één kind meer of minder te grooten invloed heeft. Bovendien vormen in Rotterdam de woonwijken dikwijls weinig één geheel, meermalen vindt men immers hoofdstraten met huizentypen van vrij hooge huurwaarde, terwijl daar vlak achter straten loopen met huizen van zeer veel lager huurpeil. In het bijzonder geldt dit voor den Rechter Maasoever.

In tabel 24 zijn vermeld het aantal inwoners van iedere wijk, het aantal inwoners per H.A. (waarbij alleen rekening is gehouden met het met woningen bebouwde gedeelte) en in de derde plaats het aantal onderzochte kinderen per 1000 inw. in iedere wijk. Deze laatste cijfers zijn voorts in kaart II in beeld gebracht. Er blijken

¹⁾ Men zie het interessante artikel van Dr. Fr. Leyden, Die Entvölkerung der Innenstadt in den grösseren Städten von Holland, in het Tijdschrift voor economische geografie van 15 April 1935. Na te noemen cijfers zijn ook in dat artikel verwerkt.

TABEL XXIV

Verdeeling onderzochte kinderen over de wijken der stad
in verhouding tot de bevolkingsdichtheid.

NAAM STADSWIJK ¹⁾	Aantal inw.	Aantal inw. per H.A.	Aantal onderz. kinde- ren per 1000 inwoners
Delfshaven	6780	305	2.5
Oudestad	21355		2.11
(met inbegrip van den Drie- hoek)		600 ²⁾	
Hilledijk—Afrikaanderpl. . .	23272	553	2.02
Crooswijk	26900	490	1.78
Binnenweg	25356	562	1.54
Spangen	16823	370	1.49
(Museumpark	1375	188	1.45)
Diergaarde	9388	275	1.28
(Witte Dorp	1587	453	1.26)
Weena	17839	433	1.23
Coolpolder	22106	544	1.14
Veemarkt	25896	499	1.08
Katendrecht	4721	562	1.06
Hillesluis en Bloemhof . . .	63022	477	1.03
Woelwijk	40315	547	0.99
Kralingen	60412	411	0.89
Feijenoord	16945	740	0.88
Tusschendijken	45018	699	0.84
Vreewijk	16615	208	0.78
Middelland Noord	14889	318	0.74
Schooneberg	37826	423	0.63
Noordereiland	9654	418	0.57
Charlois	33276	315	0.42
Bergsingel	13225	310	0.38
(Middelland—Zuid	6575	340	0.3)
Totaal	565377 ³⁾		1.07

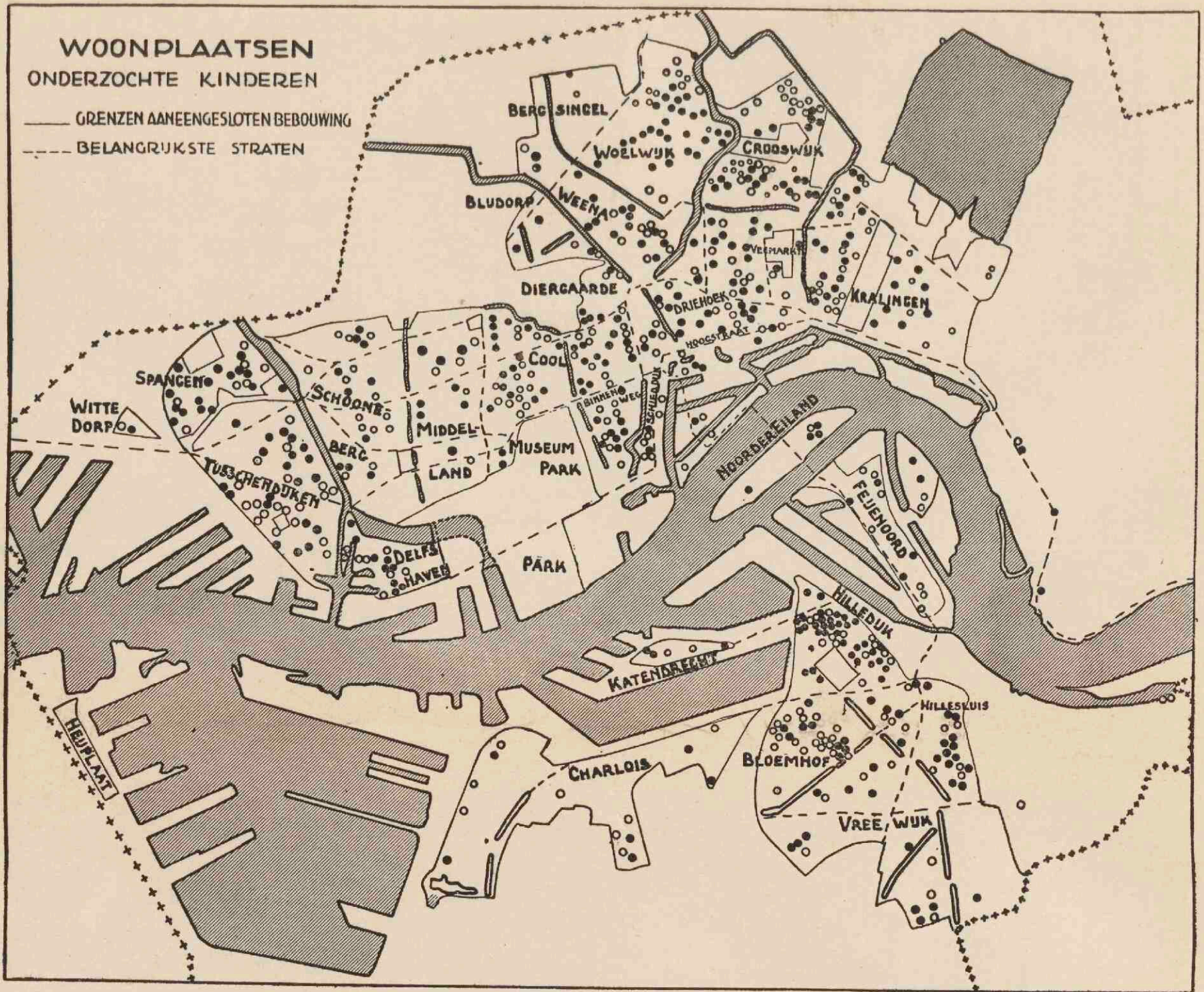
¹⁾ De benamingen zijn overgenomen uit het vermelde artikel van Dr. Leyden, behoudens dat ik „Rubroek” heb veranderd in „Veemarkt”, daar deze naam verwarring kan stichten omdat de Rubroekstraat in Crooswijk ligt, en dat ik „Schoonderloo” heb vervangen door het algemeen gebruikelijke „Tusschendijken”.

²⁾ De bevolkingsdichtheid per H.A. is voor de oude stad alleen voor den Driehoek berekend.

³⁾ Bij deze cijfers zijn niet geteld 19.731 personen, die logementen, woon-
schepen en woonwagens bewonen, zich in inrichtingen bevinden, geen vaste
woonplaats hebben en voorts schippers.

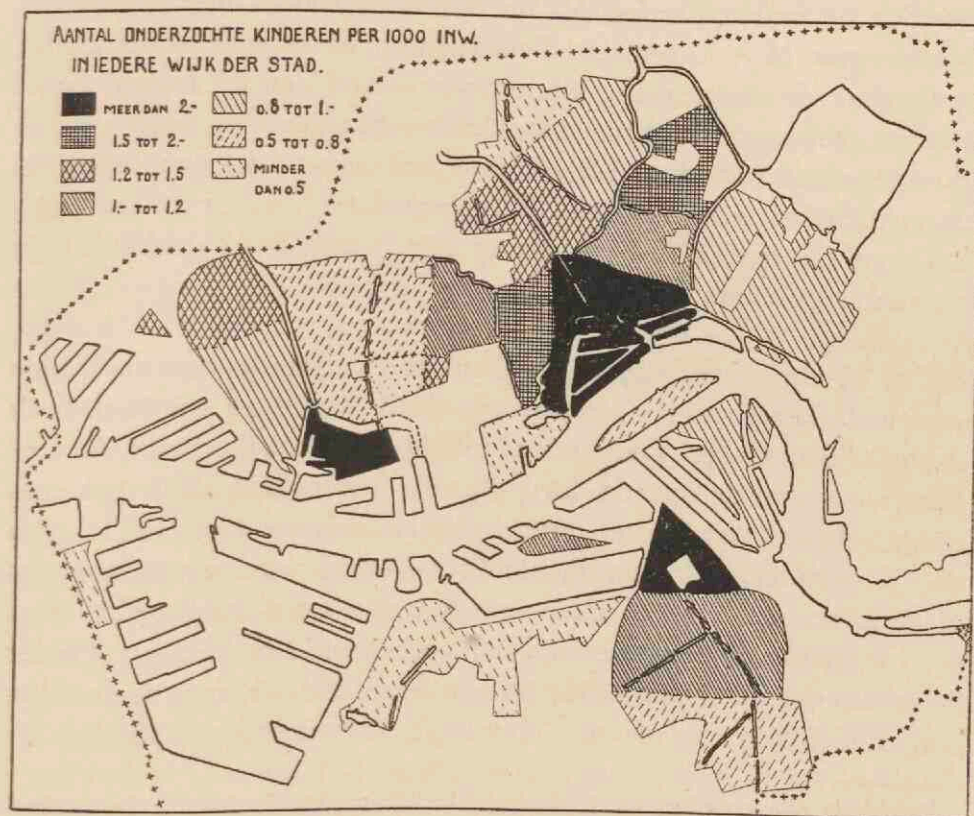

KAART I.

nu drie centra te zijn, waar de onderzochte kinderen veel werden gevonden: de oude stad (de „Driehoek” vertoonde ongeveer dezelfde frequentie als de rest van de „City” — geheel vaststaande cijfers had ik er niet voor — waarbij te bedenken is, dat in het gebied tusschen Blaak, Nieuwe Haven en Maas weinig menschen meer wonen; ook voor de omgeving van den Schiedamschen dijk

KAART II

had ik geen afzonderlijke gegevens), de Hille dijk en omgeving en het oude Delfshaven. Iets minder dicht bezet zijn vervolgens Crooswijk en het gebied tusschen Westersingel eenerzijds, Coolsingel en Schiedamschensingel anderzijds. (Ik wees er reeds op (blz. 51) dat in al deze wijken gedeelten voorkomen met veel kleine en deels slechte woningen). Het minst vertegenwoordigd zijn daarentegen de Bergsingel, Charlois en Middelland-Zuid (op Heyplaat en in de streek Park—Muizenpolder woonde geen der onderzochte kinderen, evenmin in het toen nog slechts zeer kleine

stukje Blijdorp); daarop volgen Vreewijk, Schooneberg, Middel-land-Noord en het Noordereiland.¹⁾ Het vorenstaande bevestigt weer in groote trekken, dat de onderzochte kinderen het meest uit de armere deelen der bevolking gerecruteerd worden.

Vergelijkt men kaart II met de cijfers voor de bevolkingsdichtheid per H.A. in iedere wijk²⁾, dan blijkt, dat Feyenoord, Tusschendijken en de Driehoek het dichtst bevolkt zijn, terwijl in de eerste twee relatief niet bijzonder veel der onderzochte kinderen werden gevonden. Anderzijds heeft b.v. Crooswijk niet zooveel inwoners per H.A. meer dan Schooneberg en is toch aanmerkelijk meer door de onderzochte kinderen bewoond dan dit laatste. Voor een mogelijken invloed van het dichtbevolkt zijn der buurt vind ik dus geen aanwijzingen. Misschien speelt een tekort aan recreatiemogelijkheden meer een rol, die vooral voor buurten als de Driehoek en Crooswijk³⁾ zeer gering zijn, voor Tusschendijken zijn zij echter ook niet groot.

De in de afzonderlijke gevallen geregistreerde buurtinvloeden waren deels van algemeenen aard, deels waren zij specifiek voor de betrokken buurt. De eersten golden hoofdzakelijk voor de jongens, voor wie de buurtinvloed dikwijls belichaamd bleek in kameraden, die zij op vaste punten bijeen treffen (n.l. in 11 van de 18 gevallen, alle strafrechtelijk). Vooral wanneer de jongens in perioden van werkloosheid met hun tijd geen raad weten, gaat van dergelijke bijeenkomsten geen verheffende invloed uit. Onder de strafrechtelijk behandelde jongens van 1931 is deze factor dan ook duidelijk toegenomen. Het is in het algemeen toevallig op

¹⁾ Voor alle gevallen uit 1931 (zie blz. 3) maakte ik dezelfde berekening, doch daar het aantal dezer kinderen weer kleiner is, zeggen deze cijfers minder. Bevredigend was echter, dat in groote lijnen de voor de 604 kinderen gevonden cijfers werden bevestigd; een groote uitzondering maakte hierop alleen Delfshaven, dat bij de 604 bovenaan stond en voor de gevallen uit 1931 tot de minst vertegenwoordigde wijken behoorde. Nadere informaties bevestigden mijn vermoeden, dat de waarheid dichter ligt bij de uitkomsten voor de 604 kinderen.

²⁾ De tweede kolom van tabel 24; in het artikel van Dr. Leyden is op grond van dezelfde gegevens de bevolkingsdichtheid in kaart gebracht, afb. 15, blz. 75.

³⁾ Voor Crooswijk moet ik eigenlijk schrijven: gering waren, daar hier in 1933 door de bewoners een zeer bloeiende Speeltuinvereniging is opgericht.

welke punten zich dergelijke werklozen-verzamelaarsplaatsen zullen vormen en men vindt ze verspreid over de geheele stad. Van enkelen vond ik in mijn gevallen de sporen, dat zij als besmettingscentrum hadden gewerkt (o.a. de omgeving van de Hillesluis aan den Linker Maasoever).

De andere specifieke buurtinvloeden danken hun ontstaan aan speciale Rotterdamsche toestanden, in het bijzonder aan de haven en wat er mee samenhangt. De spoorwegterreinen bij de havens b.v. met de gelegenheid van diefstalletjes uit spoorwagens of uit zakken en kisten, vormen steeds een aantrekkingskracht voor de jongens. Toch vond ik in mijn gevallen slechts één jongen, die de verleiding van een dergelijk spoorwegterrein vlak bij zijn woning niet kon weerstaan en met zijn zusje op roof uitging in spoor- en tramwagens. ¹⁾

Een ander gevolg van de groote havenstad zijn de buurten, waar de (vreemde) zeelieden in hun vrijen tijd vertier zoeken in café's en danshuizen en waar zich daardoor een groot aantal prostituée's ophoudt. Vroeger waren dat het Roode Zand en de Zandstraat met zijsloten en -stegen; later verplaatste zich dit naar den Schiedamschen dijk en toen de havens op den Linker Maasoever aan belangrijkheid toenamen, vormde zich een nieuw centrum op Katendrecht. Op den Rechter Maasoever kan verder nog als uit dit oogpunt ongunstig bekende buurt worden genoemd het Hang en in mindere mate de Visschersdijk.

Voor een aantal kinderen, dat hier woonde of gewoond had is aannemelijk, dat het nauwe contact met publieke vrouwen en haar aanhang een ongunstigen invloed had uitgeoefend, hoewel het met volkomen zekerheid niet te zeggen is. Van deze kinderen woonden 4 jongens en 2 meisjes in de streek van het Roode Zand en Zandstraat, 1 jongen en 6 meisjes in de omgeving van den Schiedamschen dijk, 1 jongen en 2 meisjes in de buurt Hang—Visschersdijk en 2 meisjes op Katendrecht. Bij de jongens was de ongunstige invloed enkele malen duidelijk. Twee jongens b.v., kennelijk onder invloed

¹⁾ Voor de gevaren uitgaande van het havenbedrijf zie men het Pro Juventute-rapport uit 1904: „De misdadige jeugd in het havenbedrijf”. De meeste van de gesignaleerde misstanden zijn sindsdien veranderd en ik vind den ongunstigen invloed ervan behoudens t.a.v. dezen broer en zuster niet vermeld. Niettemin blijven haventerreinen een groote aantrekkingskracht uitoefenen en de kruimeldiefstallen in de havens zijn zeker nog niet uitgeroeid.

van hetgeen zij gezien en gehoord hadden in Roode Zand en Zandstraat, waar zij langen tijd gewoond hadden, kwamen tot ontucht met een jonger nichtje; twee andere, oudere jongens, wonend resp. in het Hang en een zijsteeg van den Schiedamschen dijk, onderhielden nauwe relaties met prostituées. Voor de Katendrechtsche meisjes werkte vooral ongunstig de geschapen gelegenheid tot gemakkelijk contact met vreemde zeelieden (de werkings sfeer van dezen is overigens niet tot het eigenlijke Katendrecht beperkt!).

(32) Soms blijkt het gevaar zeer duidelijk. Zoo b.v. t.a.v. *Jacoba van T.*, die den Schiedamschen dijk bewoonde. Haar ouders waren beiden reeds vroeger getrouwd geweest, kinderen uit deze huwelijken waren reeds het huis uit. Wel was nog in het gezin een dochter van de moeder, geboren uit een concubinaat tusschen de 2 huwelijken in, 3 jaar ouder dan Jacoba. Eenige maanden voor de geboorte van Jacoba huwden de ouders, na geruimen tijd in concubinaat geleefd te hebben. Andere kinderen werden niet geboren.

De vader was reeds vele jaren werkloos havenarbeider en genoot onderstand van Maatschappelijk Hulpbetoon. Hij wordt beschreven als een zeer opvliegend man, die 4 maal een procesverbaal wegens mishandeling kreeg en een revolutionaire houding aanneemt, herhaaldelijk dreigend bij gelegenheid als protest eens iemand te zullen neerschieten. De moeder stierf aan kanker, toen Jacoba 12 jaar oud was. Over haar zijn verder geen inlichtingen.

In den tijd omstreeks het overlijden van de moeder vestigde de Kinderpolitie voor het eerst de aandacht van den Voogdijraad op de beide zusjes. Het oudste werd als gevolg daarvan na het overlijden van de moeder, als staande niet onder ouderlijke macht of voogdij, aan den Voogdijraad toevertrouwd en kwam na een mislukte proef in het Tehuis voor werkende meisjes, onder voogdij eener vereeniging in een inrichting.

Eenigen tijd later, Jacoba was toen 12½ jaar, kwamen anonyme klachten, dat de vader met haar niet te vertrouwen zou zijn. Er bleek, dat Jacoba den laatsten tijd herhaaldelijk de school verzuimde en in gesprekken met schoolvriendinnetjes en tegen passeerende mannen op den Schiedamschendijk, onzedelijke uitdrukkingen gebruikte; burens hielden vol, dat de vader haar zou misbruiken, in ieder geval met haar in één bed slapen; de vader had over Jacoba geen klachten. Een half jaar later bleek de vader gedurende eenige maanden een jeugdige concubine gehad te hebben, waarschijnlijk publieke vrouw, en hij werd verdacht haar souteneur te zijn. Een ambtenaar voor de kindervetten hield inmiddels voor den Voogdijraad een oogje in het zeil.

Toen Jacoba 13½ jaar was geworden rapporteerde deze, dat zij ernstiger gevaar ging loopen, aan haar houding, oogopslag e.d. was dit te zien; zij zag er flink, gezond uit, aantrekkelijk en leek ouder dan haar leeftijd; ze was nog op school en daar bleven de klachten, dat zij steeds praatjes had over sexueele onderwerpen.

Na het verlaten van de school met 14 jaar (zij zat toen in de 5e klas), kwam

ze in een winkel op den Schiedamschen dijk; vervolgens in verschillende diensten, waaruit ze meermalen spoedig weer wegliep. Eens werd ze in een dienst in het Westland geplaatst, doch daar vond ze het na een week te stil. Een maal werd ze van diefstal van een kettinkje en 2 vulpotlooden verdacht.

Toen Jacoba 15 jaar was geworden, drong de ambtenares ernstig op verwijdering aan: het milieu is geheel verkeerd, publieke vrouwen en souteneurs zijn voor haar alledaagsche begrippen en goede bekenden, zij kent alle beruchte figuren van den Dijk bij naam en bijnaam; ze haalt haar lectuur uit een schunnig winkeltje, in haar keus voorgelicht door een souteneur; herhaaldelijk stoet ze op aanstootelijke wijze met aankomende jongens; op Koninginnedag kwam ze pas laat in den nacht thuis. De vader was aanvankelijk tot medewerking bereid, doch toen Jacoba bij een getrouwde halfzuster in huis kon komen, trok hij zijn bereidverklaring tot ontheffing in. Het meisje werd daarop onder toezicht gesteld.

Spoedig waren er weer moeilijkheden in betrekking en in het kosthuis, waar ze geplaatst was daar haar zuster haar niet wilde houden; ze kwam weer laat in den nacht thuis, kon van den Schiedamschen dijk niet scheiden en trok er telkens weer heen, verbleef er in café's en dansgelegenheden. Tot observatie werd besloten en in aansluiting daarop volgde ontheffing van den vader van de voogdij.

Er bleek niet dat haar sexueel wangedrag verder gegaan was dan gescharrel met jongens. Ze werd intellectueel en psychisch normaal bevonden.

Naar alle waarschijnlijkheid is aan te nemen, dat dit kind geheel zonder leiding opgroeiende, zuiver en alleen door deze omgeving tenslotte publieke vrouw geworden zou zijn; het niet kunnen loslaten van den Schiedamschen dijkgenoegens, ook toen zij elders in de stad woonde, wijst daar op. Buiten Rotterdam heeft zij zich volgens mijn inlichtingen goed ontwikkeld.

Verder wijs ik nog op een anderen, meer algemeenen straatinvloed, vooral ongunstig voor de meisjes, uitgaande van bepaalde centra, waar in de avonduren en in het bijzonder op Zaterdag en Zondag meisjes en jongens flaneeren en elkaar over en weer tot minder gewenschte vrijheden en handtastelijkheden uitlokken. Op den Linker Maasover is een dergelijk centrum bij den Groenen Hilledijk en omgeving; op den Rechter Maasover het Calandplein en in mindere mate de Hoogstraat (de marinierskazerne aan het eind van de Hoogstraat heeft op een aantal meisjes ook steeds een groote aantrekkingskracht). Deze „kalverenmarkten" namen zoo'n omvang aan, dat door de politie versterkte surveillance werd ingevoerd.

Tenslotte vermeld ik nog de weekmarkten (o.a. op de Goudsche singel), die een zeer gemakkelijke gelegenheid bieden tot het ple-

gen van diefstalnetjes. De hoeveelheid kleine voorwerpen, etenswaren, maar ook andere, die daar door kinderen gestolen wordt, moet niet gering zijn. De groote magazijnen hebben op de kinderen lang zoo'n invloed niet; de controle is er strenger en kinderen zonder geleide worden extra in het oog gehouden of geheel niet toegelaten.

3. Slachtoffer van ontuchtige handelingen.

Een groot aantal der onderzochte meisjes werd als jong kind sexueel misbruikt, n.l. 28 of 10.4%. Het vroegtijdig wekken der sexueele gevoelens, hiervan waarschijnlijk het gevolg, is voor het verdere leven van het kind funest. Hoeveel van deze kinderen echter werkelijk slachtoffer waren, is moeilijk meer met zekerheid na te gaan, ik schat het aantal niet zoo groot,¹⁾ hetgeen mede is gebaseerd op mijn indruk van jeugdige getuigen in strafzaken wegens zedenmisdrijven. Zoowel in deze gevallen, als in genoemde strafzaken blijken de meisjes zich zeer vaak niet alleen niet verzet te hebben, maar zelfs het gevaar gezocht te hebben en na de eerste maal herhaaldelijk te zijn teruggekomen. Bij de overigen moeten deze gevoelens dan reeds door andere invloeden bewust gemaakt zijn, mogelijk was er ook geheel geen sprake van eenig sexueel gevoel, doch heeft het kleine kind zich tot de handelingen geleend om op gemakkelijke wijze aan snoepcenten te komen. Wel wijst dit er op, dat het kind in het gezin niet voldoende moreel houvast heeft gekregen, dat remmend werkt. De oorzaken daarvan kunnen weer velerlei zijn, b.v. het slechte voorbeeld in sexualibus der moeder, of cohabitatie der ouders voor de oogen der kinderen. (Zie hiervóór, blz. 81 vlg.).

Onder de meisjes vind ik verder nog een 4-tal gevallen, dat het kind op wat later leeftijd verstrikt raakte in de netten van een reeds aanmerkelijk ouderen man, die haar geheel onder zijn invloed had.

Bij de jongens komen een aantal gevallen voor (11, of 3.3%), dat de jongen in homo-sexueele handen was gevallen. Ook hier is dikwijls moeilijk te zeggen in hoeverre het kind slachtoffer was of

¹⁾ Gregor en Voigtlander wijzen er op (Die Verwahrlosung, II, hfdst. 12), dat de invloed van de „vriendin” veel vaker voorkomt en ook noodlottiger is dan van den klassieken „verleider”.

niet. Wat de directe ongunstige invloed hiervan was, blijkt zelden.

4. Bioscoop en lectuur. Dansgelegenheden.

Dat het gestolen geld zeer dikwijls besteed wordt aan bioscoopbezoek vermeldde ik reeds. In 3 jongens-gevallen had het verlangen om den bioscoop te bezoeken zoo'n omvang aangenomen, dat de jongen er geheel door bezeten was en hij steeds op alle mogelijke manieren weer aan geld daarvoor trachtte te komen. Van 4 andere jongens bleek het hoofd op hol gebracht te zijn door de films, die zij gezien hadden ¹⁾; van twee daarvan bovendien door lectuur van Buffalo Bills en Lord Listers. Op drie van deze vier jongens hadden vooral de Wild-west-films met cowboys, paarden, lasso's en pistolen een diepen indruk gemaakt; t.a.v. vier andere jongens was het alleen de lectuur van deze verhalen, die gelijken invloed had gehad. ²⁾

Bij enkele jongens was de uitwerking, dat zij de wijde wereld in wilden, steeds weglieden en zwerven gingen, soms met het doel elders op een boot aan te monstereu. Van enkele anderen hield het geziene steeds de gedachten bezig; zoo vind ik van één in het observatierapport vermeld: „is dol op Buffalo Bills en bioscoop; rijdt den heelen dag te paard en schiet met pistolen”, van zijn medeverpleegden kreeg hij den bijnaam „de vliegende cowboy”. Toen deze jongen dan ook eens geld van zijn patroon verduisterde

¹⁾ Zie over den invloed van den bioscoop Paul Wets, t.a.p.; ik geloof niet, dat op de Rotterdamsche kinderen de bioscoop zoo'n nadeeligen invloed heeft als schr. t.a.v. de Brusselsche aanwezig acht. Ook Healy en Bronner, t.a.p., schrijven verwonderd te zijn, dat de bioscoop zoo weinig invloed blijkt te hebben. Evenzoo Gruhle: opzichzelf komen schund, bioscoop e.d. nauwlijks als causale factor in aanmerking (Die Ursachen der Jugendlichen Verwahrlosung und Asozialität).

²⁾ Eén meisje gaf zelf de schuld van haar sexueele misstappen aan de „rare” boeken, die ze te leen gekregen had van een tante, publieke vrouw. Van welken aard deze waren, is niet vermeld.

Ook Spranger meent dat de lectuur geen invloed heeft in den zin, dat zij het gelezene navolgen; gelezen wordt, omdat 't tegemoet komt aan een sterk verlangen dat in de jeugd leeft naar het ongewone, het pakkende, het gevaarlijke; „lectuur en bioscoopbezoek geven aan den aard van de jeugd een noodlottig voedsel, maar uit zich zelf scheppen zij dezen aard niet”. (Psychologie der jeugd, blz. 227).

kocht hij o.a. twee speelgoedpistolen. Een ander deed het echter en kocht een heusch pistool, helaas ging het per ongeluk in zijn zak af, verwondde hem en maakte zoo een eind aan zijn avontuur. Een derde jongen werd op een nacht door de politie aangehouden, voorzien van de volgende „inbrekers-uitrusting”: zaklantaarn, blinden sleutel, ploertendooder en bergstok; laconiek vermeldt de politie-mutatie: „er is verder niets tegen hem kunnen blijken; heeft te veel Lord Listers gelezen, wilde er waarschijnlijk eentje opvoeren.”

De vierde van de bovenvermelde jongens was dusdanig onder invloed van het fraais van bioscoop en lectuur, dat hij bij de film of het tooneel wilde en zelf uitgebreide scenario's en detectiveverhalen schreef.

Al deze 7 jongens zijn in eenig opzicht geestelijk afwijkend: 3 zijn beperkt van intellect; 4 zijn onder de psychisch afwijkenden gerekend en 1 is uitgesproken psychopaath. Dit versterkt het vermoeden, dat in het algemeen geestelijk geheel volwaardigen zich op deze wijze het hoofd niet op hol laten brengen.

Eén jongen tenslotte neemt een afzonderlijke plaats in. Hij maakte zich herhaaldelijk aan diefstal en verduisteringen schuldig en verteerde het gestolen geld onmiddellijk bij publieke vrouwen. Hij zegt zelf te veel realistische boeken gelezen te hebben (o.a. Zola), ¹⁾ waardoor zijn sexueele gevoelens sterk ontwikkeld zouden zijn. Het is een jongen van boven normale intellectueele ontwikkeling, terwijl geen geestelijke afwijkingen zijn gebleken.

In de vorengenoemde gevallen was een duidelijken invloed van film en lectuur te constateeren. Of zij dien ook nog langs meer indirecten weg hebben uitgeoefend, is mij uit mijn gegevens niet gebleken.

Voor den invloed der dansgelegenheden moge ik verwijzen naar het uitvoerige rapport van de „Danscommissie”. ²⁾ De meening der commissie, dat vooral van de luxueuze dancings, waar de beter-gepositueerde man het meisje uit eenvoudiger milieu ont-

¹⁾ Dit blijkt de gewone benaming te zijn, meestal met de toevoeging „alleen voor meederjarigen”, waaronder in sommige boekwinkels zuiver pornografische boekjes worden aangeboden, zoodat de toevoeging „o.a. Zola”, nog niet veel zegt aangaande de soort dezer lectuur.

²⁾ Rapport der regeeringscommissie in zake het dansvraagstuk, 1931. Voorzitter der Commissie was Mr. H. de Bie, Kinderrechter te Rotterdam.

moet, voor dit laatste een slechte invloed uitgaat,¹⁾ wordt geheel door mijn gevallen bevestigd. Dit zijn de plaatsen, waar de meisjes (ook wel uit economisch beter gesitueerde milieu's) connecties aanknoopen met weinig scrupuleuze mannen, welke connecties weer tot verder gaande verhoudingen voeren. Van dergelijke verhoudingen wordt nagenoeg steeds het meisje de dupe. Wat de meisjes hiertoe drijft werd reeds eerder besproken (blz. 79 en 142).

5. Werk.

Thans rest nog na te gaan, welke ongunstige invloeden van werk en werkloosheid op de kinderen uitgaan.

Van de jongens hadden 256, van de meisjes 242 de school verlaten. Hiervan hebben 66.5% jongens als loopjongen gewerkt; 38% ventte, of was nageljongen op een werf of verrichtte fabriekswerk, waarvoor geen of geringe geoefendheid vereischt was; 30.5% is langer of (meestal) korter tijd in een vak werkzaam geweest; 21% heeft gevaren. Zooals uit de cijfers blijkt deden ze herhaaldelijk verschillende werkzaamheden. Van de meisjes verrichtte 57% fabrieks- en ander werk, dat slechts weinig geoefendheid eischt; 19% had werk waarvoor meer kennis noodig was: winkeljuffrouw, ateliernaaiester, kapster, kantoorwerk; 77% was dienstmeisje of werkster.

Bij de meisjes vond ik herhaaldelijk den slechten invloed vermeld uitgaande van fabriek en atelier (in 13% der gevallen). Meestal was het in dezen vorm, dat zij daar in contact kwamen met andere, vaak oudere en meer ervaren meisjes, die hen beïnvloedden en meenamen.²⁾ Een enkele maal was het de ongewenschte aard van het werk, die het meisje verkeerd beïnvloedde: buffetjuffrouw, revuemeisje, schildersmodel.

De jongens plegen hun vriendschappen meer op straat te sluiten. Van direct ongunstigen invloed van werk en werkplaats bleek veel

¹⁾ Blz. 21.

²⁾ Vermeldenswaard is in dit verband de opmerking van W. Harttorff, in *Jeugd zonder werk*, blz. 29, dat het voor de meisjes bij het werk minder gaat om wat ze presteeren, dan wel om hoe ze werken, onder welke omstandigheden. De menschen uit de arbeidsomgeving spelen hierbij steeds een groote rol.

minder. In 4 gevallen vond ik het vermeld: één jongen was in het cafébedrijf werkzaam, met de funeste gevolgen als drankmisbruik e.d. van dien; een infantiele jongen was op een zakkenstopperij verzeild geraakt te midden van veel grootere niet zeer gekuischte kerels en meiden en raakte daar zijn stuur kwijt; een derde werd door vuile praatjes van medeknechts in de werkplaats gebracht tot onzedelijkheid met zijn zusjes; bij een vierde was de invloed van het werk geheel anders: hij vond als schoorsteenveger gemakkelijk de gelegenheid tot looddiefstal van de daken, daartoe aangespoord door zijn collega.

In verschillende gevallen ontmoette ik den ongunstigen invloed, uitgaande van het feit, dat geen bij den aanleg passend werk gevonden was. Van 11 jongens en 5 meisjes werd het vermeld. Wel moet hierbij bedacht worden, dat het zich verongelijkt voelen herhaaldelijk een houding van de kinderen is geworden: „had ik dat maar gemoogd, dan was het wel anders gegaan” hoort men vaak. Steeds wordt dan de schuld van alles op dit eene feit geworpen. Is het nu een enkele keer mogelijk het kind de gelegenheid te geven zich in de gewenschte richting te ontwikkelen, dan blijkt ook dit vaak een mislukking te worden. Daarbij is het soms ook zeer twijfelachtig, of ze inderdaad geschikt zouden zijn voor het vak hunner keuze.

Bij de jongens vinden we in deze gevallen bij 6 de situatie, dat de jongen een behoorlijk of zelfs meer dan normaal intellect heeft en het toch niet verder heeft kunnen brengen dan loopjongen. Voor 2 hiervan is geen bepaalde reden vermeld waarom zij geen vak leerden (wellicht werd de mogelijkheid geheel niet overwogen, beide vaders waren los havenarbeider, een was invalide); één leerde een vak, kon er echter geen werk in krijgen en wilde niets anders beginnen; de vierde mocht naar de ambachtschool, doch na 14 dagen gaf hij er al den brui aan; de 5e doorliep 2 klassen van de Mulo, moest deze echter wegens ziekte verlaten, kwam daarna op eigen verzoek op kantoor, hetgeen al spoedig niet bleek te bevallen en daarna was het mis; de 6e wilde graag een vak leeren, doch moest met zijn vader mee visch-venten. De 5 overige gevallen zijn weer anders. Twee jongens kregen een opleiding (opleidings-schip, kantoor) waarvan ze niet gediend waren; één wilde slechts varen, maar mocht dit niet; de vierde was een vrijgevochten natuur,

die geen baas boven zich kon velen en zich slechts gelukkig voelde, als hij met handel de straat op kon gaan; de laatste tenslotte wilde niets, tot men in een der opvoedingsgestichten zijn eenzijdige belangstelling wist te ontdekken en te ontwikkelen (Simon M. (34), blz. 240).

Van de vijf meisjesgevallen hadden 3 een uitgesproken afkeer van dienstbodenwerk, één daarvan kreeg de gelegenheid verder te leeren, doch eenige moeite daarvoor wilde zij niet doen (Johanna R. (5), blz. 66). Een vierde zusje, dat in een weeshuis was opgevoed, werd een door haar zeer begeerde Mulo-opleiding geweigerd. Het laatste meisje moest wegens de verdiensten op een fabriek werken, terwijl zij juist liever in een dienst gewild had. In al deze gevallen werden de uit deze situaties ontstane spanningen bron van vele conflicten.

In het voorgaande werden de in de gevallen duidelijk aanwijsbare ongunstige invloeden van het werk en het beroep op de minderjarigen vermeld. Ik vind geen aanknoopingspunten voor het nagaan van meer algemeene vragen, als de houding van de kinderen tegenover hun werk, de invloed van de noodzakelijkheid reeds dadelijk na het verlaten van de lagere school werk te moeten aanvaarden e.d.¹⁾ Slechts wil ik er nog op wijzen dat het aantal ontsporingen op 14 en 15-jarigen leeftijd, den tijd waarop de overgang van school naar werk plaats heeft, procentueel niet groot bleek te zijn. De stijging komt pas met 16 jaar. Mogelijk is ter verklaring hiervoor van belang, dat voor de 14- en 15-jarigen het beroep dikwijls nog een aangename bezigheid is, terwijl het voor de 16-jarigen reeds tot een last is geworden.²⁾

(33.) Een zeer uitgesproken afkeer van dienstboden-werk vond ik vermeld bij *Jacoba T.* Haar vader was gestorven, toen zij ongeveer 9 jaar was. Hij had een behoorlijk betaalde betrekking op een kantoor gehad en liet zijn vrouw een klein kapitaaltje na. Uit het huwelijk waren 3 kinderen geboren, waarvan *Jacoba* de oudste was, op haar volgde een zuster (een eenvoudig, frisch, fleurig kind, geheel anders dan *Jacoba*), de jongste was een jongen, bijna 9 jaar jonger dan *Jacoba*. Het huwelijksleven der ouders was goed geweest. Een jaar na den dood van haar eersten man hertrouwde de moeder, doch met den stiefvader kon *Jacoba* geheel niet overweg, hij was streng en hard, de moeder daarentegen

¹⁾ Zie hierover o.a. E. Spranger, *Psychologie der Jugend*, Ch. Bühler, *das Seelenleben des Jugendlichen*, en W. Harttorff, *Jeugd zonder werk*.

²⁾ Ch. Bühler, *Das Seelenleben*, blz. 215.

slap. Ook zijn verhouding tot de moeder was niet goed, een enkele keer maakte hij misbruik van drank.

Economisch ging het gezin achteruit; de stiefvader had een slecht renderende eigen zaak, waarin het geërfde kapitaaltje geheel opging en tenslotte ging hij failliet. Toen Jacoba ongeveer 17 jaar was stierf hij. Het gezin was toen arm en bestond van de verdiensten van Jacoba en haar zuster en een kleine toelage van de moeder van Jacoba's vader. Verder hield men 2 kostgangers.

Inmiddels had Jacoba de geheele lagere school doorlopen en deze met haar 13e jaar verlaten. Daarna moest ze in een dienst (haar zusje mocht daarentegen naar de H.B.S.), wat zij afschuwelijk vond. Ze was eerst een tijdje thuis geweest en om een gril van den stiefvader moest ze wederom thuis komen. Daar haar verdiensten echter niet gemist konden worden, was ze korten tijd figurante bij een tooneelgezelschap. Vervolgens was ze weer geruimen tijd thuis om tenslotte weer in een dienst te gaan (in dien tijd stierf de stiefvader).

Via een bevrienden jongeman leerde ze toen iemand kennen, „die een vriendinnetje nodig had en dat zou ik worden”. Deze „vriend” gaf haar een plaatsje als telefoniste op zijn kantoor en verschafte haar een toelage boven haar gewone salaris. Ze ging geregeld met hem uit en kwam meestal laat thuis. Moeder verzette zich er niet tegen, ze was finantieel afhankelijk van het meisje. Jacoba hield haar kamer afgesloten. Toen Jacoba eindelijk ook geheele nachten wegbleef, brak moeder die kamer open en vond er toen o.a. een luxueuse garderobe.

Na ongeveer 9 maanden werd de verhouding verbroken en nam Jacoba ontslag op het kantoor; een andere betrekking zocht zij niet. Ze bleef echter geregeld uitgaan, dansen en laat thuiskomen en werd steeds door „heeren” thuis gebracht. Eindelijk, toen Jacoba bijna 18 jaar was, klaagde de moeder bij de Kinderpolitie over haar gedrag. Met haar goedvinden en op haar kosten werd het meisje daarna in het Doorgangshuis geplaatst, doch vandaar in het ziekenhuis opgenomen wegens een venerische aandoening. Toen zij hersteld was, werd haar ondertoezichtstelling en tevens haar observatie door den Kinderrechter bevolen en in aansluiting daaraan haar vastzetting in het Rijks Opvoedingsgesticht.

Zij bleek intellectueel tot de besten van den middelmaat te behooren; geestelijk en lichamelijk was zij normaal (omtrent haar familie werd gemeld, dat de grootvader van moederszijde zelfmoord pleegde, een zuster van de moeder zenuwziek was, evenals een zuster van den vader; een andere tante was boven haar stand en rijk getrouwd, op haar zou Jacoba sprekend lijken). Jacoba betoonde zich verder hoogmoedig en voelde zich ver boven de andere meisjes verheven. Dienstbodenwerk vond ze beneden haar waardigheid en ze zou graag op een kantoor willen, doch toen zij gelegenheid kreeg zich in typen te oefenen presteerde zij zoo weinig, dat het uitgesloten werd geacht, dat zij daarmee haar brood zou kunnen verdienen; ze had ook heel weinig energie. Ze verklaarde zelf tot haar meerderjarigheid goed te zullen oppassen, doch daarna wilde ze haar eigen gang gaan, daar ze teveel van een damesleven, mooie kleeren en

uitgaan hield; ze vreesde een huwelijk te eentonig te zullen vinden, kinderen wilde ze niet hebben, daar dat te lastig was; ze verkoos het slechte leven boven een betrekking, die te laag was voor haar stand.

Na een jaar werd Jacoba ontslagen. In Rotterdam werd ze eerst cassière in een winkel, daarna in een bioscoop (ze was toen 20;2 j.); niettegenstaande dat hield zij zich vrij goed. Haar gezinsvoogdes oordeelt: zij is ijdel, trotsch en coquet; ze wil graag wat zijn, maar mist de fut en de energie zich in te spannen om iets te bereiken; al wat moeite kost is haar te veel.

Na haar meerderjarigheid was ze spoedig weer maintainée.

Het leven van dit meisje werd eenerzijds beheerscht door haar afkeer van een dienstbode-betrekking, waartoe zij gedwongen werd door den verminderden levensstandaard van het gezin; anderzijds door haar slapheid en futloosheid om iets anders te bereiken. De stiefvader-moeilijkheden maakten verder, dat er van een gezinsverband zoo goed als geen sprake was, terwijl door de slapheid van de moeder ieder tegenwicht tegen het verkeerde ontbrak.

6. Werkloosheid.

Bij het nagaan van den invloed der werkloosheid op het ontstaan van het wangedrag moet vooropgesteld worden, dat vele van de

TABEL XXV

Werkloosheid in de verschillende jaren

Jaar	Jongens civielr				Jongens stratr.				Meisjes			
	Aantal	Geregeld werk	Afwissel. werk	Zonder werk	Aantal	Geregeld werk	Afwissel. werk	Zonder werk	Aantal	Geregeld werk	Afwissel. werk	Zonder werk
1926												
en'27	22	59.-	32.-	9.-	21	76.-	—	24.-	48	98.-	—	2.-
1928	26	50.-	31.-	19.-	36	75.-	3.-	22.-	48	64.5	16.5	19.-
1929	14	50.-	28.5	21.5	30	73.5	6.5	20.-	49	71.5	18.5	10.-
1930	22	50.-	18.-	32.-	31	74.-	10.-	16.-	52	65.5	25.-	9.5
1931	17	23.5	29.5	47.-	37	54.-	8.-	38.-	46	67.5	13.-	19.5

onderzochte kinderen dan weer wel en dan weer niet werk hadden, zonder dat bepaald van werkloosheid gesproken kan worden. In tabel 25 heb ik dan ook afzonderlijk vermeld hen, die afwisselend werk hadden, naast degenen, die geruimen tijd zonder werk

waren (als uitgangspunt is gerekend de tijd omstreeks het opleggen van de straf of nemen van den maatregel). De cijfers zijn voor de verschillende jaren afzonderlijk opgegeven. Bij de jongens is het percentage van hen, die geregeld werk hadden, gedurende de jaren 1927 tot 1930 zeer constant. Opmerkelijk is het geringe aantal bij de civielrechtelijk behandelde jongens. Oorzaak hiervan is ongetwijfeld, dat onder dezen een belangrijk aantal rusteloze, onevenwichtige elementen schuilt, over wie de klachten dikwijls juist betroffen het geen werk willen zoeken. Ook het percentage werklozen schommelt bij de strafrechtelijk behandelde jongens in die jaren niet veel (bij de civielrechtelijk behandelde is het aantal klein). In het jaar 1931 is echter plotseling een zeer groote toename van het werkloosheidspercentage op te merken. T.a.v. de kostwinners der kinderen zagen we hetzelfde (zie blz. 137). In het algemeen kunnen we voor de jongens dan ook zeggen, dat het vóór 1931 altijd nog wel mogelijk was een of ander baantje te krijgen, na dien tijd was dat helaas niet meer het geval.

Voor de meisjes zijn de cijfers anders. Het werkloosheidspercentage is kleiner dan bij de jongens. Ook hier geeft het jaar 1931 een stijging, doch ten laste van degenen, die afwisselend werk hadden en niet van hen, die geregeld werkten. De oorzaak hiervan ligt waarschijnlijk daarin, dat onder de laatste groep de meeste dienstmeisjes voorkomen, waaronder geen werkloosheid heerscht, onder de andere vele fabrieksmeisjes.

Rechtstreeks ongunstige invloed van werkloosheid wordt slechts in betrekkelijk weinig gevallen vermeld, n.l. bij de jongens in 12 (3.6%), bij de meisjes in geen der gevallen. De merkbare invloed is meestal deze, dat uit ledigheid en verveling ongewenschte relaties worden aangeknoopt en er alle gelegenheid is plannen tot inbraken of diefstallen te smeden, of wel, dat de jongens, nu ze geen loon inbrengen en ook geen zakgeld krijgen, ter voorziening hierin kleinere of grotere diefstallen gaan plegen. Nood of ontbering veroorzaakt door werkloosheid vond ik bij deze minderjarigen niet als oorzaak van het wangedrag, tenzij men als zoodanig zou willen noemen het moeten ontberen van het in goede tijden aangewende quantum sigaretten e.d. (zie hiervóór blz. 139).

Wel staat vast dat vooral voor de jeugdige personen de langdurige werkloosheid in hooge mate een geestelijk neerhalenden in-

vloed heeft. Enkele momenten, vermeld in het niet lang geleden verschenen geschrift van W. Harttorff, ¹⁾ die ik ook in mijn materiaal terugvond, stip ik hier aan: door den geregelden arbeid kunnen allerlei instinctieve drangen een normalen uitweg vinden; de arbeid versterkt het ik-gevoel en wekt en versterkt het zelfvertrouwen. ²⁾ Valt nu dit alles weg, dan is er geen vulling voor het leven meer (liefhebberijwerk kan hierin niet voldoende voorzien); reden voor orde en regelmaat in het bestaan is verdwenen; ³⁾ men krijgt het gevoel van overbodig te zijn, het zelfvertrouwen gaat verloren; ⁴⁾ sterke minderwaardigheidsgevoelens komen op. Er ontstaat verder een groote prikkelbaarheid en door het verlies van het vertrouwen in zichzelf, raakt men ook het vertrouwen in andere menschen kwijt. ⁵⁾ Tenslotte leidt dit bij enkelen tot een zoodanige geestesgesteldheid, dat zij nog slechts vernielen kunnen en afbreken. ⁶⁾ Bij de meesten van mijn jongens is, zooals gezegd nog geen sprake van een zoo langdurige werkloosheid, toch vind ik deze factoren bij verschillenden van hen terug. Hoe de onderscheidene gevolgen der werkloosheid quantitatief zich verhouden bij het veroorzaken van het wangedrag, is moeilijk vast te stellen. Wel moet worden onderstreept, dat de onderzochte jongens zeer vaak door eigen schuld (ongedurigheid, slecht werk, groote eigendunk, oneerlijkheid) zonder werk raakten. ⁷⁾ In tijden van overvloedige arbeidsgelegenheid vonden ze dan meestal binnen korten tijd wel weer werk, in de laatste jaren echter niet. Bepaalden tegenzin tegen geregelden arbeid vond ik, aanvankelijk althans, weinig.

Voor al de geestelijk onvolwaardigen zijn het, die het meest onder de ongunstige invloeden der werkloosheid te lijden hebben, terwijl

¹⁾ Jeugd zonder werk, 1934.

²⁾ aldaar blz. 21.

³⁾ Zie ook Muller, blz. 196, n.a.v. no. 11: „als hij werkloos is, mist hij de discipline van den arbeid”.

⁴⁾ Harttorff, blz. 47.

⁵⁾ aldaar, blz. 60.

⁶⁾ aldaar, blz. 63.

⁷⁾ Muller, blz. 475, vond b.v. als reden waarom zijn recidivisten van baas veranderden: ze denken elders meer te kunnen verdienen; het verveelt hen alleen loopjongenswerk te moeten doen; ze vinden dat ze slecht betaald worden, dat het werk te onaangenaam of te smerig is, dat de knechts te smerig zijn; ze krijgen een standje.

zij ook juist het eerst het slachtoffer worden van de verminderde werkgelegenheid.¹⁾

(34). Werkloosheid was de directe aanleiding der misdragingen van *Simon M.*, uitsluitend de oorzaak ervan was het zeker niet. Hij was de 2e van de 7 kinderen zijner moeder, waarvan er 4 geboren zijn uit het huwelijk met zijn vader en 3 uit een concubinaat, waarin de moeder na haar man's dood leefde. De vader stierf aan t.b.c. toen Simon ongeveer 4 jaar was; 7 jaar later ging de moeder in concubinaat leven. De verhouding tot dezen tweeden man was al spoedig slecht, er hadden herhaaldelijk vechtpartijen plaats en de moeder dreigde steeds den man, die werkloos was, weer op straat te zullen zetten. Het gezin genoot steun (f 18.70) en had het zeer armoedig. Het bewoonde een woning bestaande uit 1 kamer, keuken en zolder nabij de Hillesluis. De woning zag er armoedig en niet zindelijk uit.

De moeder werd niet gunstig beoordeeld, zij onderging gevangenisstraf, waarvoor is niet vermeld.

Simon doorliep de geheele lagere school en bezocht een tijdlang het 7e leerjaar. Hij was een lastige leerling, altijd ontevreden over alles en voelde zich steeds verongelijkt. Ook in het 7e leerjaar was zijn ijver gering, evenals zijn vorderingen. Van de moeder ondervond men slechts tegenwerking. Tijdens den schooltijd kwam Simon wegens overtredingen eenige malen in aanraking met de politie.

Na school had hij verschillende baantjes op fabrieken, doch steeds kort, van 1 week tot 3 maanden; reden van het weggaan was: te stoffig werk; ruzie met een anderen jongen; weigering van werk e.d. Het laatst was hij op een kistenfabriek, waar hij zich zelf bedankte zonder reden (hij was toen 14;10 j.). Sindsdien was hij werkloos, kreeg geen zakgeld en zijn gedrag ging hard achteruit. Hij schrijft zelf later, dat het heel prettig was in den zomer werkloos te zijn, hij ging dan achter op auto's naar Scheveningen.

Met 14;10 j. werd een diefstal van bananen van een rijdende vrachtauto gemeld; met 14;11 j. diefstal van koperdraad. N.a.v. deze feiten werd een politieonderzoek ingesteld. De moeder beweerde nooit klachten over hem te hebben; de burens daarentegen klaagden zeer: hij was zeer baldadig en bezorgde de buurt met zijn vrienden veel overlast; zij waren soms heele nachten op straat. Onlangs had hij nog eens 1½ week gewerkt, doch zichzelf weer bedankt. Naar aanleiding van een en ander droeg de Voogdijraad den ambtenaar voor de kindervetten op toezicht te houden.

Een half jaar later bleek, dat Simon zich sedert hij ongeveer 15;3 jaar was aan een heele reeks van misdrijven had schuldig gemaakt: inbraken in een

¹⁾ Dr. Fischer „in Blätter des deutschen Roten Kreuzes, geciteerd bij Harttorff, blz. 87, schrijft: „So vollzieht sich hier ein Prozess, der bei allen Berufsgruppen beobachtet werden kann, dasz nämlich von der Arbeitslosigkeit immer zuerst die sozial unterste Schicht getroffen wird, also diejenigen, die irgendwelche intellektuelle oder körperliche Mängel ausweisen“.

drogisterij, een apotheek, 3 maal in een bioscoop, in een kledingmagazijn, een bazar, een bakkerij en een consumptiewagen; verder stal hij goederen uit een etalage en voorwerpen van rijdende vrachtauto's. Alle feiten werden door hem met 1 of 2 vrienden gepleegd. De jongens namen bij de inbraken winkelgoederen weg en braken de cassa's of geldladen open. De goederen werden bij Simon thuis met medeweten van de moeder en den „stiefvader" verborgen. De kleine voorwerpen (tube's tandpasta, scheermesjes e.d.) verkochten zij langs de huizen. Het geld werd opgemaakt aan bioscoopbezoek en sigaretten. De feiten kwamen uit, toen de stiefvader een gestolen gramfoon, die hij van Simon gekocht had, wilde beleenen, en de politie daarna een huiszoeking hield. Simon zoowel als de stiefvader werden onmiddellijk in preventieve hechtenis gezet, de eerste in de Kindersluis.

Pro Juventute rapporteert nog, dat de moeder den ambtenaar voor de kindertewetten steeds vertelde geen klachten over Simon te hebben, hoewel hij ook toen al geregeld laat thuis kwam en wel geheele nachten wegbleef. Werk had de jongen den laatsten tijd niet meer willen aannemen, hij had b.v. telegrambesteller kunnen worden, doch weigerde dit. Hij was slap en lamlendig en wilde niets.

In de Kindersluis werd hij intellectueel en geestelijk normaal bevonden; hij had weinig energie en was makkelijk te beïnvloeden.

Overeenkomstig de eenstemmige adviezen stelde de Kinderrechter den jongen ter beschikking der regeering (hij was toen 15;8 j.), welk vonnis in appel bevestigd werd.

Simon werd daarna in een Rijksopvoedingsgesticht opgenomen. De afdeling machinale houtbewerking bleek tenslotte zijn belangstelling te hebben; toen dit eenmaal gevonden was ontwikkelde hij zich gunstig en deed zijn werk met veel animo en met groote handigheid.

Verschillende momenten treden in dit geval op den voorgrond: de werkloosheid was veroorzaakt door eigen schuld; bij een wel overwogen beroepskeuze was misschien het vak gevonden, dat hem was blijven boeien; het gemis aan zakgeld maakte, dat niet voorzien kon worden in de behoefte naar bioscoop en sigaretten en dit werd de directe aanleiding om te gaan stelen; de buurtvrienden namen elkaar op sleeptouw; de moeder en haar bijzit bevorderden bewust de misdadigheid, eenige ouderlijke leiding heeft de jongen niet gehad.

SLOTBESCHOUWING

Het rest mij thans nog naar aanleiding van het voorgaande enkele algemeene en samenvattende opmerkingen te maken.

Voortdurend werd een onderscheiding gemaakt tusschen de civielrechtelijk en de strafrechtelijk behandelde kinderen, tenminste ten aanzien van de jongens, daar voor de meisjes de laatste categorie bijna geen gewicht in de schaal legde. Bij bespreking van den aard van het wangedrag, zoowel als van de oorzaken daarvan, bleek, dat de beide groepen voor een groot deel elkaar dekten en dat de verschillen, die wel bestonden, toch niet van principiëelen aard waren. Zoo was er wel een aantal jongens, dat zich alleen aan niet-strafbaar wangedrag schuldig maakte, doch dit was een wangedrag even onmaatschappelijk en dikwijls ernstiger dan veel wel strafbaar wangedrag (de strafwet richt zich nu eenmaal in het bijzonder tegen volwassenen), ik denk b.v. aan het veelvuldig spijbelen.

Men doet, meen ik, goed twee dingen uiteen te houden: de vraag, of ook kinderen van overheidswege gestraft moeten kunnen worden eenerzijds, anderzijds de vraag op welke wijze de kinderen (en hun ouders) voor den (Kinder)-rechter gebracht moeten worden. ¹⁾

---

¹⁾ Het hier besproken onderwerp vormde een punt van uitvoerige discussies op de vergaderingen van het Verbond van Vereenigingen Pro Juventute in 1932 en 1933. Men zie de Maandbladen voor berechting en reclasseering van die jaren, in het bijzonder: „Een ontwerp tot herziening van ons kinderrecht”, van Prof. v. Bemmelen, 1932, blz. 117; het verslag van de vergadering van 1932 op blz. 186 van dien jaargang; de beschouwing van de redactie over het gesprokene op blz. 188; de prae-adviezen voor de vergadering van 1933, uitgebracht door Mr. M. Ch. de Jong, Prof. Mr. W. P. J. Pompe, mej. Mr. H. G. Veth en J. v. d. Zijl op blz. 117, 1933; tenslotte de beschouwing over en het verslag van deze vergadering op blz. 212. Bovendien de bespreking door Mr. H. de Bie van het ontwerp van Prof. van Bemmelen in Rechtsgeleerd Magazijn 1933, blz. 156. Ik zal in het volgende niet telkens naar deze prae-adviezen

Om bij het laatste punt te beginnen: de tegenwoordige wet heeft drie verschillende uitgangspunten: 1°. het kind heeft een strafbaar feit gepleegd; daarvoor wordt het kind vervolgd; bij de behandeling blijkt dan, dat hetzij het kind straf verdiend heeft, hetzij zijn opvoeding is te kort geschoten (het zijn dan in werkelijkheid meer de ouders, die op het verdachtenbankje zitten); — 2°. uit allerlei omstandigheden (strafbare feiten of ander wangedrag door hem gepleegd; of verwaarloozing in ruimsten zin) blijkt dat het kind met lichamelijken of zedelijken ondergang wordt bedreigd; het kind wordt dan onder toezicht gesteld om hetzelf en ook zijn ouders meer leiding te geven, maar tevens wordt daarmee de mogelijkheid geopend tuchtmaatregelen te nemen, indien de invloed van den gezinsvoogd alleen niet voldoende is; — 3°. de ouders verwaarloozen het kind of wel zij zijn onmachtig of ongeschikt het op te voeden (ook in deze gevallen wordt het kind met zedelijken en soms lichamelijken ondergang bedreigd, wat zich weer dikwijls uit in wangedrag); er wordt dan op andere wijze in de opvoeding van het kind voorzien, na ontzetting of ontheffing der ouders uit de ouderlijke macht of voogdij.

In al deze gevallen is de wijze waarop de zaak bij den Rechter wordt aangebracht en de Rechter, die over haar oordeelt, formeel een andere, hoewel toch steeds aan de uitspraak van den Rechter in wezen hetzelfde feit ten grondslag ligt (weliswaar met verschillende nuances): het bedreigd zijn van het kind. ¹⁾ Ook de verschijningsvormen daarvan dekken elkaar in een groot deel der gevallen geheel, al treden in de uitersten weer verschillen op (b.v. het zeer jonge, door de ouders lichamelijk verwaarloosde kind eenerzijds; de oudere jongen, uit een behoorlijk gezin, die een op zichzelf staand doch ernstig strafbaar feit heeft gepleegd anderzijds).

Wegens dienzelfden grondslag is er reden al deze zaken vanuit één punt aan te pakken en voor denzelfden Rechter te doen behandelen; als resultaat van de behandeling kan dan die maatregel of straf worden gekozen, die in verband met de omstandigheden het meest gerechtvaardigd is.

Ook een ander argument pleit daarvoor. De beide behandelings- en verslagen verwijzen, die natuurlijk op menig punt het geschrevene beïnvloedden.

¹⁾ Alleen voor de lichtste strafrechtelijke gevallen is het anders.

wijzen waren immers formeel wel geheel verschillend, doch beide wegen bleken tot maatregelen te kunnen leiden die op hetzelfde neerkwamen, ook principieel; het strafproces behoeft toch niet noodzakelijk te voeren tot het opleggen van straf, de ondertoezichtstelling anderzijds kan leiden tot door den Rechter bevolen tuchtmaatregelen. Deze tuchtmaatregel ex art. 373 n B.W. is weliswaar formeel geen straf, doch het is onjuist om thans nog van correction paternelle te spreken, daar zij ook veelvuldig tegen den wil der ouders wordt bevolen. Het verschil tusschen tuchtschoolplaatsing als straf en als tuchtmaatregel zou men wellicht het best zóó kunnen omschrijven, dat het één een door de overheid opgelegde straf is met paedagogische werking, het ander een in het kader der opvoeding toegepaste straf, ook opgelegd door de overheid, niet door de ouders. Voor beiden is slechts plaats, wanneer het kind zich misdraagt en wel onder zulke omstandigheden, dat hem daarvan een verwijt kan worden gemaakt. Ligt het hoofdaccent bij de gebrekkige opvoeding (of bij de gebrekkige geestelijke ontwikkeling van het kind), dan moet een zuivere opvoedingsmaatregel worden toegepast zooals thans terbeschikkingstelling, ontzetting of ontheffing, of aanwijzing van een verblijfplaats door den gezinsvoogd buiten het gezin en in de gevallen, dat deze uiterste maatregelen nog niet noodig zijn, ondertoezichtstelling. Al deze maatregelen, hoe verschillend ook formeel-rechtelijk, hebben denzelfden grondslag.

In het voorgaande is tevens reeds een bevestigend antwoord gegeven op de vraag, of er plaats is voor strafoplegging aan kinderen door de overheid. Ik wil er echter aan toevoegen: mits in deze strafoplegging het opvoedend moment op den voorgrond staat en de straffen zijn aangepast aan den kinderlijken aard. In welke gevallen een opvoedende straf, in welke een opvoedingsmaatregel gerechtvaardigd is, moet ter beoordeeling van den Rechter blijven, een algemeene regel is daarvoor niet te geven.

Ik meen, dat het openlaten van de mogelijkheid tot strafoplegging ook moet gelden voor kinderen jonger dan b.v. 14 jaar.¹⁾ Vooropgesteld zij hierbij, dat bij misdragingen van jonge kinderen

¹⁾ Wil men vasthouden aan een leeftijdsgrens, waar beneden een kind niet strafrechtelijk vervolgd zou moeten kunnen worden, dan geven de leeftijdscurven (grafiek no. 7) eerder een argument voor den 14-jarigen, dan den 16-jarigen leeftijd.

het opleggen van straffen wel in de eerste plaats door de ouders behoort te geschieden en dat, indien dit voldoende gebeurt, de overheid niet behoeft op te treden. Blijven echter de ouders nalatig en is het wangedrag ernstig, dan is er plaats voor een aanvullend ingrijpen der overheid. Nu zal er in de ernstige gevallen dan veelal ook sprake zijn van een gebrekkige opvoeding zoodat uit dien hoofde maatregelen genomen kunnen worden. In hoeverre dit ook het geval is t.a.v. de kleine vergrijpen, overtredingen b.v., ben ik niet in staat te beoordeelen; ernstige bezwaren tegen het stellen van een leeftijdsgrens, beneden welke een kind niet strafrechtelijk aansprakelijk zou zijn, werden echter juist geuit i.v.m. de vrees dat niet voldoende zou kunnen worden opgetreden tegen geringere feiten, waarvoor thans civielrechtelijke maatregelen te zwaar zijn. Erkend werd daarbij evenwel ook, dat de tegenwoordige strafmogelijkheden met het oog op die feiten niet in alle opzichten bevredigend zijn.

Vele bezwaren tegen het strafrechtelijk aansprakelijk stellen van kinderen zijn ook ontleend aan bijkomstigheden: bezwaren tegen het strafproces, tegen onoordeelkundig vervolgen, tegen het strafregister e.d., die zeker gegrond zijn. Ik zou dan ook willen voorstellen: hef het verschil tusschen de strafrechtelijke en civielrechtelijke behandelingswijze op, met behoud van het verschil tusschen straf en opvoedingsmaatregel; concentreer het aanbrenge van alle zaken betreffende kinderen bij één ambtenaar; leg de beslissing in alle zaken in handen van denzelfden Rechter.

Het is thans niet de plaats dit verder uit te werken en meer in details te treden. Voor allerlei moeilijkheden, o.a. van procesrechtelijken aard, zou nog een oplossing gevonden moeten worden. Ook bestaat er dringend behoefte aan een kinder-straf voor op zichzelf niet ernstige vergrijpen, waartegen niettemin moet worden opgetreden; de bezwaren tegen de voorgestelde „schoolstraf” lijken mij zwaarwegend.

* * *

Wanneer men de besproken mogelijke oorzaken van het wangedrag der kinderen overziet, valt wel in de eerste plaats op, hoe groot de verscheidenheid dezer oorzaken was en verder, dat vrijwel nooit één oorzaak alleen werkzaam was, doch bijna steeds verschillende samen hun invloed deden gelden.

Er werken voortdurend allerlei invloeden op den mensch in, die de strekking kunnen hebben hem tot misdrijf of ander onmaatschappelijk gedrag te doen vervallen (b.v. de slechte invloed of voorbeeld van ouders, broers, zusters of vrienden; verleiding, versterkt door grooten nood, of door eigen armoede in tegenstelling tot welvaart van anderen). Door allerlei omstandigheden kunnen deze invloeden tijdelijk aan kracht toenemen (b.v. werkloosheid met daarmede gepaard gaande verarming). Zooals echter een gezond individu een niet abnormaal sterken aanval van ziektekiemen kan weerstaan of met beleid maatregelen treft om hun invloed onwerkzaam te maken, zoo weet ook de groote meerderheid der menschen aan die ongunstige invloeden weerstand te bieden. Het zijn echter de kwetsbaren, in het bijzonder de psychisch kwetsbaren, die hier niet voldoende toe in staat zijn en het slachtoffer worden; hoe sterker de invloed is, hoe geringer weerstandstekort reeds den doorslag zal geven, dat het individu bezwijkt. Tenslotte kunnen de omstandigheden zoo ongunstig zijn, de uitgeoefende druk zoo groot worden, dat alleen individuen met een meer dan gewoon weerstandsvermogen deze het hoofd kunnen bieden. Daarnaast is het voor kinderen noodzakelijk, dat de ouders maatregelen treffen om te voorkomen dat het kind (dat zelf de gevaren dikwijls nog niet beseft) aan te groote belasting wordt blootgesteld en verder, dat zij in het algemeen zoo gunstig mogelijke omstandigheden scheppen voor het opgroeien van het kind.

In groote trekken zijn het dus d e z e momenten, die tot het ontstaan van het kinderlijk wangedrag voeren:

- a. gering eigen weerstandsvermogen, waardoor het kind invloeden van buiten en begeerten in zichzelf niet kan weerstaan, en een verminderd aanpassingsvermogen, waardoor het niet weet hoe te handelen in vreemde situaties;
- b. overmatig ongunstige invloeden, waaraan het kind is blootgesteld;
- c. ondoeltreffende of gebrekkige maatregelen der ouders in het beschermen en opleiden van het kind.

Deze verdeeling is uiteraard slechts schematisch, daar er in het bijzonder nog veel onzekerheid bestaat over de mate waarop de onder b. en c. genoemde invloeden op die onder a. genoemd inwerken.

Wat waren nu de belangrijkste tot wangedrag voerende factoren, naar bovenstaande onderscheiding, die wij bij de onderzochte kinderen aantreffen?

Behalve de uitgesproken achterlijken en psychopathenen, die door hun afwijking een duidelijk verminderd weerstandsen aanpassingsvermogen hebben, viel vooral op het groote aantal intellectueel subnormaal ontwikkelenden, die zeer waarschijnlijk een belangrijke groep verhoogd kwetsbaren vormden: de lagere school konden zij niet met succes volgen, mede daardoor spijbelden zij veel, voor het leeren van een vak bezaten zij veelal niet voldoende capaciteiten; waarschijnlijk zouden zij door passende maatregelen, zooals een op hun vermogens berekend onderwijs, wel voor veel wangedrag behoed kunnen worden. Bovendien vonden we veelvuldig geestelijk licht afwijkenden: veel rusteloze figuren, die zich nergens lang bij konden bepalen; impulsieven, die om een kleine oorzaak reeds ernstig uit hun evenwicht raakten; wilsslappen, voor wie reeds een geringe verleiding voldoende was om den verkeerden weg op te gaan; al dezen liepen uit hoofde van genoemde eigenschappen in zeer verhoogde mate gevaar. Bijzonder gevaarlijk bleek de combinatie van intellectueel tekort met andere geestelijke afwijkingen. Het was in vele gevallen waarschijnlijk, dat de ongunstige invloeden in het gezin en van daar buiten werkzaam konden worden omdat de aard van het kind dezen invloeden een aangrijpingspunt bood.

Van de op de kinderen inwerkende ongunstige invloeden is in de eerste plaats te vermelden, dat bleek, dat de arme groepen der bevolking een relatief groot contingent der onderzochte kinderen opleverden terwijl vele van hun vaders (of kostwinners) los (haven)arbeiders waren. Geconstateerd werd echter ook, dat groote armoede in het gezin herhaaldelijk veroorzaakt werd door slecht beleid der (soms afwijkende) moeder of drankmisbruik van den vader. De invloeden der bekrompen economische omstandigheden bleek weinig rechtstreeksch te zijn; zij werkten via ongeregelde gezinsomstandigheden, veroorzaakt door het ongeregelde werk en de ongeregelde inkomsten der losse arbeiders, of door de noodzakelijkheid om uit werken te gaan voor de moeders; in deze gevallen waren de kinderen veel aan hun lot overgelaten en kwamen

zij leiding te kort. Waarschijnlijk was ook groot de invloed van de gesteldheid der woning, minder vaak door de bepaald slechte woningen, dan wel doordat vele woningen overbevolkt bleken. Dit werd mede veroorzaakt, doordat veel gezinnen een groot aantal kinderen hadden; tevens werd daardoor het welvaartspeil van het gezin gedrukt. Bij het groote kinderaantal waren het waarschijnlijk de middelste rangnummers, die van de bekrompen omstandigheden het meest te lijden hadden, tenminste wat de meisjes betreft. Door al deze omstandigheden vonden de kinderen thuis geen gelegenheid voor bezigheden en ontspanning en zochten dat op straat. Dat had den goeden kant, dat daar ruimschoots gelegenheid was tot contact met anderen, doch anderzijds bracht het een blootgesteld zijn aan vele gevaren mee: vrienden, waarmee katekwaad maar ook diefstalletjes werden gepleegd; verleiding in velerlei vorm voor jongens en meisjes; ongunstige buurt-invloeden in een aantal gevallen.

Belangrijk werd verder vermoed te zijn de verarming van het gezin, dikwijls veroorzaakt door werkloosheid. Het bleek echter dat de werkloosheid t.a.v. de kostwinners der kinderen niet uitsluitend op rekening van de crisis kwam, daar ook in de goede jaren het werkloosheids-percentages onder hen groot was. Op de jongens zelf was de invloed der werkloosheid pas in het laatste jaar, waarover het onderzoek zich uitstreckte (1931), duidelijk te merken.

Behalve de ongunstige economische omstandigheden met wat daaruit voortvloeit, noem ik nog als voor de meisjes duidelijk ongunstige factoren de fabrieksvriendinnen en dat zij slachtoffer werden (zij het mogelijk dikwijls niet geheel onwillig), als klein kind van ontuchtige aanrandingen, op ouderen leeftijd van mannen, in wie zij vertrouwen stelden en die zij dikwijls leerden kennen in bepaalde dansgelegenheden.

Nog belangrijker, dan de tot nu toe genoemde factoren, zijn naar mijn meening, de ongunstige invloeden, die van het gezin zelf uitgaan. In de eerste plaats bleek in vele gevallen, dat de ouders zich misdroegen (criminaliteit, en vooral drankmisbruik en sexueel wangedrag); zij gaven zodoende de kinderen niet alleen een slecht voorbeeld, maar nog meer deed het de kinderen alle respect voor

vader of moeder verliezen; dikwijls was bovendien groote oneenigheid in het gezin er het gevolg van en vaak werd verwaarloozing der kinderen door deze omstandigheden veroorzaakt.

In een groot aantal gevallen waren de ouders uiteengegaan. Dit had het voordeel, dat het kind onttrokken was aan de voortdurende conflicten-sfeer en het slechte voorbeeld van den zich misdragenden vader of moeder, doch het kind uit het onvolledige gezin bleken weer vele andere gevaren te bedreigen. Een van de meest opvallende dingen t.a.v. de onderzochte kinderen was immers het zeer hooge percentage van onvolledige gezinnen, niet alleen veroorzaakt door het gescheiden zijn der ouders, doch ook door den dood van een van hen. De wijze waarop de onvolledigheid van het gezin een ongunstigen invloed had, was bij verschillende vormen van onvolledigheid niet gelijk. Het bleek dat vooral het gemis van de moeder voor de kinderen, de jongere zoowel als de oudere, en in het bijzonder voor de meisjes, uiterst zwaar woog. Meermalen werden de kinderen daardoor verwaarloosd of kwamen leiding te kort en indien een stiefmoeder haar plaats had ingenomen, voerde dat in zeer veel gevallen tot conflicten, ook weer in de ergste mate bij de meisjes.

Behalve deze ongunstige invloeden in het gezin, vonden we veelvuldig, dat gebrekkige of verkeerde opvoeding waarschijnlijk op het ontstaan van het wangedrag een grooten invloed had gehad. Gebrekkige opvoeding in die gevallen dat de moeder door geestelijke of lichamelijke defecten niet tot verzorging der kinderen in staat was (ook hier bleek weer gebrekkigheid der moeder van veel grooter invloed te zijn dan van den vader). De verkeerde opvoeding bestond bij de jongens vaak in verwend of met te groote slaptte behandeld zijn (het jongste en eenige kind trof dit lot het meest); bij de meisjes werd dit minder vaak aangetroffen, zij bleken vaker het slachtoffer van een tactlooze opvoeding te zijn, die de verhouding tot de ouders slecht maakte.

Tenslotte werd nog gevonden, dat in het gezin de eerste en tweede kinderen verhoogd gevaar liepen; bij de meisjes vooral de eerste kinderen, bij de jongens de tweede. Onder de meisjes eerste kinderen kwamen veel geestelijk afwijkenden voor; voor het groote aantal jongens tweede kinderen werd geen alleszins bevredigende verklaring gevonden.

Het intacte, harmonische gezin, waar een band tusschen de gezinsleden onderling bestaat, biedt het kind de grootste bescherming en de grootste kans op een in alle opzichten gunstige ontwikkeling. Het is in staat zeer veel ongunstige invloeden van buiten onwerkzaam te maken. Ontbreekt aan het gezin iets, dan wordt onherstelbaar het kind een steun ontnomen, de eruit ontstane situatie op zichzelf is een bron van spanningen en het gevaar wordt des te grooter, dat ongunstige invloeden vat op het kind krijgen.

Natuurlijk bestaat ook in het intacte gezin de mogelijkheid, dat opvoedingsfouten gemaakt worden, doch voor den invloed van vele andere ongunstige factoren is het kind uit dit gezin bewaard.

LIJST DER TABELLEN

No.	Blz.
1. Overzicht onderzochte gevallen	16
2. Gevallen uit 1931	16
3. Lichamelijke toestand	77
4. Geboortjaar lichamenlijk achtergebleven kinderen	78
5. Intellectueele en psychische gesteldheid en economische toestand bij de zich sexueel ernstig misdragende meisjes	81
6. Kerkgenootschap	97
7. Volledigheid en onvolledigheid der gezinnen bij de gevallen uit 1931	101
8. Stiefvaders en -moeders	107
9. Wangedrag der ouders	117
10. Welstand	131
11. Maatschappelijke positie kostwinners	133
12. Beroep kostwinners	134
13. Huurprijzen	149
14. Grootte der woningen	150
15. Overbevolkte woningen	152
16. Verband tusschen volledigheid en onvolledigheid van het gezin en opvoedingsfactoren	187
17. Gezinsgrootte	193
18. Verband tusschen (on)volledigheid van het gezin, gezinsgrootte en opvoedingsfactoren	199
19. Opvoedingsfactoren bij de rangnummers 1 en 2 der jongens en de rangnummers 1 der meisjes	208
20. Opvoedingsfactoren bij de rangnummers in de groote gezinnen	208
21. Intellect enz. bij de rangnummers in de groote gezinnen	209
22. Economische toestand bij de rangnummers in de groote gezinnen	211
23. Volledigheid en onvolledigheid van het gezin i.v.m. de oudste en jongste helft der rangnummers in de verschillende gezinsgrootten	213
24. Verdeeling onderzochte kinderen over de wijken der stad in verhouding tot de bevolkingsdichtheid	224
25. Werkloosheid der onderzochte kinderen in de verschillende jaren	237

LIJST DER GRAFIEKEN

No.	Blz.
1. Aantal kinderen wier gedrag tot rechterlijke maatregelen aanleiding gaf in de jaren 1923 tot en met 1931	20
2. Veelvuldigheid verschillende soorten wangedrag, jongens	25
3. idem, meisjes	26
4. Leeftijd bij het begin van het wangedrag en bij het eerste ingrijpen	34
5. Aard van het eerste wangedrag in de verschillende leeftijdsgroepen	36
6. Verdeeling van eenige soorten wangedrag over de maanden van het jaar	38
7. Leeftijd der kinderen bij het verschijnen voor den Kinderrechter en der kinderen over wie klachten, bij de Kinderpolitie binnen kwamen	40
8. Intellectueele en psychische gesteldheid	46
9. idem, combinaties van afwijkingen	51
10. Verband tusschen intellect en economischen toestand	57
11. Verband tusschen psychische gesteldheid en economischen toestand	63
12. Gezinsamenstelling; volledigheid — onvolledigheid, situatie in de onvolledige gezinnen	100
12a. Onvolledigheid van het gezin	102
13. Gezondheidstoestand ouders	125
14. Welstand	132
15. Toeneming werkloosheid kostwinners	137
16. Opvoedingsfactoren	155
17. Gebreken in de opvoeding nader ontleed	156
18. Verband tusschen opvoedingsfactoren en econ. toestand	183
19. Verband tusschen opvoedingsfactoren en intellectueele en psychische gesteldheid	185
20. Gezinsgrootte	194
21. Verband tusschen gezinsgrootte en opvoedingsfactoren	196
22. Verband tusschen geestelijke afwijkingen en gezinsgrootte	199
23. Grootte Katholieke en niet-Katholieke gezinnen	200
24. Rangnummer	202
25. Percentage, dat zich misdraagt, van ieder rangnummer	203
26. idem, verdeeld over de verschillende gezinsgrootten	206
27. idem, in de gezinnen met 7 en meer kinderen, de rangnummers verdeeld in vier gelijke groepen	207
28. Intellectueele en psychische gesteldheid der rangnummers 1 en 2	210

LIJST DER BESCHREVEN GEVALLEN

No.	Blz.
1. Hanna L. (geheel achterlijk gezin)	59
2. Johannes L. (achterlijke jongen uit niet arm gezin)	59
3. Maria C. (psychopathe)	62
4. Gerritje T. (idem)	64
5. Johanna R. (idem)	66
6. Bastiaan N. (psychopaath)	68
7. Cornelia v. d. C. (intellectueel boven het gemiddelde)	75
8. Cato C. (ernstig sexueel wangedrag, intell. boven het gemiddelde, geestelijk lichtafwijkend)	81
9. Martha L. (goed intellect, geestelijk normaal)	84
10. Meta B. (natuurlijk, door beide ouders erkend kind)	88
11. Hester van C. (nat. erkend kind, zonder vader)	91
12. Ada C. (gewettigd door ander dan natuurlijke vader)	93
13. Roelof C. (onvolledig gezin door dood vader)	104
14. Gerard van IJ. (verwaarloozing na dood moeder)	108
15. Gretha de K. (stiefmoeder)	112
16. Toon van C. (idem)	113
17. Magda B. (slecht gedrag ouders)	120
18. Paul van E. (slecht gedrag moeder)	123
19. Hendrika van U. (verwaarloozing, onmaatschappelijke ouders)	156
20. Kinderen de N. (verwaarloozing, onverstandig optreden moeder)	158
21. Kinderen de H. (verwaarloozing)	160
22. Christiaan C. (idem)	162
23. Karel C. (te kort aan leiding)	165
24. Adriaan L. (verwend, normale jongen)	167
25. Leendert V. (verwend, licht afwijkend)	168
26. Jacob W. (verwend, psychopaath)	170
27. Jacoba de S. (verwend eenig kind)	171
28. Martha L. (slapheid moeder, strengheid vader)	175
29. Willy I. (geen band met ouders, verhouding tot vader slecht)	177
30. Paul L. (foute opvoeding)	179
31. Christien M. (zeer ontactvol optreden van den vader)	181
32. Jacoba van T. (invloed ongunstige buurt)	228
33. Jacoba T. (afkeer van dienstbode-werk)	235
34. Simon M. (werkloosheid)	240

LITTERATUUROPGAVE

- Dr. A. Adler, Die Technik der Individualpsychologie, 2e deel (Die Seele des schwererziehbaren Schulkindes), 1930.
————— Die kriminelle Persönlichkeit und ihre Heilung, in Intern. Zeitschr. f. Ind. Psych., Sonderheft Menschen vor dem Richter, 9e jaarg., no. 5, Sept./Oct. 1931.
- A. Aichhorn, Verwaarloste Jugend, Die Psychoanalyse in der Fürsorgeerziehung, Intern. Psychoan. Bibl. no. 19, 1925.
- F. Alexander en H. Staub, Der Verbrecher und seine Richter, Ein Psychoanalytischer Einblick in die Welt der Paragraphen, 1929.
- Oskar Beck, Ursache und Therapie bei verwaarlosten Jugendlichen. in Int. Zeitschr. f. Ind. Psych., Sonderheft Menschen vor dem Richter, 9e jaarg. no. 5, Sept./Oct. 1931.
- Prof. Mr. J. M. van Bemmelen, Een ontwerp tot herziening van ons kinderrecht, Maandbl. v. Ber. en Recl. v. Volw. en Kind., 1932, blz. 117.
- Mr. H. de Bie, Kinderrecht, deel I en II, 1927/9.
————— Naar aanleiding van het wetsontwerp tot herziening van ons kinderrecht van prof. Mr. J. M. v. Bemmelen, Rechtsgel. Mag. 1933, blz. 156.
- Dr. P. Bierens de Haan, Misdadige kinderen, Een psychologisch-paedagogische studie, 1932.
————— Het reddingswerk der toekomst, 1933.
- Ferd. Birnbaum, Die seelische Gefahren des Kindes, Beiheft Int. Zeitschr. f. Ind. Psych., V, 1931.
- Dr. G. Bohne, Individual Psychologische Beurteilung Krimineller Persönlichkeiten, in Int. Zeitschr. f. Ind. Psych., Sonderheft Menschen vor dem Richter, 9e jaarg. no. 5, Sept./Oct. 1931.
- Prof. Mr. W. A. Bongers, Inleiding tot de Criminologie, 1932.
————— Criminalité et conditions économiques, Proefschrift Amsterdam 1905.

- Prof. Mr. W. A. Bonger en Prof. Mr. W. J. P. Pompe, Discussie over werkloosheid en criminaliteit in Tijdschrift Nederl. Werkloosheidsraad 1923 en 1924.
- G. A. M. de Bruyn, De resultaten der gezinsverpleging van misdadige kinderen door Pro Juventute te Rotterdam, 1923.
- Dr. Charl. Bühler, Das Seelenleben des Jugendlichen, 5e druk 1929.
- Cyril Burt, The young delinquent, 1927.
- Prof. Dr. E. A. D. E. Carp, Het misdadige kind in psychologisch opzicht, 1932.
- Conflicten van het kinderleven, 1934 (deel 2 serie Afwijkende kinderen).
- Criminaliteit van Amsterdammers in Amsterdam, Statistische mededeelingen van het bureau voor statistiek der gemeente Amsterdam, no. 94, 1932.
- J. Ehrhardt, Strassen ohne Ende.
- Mr. Dr. G. H. A. Feber, Beschouwingen over crimineele psychologie, Acc. prft. Amsterdam, 1934.
- Beschouwingen over psychopathenstrafrecht, 1932.
- De criminaliteit der Katholieken in Nederland, 1933.
- Herbert Francke (Kinderrechter te Berlijn), Jugendverwahrlosung und ihre Bekämpfung, 1926. Schriftenreihe der Vereinigung für Jugendgerichte und Jugendgerichtshilfen, Heft 8.
- Nederl. Ver. voor Geestelijke Volksgezondheid, Verslag der vergadering van 1933 gewijd aan „Het onmaatschappelijke kind”. Inleiders: F. Grewel, Dr. H. C. Rümke, A. H. Gerhard, Prof. Mr. J. M. van Bemmelen, Dr. J. Sanders.
- J. L. Gillin, Criminology and Penology, 1927.
- A. Gregor und E. Voigtländer, Die Verwahrlosung, Ihre klinisch-psychologische Bewertung und ihre Bekämpfung, 1918.
- H. W. Gruhle, Die Ursachen der jugendlichen Verwahrlosung und Kriminalität, 1912. Abh. aus dem Gesamtgebiet der Kriminal psychol., heft 1, Studien zur Frage Milieu oder Anlage.
- Willy Harttorff, Jeugd zonder werk, 1934.
- W. Healy and A. F. Bronner, Delinquents and Criminals, their making and unmaking, 1926. Judge Baker Fond. Publication no. 3.
- Dr. D. Herderschee, Achterlijke kinderen, 1934 (deel 1 Serie Afwijkende kinderen).

- H. Hetzer, Der Einfluss der negativen Phase auf das soziale Verhalten und literarische Produktion pubertierender Mädchen, 1926 (Heft 4 Quellen und Studien zur Jugendkunde, herausgegeben von Dr. Ch. Bühler).
- Hildegard Hetzer, Kindheit und Armut, psychol. Methoden in Armutforschung und Armutsbekämpfung, 1929. Psychol. der Fürsorge, Band I.
- Mr. Hanna Hillesum, Biografisch onderzoek naar de werking van het R.O.G. voor meisjes en naar de oorzaken der meisjesmisdadigheid. Acc. prft. Amsterdam 1918.
- Dr. H. van der Hoeven, Psychiatrie voor juristen en maatschappelijke werkers, 1928/30.
- Otto Kaus, Das einzige Kind, uit de serie: Schwer erziehbare Kinder, 1926.
- J. Klootsema, De rijksopvoedingsgestichten voor jongens sedert de inwerkingtreding der kindervetten, Tijdschr. v. Strafr. deel 34 (1924).
- Misdeelde kinderen, 1904.
- Mr. W. P. C. Knuttel, Regeeringskinderen, Acc. prft. 1918.
- Dr. J. H. M. Koenen, Zwakzinnigheid bij kinderen, haar betekenis in paedagogisch en sociaal opzicht, op grond van een onderzoek in eenige gemeenten in Noord Brabant, Acc. prft. Leiden, 1933.
- G. Krolzig, Der Jugendliche in der Groszstadtfamilie, auf Grund von Niederschriften Berliner Berufsschüler und -schülerinnen, 1930 (Band IV van de Forschungen über Bestand und Erschütterung der Familie in der Gegenwart).
- Dr. R. C. S. Kruyswijk-Hamburger, Rapport over de opvoeding ingevolge de kindervetten, publ. Ned. Bond tot Kinderbescherming, no. 25.
- Hanna Kühn, Psychologische Untersuchungen über das Stiefmutterproblem, 1929. (Hamburger Untersuchungen zur Jugend- und Sozialpsychologie, Beiheft 45 zur Zeitschrift für angewandte Psychologie).
- Dr. F. Künkel, Individu en gemeenschap (vert. van Grundzüge der Politischen Charakterkunde), 1932.
- Das dumme Kind, uit de serie: Schwer Erziehbare Kinder, 1926.
- David Lund, Die Ursachen der Jugendasozialität, Proefschrift Upsala 1918.
- Dr. J. Luning Prak. School, beroep, aanleg, 1932.
- De school in cijfers, 1933.
- Mr. S. J. Meijers, Rijksopvoedingsgestichten, meer in het bijzonder dat voor meisjes en de resultaten daar verkregen, Prft. 1918.

De Misdadige Jeugd in het Havenbedrijf, Verslag uitgebracht aan Pro Juventute Rotterdam, 1904 (Mr. G. T. J. de Jongh, B. de Regt Jz., P. den Hollander, Jhr. Mr. G. W. v. Viersen Trip).

Dr. N. Muller, Biografisch aetiologisch onderzoek over de recidive bij misdrijven tegen den eigendom, Acc. Proefschrift 1908.

2e Nederl. Paedagogisch Congres 1930, Verslag sectie 16 over: „Het crimineele kind”; Opening Mr. H. de Bie, inleidingen: Mr. Dr. E. J. Swaep, P. C. Faber, S. de Vries.

Onderzoekingen naar de levensomstandigheden der in 1911 en 1912 te Amsterdam buiten echt geboren kinderen en hun moeders. Geschriften Armenraad Amsterdam no. 7, 1923.

Onvolledige gezinnen en jeugdmisdadigheid, Maandbl. Ber. en Recl. 1933, blz. 78.

Prof. Mr. W. P. J. Pompe, Oorzaken en bestrijding der jeugd-criminaliteit, in Verslagboek 6e R.K. Paed. week 1931.

Dr. H. Postma, Experimenteel psychologisch onderzoek naar de beteekenis van het geboortenummer. Acc. prft. Groningen, 1929.

————— De samenstelling van het gezin i.v.m. het antisociale gedrag van het meisje, Mensch en Maatschappij, 7e jaarg. no. 3.

————— Methode ter bepaling van den invloed van een milieufactoor, Mensch en Maatschappij, 10e jaarg. no. 6.

————— Het karakter bij het meisje met misdadige en antisociale neigingen. Kinderstudie afl. 3, deel V (Nov. 1922).

————— Bijdrage over de criminaliteit en het wangedrag van het meisje in de puberteitsjaren, Voordr. Psych.-Jur. gezelschap, 1916.

————— Zwakzinnigheid en antisociaal gedrag bij het meisje in de puberteitsjaren. Psych. Neur. Bl. 1918, feestbundel Winkler.

Prae-adviezen voor de vergadering van het Verbond van Vereenigen Pro Juventute in 1933, over de vraag, of een leeftijdsgrens behoort te worden vastgesteld, waarbeneden door den Rechter geen straf kan worden opgelegd, door Mr. M. Ch. de Jong, Prof. Mr. W. P. J. Pompe, mej. Mr. H. G. Veth en J. v. d. Zijl. Maandbl. v. Ber. en Recl. v. Volw. en Kind., 1933, blz. 117.

Dr. A. Querido, Het Zeeburgerdorp, een sociaal-psychiatrische studie, 1933.

Marg. Rada, Das reifende proletarier Mädchen, 1931 (Wiener Arbeiten zu pädagogische Psychologie, heft 8).

- Prof. Dr. F. M. J. A. Roels en Joh. v. d. Spek, Hand-
leiding voor psychologisch onderzoek op de school.
- Dr. A. Rühle, Das Stiefkind, 1927 (Uit de serie Schwererzieh-
bare Kinder).
- Dr. J. Sanders, The declining birthrate in Rotterdam, 1931.
- Dr. J. Chr. F. v. Sandick, De straftoemeting, Acc. prft. Lei-
den, 1933.
- Mary Buell Sayles, The problemchild in school, narratives
from caserecords of visiting teachers. (Jointcommittee on
methods of preventing delinquency, publ. no. 4).
- The Problemchild at Home, a study in parent-
child relationship, 1928 (Common Wealth Fund).
- Mr. W. Schenk, In hoeverre is het wangedrag der kinderen
mede aanleiding tot ontzetting of ontheffing? Maandbl.
Ber. en Recl. 1933, blz. 104.
- M. Schirmeister, Das verwöhnte Kind, uit de serie: Schwer
erziehbare Kinder, 1926.
- Dr. E. d. Spranger, Psychologie der Jugend, 1928.
- H. F. Stelzner, Die psychopathischen Konstitutionen und ihre
soziologische Bedeutung, 1911.
- Prof. Dr. W. Stern, Die Intelligenz der Kinder und Jugend-
lichen und die Methoden ihrer Untersuchung, 4e druk,
1928.
- Mr. G. L. Suermont, De resultaten van het rijksopvoedings-
wezen, Tijdschr. v. Strafr., deel 34.
- H. D. Tjeenk Willink, Enkele opmerkingen n.a.v. het rap-
port van Mevr. Kruyswijk-Hamburger, Mensch en Maat-
schappij, 7e jaarg., no. 1.
- Lucia Vecerka, Das soziales Verhalten von Mädchen während
der Reifezeit, 1926. Quellen und Studien zur Jugendkunde,
Heft 4.
- Dr. P. J. Waardenburg, De biologische achtergrond van aan-
leg, milieu en opvoeding, 1927.
- Christendom en eugenetiek; Smidse Juli/Aug.
1934.
- M. v. Waters. Botsende jeugd.
————— Ouders en botsende jeugd.
- Paul Wets (Kinderrechter te Brussel), l'Enfant de Justice, quin-
ze années d'application de la loi sur la protection de l'en-
fance, 1928.
- Dr. D. Wiersma, Toepassingen der zielkunde, 1933.
- G. Wolda, Periodiciteit, Rhythme en symmetrie bij de geboorten,
Stat. meded. van het Bur. v. Stat. der Gem. A'dam, no.
91, 1931.

STELLINGEN

I

De beslissingen van den Kinderrechter, genomen krachtens de artt. 373 m, n of o B.W. zijn naar hun aard rechterlijke uitspraken, geen administratieve; het is daarom ongewenscht, dat de uitvoerende macht de bevoegdheid heeft gelden voor de tenuitvoerlegging van deze beslissingen te weigeren.

II

Het is zeer gewenscht in de artt. 343, 344 en 346 Sr. de woorden „ter bedriegelijke verkorting van de rechten der schuldeischers” te vervangen door: „terwijl hij wist of redelijker wijze kon begrijpen, dat de rechten der schuldeischers door zijn handelingen zouden worden verkort”.

III

De redactie van art. 17 der wet van 19 Maart 1932 S. 110, luidende: „Het in strijd met deze wet... voorhanden zijn van sigaretenpapier niet gedekt door document wordt gestraft met een geldboete... ten laste van den gebruiker van het gebouw enz.”, welk feit een misdrijf oplevert, sluit voor dezen gebruiker de mogelijkheid uit een beroep te doen op het ontbreken van alle schuld zijnerzijds.

IV

In de tegenwoordige ontwikkeling van het strafrecht ligt de toe te juichen tendenz den Rechter meer zeggenschap toe te kennen bij de tenuitvoerlegging der straf.

V

Onder „de fortuin” en „de omstandigheden” vermeld in de artt. 1406 en 1407 B.W. is niet begrepen het feit, dat de tot schadevergoeding aangesproken veroorzaker van een ongeval tegen wettelijke aansprakelijkheid is verzekerd.

VI

De Rechtbank kan na het vereischte verhoor van dengene wiens curateele bij request is verzocht, onmiddellijk vonnis wijzen; een nieuwe, al dan niet bij dagvaarding ingeleide, procedure ter openbare terechtzitting behoeft daaraan niet vooraf te gaan.

VII

Art. 218 Fw., dat den hypothecairen crediteuren vergunt mee te stemmen over het al dan niet verleenen van surséance van betaling voor de bedragen, waarvoor hun vorderingen niet gedekt zijn, is in verband met het verbod de surséance te verleenen, indien meer dan $\frac{1}{4}$ van het bedrag der ter vergadering vertegenwoordigde schuldvorderingen tegen stemt, niet voor een bevredigende toepassing vatbaar, daar de Rechtbank geen gegevens ten dienste staan de hoegrootheid dier bedragen vast te stellen.

